

mun skall tillsätta särskild nykterhetsnämnd. Framställning härom må göras av länsnykterhetsnämnden.

Ledamöter i särskild kommunal nykterhetsnämnd utses av kommunen till det antal som med hänsyn till folkmängden och andra förhållanden erfordras, dock minst fem. Suppleanter utses av kommunen till minst ledamöternas halva antal. Såväl män som kvinnor skola vara representerade i nämnden. Om möjligt bör läkare vara ledamot av nämnden. Skulle så icke vara fallet, skall vederbörande tjänsteläkare närvara vid nämndens sammanträden, i den mån han icke hindras av andra tjänsteåligganden. Han skall därvid äga rätt att deltaga i överläggningarna samt att få sin mening antecknad till protokollet. I stad med mer än en tjänsteläkare skall vad sålunda stadgats gälla förste stadsläkaren. I den mån det finnes erforderligt, må kommunal nykterhetsnämnd till sitt biträde kalla därtill skickade män och kvinnor.

I kommun, där nykterhetsnämnden utgöres av socialnämnden, skall kommunen utse en av styrelsens ledamöter att för den tid han är vald till ledamot bereda och vara föredragande i de ärenden som ankomma på nykterhetsnämnds prövning.

Länsnykterhetsnämnd består av fem ledamöter, av vilka en ledamot, vilken tillika är ordförande, utses av socialstyrelsen, en ledamot, som skall vara läkare, utses av socialstyrelsen efter samråd med medicinalstyrelsen, en ledamot utses av länsstyrelsen samt två ledamöter utses av landstinget. Dock skall i län som omfattar två landsting vardera landstinget utse en ledamot, samt i län som omfattar en stad, vilken icke deltagar i landsting, landstinget utse en ledamot och stadsfullmäktige i den staden en ledamot. I län som omfattar två städer, vilka ej deltaga i landsting, skola, utöver de av socialstyrelsen och länsstyrelsen utsedda ledamöterna, utses tre ledamöter, av vilka landstinget utser en och vardera staden en ledamot. För varje ledamot utses på enahanda sätt en suppleant.

Ledamöter och suppleanter utses bland inom länet bosatta svenska män och kvinnor som fyllt tjugutret år. Mandattiden är två år. Avgår ledamot eller suppleant under den för honom bestämda tjänstgöringstiden, utses ersättare för den tid som återstått för den avgångne.

Närmare bestämmelser angående länsnykterhetsnämndernas verksamhet meddelas av Konungen.

Länsstyrelsen beslutar om tvångsintagning på anstalt, samt är första bevärsinstans i fråga om beslut av nykterhetsnämnd.

Slutligen må nämnas att kontrollstyrelsen, socialstyrelsen, skolöverstyrelsen, medicinalstyrelsen, centralförbundet för nykterhetsundervisning, nya systemaktiebolaget, svenska nykterhetsvårdsförbundet, Sveriges nykterhetsvänners landsförbund, landsorganisationen i Sverige samt riksidrottsförbundet nyligen bildat ett gemensamt organ, benämnt samarbetsnämnden

i alkoholfrågan. Nämndens uppgift är att genom ömsesidig information avseende statistiskt och annat materiel söka erhålla en allsidig och samlad bild av alkoholförhållandenas utveckling i landet. Om anledning därtill finnes, kunna spörsmål om särskilda undersökningar eller åtgärder upptagas. Beslut som fattas med anledning härav föranleda framställningar till vederbörande myndighet. Nämnden har ett arbetsutskott, bestående av representanter för kontrollstyrelsen, socialstyrelsen, centralförbundet för nykterhetsundervisning, nya systemaktiebolaget samt nykterhetsvännernas centralförbund.

Revisorernas uttalande. Vid framläggandet av propositionen 1954: 151 angående riktlinjerna för den framtida nykterhetspolitiken m. m. konstaterade föredragande departementschefen sammanfattningsvis, att nykterhetstillståndet i landet för det dåvarande icke vore tillfredsställande utan tvärtom ingåve bekymmer, varför ett starkt intresse för nykterhetsbefrämjande åtgärder vore av behovet påkallat från samhällets sida. Det skulle i detta sammanhang föra för långt att närmare redogöra för vad som under senaste år i sådant syfte åtgjorts. Erinras må emellertid att en upprustning av nykterhetsvården påbörjats och att en utredning pågår om ytterligare förbättringar.

En förutsättning för att åtgärderna i nykterhetspolitiskt avseende skola få avsedd effekt är, att de administrativa organen på området fungera väl. Detta innebär enligt revisorernas mening, att de icke böra vara flera till antalet än som kan anses oundgängligen erforderligt, att de böra ha en ändamålsenlig placering i det administrativa systemet och att de böra vara så rationellt utformade som möjligt. Det sistnämnda betyder i sin tur, att de för sin verksamhet icke böra sysselsätta flera personer eller medföra större utgifter än vad som med hänsyn till omständigheterna kan anses påkallat.

Såsom av den föregående redogörelsen framgår kännetecknas den nykterhetspolitiska organisationen av en mycket stark splittring. Även om denna i väsentliga hänseenden är historiskt betingad och en följd av den traditionella uppbyggnaden av den svenska statsförvaltningen, kan den icke sägas fylla de krav som revisorerna nyss uppställt. Att jämväl de inom detta område sysselsatta verkmyndigheterna m. fl. icke finna den nuvarande ordningen nöjaktig, framgår bl. a. av att de funnit nödvändigt att bilda en samarbetsnämnd. En sådan nämnd måste givetvis i och för sig hälsas med tillfredsställelse; resultatet av dess arbete torde likväl bli relativt begränsade. Därest bättre förhållanden i förevarande avseenden skola kunna åstadkommas, synes det därför nödvändigt att tillgripa längre gående åtgärder. Revisorerna komma att i det följande diskutera vad som i sådant syfte lämpligen kan åtgöras. De frågor som därvid möta äro både omfattande och komplicerade, och det är i betraktande härav icke möjligt att inom ramen för en framställning som den förevarande uppdraga några i detalj

gående riktlinjer för deras lösning. Revisorerna ha emellertid ansett sig böra ställa spörsmålen under debatt och förutsätta, att de komma att närmare prövas vid de organisationsundersökningar m. m. som kunna bli följden av här aktualiserade synpunkter.

De nykterhetspolitiska ärendena äro inom Kungl. Maj:ts kansli uppdelade på flera olika departement. Socialdepartementet handhar sålunda ärenden rörande vård av alkoholmissbrukare m. m. och finansdepartementet ärenden angående spritbeskattning samt tillverkning och försäljning av drycker och andra varor som innehålla alkohol, medan till ecklesiastikdepartementet höra nykterhetsundervisning och ungdomsfrågor och till inrikesdepartementet bl. a. ärenden rörande medicinsk vård av alkoholskadade. I fråga om ärendenas fördelning på olika departement må erinras om att 1957 års riksdag på förslag av 1956 års riksdagsrevisorer beslutat hemställa hos Kungl. Maj:t om en översyn av departementsindelningen. I den utredning som låg till grund för revisorernas framställning ifrågasattes bl. a., huruvida icke hälso- och sjukvårdsärendena borde återföras till socialdepartementet, dit de hörde före inrättandet av inrikesdepartementet. En dylik åtgärd skulle bl. a. medföra en koncentration av nykterhetsvårdsärendena till socialdepartementet, vilket måste betecknas som en betydande rationaliseringsvinst. Revisorerna utgå därför från att nyssnämnda önskemål vederbörligen beaktas vid det kommande utredningsarbetet i ämnet.

Alkoholbeskattningen är icke uteslutande ett statsfinansiellt spörsmål utan har även, och detta icke minst, en nykterhetspolitisk aspekt. Det kunde därför vara motiverat, att frågan om storleken av denna skatt m. m. hänfördes till det departement dit övriga nykterhetspolitiska ärenden i enlighet med vad nyss anförts böra koncentreras. Å andra sidan har spritbeskattningen ett intimt samband med övriga indirekta skatter och statsfinanserna över huvud, vilket synes böra tillmätas avgörande betydelse. Ärenden rörande denna skatt torde därför även i fortsättningen böra handläggas i finansdepartementet. Anledning att ifrågasätta en överflyttning av de på Kungl. Maj:ts kansli ankommande spörsmålen rörande nykterhetsundervisningen m. m. till annat departement än ecklesiastikdepartementet finnes ej. Även om revisorerna således icke kunnat förorda någon mera genomgripande förändring i fråga om fördelningen av de nykterhetspolitiska ärendena på olika departement, skulle enligt revisorernas mening en sådan mera begränsad förändring som här förordats likväl vara av värde.

Nykterhetsvården har länge ansetts vara ett rent socialt problem; ett uttryck härför är att socialstyrelsen är centralmyndighet i fråga om vården av alkoholmissbrukare. Uppfattningen om alkoholismen har emellertid kommit att alltmera förskjutas därhän, att den anses vara en medicinsk fråga. Såsom exempel härpå kan erinras om att en professur i teoretisk alkoholforskning nyligen inrättats, att särskilda polikliniker på olika håll i landet tillkommit och att vid både kroppssjukhus och mentalsjukhus i allt större

utsträckning vårdas alkoholskadade personer. Vidare må nämnas att en upprustning av de medicinska vårdmöjligheterna vid vårdanstalterna för alkoholmissbrukare pågår. Därest såsom är att förmoda utvecklingen mot en intensifierad medicinsk vård på förevarande område kommer att fortsätta, kan det enligt revisorernas mening övervägas, om icke medicinalstyrelsen bör bli centralorgan för alkoholistvården i landet. Mot en överflyttning av ytterligare ärendesgrupper till medicinalstyrelsen talar den omständigheten, att styrelsen redan nu är ett av de mest arbetstyngda centrala verken och att en dylik åtgärd skulle än mera accentuera detta förhållande. Det må emellertid framhållas, att utredningar pågå som syfta till att landsingen från staten skola övertaga huvudmannaskapet för mentalsjukvården. Ett genomförande härav komme utan tvekan att medföra betydande lättnader i arbetsbördan för medicinalstyrelsen. Uteslutet är icke att även i andra hänseenden inom en nära framtid komma att vidtagas organisationsförändringar med samma innebörd för styrelsens del. Revisorerna anse sig i betraktande av nu angivna förhållande icke f. n. böra föreslå en överflyttning av nykterhetsvårdsärendena från socialstyrelsen till medicinalstyrelsen men förutsätta, att den här aktualiserade frågan upptages till närmare prövning, så snart bättre förutsättningar föreligga för ett slutligt bedömande därav. Förevarande spörsmål sammanhänger f. ö. även med den vidare frågan om en samordning av samhällets åtgärder över huvud taget för tillrättaförande av dem som av en eller annan anledning ha svårigheter att anpassa sig i samhällslivet. Revisorerna anse sig emellertid icke i detta sammanhang böra ingå därpå.

Kontrollstyrelsens främsta åligganden kunna sägas vara tvåfaldiga: dels är styrelsen beskattnings- och uppbördsmyndighet för den alldeles övervägande delen indirekta skatter, däribland spritskatten, dels har styrelsen vissa centrala och samordnande uppgifter beträffande alkohollagstiftningen. Vad angår den första gruppen ärenden må erinras, att i ett av särskilda sakkunniga nyligen framlagt betänkande (SOU 1957: 13) övervägts frågan om ökad användning av indirekt beskattning i form av en detaljhandelskatt eller en partihandelsskatt. Kommittén har, såvitt gäller beskattnings- och uppbördsmyndighet vid genomförandet av en detaljhandelskatt, stannat för att förorda en anknötning av varuskattekontrollen till länsstyrelserna. Beträffande partihandelsskatten har kommittén funnit sig böra föreslå, att kontroll därav skall handhavas av en central beskattnings- och uppbördsmyndighet och då lämpligen kontrollstyrelsen. De synpunkter kommittén åberopat till stöd för sitt förslag att förlägga varuskattekontrollen till länsstyrelserna äro enligt revisorernas mening tillämpliga även beträffande nu utgående indirekta skatter. Den kännedom som den lokala taxeringsorganisationen har beträffande de lokala förhållandena måste sålunda vara till betydande fördel även vid handhavandet av den indirekta beskattningen, samtidigt som förutsättningar skapas för ett effektivt samarbete mellan

kontrollorganen för både direkt och indirekt beskattning. Revisorerna anse därför starka skäl — oberoende av om den indirekta beskattningen i fortsättningen skall komma till ökad användning i vårt land eller ej — tala för en decentralisering till länsstyrelserna av beskattnings- och uppbördsverksamheten beträffande den indirekta beskattningen. I detta sammanhang må även framhållas att det framstår som antagligt att bestämda fördelar skulle följa med en inordning av länsnykterhetsnämnderna i länsstyrelserna. Frågan härom sammanhänger emellertid med ett vidare spörsmål, nämligen om inordning av länsnämnderna över huvud taget i länsstyrelserna, vilket faller utom ramen för denna framställning.

Nyss har nämnts att kommittén för den indirekta beskattningen förordat, att kontrollstyrelsen under vissa förutsättningar skall fungera som beskattnings- och uppbördsmyndighet vid införandet av en partihandelsskatt. Kommittén synes emellertid icke helt ha avvisat tanken på att länsstyrelserna även i detta fall skulle övertaga ifrågavarande funktioner. Därest de fortsatta övervägandena i ämnet skulle giva vid handen, att ett centralt organ är mest lämpligt för ändamålet, anse revisorerna det förtjänt att närmare prövas, huruvida icke dessa uppgifter skulle kunna anförtros generaltullstyrelsen, som redan nu har en icke oväsentlig uppbörd av indirekta skatter; denna uppbörd skulle därigenom komma att koncentreras till ett och samma ämbetsverk. Härför talar även det förhållandet, att tullverket vid genomförandet av de tullåttnader i olika hänseenden som f. n. äro aktuella kan förväntas få en viss avlastning i sin nuvarande arbetsbörda. Beaktas bör även att tullverket har en betydande lokalorganisation, som kan ersätta kontrollstyrelsens lokala organ. Vidare må erinras att moderna kontorsmaskiner, vilka för sin rationella användning kräva stora förvaltningsenheter, torde vara särskilt lämpade för kontrollen av tull- och skatteuppbörd.

En överflyttning av befattningen med den indirekta beskattningen till länsstyrelserna och eventuellt tullverket komme att innebära en väsentlig avlastning av kontrollstyrelsen, som därefter i stort sett endast skulle ha kvar vissa uppgifter inom alkohollagstiftningens område. Skäl kunna anföras för en decentralisering även av dessa till lokala myndigheter, varvid flera möjligheter yppa sig, t. ex. länsstyrelserna eller länsnykterhetsnämnderna.

För parti- och detaljhandeln med spritdrycker finnas inrättade två statliga bolag, vin- & spritcentralen respektive nya systemaktiebolaget. Gemensamt för bolagen är att de anförtrotts vissa offentlighetsrättsliga funktioner, varjämte deras ändamål äro likartade: båda ha, om än i olika led, till syfte att tillhandahålla allmänheten vin- och spritdrycker. Föreskrifterna i gällande bolagsordningar överensstämman vidare i väsentliga avseenden. Bägge bolagen skola sálunda för vinnande av största möjliga besparing av omkostnader å alla områden av sin verksamhet handha rörelsen och anordna driften på det mest rationella och effektiva sätt. Revisorerna — som icke ha

anledning att ifrågasätta annat än att verksamheten bedrives med iakttagande av meddelade bestämmelser — anse det likväl kunna övervägas, om icke syftet med angivna föreskrift bäst skulle tillgodoses, därest de båda bolagen sammansloges till ett. Såsom tidigare nämnts ha bolagen samma ändamål med sin verksamhet, något som i och för sig måste skapa gynnsamma förutsättningar för ett förenhälligande av de båda företagen. Några principiella hinder däremot torde ej heller enligt revisorernas mening kunna åberopas. Erinras må f. ö. att i Finland och Norge finnes endast ett bolag för ifrågavarande ändamål. Revisorerna få därför föreslå, att denna fråga upptages till närmare prövning, exempelvis genom utredningen rörande de statliga företagsformerna. — I detta sammanhang uppställer sig även spørsmålet, huruvida anordningen med ett centralt restaurangbolag och fem dotterbolag kan vara rationell. Jämväl denna organisationsfråga synes böra upptagas av den nyssnämnda utredningen.

Såsom inledningsvis framhållits äro de här behandlade frågorna både omfattande och delvis komplicerade, varför de för sin slutliga lösning kräva ingående överväganden. Revisorernas nu skisserade förslag gör självfallet icke anspråk på att innebära annat än en tänkbar utväg för att nå fram till en bättre ordning på förevarande område. Det synes emellertid angeläget, att man målmedvetet söker få till stånd mera ändamålsenliga förhållanden härutinnan än vad nu är fallet. Revisorerna äro också övertygade om att detta skall vara möjligt, om de föreliggande problemen angripas utan författade meningar och med en vilja att nå resultat, som i alla avseenden kunna sägas vara rationella.

Viten i den statliga upphandlingsverksamheten

I kungl. kungörelsen den 6 juni 1952 (nr 496) om upphandling och arbeten för statens behov m. m. (1952 års upphandlingskungörelse) givas enhetliga bestämmelser för den statliga upphandlingsverksamheten. Kungörelsen, som trätt i stället för 1920 års upphandlingsförordning, bygger på ett av särskilda sakkunniga, 1946 års upphandlingssakkunniga, avgivet förslag (SOU 1951: 18). De sakkunniga anförde i anslutning därtill bl. a., att vissa ändrade bestämmelser föreslagits, vilka å ena sidan innebure en närmare anknytning till då rådande förhållanden inom affärslivet och å andra sidan möjliggjorde en för staten från affärsmässig synpunkt förmånligare ställning än tidigare. Vägledande hade varit att bestämmelserna borde så utformas, att staten såsom förhandlande och avtalslutande part erhöle samma läge som motparten. De sakkunniga hade vidare funnit angeläget att i förslaget undvika att medtaga särbestämmelser, som avveke från köplagens och avtalslagens dispositiva rättsregler.

Med avseende å vite vid upphandling innehåller kungörelsen i 26 § följande föreskrifter.

Vite för försenat fullgörande av leverans skall angivas till visst belopp eller till viss procent av anbudssumman eller, där så prövas lämpligt, till viss procent å värdet av den försenade delen av leveransen, att utgå för dag, påbörjad vecka eller annan påbörjad angiven tidsperiod, varmed godsets avlämnande försenats.

Då fråga uppstår om tillämpning av vitesbestämmelse, äger myndigheten, där särskilda skäl äro för handen, helt eller delvis efterskänka vitet.

De sakkunniga anförde härom, att de tagit under övervägande, huruvida för den statliga upphandlingen borde fastställas allmänna leveransbestämmelser, exempelvis i avseende å vite och force majeure, men att de stannat för att icke framföra något sådant förslag. Det hade nämligen syntts lämpligt att avvakta de erfarenheter som kunde vinnas vid tillämpningen av en ny upphandlingsförordning. Därjämte syntes enligt de sakkunniga några större olägenheter icke ha förmärkts av den dåvarande bristen på dylika enhetliga bestämmelser. De sakkunniga hade också under sina överläggningar med olika myndigheter funnit, att mycket skilda uppfattningar rådde angående vad dylika bestämmelser borde innehålla.

De bestämmelser om vite som sålunda upptagits i gällande upphandlingskungörelse äro i huvudsak desamma som i 1920 års upphandlingsförordning.

Frågan i vad mån försening av materielleveranser borde föranleda uttagande av vite upptogs, såvitt avsåg materielleveranser till försvarsväsendet, av riksdagens revisorer i deras till 1939 års riksdag avgivna berättelse. Revisorerna anförde därom bl. a. följande.

Revisorerna ville ifrågasätta, huruvida icke vitesklausulerna bort tolkas

och tillämpas med större stränghet än som skett. Visserligen syntes förhållandena ofta vara sådana, att utkrävande av vite framstode såsom uppenbart obilligt, men å andra sidan finge icke vitesbestämmelserna tillämpas så, att de komme att betraktas såsom betydelselösa. Det vore icke annat än i undantagsfall möjligt att, i analogi med vad gällde inom affärslivet, efter objektiva grunder i penningar uppskatta liden skada av försenad leverans och fastställa ett därefter avpassat skadestånd. Då sålunda risken för leverantören att nödgas erlægga i efterhand fastställt skadestånd vid leveransförseningar av ifrågavarande slag syntes vara tämligen ringa, bleve vitesbestämmelserna den huvudsakliga garantien för den fastställda leveranstidens iakttagande.

Anledningen till att 1938 års revisorer upptogo frågan till behandling var närmast vikten av att den materiella försvarsberedskapen inom ramen för givna anslag stärktes i snabbast möjliga takt samt de synnerligen allvarliga skador som under vissa omständigheter kunde uppkomma till följd av utebliven eller försenad leverans av egentlig krigsmateriel.

Sedan 1952 års upphandlingskungörelse nu varit i tillämpning omkring fem år, ha revisorerna funnit det vara av intresse att på nytt undersöka tillämpningen av vitesklausuler beträffande den statliga upphandlingen över huvud. För detta ändamål ha revisorerna från vissa myndigheter, vilka ombesörja upphandling av någon omfattning, inhämtat upplysningar om tillämpningen av de i upphandlingskungörelsen givna bestämmelserna om vite. Revisorerna ha därvid hos envar av dessa myndigheter hemställt, att myndigheten ville angiva *dels* huruvida föreskrift om vite vid leveransförsening regelbundet intoges i avtal om upphandling och arbeten för statens behov och, om så icke vore fallet, anledningen därtill, *dels ock* i vilka fall under ett vart av kalenderåren 1953—1956 leveransförseningar inträffat beträffande avtal, som innehållit föreskrift om vite, och därest i några fall vite icke utkrävts anledningen därtill.

Beträffande *den första frågan* framgår av de inkomna svaren, att olika principer följts i fråga om användningen av vitesföreskrifter. *Armétygförvaltningen, försvarets fabriksstyrelse, fortifikationsförvaltningen, arbetsmarknadsstyrelsen, järnvägsstyrelsen, generaltullstyrelsen* och *civilförsvarsstyrelsen* ha uppgivit, att av dem ingångna avtal om upphandling regelbundet innehöle bestämmelser om vite. *Fångvårdsstyrelsen, marinförvaltningen, flygförvaltningen, generalpoststyrelsen, telestyrelsen, väg- och vattenbyggnadsstyrelsen, vattenfallsstyrelsen, byggnadsstyrelsen, tekniska högskolan, domänstyrelsen, lantbruksstyrelsen* och *karolinska sjukhuset* åter ha förklarat, att sådana bestämmelser i regel icke förekomme; enligt marinförvaltningen hade vitesbestämmelser intagits endast i de fall då förvaltningen fäst särskild vikt vid leveranstiden eller eljest bedömt sådan

bestämmelse såsom lämplig. *Luftfartsstyrelsen* och *medicinalstyrelsen* tillämpade den principen, att vite för leveransförsening utsattes vid större eller mera betydelsefulla leveranser, men icke då leveranserna vore av mindre omfattning. För det senare fallet hade den förstnämnda myndigheten sagt sig icke upprätta något egentligt avtal utan verkställde upphandlingen genom muntliga eller skriftliga rekvisitioner. *Arméintendenturförvaltningen* rättade sin tillämpning efter varuslag sålunda, att i avtal om köp av bränsle och färsk fisk vitesbestämmelser icke förekomme, medan i övrigt — såsom beträffande andra drivmedel, distributionsmateriel för drivmedel, förplägnadsmateriel, beklädnadsmateriel och övrig utrustningsmateriel samt inventarier — vitesföreskrifter intoges i avtalen. Anledningen till den åtskillnad vore i fråga om bränsle, att fast bränsle huvudsakligen anskaffades genom inköp av fartygslaster och att avtal icke kunde komma till stånd på andra än de utländska exportörernas inom kolhandeln vedertagna villkor, i vilka vitesbestämmelser saknades, samt beträffande flytande bränsle (brännolja) att förvaltningen icke ansett det lämpligt med vitesbestämmelser, då anskaffningen skedde genom avropsavtal med oljebolagen och avsåge leverans från lagerhandeln. Även i fråga om färsk fisk sammanhängde frånvaron av vitesbestämmelser med sättet för anskaffningen, i det att denna skedde under hand genom köpslut per telefon.

Ehuru revisorernas undersökning främst avsett den egentliga upphandlingen, må till jämförelse återgivas även den praxis som av en del myndigheter redovisats i fråga om entreprenadavtal. Beträffande sådana avtal ha *väg- och vattenbyggnadsstyrelsen*, *vattenfallsstyrelsen*, *byggnadsstyrelsen* och *tekniska högskolan* uppgivit, att de regelmässigt intoge föreskrifter om vite vid leveransförsening. *Arbetsmarknadsstyrelsen* och *generaltullstyrelsen* intoge däremot icke sådana föreskrifter. *Fångvårdsstyrelsen* har förklarat sig icke bruka intaga vitesföreskrift i sådana avtal som träffades av dess arbetsbyrå och för vilka användes egna blankettformulär, under det att i vissa avtal för vilka användes vederbörande branschorganisationers kontraktsformulär vitesbestämmelser intoges. Slutligen har *generalpoststyrelsen* uppgivit, att vitesföreskrift i dess avtal intoges endast vid entreprenadarbeten av sådan art och omfattning att särskilt entreprenadkontrakt upprättades.

I de fall då upphandlingsavtalen innehållit föreskrifter om vite vid försenad leverans ha föreskrifterna i regel givits det innehåll som framgår av utarbetade kontraktsformulär eller tryckta allmänna leveransbestämmelser. Sålunda ha för den ifrågavarande perioden gällande tryckta »Allmänna bestämmelser rörande leveranser till försvarets myndigheter» upptagit bestämmelser om vite av innehåll, att vid försenad leverans vite utgått med en halv procent av värdet av det gods, som icke levererats, för varje påbörjad vecka som dröjsmålet varat, dock att vite icke skolat utgå, därest dröjsmålet förorsakats av statsingripande, avspärrning, strejk, lockout, öppen

eller hemlig bojkott eller blockad, maskinhaveri eller annan olyckshändelse hos leverantören, eldsvåda eller naturhinder eller av brist på arbetskraft, material, transportmedel, vatten, elektrisk kraft eller bränsle eller av felaktigt eller för bearbetning olämpligt material eller av här angivna omständigheter förorsakad försening av leverans från underleverantör eller av annat därmed jämförligt förhållande, allt under förutsättning att hindret legat utom leverantörens kontroll eller rådighet. I »Allmänna bestämmelser av år 1957 för leveranser till försvarets myndigheter», vilka nyligen i princip godkänts av vederbörande myndigheter och parter, har påföljden för försenad leverans emellertid utformats annorlunda. Förutom bestämmelser om hävningsrätt, som funnos även i de förut gällande allmänna bestämmelserna, ha intagits föreskrifter *dels* därom, att köparen vid försenad leverans äger på förskott, där ränta icke avtalats, fr. o. m. dagen för dröjsmålets inträdande fordra ränta motsvarande riksbankens diskonto för tremånadersväxlar med tillägg av 2 procent, dock lägst 6 procent, *dels ock* av innehåll, att köparen är berättigad att vid betalningen för den försenade leveransen göra avdrag med belopp som för varje särskilt fall bestämmes i avtalet, dock maximerat till viss, likaledes för varje särskilt fall angiven procent av värdet å den försenade leveransen eller delleveransen. I formulär som användes av *arbetsmarknadsstyrelsen* för beställningar av materiel (färdig produkt) har i tryckta »Allmänna leveransvillkor för leverans till arbetsmarknadsverket» påföljden för försenad leverans erhållit den utformningen, att styrelsen vid försenad leverans är berättigad att å betalningen för den bristande delen av leveransen respektive delleveransen göra avdrag, beräknat efter tio kronor för ettusen kronors värde för varje påbörjad vecka leveransen respektive delleveransen försenats. Hinder av force-majeure-karaktär — enligt formuläret strejk, blockad eller lockout, som godkänts eller beslutats av arbetspartsorganisation, olyckshändelse, till vilken leverantören icke varit vållande, naturhinder eller annan anledning, som leverantören icke kunnat förutse eller vars menliga inverkan denne icke rimligen kunnat undanröja — har till följd att leverantören erhåller anstånd med leveransens fullgörande. *Järnvägsstyrelsen* har i sitt formulär för anbudsförfrågan och i sina beställningar, såvida icke undantag göres, bestämmelse om vite med en procent per vecka av de för sent levererade varornas värde. Beträffande entreprenadavtalen må nämnas, att *väg- och vattenbyggnadsstyrelsen* för sin del hänvisat till sitt formulär till entreprenadkontrakt med tillhörande allmänna bestämmelser för entreprenader inom husbyggnads- samt väg- och vattenbyggnadsfacken, godkända år 1954 (Svenska teknologföreningens formulär 10), enligt vilka vite utgår med visst, för varje särskilt fall bestämt belopp för varje påbörjad vecka, varmed färdigställandet blivit fördröjt. Liknande praxis gäller *byggnadsstyrelsens* entreprenadavtal.

I en del yttranden ha i anslutning till uppgiften, att vitesbestämmelser icke bruka komma till användning, orsakerna därtill berörts. Dessa ha varit

än av mera allmän natur, än av särskild art. Några myndigheter ha framhållit att vitesbestämmelser inverkade oförmånligt på prissättningen, i det att anbudsgivarna genom prishöjning kompenserade sig för risken att nödgas utgiva föreskrivet vite. Stundom medförde viteshotet, att leveranstiden sattes längre än som kunde anses nödvändigt. I vissa fall hade vitesbestämmelser måst undvaras i avtalen därför att leverantörerna, framför allt de större företagen liksom även utländska leverantörer, vägrat godtaga en vitesklausul. *Flygförvaltningen* har beträffande sina avtal uppgivit, att vitesbestämmelser icke lämpligen kunde användas, emedan konstruktions- och utprovningsarbete med tekniska ändringar och modifieringar som följd ofta ägde rum även sedan avtal om serieleverans träffats. *Karolinska sjukhuset* har i fråga om kost och förbrukningsartiklar för sjukvården förklarat sig icke vara betjänt av gottgörelse i form av vite utan har i stället bestämmelser om rätt att skaffa varorna från annat håll på den försumlige leverantörens bekostnad. Ett par myndigheter ha förklarat sig anse behov av vitesföreskrifter i regel icke föreligga. *Marinförvaltningen* har upplyst, att förvaltningen i slutet av år 1954 ur sina beställningsblanketter borttagit föreskrifter om vite, emedan en rigorös tillämpning av dessa i enlighet med vad som då förordats av riksräkenskapsverket skulle medfört utredning och överväganden med avseende å vitet i ett stort antal fall av leveransförsening, som vore av liten eller ingen praktisk betydelse.

Vad därefter angår *den andra frågan*, nämligen i vilka fall under åren 1953—1956 leveransförseningar inträffat beträffande sådana avtal som innehållit föreskrifter om vite vid försenad leverans, äro uppgifterna skiftande. En del myndigheter ha icke haft något fall av försening, ett par endast ett sådant fall och någon myndighet ett fåtal fall. I övrigt synas leveransförseningar ha förekommit i icke obetydlig utsträckning, särskilt hos de myndigheter som ombesörja upphandling i stor skala. Då revisorerna icke ansett sig kunna betunga myndigheterna med alltför detaljerade uppgifter, har något jämförelsetal mellan antalet och värdet av försenade leveranser, å ena sidan, samt det totala antalet och värdet av skedda leveranser, å den andra, icke stått att få. Uppgift om de flesta förseningarna har lämnats av *väg- och vattenbyggnadsstyrelsen*, som angivit antalet försenade entreprenader under den ifrågavarande perioden till omkring 400. *Försvarets fabriksstyrelse*, som mera detaljerat redovisat sina leveransförseningar, har uppgivit 117 leveranser där köpeskillingen överstigit 10 000 kronor och förseningen uppgått till minst fyra veckor. *Byggnadsstyrelsen* har förklarat, att ett 60-tal entreprenadarbeten under perioden måst förlängas utöver stipulerad byggnadstid.

I den mån leveransförseningar inträffat ge lämnade uppgifter vid handen, att föreskrivet vite endast undantagsvis utkrävts. Orsakerna därtill äro skilda. I regel har leverantören varit skyddad genom bestämmelser om

force majeure och liknande förhållanden, som enligt avtalet uteslutit tillämpning av vitespåföljd. Vanliga orsaker vid materielleveranser ha varit ändring av beställningar under tillverkningens gång eller annat förhållande å beställarens sida. Icke sällan har påföljd uteblivit, därför att förlängning av leveranstiden medgivits. Stundom har myndigheten låtit vid förseningen bero, då ekonomisk förlust eller annan olägenhet icke följt av förseningen. *Marinförvaltningen* har sagt sig avstå från vite, när det bedömts såsom fördelaktigt från ekonomiska eller andra synpunkter; såsom exempel har anförts att leverantören utan kostnad infört förbättringar på beställd materiel och kostnaderna för förbättringarna ansetts väl uppväga vitesbeloppet. — Vid entreprenader ha de vanligaste förseningsanledningarna varit beställda tillägsarbeten, försenade entreprenadhandlingar från beställaren, hinder genom sidentreprenörs eller lokalförvaltnings åtagande, pågående drift i vederbörande anläggning, brist på arbetskraft eller otjänlig väderlek. *Väg- och vattenbyggnadsstyrelsen*, som haft det största antalet förseningar, har som orsaker till dessa anført extrabeställda arbeten, osedvanligt svåra väderleksförhållanden, osedvanligt högt vattenstånd, oförutsedda svåra grundförhållanden, brist på arbetskraft, försenade markuppgörelser, konstruktionsförändringar, försening av delarbeten som inverkat på det aktuella arbetet, otillräcklig kraftleverans, feluppgivna masskvantiteter, strejk, materielsvårigheter och påträffande av fornynd.

Utöver vad i det föregående sagts om anledningarna till att vitesklausuler icke brukat komma till användning må återgivas ytterligare några allmänna synpunkter på vitet, vilka kommit till uttryck i de inkomna svaren.

Armétygförvaltningen har sålunda anført, att det med hänsyn till vitets karaktär som påtryckningsmedel i fråga om stipulerade leveranstider ansetts särskilt påkallat att i avtal med civila leverantörer i flertalet fall intaga bestämmelser om vite. De fåtal fall då vitesklausul icke förekomme vore enligt förvaltningen dels sådana där leverantören vägrade godtaga vitesbestämmelse, dels sådana som avsåge större utvecklingsuppdrag i intimt samarbete mellan ämbetsverket och konstruktören och beträffande vilka det visat sig svårt att på förhand beräkna mera tillförlitliga leveranstider. Under senare tid hade enligt armétygförvaltningen från leverantörshåll visats en viss obenägenhet att över huvud godtaga vitesklausul. Därest sådan ändock godtagits, hade det ofta skett med förbehåll om maximering av vitesbeloppet. En skärpning av ämbetsverkets inställning beträffande vite skulle få till följd både prishöjningar och mera oförmånliga leveranstider. *Marinförvaltningen* har uppgivit, att vid beställningar vid vilka leverantören medgäves förskott numera intoges bestämmelser om ränta å dylikt förskott vid leveransförsening, varigenom ett påtryckningsmedel av samma art som vitet erhöles. Enligt förvaltningen kunde ett avtal innehålla bestämmelser om både vite och ränta å förskott men endast endera utkrävas för en viss tids-

period. Även *flygförvaltningen* har framhållit ränta å förskott såsom påtryckningsmedel i stället för vite vid leveransförsening. För ämbetsverkets del hade vitesklausul icke ansetts lämplig, då upphandlingen icke så ofta avsåge material av standard- eller massnatur utan avsåge mera komplicerad materiel, som ofta bleve föremål för konstruktions- och utprovningsarbete även sedan avtal om serieleverans träffats. I de särskilda fall då flygförvaltningen intog vitesbestämmelser i sina avtal, föranleddes detta av att det fästes synnerlig vikt vid att leveranstiden iakttoges. Detta vore exempelvis fallet, då leveransen utgjorde led i ett utbyggnadsprogram eller liknande.

Generalpoststyrelsen har under hänvisning till de extraordinära marknadsförhållanden som rått sedan andra världskrigets utbrott funnit det icke vara realistiskt att räkna med att en skärpning av anbuds villkoren genom vitesbestämmelser skulle bidra till fördelaktiga anbud för staten. Tvärtom skulle enligt styrelsen följderna bli högre priser och väsentligt ökade leveranstider samt troligen också än större antal reservationer i avtalen, särskilt med avseende å leveranstiden, med påföljd att i övrigt goda anbud ofta bleve svåra att antaga och mången gång icke skulle kunna antagas alls. Vidare skulle säljaren skärpa kraven på att köparen punktligt och till alla delar fullgjorde sina förpliktelser och vid vållande å dennes sida till leveransförsening framföra anspråk på ersättning för exempelvis ränteförluster, hyreskostnader och vårdkostnader.

Luftfartsstyrelsen har sammanfattat sin inställning sålunda, att vid mera omfattande och komplicerade upphandlingar och entreprenader en vitesklausul vore både ett betydelsefullt påtryckningsmedel och en god försäkring för merkostnader som kunde uppstå till följd av en försening. Vid smärre upphandlingar, där dessa synpunkter gjorde sig gällande i långt mindre grad, borde enligt styrelsen vitesklausuler intagas med viss försiktighet, så att respekten för vitesinstrumentet icke avtrubbades. Styrelsen har vidare anfört, att en alltför sträng inställning, ledande till att vite utkrävdes rutinmässigt och endast av formella grunder, i längden kunde få ogynnsamma verkningar på styrelsens upphandlingsverksamhet.

Revisorernas uttalande. Såsom i det föregående anförts uttalade 1946 års upphandlingssakkunniga, att de icke framfört något förslag om allmänna leveransbestämmelser för den statliga upphandlingen, exempelvis i fråga om vite och force majeure, bl. a. av den anledningen att det syntes lämpligt att avvakta de erfarenheter som kunde vinnas vid tillämpningen av en ny upphandlingsförfordning. Den frihet som sålunda lämnats myndigheterna har, såsom framgår av den av revisorerna nu gjorda undersökningen, lett till skilda principer i fråga om tillämpningen av vitesföreskrifter vid leveransförseningar. Undersökningen visar även att åtskilliga myndigheter regelmässigt utan närmare prövning intaga vitesklausuler i vissa upphandlings-

avtal. Då såsom av det föregående framgår föreskrivet vite endast undantagsvis utkräves, kan — särskilt som underlåtenheten härutinnan stundom synes grundad på tvivelaktiga skäl — lämpligheten av en sådan ordning ifrågasättas. Allmänt sett är det angeläget, att vitesbestämmelserna handhavas så, att de icke förlora sin betydelse. En slentrianmässig användning av vitesklausuler utan fast tillämpning av desamma i förekommande fall är ägnad att undergräva respekten för vitesinstrumentet. Vidare ha såsom undersökningen visar särskilda olägenheter, såsom prishöjningar och förlängda leveranstider, förmärkts eller befarats vid användning av vitesklausuler.

Belysande för det tvivelaktiga värdet av slentrianmässigt använda vitesnormer är att försvarets myndigheter, vilka ombesörja en omfattande upphandling, efter långvariga överläggningar och noggrant övervägande nyli- gen i princip beslutat frångå tidigare brukade vitesföreskrifter i sina allmänna leveransbestämmelser och i stället utformat andra ersättningsreg- ler. Dessa äro visserligen i vad de avse avdrag å köpeskillingen på grund av försenad leverans av vites natur, men skilja sig från de enligt kontrakts- formulären vanligen förekommande vitesföreskrifterna därutinnan, att avdraget icke normerats på förhand utan bestämmes särskilt i varje avtal.

Vitet kan, rätt använt, vara ett verksamt medel i strävandena att nå för- delaktiga upphandlingsresultat. Det är därför av vikt att vitesbestämmelser brukas med omtanke i den statliga upphandlingen. Genom missbruk förlo- rar vitet sin egenskap av verksamt påtryckningsmedel. Revisorerna vilja därför fästa uppmärksamheten på betydelsen av ett rätt handhavande av vitesinstrumentet. Övervägas bör om icke ersättningsbestämmelser av den typ som återfinnas i de förut omnämnda allmänna bestämmelserna för le- veranser till försvarets myndigheter kunna ges en vidare tillämpning i den statliga upphandlingsverksamheten. Vitet skulle därmed reserveras för fall, där det tjänar ett verkligt ändamål.

Sammanfattningsvis må framhållas att revisorerna finna det påkallat, att de gjorda iakttagelserna och de i anslutning därtill framförda synpunk- terna på lämpligt sätt, exempelvis genom ett Kungl. Maj:ts cirkulär, bringas till statsmyndigheternas kännedom.

Av vissa myndigheter utgivna årsberättelser m. m.

Riksdagens revisorer ha funnit det vara av intresse att söka bilda sig en uppfattning om vilken form och omfattning de av vissa myndigheter utgivna årsberättelserna och liknande publikationer ha. Fördenskull ha i skrivelse till ett antal myndigheter m. fl. statsinstitutioner infordrats vissa uppgifter härutinnan. Dessa ha sammanställts i nedanstående tabell, till vilken torde få hänvisas.

Myndighet	Publikation	Senaste upplaga utkom	Antal ex.	Antal sidor	Kostnad Kronor	Inkomster av försålda ex. Kronor	Nästa upplaga beräknas utkomma	Anm.
Försvarets sjukv. styr.	Hälso- o. sjukvård vid försv. 1955	sept. 1956	740	42	2 486		okt. 1957	
Garnisonssjukhuset, Eksjö	Årsber. 1956	mars 1957	425	26	882		mars 1958	
Arbetsmarknadsstyr. Arbetarskydds. styr.	Årsber. 1956	april 1957	1 200	67	3 115		april 1958	
	Årsber. 1955	dec. 1956	3 400	148	11 600	8 643	dec. 1957	Ink. t. o. m. 30/6 1957
Sveriges meteorologiska och hydrologiska institut	Hydrologiska iakttagelser 1951	maj 1954	800	15	1 278	48	1957	
d:o	Månadsöversikt över väderlek och vattentillgång 1955	1956	1 450	95	10 401	1 560	1957	
d:o	Nederbörden i Sverige 1955	jan. 1957	800	21	5 832	154	jan. 1958	
d:o	Meteorologiska iakttagelser i Sverige 1950	jan. 1957	800	104	13 680	380	1958	Utkommer närmast i annat utför.
d:o	attenstånden vid Sveriges kuster 1954	jan. 1957	800	24	2 466	40	1958	
Riksräkenskapsverket	Årsbok 1957	aug. 1957	700	161	8 780		som. 1958	Avser budg.-året 1955/56
Riksarkivet	Riksarkivets årsber. 1956	1956	500	54	3 148	221	dec. 1957	
Bank- och fondinspektionen	Uppgift om bankerna samt Uppg. om fondkommissionärer och fondbörs 1956	maj. 1957	1 025	29	2 215	20	våren 1958	
Nationalmuseum	Statens konst-saml. tillväxt och förvaltn. Årsbok 1956	maj. 1957	1 540	39	1 813		våren 1958	
Vetenskapsakademien	Årsbok 1956	dec. 1956	800	381	13 900		dec. 1957	
Uppsala Universitet	Redogörelse 1954/55	febr. 1957	1 375	215	7 521		okt. 1957	
Lunds Universitet ..	Årsber. 1954/55	jan. 1957	1 200	128	5 034		sept. 1957	

Myndighet	Publikation	Senaste upplaga utkom	Antal ex.	Antal sidor	Kostnad Kronor	Inkomst Kronor	Nästa upplaga beräknas utkomma	Anm.
Bergsskolan i Filipstad	Redogörelse 1956/57	aug. 1957	600	23	538		aug. 1958	
Gymnastiska Centralinstitutet	Redogörelse för 1955—1956	dec. 1956	350	25	495		dec. 1957	
Alnarps lantbruks-, mejeri- och trädgårdsinstitut	Årsber. för 1955/56	mars 1957	250	79	218		mars 1958	stencilerad
Skogsstyrelsen	Skogsstatistik Årsbok 1954	jan. 1957	1 400	172	9 230	550	1 okt. 1957	
Statens hantverksinstitut	Hantverk och kultur 1955/56	mars 1957	3 200	199	17 560	13500	ej bestämt	
Flygtekniska förs. anstalten	Berättelse 1955/56	sept. 1956	125	35	25		nov. 1957	stencilerad
Handelshögskolan i Stockholm	Årsber.	höst. 1956	1 000	55	2 433		höst. 1957	
Medicinalstyrelsen ..	Allmän hälso- och sjukvård 1955	maj 1957	2 300	142	11 532		april 1958	kommer att avse 1956
Karolinska sjukhuset	Årsber. 1955	våren 1956	500		8 603		höst. 1957	
Serafimerlasarettet	Årsber. 1955	nov. 1956	300	98	2 510		nov. 1957	
Statens inst. för folkhälsan	Årsber. 1955/56	febr. 1957	1 000	52	1 726		slutet av 1957	
Generalpoststyr.	Postverket 1955	sept. 1956	1 900	219	18 400	24	sept. 1957	
Telestyrelsen	Telefon, telegraf o. radio 1955/56	maj 1957	1 177	191	17 000	7	maj 1958	
Järnvägsstyrelsen ..	Sv. Järnvägar 1955	dec. 1956	1 200	164	11 270	135	okt. 1957	
Vattenfallsstyr.	Statens vattenfallsverk 1955	sept. 1956	1 616	129	11 058	26	sept. 1957	
Domänstyrelsen	Domänverket 1955	dec. 1956	1 400	228	16 207		dec. 1957	

Beträffande de i tabellen lämnade uppgifterna torde få nämnas att vederbörande publikation, där icke annat angivits, utkommit i tryckt skick. De uppgivna kostnaderna avse i huvudsak tryckning, papper m. m., däremot endast undantagsvis utgifterna för publikationens författande, såsom personalkostnader m. m.

Revisorernas uttalande. Revisorerna ha, såsom av den föregående redogörelsen framgår, funnit det vara av intresse att inhämta kunskap om vissa förhållanden, vilka ha avseende å årsberättelser och liknande publikationer som utgivas av statliga myndigheter och institutioner. Av skilda skäl — bl. a. på grund av att det icke finnes några helt tillförlitliga uppgifter om vilka myndigheter som utgiva dylika skrifter och att det i vissa fall är svårt att renodla vad som har karaktär av årsskrift — har det icke varit möjligt att få fram fullständiga uppgifter i ämnet. Den tabellariska redogörelse som tidigare lämnats torde dock giva en bild av omfattningen av de utgifter

m. m. som statsverket åsamkas i förevarande fall, och det torde på grundval av detta material vara berättigat att draga vissa slutsatser.

Ifrågavarande publikationsverksamhet har en icke obetydlig omfattning; enbart de här redovisade kostnaderna för tryck och papper belöpa sig f. n. till över 200 000 kronor per budgetår, medan de inkomster som inflyta till följd av försäljningar äro relativt obetydliga. Revisorerna anse sig till att börja med höra ifrågasätta, huruvida det verkligen kan vara motiverat att i den utsträckning som nu sker utgiva årsberättelser m. m. Utan eftersättande av några väsentliga intressen torde dessa i många fall helt kunna slopas. Där så icke är möjligt synas dock de ifrågavarande publikationerna mången gång ha ett alltför stort omfång och innehålla uppgifter, som måste vara av ringa intresse att bevara för framtiden. Detta gäller t. ex. i fråga om personliga uppgifter om anställningsförhållanden inom ett verk, vikariat m. m. — Det övervägande antalet berättelser utgivas nu i tryck; enligt revisorernas mening skulle dessa ofta lika väl, i den mån utgivningen över huvud är påkallad, kunna publiceras i stencilerat skick.

Det åligger vissa myndigheter att avgiva årsberättelse till Kungl. Maj:t. Enbart denna omständighet synes icke motivera, att särskilda berättelser publiceras. Det torde vara tillräckligt, att vederbörande myndighet t. ex. i samband med avgivandet av sina anslagsäskanden lämna en redogörelse för verksamheten under det gångna budgetåret. Härigenom vinnes — förutom kostnadsbesparingar — den fördelen, att en sammanfattning över verksamheten blir tillgänglig, medan uppgifterna fortfarande äro aktuella och icke — som f. n. stundom är fallet — åratalsenare.

Revisorerna ha sökt utröna i vad mån utgivandet av årsberättelserna grundas på uttrycklig föreskrift eller särskilt bemyndigande. Det har dock icke varit möjligt att vinna tillräcklig klarhet härutinnan. Erinras må att Kungl. Maj:t i en kungörelse den 25 maj 1945 (nr 311) lämnat vissa föreskrifter angående statsmyndighets rätt att på statsverkets bekostnad verkställa tryckning av publikation. Det vill enligt revisorernas erfarenhet förefalla, som om kungörelsen i fråga icke vore allmänt känd av dem den vederbör. Densamma synes, såsom f. ö. även 1956 års riksdagsrevisorer påpekat, vara i behov av en översyn, då däri intagna föreskrifter i vissa avseenden ej längre äro aktuella.

Årsberättelserna äro stundom delar av Sveriges officiella statistik. Som bekant ha särskilda sakkunniga — 1956 års statistikkommité — tillkallats med uppgift att pröva möjligheterna att på olika vägar uppnå kostnadsbesparingar inom den officiella statistikproduktionen. Revisorerna förutsetta att under utredningens arbete till bedömande upptages frågan, huruvida det icke är möjligt att minska omfattningen av bl. a. ifrågavarande statistiktryck.

Som en sammanfattning av de gjorda iakttagelserna må framhållas, att revisorerna funnit förhållandena i förevarande avseenden mindre tillfreds-

ställande. Det är därför önskvärt, att en fullständig inventering av de statliga myndigheternas och institutionernas publikationsverksamhet på förevarande område kommer till stånd. I samband därmed bör även behovet av övriga i nämnda kungörelse omförmälda publikationer närmare granskas. På grundval av en dylik utredning torde en ny kungörelse angående statsmyndigheternas rätt att verkställa tryckning av publikationer böra utfärdas i syfte att kraftigt begränsa både antalet och omfattningen av myndigheternas årsberättelser m. m.

Statsverkets annonsering

Under § 23 av sin berättelse behandlade riksdagens år 1944 församlade revisorer vissa frågor rörande statsverkets annonsering. Revisorerna funno därvid det vara förtjänt att tagas under övervägande, huruvida icke förhandlingar borde upptagas med Svenska tidningsutgivareföreningen och de auktoriserade annonsbyråerna i syfte att tillförsäkra statsverket rabattgottgörelse vid all annonsering.

Över revisorernas uttalande avgavs utlåtande av statens sakrevision.

I sitt över revisorernas berättelse avgivna utlåtande (nr 148) erinrade statsutskottet vid 1945 års riksdag, såvitt nu är i fråga, att Kungl. Maj:t enligt beslut den 26 januari 1945 uppdragit åt statens informationsstyrelse att verkställa utredning angående åtgärder till nedbringande av statsverkets annonskostnader samt att till Kungl. Maj:t inkomma med det förslag, var till utredningen kunde giva anledning; utskottet förutsatte, att de av revisorerna samt sakrevisionen i nyssnämnda remissutlåtande antydda besparingsmöjligheterna skulle tagas under övervägande vid utredningen.

Det åt informationsstyrelsen lämnade uppdraget verkställdes genom den s. k. annonsutredningen, som avgav tre skrivelser i ämnet, dagtecknade den 9 oktober och den 29 december 1945 samt den 28 februari 1946. I den förstnämnda skrivelsen föreslogs, att försvarets annonsering fr. o. m. den 1 januari 1946 skulle förläggas till försvarets civilförvaltning, att erforderliga föreskrifter för annonsverksamheten skulle utfärdas av Kungl. Maj:t, att den under försvarets civilförvaltnings omkostnadsanslag uppförda delposten Övriga expenser för annat än eget behov för budgetåret 1946/47 skulle höjas med ett belopp av 200 000 kronor samt att vissa å fjärde huvudtiteln uppförda anslag enligt förslag av försvarets civilförvaltning för budgetåret 1946/47 skulle reduceras med ett sammanlagt belopp av 200 000 kronor. I utredningens andra skrivelse förordades, att föreskrift skulle utfärdas att statlig myndighet vid behov av personal icke själv måtte annonsera utan, om så erfordrades, skulle anlita den offentliga arbetsförmedlingen, att befattning (beställning) vid civila statsförvaltningen och försvarsväsendet, som enligt gällande instruktion eller eljest av Kungl. Maj:t utfärdade bestämmelser skulle kungöras till ansökning i allmänna tidningarna, i stället skulle anmälas ledig hos arbetsförmedlingen, genom vars försorg uppgift om ledigblivandet skulle införas i den av dåvarande statens arbetsmarknadskommission sammanställda riksvakanslistan, och att statens arbetsmarknadskommission måtte få i uppdrag att till Kungl. Maj:t inkomma med förslag till bestämmelser rörande i anledning av utredningens hemställan erforderliga åtgärder. I den sistnämnda av utredningens skrivelser föreslogs att åt något organ skulle uppdragas att följa utvecklingen på annonsmarknaden och därvid tillvarata de statliga myndigheternas intressen i deras

egenskap av annonsörer. Denna verksamhet borde vara av konsulterande art och innefatta följandet av priser, rabatter, val av annonsorgan och former för annonseringen ävensom kontroll för undvikande av mindre ändamålsenlig annonsering m. m.

Genom beslut den 6 maj 1949 förordnade Kungl. Maj:t, att av annonsutredningen till finansdepartementet ingivna tre skrivelser med förslag rörande centralisering av försvarets annonsering m. m. skulle läggas till handlingarna.

Med anledning av vad sålunda förekommit och då statsverkets annonsering har en betydande omfattning ha revisorerna ansett sig böra ånyo till behandling upptaga frågan om vilka åtgärder som lämpligen böra vidtagas i syfte att förbilliga denna annonsering. Revisorerna ha fördenskull tillskrivit vissa myndigheter och anhållit om upplysningar i följande hänseenden.

1. Till vilket belopp uppgick totala kostnaden för annonsering inom Edert förvaltningsområde för kalenderåren 1950, 1952 och 1954—1956? Uppgifterna böra i förekommande fall om möjligt fördelas på verksstyrelsen och lokalorganisationen samt på platsannonsering och annan annonsering. Därest det icke skulle vara möjligt att få fram nämnda uppgifter, anhålles i stället att motsvarande uppgifter för budgetåret 1956/57 måtte tillställas revisorerna.

2. Har avtal träffats med annonsbyrå om förmedling av annonser eller lämnas annonsorder direkt till vederbörande tidning?

3. Vilka rabatter erhållas vid annonsering i olika tidningar?

4. Ha några anvisningar utfärdats av Eder rörande annonseringen?

Då de inkomna svaren i stort sett ansluta sig till nyss angivna frågor, torde det vara lämpligt att i den efterföljande redogörelsen för de framkomna synpunkterna tillämpa samma ordning.

Beträffande *den första frågan om kostnaderna för annonseringen* ha de inkomna svaren sammanställts i tabell 1 i vad avser andra myndigheter än försvarets. De totala utgifterna för dessa myndigheters annonsering uppgingo år 1956, såsom framgår av tabellen, till 2 171 614 kronor. Anmärkas må att det icke visat sig möjligt att i alla fall särskilja kostnaderna för platsannonsering och för annan annonsering.

Vad försvaret angår har med hänsyn till omfattningen av dess verksamhet undersökningen ansetts böra begränsas till tiden mars—september 1957. De för denna tid redovisade annonskostnaderna uppgå till 346 554 kronor; härav belöper sig ett belopp av 156 340 kronor på platsannonsering.

Tabell 1

Myndighet	1950	1952	1954	1955	1956	1956/57
Fängvårdsstyrelsen						16 952
Lokalorg.						2 765
Arbetsmarknadsstyr. ¹	2 342	5 546	9 964	12 671	12 148	
Lokalorg.	48 555	23 107	29 335	21 082	18 558	
Generalpoststyrelsen	87 427	154 108	108 365	189 170	122 898	
Lokalorg.	64 294	85 129	91 143	112 624	112 900	
Telestyrelsen	95 700	98 100	154 300	145 200	229 800	
Lokalorg.	43 000	75 300	107 900	156 500	150 000	
Järnvägsstyrelsen	135 000	268 000	579 000	667 000	894 000	
Lokalorg.	134 000	170 000	130 000	214 000	323 000	
Vattenfallsstyrelsen	32 570	93 870	93 850	112 320	165 130	
Lokalorg.	34 250	54 070	66 010	97 180	118 050	
Generaltullstyrelsen						13 309
Lokalorg.						7 410
Skolöverstyrelsen	6 550	14 830	8 330	8 640	8 140	
Domänstyrelsen	7 510	5 040		15 940 ²		
Lokalorg.	28 690	45 740		155 130 ²		
Länsstyr. i Hallands län	9 278	43 654	18 109	16 075	16 990	
Länsstyr. i Västernorrlands län						14 875
Summa kronor	729 166	1 136 494	1 396 306	1 923 532	2 171 614	55 311

1) De verkliga kostnaderna äro något större än vad de lämnade uppgifterna utvisa.

2) Uppgifterna avse åren 1954—1956.

Beträffande *den andra frågan om eventuellt avtal med annonsbyrå* kan av de lämnade svaren följande inhämtas.

Fängvårdsstyrelsen, arbetsmarknadsstyrelsen, generalpoststyrelsen, telestyrelsen, järnvägsstyrelsen, generaltullstyrelsen och skolöverstyrelsen ha upplyst, att dessa myndigheter visserligen icke träffat några formella avtal med annonsbyråer om förmedling av annonser men att en eller flera sådana byråer mer eller mindre regelbundet anlitas för förmedling av respektive myndighets annonsorder. Av försvarets centrala myndigheter ha tre, *fortifikationsförvaltningen, marinförvaltningen och flygförvaltningen*, träffat muntliga avtal om förmedling av annonser; övriga ha icke ingått några avtal. Lokalmyndigheterna lämna i regel sina annonsorder direkt till vederbörande tidning.

Länsstyrelsen i Västernorrlands län har förklarat, att den praktiskt taget alltid lämnat sina annonser direkt till vederbörande tidning.

Vattenfallsstyrelsen, domänstyrelsen och länsstyrelsen i Hallands län ha träffat avtal med annonsbyråer om förmedling av annonser. Beträffande det avtal vattenfallsstyrelsen ingått må följande återgivas ur en skrivelse från styrelsen till vederbörande byrå.

Ni förbinder Eder att tillämpa annonspriser och rabattariffer, som tidningarna själva tillämpa och som finnas upptagna i Svensk Annonstaxa 1943 (utgiven av Svenska Tidningsutgivareföreningen och Svenska Auktorserade Annonsbyråer) med därtill hörande under åren 1943 och 1944 utgivna supplement. Således tillgodoräknas

dels rabatt för annonser, som införas oförändrade visst antal gånger (gångerrabatt),

dels rabatt vid visst uppnått annonsbelopp per år (årsrabatt),
dels ock rabatt vid förskottslikvid eller, i de fall förskottsrabatt icke är
angiven i annonstaxan, 2 procent kassarabatt vid likvid inom 30 dagar.

Gångerrabatt utgår i förekommande fall, därest sådan rabattberäkning
skulle vara förmånligare för annonsören än beräkning av årsrabatt. Gånger-
rabatten och årsrabatten beräknas på tidningarnas bruttopris. Förskotts-
och kassarabatter beräknas under året på bruttopriserna men regleras i
samband med årsavräkningen, så att de motsvara rabatt på nettobeloppen.

Vid beräkningen av den rabatt, som Ni beviljar å annonseringen för veder-
börande år, skola samtliga belopp för annonser, som sålunda beordrats
hos såväl Edert huvudkontor som Edra filialkontor sammanräknas. Gånger-
rabatt och årsrabatt tillgodoräknas oss efter årets slut, varvid Ni tillhanda-
håller en specificerad uppställning av annonserna under vederbörande år på
samma sätt, som hittills skett. Förskotts- och kassarabatter avdragas där-
emot å annonsräkningarna.

Förskottslikviden (för erhållande av förskottsrabatt) är liksom förut
ordnad så, att det av Styrelsen på sin tid hos Eder deponerade beloppet av
200 kronor, vilket belopp beräknats motsvara kostnaden för en månads
annonsering, skall anses utgöra förskottslikvid.

I den mån förändringar vidtagas i annonspriser och rabattariffer tilläm-
pas dessa, i förekommande fall även retroaktivt.

Vattenfallsstyrelsen och Statens Vattenfallsverks lokalförvaltningar äga
att insända sina annonsorder antingen till Edert huvudkontor eller till något
av Edra filialkontor (Göteborg, Malmö och Hälsingborg).

I de fall, då tiden icke medgiver anlitaandet av Eder förmedling, må an-
nons insändas direkt till vederbörande tidning, varvid tidningen samtidigt
skall underrättas, att annonsbeställningen skall anses vara förmedlad av
Eder. Sådan brådskande beställning skall av beställaren delgivas Eder ge-
nom översändande av avskrift utav beställningsskrivelsen och annonsma-
nuskriftet. Fakturering och likvidering av dylika annonser sker i vanlig
ordning genom Eder.

Annonserna beordras antingen från Styrelsen eller vederbörande lokal-
förvaltning. Räkning utställes direkt på vederbörande beställare, som även
direkt till Eder erlägger likvid. Samtidigt med annonsräkningen tillställles
vederbörande annonsbeställare urklipp av motsvarande annonser.

Ni åtager Eder att öva noggrann tillsyn över att onödigt utrymme icke
disponeras för sådana annonser, beträffande vilka utrymme icke föreskri-
vits i vederbörande annonsorder.

Länsstyrelsen i Hallands län har upplyst, att i det avtal som träffats mel-
lan länsstyrelsen och hallandskretsen av Svenska Tidningsutgivareföre-
ningen rörande länsstyrelsens annonsering i till kretsen anslutna tid-
ningar funnes bl. a. följande bestämmelse.

I det fall att annons beordras i två tidningar inom en ort, debiteras halva
det för respektive tidning gällande annonspriset beträffande annonser an-
gående nedannämnda ärenden:

Handels- och föreningsregistren,

Oktroj rörande utskänkning av rusdrycker,

Fridlysning av naturminnesmärken eller fornminnen,

Tillhandahållande för granskning av förslag till utomhusplansbestäm-
melser och byggnadsordning,

Fastställande av utomhusplansbestämmelser för visst område,
 Exekutiv auktion,
 Tillhandahållande för granskning av arbetsplan rörande vägföretag,
 Upplag av eldfarliga oljor eller explosiva varor,
 Potatiskräfta,
 Sökt tillstånd till beställningstrafik,
 Uppbörd av automobilskatt,
 Uppbörd av krono- och kommunalutskylder,
 Förordnande att upptaga växelprotester,
 Hamnavgifter,
 Mottagningstider för bilbesiktningssmannen,
 Utslag angående inlösen av frälseränta,
 Sammanträde för fördelning av löseskilling vid ensittarförrättning,
 Sammanträde för bildande av jaktvårdsområden,
 Sammanträde för bildande av vägförening och
 Bekämpande av s. k. potatisål.

Beträffande *den tredje frågan om eventuella rabatter vid annonsering* framgår av de inkomna svaren bl. a. följande.

Av försvarets centrala myndigheter erhålla *fortifikationsförvaltningen, marinförvaltningen* och *flygförvaltningen* viss kvantitetsrabatt, varjämte *försvarets civilförvaltning, armétygförvaltningen* och *flygförvaltningen* kunna tillgodogöra sig vissa kassarabatter. Övervägande antalet av försvarets lokalmyndigheter erhålla däremot icke några rabatter.

Fångvårdsstyrelsen, generaltullstyrelsen och *länsstyrelsen i Västernorrlands län* ha uppgivit, att de icke kunnat tillgodogöra sig några rabatter.

Arbetsmarknadsstyrelsen upplyser, att två procent kassarabatt regelmässigt erhöles vid annonseringen. Härutöver hade vid annonsering genom länsarbetsnämnderna i Malmö och Göteborg på grund av en sammanläggning av kostnaderna för dessa nämnders annonsering med kostnaderna för den kommunala annonseringen i respektive städer erhållits s. k. beloppsrabatt enligt Svensk Annonstaxa. Vidare hade enstaka tidningar medgivit vissa extra rabatter, fem eller tio procent.

Generalpoststyrelsen förklarar, att rabatter erhöles dels enligt de normer som vore fastställda av Svenska Tidningsutgivareföreningen och funnes angivna i Svensk Annonstaxa, dels i form av kassarabatt. Detta innebure, att s. k. beloppsrabatt erhöles med i Svensk Annonstaxa angivna procentsatser på så gott som all annonsering samt att sedvanlig kassarabatt, i regel två procent, lämnades vid betalning inom utsatt tid. S. k. gångerrabatt komme i regel ej i fråga, då postverket i mycket ringa grad använde sig av upprepade införanden av samma annons.

Järnvägsstyrelsen och *domänstyrelsen* komma i åtnjutande av kvantitetsrabatter genom kreditnotor från annonsbyråerna.

Vattenfallsstyrelsen erhåller rabatt enligt bestämmelserna i Svensk Annonstaxa samt dessutom två procent kassarabatt å all annonsering vid likvid inom 30 dagar.

Skolöverstyrelsen tillgodogör sig vid anlitan- de av viss annonsbyrå tio procent rabatt jämte två procent kassarabatt å nettobeloppet.

Beträffande *länsstyrelsen i Hallands län* torde få hänvisas till den föregående redogörelsen.

Telestyrelsen har i detta sammanhang upplyst följande.

Då annonsering beordras direkt hos tidningarna, lämna en del av dessa rabatt i enlighet med de i Svensk Annonstaxa för varje tidning angivna rabattvillkoren. Denna rabatt, som praktiskt taget alltid grundar sig på det belopp för vilket beställaren annonserat under ett kalenderår, vägras emellertid televerket av de allra flesta tidningar. Dessa åberopa därvid normer, som skola ha fastställts av Svenska Tidningsutgivareföreningen och enligt vilket statlig och kommunal annonsering icke skall rabatteras. Detta anges i Svensk Annonstaxa under rubriken »Rabattvillkor» med orden »Belopprabatt endast för ren affärsannonsering» eller »På statlig och kommunal annonsering lämnas ej rabatt». En del tidningar lämna dock kassarabatt, i allmänhet 2 procent per 30 dagar.

Då annonsering beordras genom annonsbyrå, bevakar denna att televerket tillkommande rabatter erhållas. I varje fall synas tidningarna inte tillämpa principen att inte lämna rabatt på statlig annonsering då de i överensstämmelse med villkoren för rabatt på ren affärsannonsering genom annonsbyrå medge rabatt för televerkets annonsering. Den på detta sätt för kalenderåret 1956 erhållna rabatten uppgick till 10 100 kronor. Annonssbyråerna lämna 2 procent kassarabatt per 30 dagar.

Beträffande *den fjärde frågan om eventuella anvisningar för annonseringen* ha lämnats följande upplysningar.

Av de hörda myndigheterna ha *marinförvaltningen, arbetsmarknadsstyrelsen, generalpoststyrelsen, vattenfallsstyrelsen, domänstyrelsen och länsstyrelsen i Västernorrlands län* utfärdat mer eller mindre utförliga anvisningar rörande respektive myndigheters annonsering. I fråga om *statens järnvägar* lämnar järnvägsstyrelsens reklamavdelning kontinuerlig information samt råd och anvisningar till linjeorganisationen rörande annonseringen.

I sammanhanget må omnämnas att näringsfrihetsrådet behandlat frågan huruvida det s. k. annonsbyråsystemet innefattar konkurrensbegränsning med skadlig verkan ur allmän synpunkt. Härom torde följande redogörelse få lämnas.

Den 17 mars 1955 fastställde Svenska tidningsutgivareföreningen (TU) — vari övervägande antalet svenska tidningar och tidskrifter ingått såsom medlemmar — »Villkor för auktorisation av annonsbyrå». Enligt dessa villkor, som ersatte förut gällande bestämmelser, auktoriserar TU:s styrelse på vissa närmare angivna villkor svensk annonsbyrå.

I av TU fastställda »Normer för tidningsannonsering» finnas allmänna bestämmelser om annonspris, annonsörrabatter, annonsutrymme, annonsmaterial, betalningsvillkor m. m. Sålunda föreskrives att annonsbyråerna

i sin egenskap av tidningarnas kommissionärer skola upprätthålla regelbunden direkt kontakt med annonsörer och sälja under betalningsansvar i eget namn tidningarnas annonsutrymme med beaktande av annonsörernas intresse av på en gång vederhäftig och effektiv reklam. Vidare skola byråerna ombesörja beordring och kontroll av annonsinföranden samt de med annonseringen sammanhängande administrativa uppgifterna. Annonsmaterial, som av byråerna framställts för annonsörernas räkning, skall debiteras enligt sunda affärsmässiga principer.

I normerna heter det vidare att tidningarna skola ersätta annonsbyråerna genom provision på den förmedlade annonseringens belopp efter avdrag av eventuellt förekommande annonsörrabatter, vilka tillfalla annonsörerna. Med provision förstås således den i procent på annonsfakturans nettobelopp utgående ersättning som av tidning utbetalas till annonsförmedlare. Provision utgår endast till sådan förmedlare, och byråernas ersättning från tidningarna är alltså icke en med annonsörrabatten jämförlig reduktion av annonspriset vid viss omfattning av annonseringen.

Enligt normerna skola samtliga de annonspriser och övriga villkor som tidning fastställt som betalning för i tidningen införda annonser alltid föreliggande offentliggjorda i en av tidningen utgiven annonsprislista, och annonserna skola debiteras efter den på införingsdagen gällande listan. Annonsutrymme skall betinga samma pris antingen det köpes direkt från producenten eller genom kommissionärer. Det är ej i överensstämmelse med god sed och följaktligen icke tillåtet att kommissionär underbjuder sin huvudman. I detta sammanhang bör tilläggas att TU i anslutning till sistnämnda bestämmelse förklarar, att denna ej hindrar auktoriserad annonsbyrå att lämna del av sin provision — s. k. returprovision — till konsultativ reklambyrå.

Normerna upptaga även bestämmelser om annonsförmedlare. Sådan är dels auktoriserad annonsbyrå, dels annons- och tidningskontor beträffande tillfälliga rubrikannonser och familjeannonser, vilka betalas kontant, dels tidningsannonsexpedition beträffande nu nämnda slag av annonser jämte andra annonser av huvudsakligen tillfällig karaktär, dels tidnings meddelare eller ortsombud, som utan att vara fast anställd hos tidning dock har regelbunden förbindelse med sådan och i egenskap av ombud förmedlar annonser till tidningen, och dels utländsk annonsbyrå i fråga om vissa närmare angivna slag av annonser. För sist avsedd byrå skola i tillämpliga delar gälla de bestämmelser som gälla för svenska auktoriserade annonsbyråer.

I gällande provisionsbestämmelser som fastställts av TU lämnas utförliga föreskrifter angående de procentsatser, varmed provision utgår i olika fall. Till auktoriserad annonsbyrå skall sålunda vid s. k. riksannonsering utbetalas provision, växlande mellan 15 och 20 procent, samt vid s. k. lokalannonsering i Stockholm, Göteborg, Malmö och Hälsingborg provision, växlande mellan 14 och 17 procent, dock att vid lokalannonsering å annan ort

provision från dagstidning icke skall utgå. När fråga är om annons- och tidningskontor samt tidnings annonsexpedition får provision utgå med högst 10 procent samt beträffande utländsk annonsbyrå med 15 procent. För tidnings meddelare eller ortsombud utgår provisionen efter tidningens gottfinnande.

Jämlikt föreskrifterna för annonsnämnden, som utses av TU och annonsbyråerna, skall denna tjänstgöra som ett medlande och rådgivande organ.

Envar av de auktoriserade annonsbyråerna (respektive självständigt arbetande filialkontor) har med TU tecknat kommissionärskontrakt, gällande till och med utgången av år 1958.

Sedan konsultativa reklambyråers förbund, som är en sammanslutning av omkring femton icke auktoriserade reklambyråer, i skrivelse den 12 mars 1954 samt svenska annonsörers förening, vari bland andra flertalet större annonsörer äro medlemmar, i skrivelse den 31 i samma månad hos ombudsmannaämbetet för näringsfrihetsfrågor framställt erinringar mot annonsbyråsystemet i olika hänseenden, hemställde ämbetet i en till näringsfrihetsrådet den 1 december 1955 inkommen skrift, att rådet måtte genom förhandling med TU ävensom med de tidningsföretag och annonsbyråer som utväxla kommissionärskontrakt söka undanröja de skadliga verkningar som annonsbyråsystemet hade ur allmän synpunkt.

Efter förhandlingar inför näringsfrihetsrådet anförde detta i beslut den 21 juni 1956 bl. a. följande.

Av nu anförda skäl beslutar näringsfrihetsrådet, med stöd av 1 och 5 §§ 1953 års lag om motverkande i vissa fall av konkurrensbegränsning inom näringslivet, att med de tidningsföretag och annonsbyråer, mot vilka ombudsmannaämbetets talan riktats, inleda förhandling om undanröjande av skadlig verkan av de utav ämbetet påtalade konkurrensbegränsningarna. Förhandling i fråga om skadlig verkan av bestämmelsen om att tidning icke må annat än med generell verkan frångå av densamma utgiven annonsprislissa skall dock avse endast det förhållandet, att enskild annonsör på grund av bestämmelsen icke kan erhålla den nedsättning av annonspris som kan anses motiverad av att han själv utför arbete som om det utförts av provisionsberättigad annonsförmedlare skulle ha ersatts genom provision. Tidpunkten för förhandlingen kommer efter parternas hörande att senare tillkännagivas.

Det synes näringsfrihetsrådet önskvärt att tidningarna och annonsbyråerna vid den förhandling, som sålunda skall upptagas, framlägga förslag till huru de skadliga verkningarna av konkurrensbegränsningarna lämpligast böra undanröjas.

Revisorernas uttalande. Frågan om åtgärder i syfte att nedbringa kostnaderna för statsverkets annonsering har i skilda sammanhang uppmärksamats. Såsom av den föregående redogörelsen framgår ansågo sålunda 1944 års riksdagsrevisorer, att möjligheter borde skapas för statsverket att erhålla rabatt vid all annonsering. Vidare verkställde statens informations-

styrelse under åren 1945 och 1946 på Kungl. Maj:ts uppdrag en utredning, den s. k. annonsutredningen, med ändamål att söka nedbringa statsverkets annonskostnader. Varken revisorernas nyssnämnda framställning eller annonsutredningens förslag ha emellertid föranlett något resultat i angivet syfte.

Kostnaderna för statsverkets annonsering uppgå årligen till betydande belopp. Av den undersökning revisorerna nu verkställt framgår, att enbart inom försvaret dessa kostnader för tiden mars—september 1957 utgjorde i runt tal 347 000 kronor, medan desamma för det av revisorerna undersökta området av den civila statsförvaltningen för år 1956 voro inalles ca 2,2 miljoner kronor. Det torde icke vara omotiverat antaga, att årskostnaden för statsförvaltningen i dess helhet belöper sig till över fyra miljoner kronor. Med hänsyn till storleken av dessa utgifter och det förhållandet att tidigare förslag om förbilligande av den statliga annonseringen icke medfört några egentliga resultat, ha årets revisorer funnit det påkallat att ånyo till behandling upptaga denna fråga. Revisorerna ha därvid särskilt uppmärksammat två omständigheter som i sammanhanget äro av intresse, nämligen dels det sätt varpå annonseringen bör vara anordnad, dels spørsmålet om utverkande av rabatter.

Innan revisorerna närmare ingå härpå, må erinras om att det flera gånger ifrågasatts, huruvida icke de statliga myndigheterna skulle ha att lita till enbart den offentliga arbetsförmedlingen vid rekrytering av personal. Revisorerna anse sig för sin del icke böra framföra förslag härom, då ett sådant system skulle innebära att statsverket i många fall komme i ett sämre läge än de privata arbetsgivarna i förevarande avseende. Detta ståndpunkts-tagande utesluter emellertid icke uppfattningen, att myndigheterna i större utsträckning än vad som f. n. sker borde kunna anlita arbetsförmedlingen, varigenom rekryteringskostnaderna skulle kunna nedbringas icke oväsentligt. Men även om detta önskemål tillgodoses, kommer det alltså att föreligga ett icke obetydligt antal fall av nu avsett slag, då det för vederbörande myndighet är nödvändigt att annonsera. Det framstår därför som synnerligen angeläget, att annonseringen sker på ett ändamålsenligt men likväl kostnadsbesparande sätt. Enligt de iakttagelser som kunnat göras lämnar emellertid annonseringens planering och utförande åtskilligt övrigt att önska. Revisorerna ha sålunda vid åtskilliga tillfällen förmärkt, hurusom myndigheter sökt exempelvis ingenjörspersonal genom två eller flera annonser, införda i samma tidning under samma vecka eller rent av samma dag men det oaktat innehållande praktiskt taget likalydande text, frånsatt att fråga varit om befattningar i skilda lönegrader. I dessa fall skulle det ha varit möjligt att på ett mera slagkraftigt men likväl billigare sätt i en enda annons ledigförklara samtliga ifrågavarande tjänster. Motsvarande iakttagelser ha gjorts beträffande annonser om upphandling. — Ytterligare må framhållas att det för myndigheter med mera regelbunden annonsering

torde vara ändamålsenligt att koncentrera denna till viss veckodag, varigenom goda möjligheter till rationaliseringar i skilda hänseenden yppas. Lämpligt är även att bestyret med annonseringen inom en myndighet anförtros allenast en tjänsteman eller viss avdelning av myndigheten för att därigenom erforderlig samordning av annonseringen skall kunna ske. En annan synpunkt som särskilt bör beaktas är, att annonseringen icke bör ske i andra tidningar än dem som med hänsyn till läsekrets och spridningsområde äro mest lämpliga i det aktuella fallet. Annonserna böra självfallet utformas på ett upplysande och lättfattligt sätt.

Till frågan om hur annonseringen bör anordnas hör även spørsmålet om anlitan- de av annonsbyrå för förmedling av annonser. Såsom av den föregående redogörelsen framgår synes det vara endast mera sällan som statliga myndigheter regelbundet utnyttja annonsbyråer för dylik förmedling. Vattenfallsstyrelsen, som torde vara den myndighet som i största utsträckning annonserar efter personal, har dock slutit avtal med annonsbyrå här- om. Det må erinras, att frågan om inrättandet av en statlig annonsbyrå övervägdes av den förut omnämnda annonsutredningen. En sådan byrå skulle ha haft till uppgift att dels övervaka och leda den statliga annonse- ringen och tillvarataga statsverkets intressen i fråga om prissättningen av annonsutrymmen m. m., dels ock förmedla själva annonserna till tidning- arna, kontrollera deras införande och betala annonsräkningar m. m. An- nonsutredningen ansåg sig emellertid på anförda skäl, främst ekonomiska, icke kunna förorda tillkomsten av en statlig sådan byrå. Utredningen före- slog i stället, att åt något redan befintligt organ skulle uppdragas att följa utvecklingen på annonsmarknaden och därvid tillvarataga de statliga myn- digheternas intressen i deras egenskap av annonsörer. Verksamheten skulle således vara rådgivande. Förslaget har som tidigare nämnts icke föranlett någon åtgärd.

Jämväl revisorerna anse, med hänsyn till den omfattning den statliga annonseringen numera har, behov föreligga av ett organ med vissa samord- nande och konsultativa uppgifter på förevarande område. Någon självstän- dig annonsbyrå i egentlig mening torde på bl. a. de skäl annonsutredningen anfört dock icke böra startas. Organet torde i stället böra anknytas till nå- gon redan befintlig myndighet. Vilka uppgifter i detalj som böra ankomma på detsamma torde i nuvarande läge icke med bestämdhet kunna sägas. Förevarande spørsmål sammanhänger nämligen intimt med den andra hu- vudfråga som av revisorerna här aktualiserats, nämligen hur statsverket skall kunna komma i åtnjutande av rabatter vid annonseringen. Såsom ovan redovisats erhålla de statliga myndigheterna f. n. nära nog undantags- löst icke annan rabatt än kassarabatt.

De s. k. auktoriserade annonsbyråerna komma som bekant i åtnjutande av betydande provisioner. Näringsfrihetsrådet förhandlar sedan åtskillig tid tillbaka med vissa tidningsföretag och annonsbyråer i frågan om vissa

konkurrensbegränsningar på förevarande område. Revisorerna ha givetvis icke anledning att närmare ingå på de vid nämnda förhandlingar aktualiserade spörsmålen. Med hänsyn till bl. a. omfattningen av den statliga annonseringen framstår det emellertid enligt revisorernas uppfattning som starkt motiverat, att statsverket kommer i åtnjutande av skäligen rabatter. Därest statsverket i dag kunde tillgodogöra sig sådana rabatter, förslagsvis beräknade till 15 procent, torde storleken av den ytterligare besparing i statsutgifterna som därigenom bleve möjlig kunna uppskattas till omkring 500 000 kronor årligen, vilket ger en bild av problemets ekonomiska räckvidd. Så snart frågan härom fått en ur statsverkets synpunkt tillfredsställande lösning, torde det här jämväl aktualiserade spörsmålet om ett konsulterande organs uppgifter och organisatoriska placering böra närmare övervägas.

Revisorerna anse således, att sådana åtgärder snarast böra vidtagas, att de här framförda synpunkterna på den statliga annonseringen bli tillgodosedda.

Ecklesiastikdepartementet

§ 32

Förvaltningen m. m. av vissa kyrkliga fastigheter

I kungl. stadgan den 29 juni 1945 (nr 588) angående stiftsnämnds förvaltning av ecklesiastik jord (ecklesiastik arrendestadga) ha arrendebestämmelser utfärdats för sådan ecklesiastik boställsjord och annan till kyrkliga behov och ändamål anslagen fastighet, vars förvaltning, helt eller i avseende å särskilt därmed förbundet bestyr, omhänderhaves av stiftsnämnd. Arrendestadgan skall lända till efterrättelse dels utan inskränkning i fråga om allmänna kyrkohemman, klockarhemman, stifts prästlönefondshemman och annan ecklesiastik fastighet som helt står under stiftsnämnds förvaltning, dels i den utsträckning Kungl. Maj:t särskilt bestämmer beträffande sådan ecklesiastik fastighet som blott i visst hänseende förvaltas av stiftsnämnd. De fastigheter varå arrendestadgan äger tillämpning ha erhållit den gemensamma benämningen *ecklesiastika arrendegårdar*.

Enligt arrendestadgan skall ecklesiastik arrendegård, där Kungl. Maj:t icke föreskrivit annan disposition, som regel upplåtas antingen på arrende till jordbruk eller med nyttjanderätt såsom tomt eller bostadslägenhet. Härvid skall tillses att förvaltningen inriktas på ett tillgodogörande av arrendegårdens avkastningsförmåga på ekonomiskt bästa sätt. Därest förslag föreligger om att för självständigt jordbruk upplåten arrendegård eller del av arrendegård vid förnyad utarrendering skall upplåtas till sambruk — helt eller delvis — med annan fastighet eller sammanslås med annan ecklesiastik arrendegård eller del av sådan för att upplåtas gemensamt med denna, skall, innan sådan upplåtelse beslutas, frågan därom av stiftsnämnden för varje fall underställas Kungl. Maj:ts prövning. Utan Kungl. Maj:ts medgivande må stiftsnämnden ej heller låta företaga något mera betydande och kostsamt torrlägnings-, skogsodlings- eller annat odlingsföretag eller i övrigt arbete eller anordning, som åsyfta mera vittgående förändringar i arrendegårds utnyttjande eller eljest äro att hänföra till nytt ändamål och därvid kräva mera avsevärt kapitalutlägg.

I fråga om upplåtelse tiden föreskriver arrendestadgan att denna vid arrende för drivande av jordbruk skall — där icke särskilda förhållanden till annat föranleda — bestämmas att omfatta minst tio och högst tjugo år. Vid arrende för annat ändamål än jordbruk ävensom vid hyra må upplåtelse tiden bestämmas efter för handen varande omständigheter, i allmänhet dock icke utöver tio år. Upplåtelse skall ske mot årlig avgäld, som fastställs av stiftsnämnden. Sådan avgäld skall alltid vara till beloppet bestämd och i upplåtelseavtalet utsättas i penningar.

Beträffande ecklesiastik arrendegårds byggnadsbestånd har stadgats att, då sådan gård upplåtes på arrende till brukande och därvid ej av särskild anledning anses böra utarrenderas obebyggd, densamma skall vara försedd

med för jordbruket nödiga åbyggnader av fullt brukbar beskaffenhet i fullgott stånd. Byggnadsbeståndets beskaffenhet skall bibehållas under arrendetiden. I arrendet ingående bostadshus (arrendators- och arbetarbostad) skall därvid vara i sådant skick som motsvarar vad enligt gällande hälsovårdsstadga kräves. Arrendegård skall också, där så med hänsyn till gårdens avkastningsförmåga är ekonomiskt utförbart, vara försedd med lämpliga anordningar för beredande av tillgång till vatten för hushålls- och driftsbehov samt andra särskilda anläggningar som finnas för jordbruket nyttiga.

Stiftsnämnd har tillerkänts befogenhet att i viss utsträckning vidtaga särskilda inskränkningar med avseende å byggnadsbeståndet för arrendegård. Så är förhållandet

a) *vid upplåtandet*, därest det då för byggnadsbeståndets planmässiga ordnande å arrendegården och andra särskilda brukningsdelar eller eljest av ekonomiska hänsyn befinnes vara av synnerlig vikt, att det tillfälligt anstår med fullgörandet av viss på stiftsnämnden ankommande byggnadsskyldighet och upplåtelsen med hänsyn därtill prövas böra ske för kortare tid än tio år, samt

b) *under arrendetiden*, därest för jordbruket nödig åbyggnad genom våld eller annorledes blir förstörd eller så skadad att nybyggnad eller större ombyggnad tarvas men åbyggnaden, med hänsyn till att fråga föreligger om ändrad disposition av arrendegården efter arrendetidens utgång, befinnes bliva obehörlig för gården.

Arrendatorerna vid de ecklesiastiska arrendegårdarna äro som regel vid arrendetidens utgång på vissa villkor tillerkända optionsrätt till nytt arrende av det upplåtna området. Om arrendator som är tillförsäkrad dylik optionsrätt avlidit, övergår under vissa förutsättningar nämnda rätt till hans efterlämnade maka eller barn.

Normerande föreskrifter i fråga om de ecklesiastiska boställena, vilka omfatta all den fasta egendom som är avsedd till bostad eller avlöning åt prästerskapet i territoriella pastorat eller som donerats till prästänkesäte, återfinnas i ecklesiastisk boställsordning av den 30 augusti 1932 (nr 400). Boställe som är anvisat till löntagares bostad kallas i boställsordningen för *prästgård*, och boställe som är avsett till avlöning åt prästerskapet i visst pastorat eller utgör änkesäte benämnes *löneboställe*.

Förvaltningen av prästgård och löneboställe omhänderhaves enligt boställsordningen av vederbörande pastorat under uppsikt av boställsnämnd och stiftsnämnd. När löneboställe skall upplåtas på arrende till brukande, skall boställsnämnden hålla ekonomisk besiktning och därvid bestämma arrendevillkoren. Arrendevillkoren, vilka icke må lända till skada för bostället eller eljest för det allmänna, skola bestämmas med utgångspunkt från att under arrendetiden icke erfordras större byggnads- eller annat grundförbättringsarbete utöver vad vid besiktningen i samband med ut-

arrenderingen föreskrivits. Pastorat äger vid utarrendering icke frångå av boställsnämnd fastställda arrendevillkor i annan mån än att, då optionsberättigad arrendator ej finnes, högre arrendeavgift må betingas.

Vid utarrendering av löneboställe till brukande skola, i den mån ej annat föreskrives i boställsordningen, gälla stadgandena i 2 kap. 58—60 §§ lagen om nyttjanderätt till fast egendom och i övrigt vad i allmän lag stadgas till reglerande av jordägares och nyttjanderättshavares rättigheter och skyldigheter. I likhet med vad som är fallet beträffande de ecklesiastika arrendegårdarna äger arrendator av löneboställe efter arrendetidens utgång viss optionsrätt till nytt arrende.

I anslutning till en av statens sakrevision verkställd undersökning rörande förvaltningen av viss statsverket tillhörig inägojord och skogsmark uppdrog sakrevisionen år 1946 åt särskilda utredningsmän att verkställa granskning av det praktiska utförandet av stiftsnämndernas verksamhet i avseende å ecklesiastisk boställsjord och därmed sammanhängande spörsmål. I november 1947 redovisade utredningsmännen i en promemoria resultatet av granskningen. Med skrivelse den 7 november samma år överlämnades sagda promemoria av sakrevisionen till Konungen, varvid bl. a. framhölls att utredningen avsett en granskning av ifrågavarande spörsmål med utgångspunkt från gällande principorganisation för förvaltningen av kyrkojord och sålunda icke innefattat ett bedömande av frågan, huruvida denna organisation ur olika synpunkter vore den för ändamålet lämpligaste. Vid utredningen hade följaktligen behandlats spörsmål som berörde förvaltningens rent praktiska utövande i fråga om de ecklesiastika löneboställena och ecklesiastika arrendegårdarna.

Revisorerna vilja i förevarande sammanhang redogöra för vissa av de iakttagelser som gjorts vid den ifrågavarande granskningen.

Beträffande byggnadsverksamheten ha utredningsmännen bl. a. framhållit, att en påtaglig strävan till ortsanpassning i allmänhet kunnat spåras i byggnadsarbetena och att standarden oftast följt den inom orten vanliga. Detta finge även sägas vara naturligt och riktigt. Förutsättningarna för gårdarna i södra Skåne och å östgötaslätten med deras höga jordbruksvärden och goda produktionsbetingelser möjliggjorde en helt annan bebyggelse än i fråga om ett mindre bärkraftigt jordbruk i mellersta Sveriges skogsbygder eller i Norrland. Enligt utredningsmännen hade emellertid de lokala myndigheterna ibland fallit för frestelsen att välja en standard, som kommit att överstiga vad som i det enskilda fallet varit rimligt och skäligt. Detta gällde av naturliga skäl främst de ekonomiskt mera gynnsamt ställda pastoraten. Tendens till att tillgripa nybyggnad, där ombyggnad eller en mera genomgripande reparation varit till fyllest och ställt sig icke oväsentligt billigare, hade också stundom förmärkts. Beträffande ekonomibygnaderna hade uppmärksamrats en allmän tendens att bygga onödigt stort, ofta av

hänsyn till arrendatorernas önskemål. Alltför stora byggnader hade sålunda uppförts även under senare år trots de starkt ökade byggnadskostnaderna och oaktat den moderna tekniken bort möjliggöra en begränsning av byggnadernas storlek. I en hel del fall hade också anmärkningar framställts mot inredning och planlösning av ekonomihusen. Orsaken härtill vore närmast att söka däri, att för ritningarnas utarbetande ofta anlåtats på orten tillgänglig sakkunskap, som av naturliga skäl icke alltid varit tillräckligt orienterad om de senaste landvinningarna på byggnadsområdet, där utvecklingen gått snabbt framåt.

I fråga om de utgående arrendeavgälderna hade utredningen givit vid handen, att arrendesättningen i allmänhet finge anses mycket ojämn och att den ofta visat sig vara låg, stundom alltför låg. Förhållandena beträffande arrendesättningen vore enligt utredningsmännens mening sådana, att åtgärder borde vidtagas för åstadkommande av en mera enhetligt och objektivt fastställd arrendenivå. I detta sammanhang hade utredningsmännen särskilt betonat önskvärdheten av att samarbete etablerades mellan de myndigheter och personer som hade att arrendevärdera publika jordbruksfastigheter, i främsta rummet de ecklesiastiska boställena och arrendegårdarna, statens jordbruksdomäner under domänverkets förvaltning samt Uppsala universitets arrendegårdar.

Inom de mera utpräglade jordbruksbygderna i Skåne och Östergötland hade, enligt vad utredningsmännen uppgivit, i icke obetydlig utsträckning förekommit överlåtelser av arrenderätt till löneboställe, varvid arrendatorerna föranletts till överlåtelserna huvudsakligen av de höga avträdesersättningar som de därvid kunnat betinga sig. Arrenderätten till löneboställe hade i sådana fall kommit att i viss mån bliva ett spekulationsobjekt.

I syfte att närmare undersöka det ekonomiska utfallet av de ecklesiastiska arrendegårdarna, vilka såsom ovan nämnts förvaltningsmässigt helt lyda under stiftsnämnderna, ha revisorerna inhämtat vissa uppgifter härutinnan. Därav framgår att antalet ecklesiastiska arrendegårdar per den 1 oktober 1957 utgjorde 148 med en sammanlagd jordbruksareal av i runt tal 4 800 har. Det totala jordbrukstaxeringsvärdet belöpte sig till i runt tal 13 120 000 kronor. Kyrkofondens sammanlagda arrendeinkomster av jordbruket uppgingo år 1956 till ca 440 000 kronor, motsvarande en ränteavkastning på jordbrukstaxeringsvärdena av knappt 3 procent.

Revisorerna ha vidare för att få en uppfattning om i vilken utsträckning investeringar skett i de nämnda gårdarna från stiftsnämnderna inhämtat upplysning i berört avseende beträffande vissa av de gårdar i vilka under de senaste årtiondena de största investeringarna gjorts. Av uppgifterna framgår att sådana investeringar i flera fall skett i betydande omfattning. I följande tabeller angivas exempel härpå. Tabellerna ha återgivits i den form de utarbetats av vederbörande stiftsnämnder.

Strängnäs stift

<i>Investeringskostnader</i>	<i>Arrendeperiod</i>	<i>Kronor</i>
Tuna Korsgården	1952 14/3 1957	122 273: 93
Kyrkotorp	1/5 1929 14/3 1949	15 364: 58
»	1949 14/3 1959	15 734: 34
Västra Rynninge	1928 14/3 1949	58 512: 31
»	1949 14/3 1959	3 187: 44
Tjugesta	1947 14/3 1957	16 186: 32
Frotorp	1/5 1930 14/3 1950	25 839: 97
»	1950 14/3 1960	27 496: 79
<i>Arrendebelopp</i>		
Tuna Korsgård	1952 14/3 1957	1 200: —
»	1957 14/3 1967	4 000: —
Kyrkotorp	1/5 1929 14/3 1949*	1 072: —
»	1949 14/3 1959	1 800: —
Västra Rynninge	1929 14/3 1949*	740: 52
»	1949 14/3 1959	1 260: —
Tjugesta	1947 14/3 1957	1 500: —
Frotorp	1/5 1930 14/3 1950*	662: 84
»	1950 14/3 1960	1 100: —

* Arrendesumma dels i kontanter och dels i persedlar, som äro beräknade enligt 1944 års markgång.

Växjö stift

Allm. kyrkohemm. Dyestad 5¹ i Runstens socken (öland)

(Åkerareal 22 hektar. Jordbrukstax.-värde 73 100 kr. enl. 1957 års fastighetstax.)

Arrendeperiod	Årligt arrende	Kapitalinvesteringar		Summa
		byggnader	förbättr. av jordbruk	
	kr.	kr.	kr.	kr.
1937 14/3 1947	800	1 254	2 475	3 729
1947 14/3 1957	1 875	89 282	—	89 282
1957 14/3 1967	3 000	—	—	—

Allm. kyrkohemm. Skogsby 6¹ i Toroslunda socken (öland)

(Åkerareal 17 hektar. Jordbrukstax.-värde 65 700 kr. enl. 1957 års fast.-tax.)

Arrendeperiod	Årligt arrende	Kapitalinvesteringar		Summa
		byggnader	förbättr. av jordbruk	
	kr.	kr.	kr.	kr.
1937 14/3 1947	650	1 942	2 202	4 144
1947 14/3 1957	1 000	102 975	312	103 287
1957 14/3 1967	1 900	—	—	—

De tre arrendegårdarna å biskopshemm. Fylleryd

(Åkerareal: 10, 11 och 12,5 hektar. Jordbrukstax.-värden 51 100, 56 300 och 60 100 kr. resp.)

1937 14/3 1944	2 075	96 196	5 743	101 939
1944 14/3 1954	2 100	72 269	32 373	104 541
1954 14/3 1957	3 450	33 290	2 218	35 508

Skara stift

Investeringar	1933—37	1937—47	1947—57
Brunsbö	—	125 760:—	262 365:—
Härtigabo	—	59 190:—	147 749:—
Järnsyssla-Västorp	—	91 749:—	337 071:—
Arrendeinkomster av samma gårdar			
Brunsbö	—	68 763:—	153 760:—
Härtigabo	—	42 958:—	102 893:—
Järnsyssla-Västorp	24 540:—	92 547:—	150 108:—

Västerås stift

	Åker ha	Bete ha	Arrenden, kr.			Investeringar, kr.			Saldo undersk.
			34—44	44—54	54—57	34—44	44—54	54—57	
Alvesta	24.67	1.00	10 430	13 985	6 900	26 604	34 124	21 404	50 817
Igelsta	27.00	1.00	10 671	14 985	9 575	863	20 178	38 984	24 794
Funby	30.00	4.86	11 215	23 624	11 310	29 967	58 362	10 366	52 546
K-Lundby	45.00	2.36	13 903	27 409	14 520	4 905	74 231	7 065	30 369
Gilltuna	25.10				6 940			54 115	47 175
Summa	151.77	9.22	46 219	80 003	49 245	62 339	186 895	131 934	205 701

Lunds stift

Biskopshemmanet 1/3 mantal Stora Råby nr 13

Arrendeperiod	Investering	Arrendebelopp kr.
1926—1946	—	2 995:— (sista året arrendet var satt i markegångsper- sedlar)
1946—1954	111 362:—	5 400:—
1954—1964	68 845:—	11 000:—
	<u>180 207:—</u>	

Klockarehemmanet 1/3 mantal Högseröd nr 8

1930—1948	735:—	1 789:— (sista året)
1948—1950	—	2 000:—
1950—1955	789:—	2 150:—
1955—1965	<u>153 839:—</u>	7 000:—
	<u>155 363:—</u>	

Klockarehemmanet 3/8 mantal Höja nr 14

1943—1953	44 371:—	3 100:— (sista året)
1953—1963	<u>68 979:—</u>	4 500:—
	<u>113 350:—</u>	

Klockarehemmanet 1/3 mantal Strövelstorp nr 4

1943—1953	39 168:—	4 700:— (sista året)
1953—1963	<u>70 938:—</u>	7 000:—
	<u>110 106:—</u>	

Klockarehemmanet 1/4 mantal Bårslöv nr 8

1943—1953	101 945:—	2 752:— (sista året)
1953—1963	2 849:—	3 400:—
	<u>104 794:—</u>	

Uppsala stift

Arrendegård	Arrendeperiod	Antal år	Investerings- kostnader		Arrendebelopp	
			s:a kr.	medeltal årl.	s:a kr.	medeltal årl.
<i>Fiby m. fl.</i> <i>äbh.</i> (7 gårdar)	1938 14/3 1941	3	8 977	2 992	16 183	5 394
	1941 14/3 1951	10	477 524	47 752	109 911	10 991
	1951 14/3 1957	6	75 085	12 514	105 029	17 505
Totalt		19	561 586	29 557	231 123	12 164
<i>Ekeby äbh.</i> (2 gårdar)	1938 14/3 1944	6	6 681	1 114	12 898	2 150
	1944 14/3 1954	10	293 077	23 308	45 761	4 576
	1954 14/3 1957	3	143 291	47 763	24 216	8 072
Totalt		19	443 049	23 318	82 875	4 362
<i>Fågelbo äbh.</i>	1938 14/3 1944	6	3 111	518	4 240	707
	1944 14/3 1951	7	31 903	4 558	9 643	1 378
	1951 14/3 1957	6	23 158	3 860	18 150	3 025
Totalt		19	58 172	3 065	32 033	1 686
<i>Ubby a. k.</i>	1934 14/3 1946	12	9 367	781	8 601	717
	1946 14/3 1956	10	53 478	5 348	13 380	1 338
	1956 14/3 1957	1	4 890	4 890	2 620	2 620
Totalt		23	67 735	2 945	24 601	1 070
<i>Vallby a. k.</i> (1 gård)	1934 14/3 1940	6	6 784	1 131	4 966	828
	1940 14/3 1950	10	60 595	6 060	13 736	1 374
	1950 14/3 1957	7	12 225	1 603	28 980	4 140
Totalt		23	79 604	3 461	47 682	2 073

äbh. = ärkebiskopshemman

a. k. = allmänt kyrkohemman

Enligt prästlönekostnadslagen den 29 juni 1951 (nr 570) ankommer det i princip på vederbörande pastorat att svara för de med prästerskapets avlöning förbundna kostnaderna. De huvudsakliga inkomster som stå till buds härför äro dels avkastningen av för löneändamål anslagna fastigheter m. m. och dels de s. k. församlingsavgifterna, vilka enligt vissa grunder utgöras av de till kommunen skattskyldiga. I den mån nämnda medel icke förslå för ändamålet utgå enligt lagen den 30 augusti 1932 (nr 404) om kyrkofond särskilda tillskottsbelopp till vederbörande pastorat. Dessa tillskott utbetalas från en av statskontoret förvaltd, år 1914 upprättad central fond, den s. k. kyrkofonden, som kan sägas ha karaktären av en skatteutjämnings- och lönerogleringsfond. Enligt kyrkofondslagen finansieras fonden, förutom

genom räntemedel och annan kapitalavkastning m. m., genom den s. k. allmänna kyrkoavgiften. Vidare ingå till fonden inkomster av de ecklesiastika arrendegårdarna samt från kronan omkring 5 miljoner kronor årligen såsom ersättning för prästerskapets till statsverket indragna tionde m. m. Därest pastorats präst- och kyrkomusikerlönetillgångar lämna så stor behållen och för pastoratet disponibel avkastning, att därå uppkommer överskott, sedan bl. a. pastoratets präst- och kyrkomusikerlönekostnader blivit täckta, skall pastorat till kyrkofonden inleverera hälften av sådant överskott.

Beträffande de nyssnämnda till vissa pastorat utgående tillskotten från kyrkofonden har i kyrkofondslagen bl. a. föreskrivits följande.

7 §. Om för gäldande av pastorats präst- och kyrkomusikerlönekostnader under året åtgår högre belopp än som täckes dels av avkastningen av pastoratets präst- och kyrkomusikerlönetillgångar och annan därtill särskilt anslagen inkomst, dels ock därutöver av ett belopp motsvarande en utdebitering för skattekrona inom pastoratet av det öretal, Konungen för året bestämmer, äger pastoratet för vad ytterligare erfordras erhålla tillskott ur kyrkofonden.

Vid bestämmande av tillskott, som nu sagts, skall avkastningen av löneboställe, som avses i ecklesiastik boställsordning, tagas i beräkning med belopp, som fastställts med tillämpning av 9 § (löneboställets normalavkastning), avkastningen av pastorats prästlönefond beräknas till den procent av fondens kapital, som Konungen med hänsyn till de allmänna ränteförhållandena bestämmer, pastorat tillkommande andel av avkastningen av stiftets prästlönejordsfond och prästlönefondshemman upptagas till det belopp, vartill denna andel för näst föregående räkenskapsår uppgått, avkastningen av fastställt boställskapital, som för pastoratet utgör kyrkomusikerlönetillgång, upptagas till belopp motsvarande å boställskapet belöpande boställsränta samt annan inkomst upptagas till sitt verkliga belopp.

9 §. För varje av pastorat förvaltadt löneboställe skall, där ej stiftsnämnden finner det obehövt, uppskattning ske på sätt nedan sägs av boställets årliga normalavkastning, beräknad i penningar.

10 §. Vid uppskattningen skall iakttagas följande:

1) Uppskattningen skall avse samma tid som hushållningsplanen för skogen, där sådan finnes, och eljest en tid av tio år.

2) Till grund för uppskattningen av avkastningen från löneboställets jordbruksdel lägges värdet av de intäkter, som anses kunna erhållas genom förvaltning av denna del av bostället på mest ekonomiska sätt med bibehållande av tillämplad brukningsmetod, därvid även skall beräknas skäligt vederlag för upplåtelse av mark till församlingsändamål. Från intäkterna avdragas nödiga, av förvaltningen föranledda utgifter, däribland skatter samt kostnader för underhålls- och nybyggnadsarbeten. Avdrag må även göras för kostnader för ekonomiska besiktningar och andra sammanträden av boställsnämnd.

3) Till grund för uppskattningen av skogsavkastningen lägges värdet av det för avverkning tillgängliga virket på rot. Från detta värde dragas dels rotvärdet av virke, som erfordras för löneboställets husbehov samt enligt vad i 55 § ecklesiastik boställsordning är stadgat kan anses erforderligt för prästgård, kyrka och kapell, dels å skogen belöpande skatter, dels ock de

kostnader, pastoratet under den tid uppskattningen avser beräknas skäligt få vidkännas för upprättande av ny hushållningsplan för utstämplingar och skogsvårdsåtgärder.

I sin år 1953 avgivna berättelse upptogo riksdagens revisorer bl. a. till behandling vissa spörsmål rörande kyrkofonden och berörde därvid också konsekvenserna av att i de pastorat som uppbära tillskott ur kyrkofonden vederbörande löneboställen icke bidra med den faktiskt behållna avkastningen utan med på förhand uppskattade normalavkastningsbelopp för bestridande av präst- och kyrkomusikerlönekostnaderna. Revisorerna anförde därvid bl. a. följande.

Av stor betydelse för kyrkofondens ekonomi är vidare det sätt, varpå pastoratens egna avlöningstillgångar och framför allt då löneboställena tas i anspråk för bestridande av präst- och kyrkomusikerlönekostnaderna. I de pastorat som uppbär tillskott ur kyrkofonden bidrar löneboställena till ifrågavarande lönekostnader icke med den faktiska behållna avkastningen utan med på förhand för tioårsperioder uppskattade normalavkastningsbelopp. Vad pastoraten kan utvinna utöver normalavkastningen tillfaller pastoratet, och systemet vilar på förutsättningen att denna vinstmöjlighet skall främja intresset för en god boställsvård. Konjunkturutvecklingen under de senare åren i förening med penningvärdets förändring har emellertid lett till att normaluppskattningarnas resultat ej sällan blivit i hög grad missvisande i ena eller andra riktningen, varvid dock — såsom av de i det föregående lämnade uppgifterna torde framgå — det dominerande inslaget i bilden har varit de stora vinster som prisstegringen på skogsprodukter tillfört innehavarna av ecklesiastiska skogar. Till följd av nu berörda omständigheter har många pastorat kunnat uppbära större tillskott ur kyrkofonden av skatteutjämningsmedel än vad som i och för sig skulle ha varit motiverat med hänsyn till dessa pastorats betydande egna inkomster. För fondens vidkommande har detta inneburit en motsvarande utgiftsstegring, vilket i sin tur lett till att den allmänna kyrkoavgiften måst uttagas med högre belopp än som eljest skulle ha varit erforderligt.

För belysande av de betydande differenser som uppkommit i fråga om de faktiska och de beräknade avkastningarna redovisade revisorerna de ifrågavarande siffervärdena för kalenderåret 1952. Härav framgick att de faktiska inkomstbeloppen uppgingo till sammanlagt i runt tal 12,8 miljoner, under det att de uppskattade belöpte sig till allenast ca 4,7 miljoner kronor. Den redovisade skillnaden utgjorde sålunda drygt 8 miljoner kronor.

I syfte att undersöka huruvida och i vilken mån de nämnda differenserna mellan de faktiska och de uppskattade avkastningarna fortfarande förekomma ha revisorerna från stiftsnämnderna inhämtat uppgifter i angivet avseende. Uppgifterna redovisas i följande tablå.

Stift	Faktisk avkastning		Beräknad avkastning	
	Tillskotts- pastorat	Övriga pastorat	Tillskotts- pastorat	Övriga pastorat
Uppsala ärkestift	1 132 558	853 972	690 701	611 049
Linköpings stift	694 426	66 396	612 835	123 684
Skara	1 204 400	150 476	560 855	150 522
Strängnäs	—	496 851	—	199 786
Västerås	732 064	1 159 347	454 971	707 281
Växjö	2 384 696	—	1 357 162	—
Lunds	1 156 885	136 139	1 068 299	107 445
Göteborgs	863 890	152 828	434 388	92 403
Karlstads	860 111	1 617 379	451 343	1 603 755
Härnösands	556 977	131 654	364 323	91 752
Luleå	491 249	218 945	335 544	176 309
Visby	289 752	9 654	186 162	6 897
Summa kronor	10 367 008	4 993 641	6 516 583	3 870 883

Av siffermaterialet framgår att det alltfört föreligger betydande skillnader — för år 1956 nära 6 miljoner kronor — mellan de faktiska och de beräknade inkomstbeloppen.

I detta sammanhang må här återgivas vad statskontoret i sitt remissutlåtande anförde över 1953 års statsrevisorers uttalande angående normaluppskattningarna.

Vad först angår frågan om normaluppskattningarna har påtalats, att konjunkturutvecklingen i förening med penningvärdets förändring lett till att normaluppskattningarnas resultat blivit i hög grad missvisande, varvid det dominerande inslaget varit de stora vinster, som prisstegringarna på skogsprodukter tillfört innehavarna av ecklesiastika skogar. Till följd härav ha många pastorat kunnat uppbära större tillskott ur kyrkofonden av skatteutjämningsmedel än vad som i och för sig skulle ha varit motiverat. För fondens vidkommande har detta inneburit en motsvarande utgiftsstegring, vilket i sin tur lett till att skattebetalarna genom en höjning av allmänna kyrkoavgiften fått bidra med större belopp än vad som eljest skulle ha varit erforderligt.

Metoden för förhandsberäkningar av de ecklesiastika boställes skogsavkastning har i praktiken prövats redan under den tid, då de ecklesiastika skogarna förvaltades av domänstyrelsen. Redan då kom man till den uppfattningen, att det med hänsyn till konjunkturväxlingar m. m. icke var möjligt att med någon säkerhet på förhand beräkna avkastningen från de ecklesiastika skogarna. Verkställda försök hade därtill utvisat, att en omläggning vore motiverad även med hänsyn till önskvärldheten av administrativa förenklingar. Dessa omständigheter föranledde domänstyrelsen att år 1930 hos Kungl. Maj:t begära en omläggning från förhands- till efterhandsberäkning vid fastställandet av pastoraten tillkommande skogsavkastning. Kungl. Maj:t biföll denna framställning genom beslut den 4 december 1930. I samband med överflyttandet av boställsförvaltningen från domänstyrelsen till pastoraten återinfördes emellertid metoden med på förhand utförda normaluppskattningar. Såsom ovan påvisats tillfördes kyrkofonden under åren 1914—1930 med då gällande bestämmelser mycket betydande belopp på grund av att normalavkastningen högst avsevärt understigit den verkliga avkastningen. Nu återigen är det pastoraten, som förvalta boställena och därigenom komma i åtnjutande av dessa högst avsevärda vinster.

Tanken bakom normaluppskattningarna har varit att genom pastoratens vinstintresse främja en god boställsförvaltning. Denna tanke finner statskontoret i och för sig riktig. Enligt ämbetsverkets mening har emellertid systemet i praktiken icke slagit väl ut. Det kan nämligen icke överensstäm- ma med avsikten vid förslagets genomförande, att mycket betydande skogs- vinst, uppkomna på grund av faktorer, vilka icke legat inom räckvidden för pastoratens skogsförvaltning, skola tillfalla pastoraten och användas utanför det gemensamma prästlöneväsendet i stället för att direkt eller in- direkt komma kyrkofonden till godo och därigenom minska utdebiteringen av allmän kyrkoavgift. Understrykas må i detta sammanhang, att denna fråga för kyrkofondens del fått större betydelse, sedan efter präst- och kyrkomusikerreformernas genomförande antalet tillskottspastorat avsevärt ökat. Härigenom hava flera boställen än förut normaluppskattats samt till- skotten för pastoraten sammanlagt mer än tiodubblats.

På grund av vad sålunda anförts vill statskontoret, som tidigare påtalat olägenheterna med det nuvarande systemet — senast i utlåtande den 29 januari 1951 angående förslag till nya grunder för avlöning åt präster m. m. — understryka den synnerliga vikten av att gällande regler för normalupp- skattningen snarast bliva underkastade en allsidig utredning.

Slutligen må nämnas att kammarkollegiet, med anledning av en av stifts- nämnden i Strängnäs gjord framställning, i underdånigt utlåtande den 17 september 1953 förordat en allsidig utredning av frågan om beräkning av normalavkastning av ecklesiastika löneboställen. Någon sådan utredning har emellertid ännu icke kommit till stånd.

Revisorernas uttalande. Såsom framgår av den lämnade redogörelsen förekomma inom den ecklesiastika förvaltningen två olika slag av fastig- heter, nämligen dels de ecklesiastika arrendegårdarna och dels de eckle- siastika boställena. Normerande föreskrifter rörande förvaltningen av dessa fastigheter återfinnas beträffande de förstnämnda i ecklesiastika arrende- stadgan och beträffande de sistnämnda i ecklesiastik boställsordning. En grundläggande skillnad mellan de två fastighetstyperna är, att arrendegår- darna helt lyda under stiftsnämnds förvaltning, medan boställena omhän- derhavas av vederbörande pastorat under uppsikt av boställsnämnd och stiftsnämnd. Stiftsnämndernas befogenheter i avseende å förvaltningen av arrendegårdarna äro på grund härav vida större än i fråga om boställena. I arrendestadgan ha intagits detaljerade föreskrifter rörande arrendesätt- ningen av arrendegårdarna, medan beträffande boställena de allmänna lag- bestämmelserna angående jordägares och nyttjanderättshavares rättigheter och skyldigheter äro tillämpliga, i den mån ej annat föreskrives i boställs- ordningen.

År 1947 framlades i en promemoria resultatet av en inom statens sakre- vision av särskilda utredningsmän verkställd granskning av det praktiska utförandet av stiftsnämndernas verksamhet i avseende å den ecklesiastika boställsjorden och därmed sammanhängande spörsmål. I det föregående har redogjorts för vissa av de iakttagelser som gjorts vid den ifrågavarande

granskningen. Utredningsmännen hade bl. a. funnit att i fråga om byggnadsverksamheten en alltför hög standard ibland tillämpats och att tendenser stundom förmärkts att tillgripa ekonomiskt kostsamma nybyggnader i stället för ombyggnader eller mera genomgripande reparationer. Alltför stora ekonomibyggnader hade vidare uppförts trots starkt ökade byggnadskostnader och oaktat den moderna tekniken enligt utredningsmännens uppfattning bort möjliggöra en begränsning av byggnadernas storlek. Då arrendesättningen i allmänhet visat sig mycket ojämn och ej sällan alltför låg, hade utredningsmännen ansett att åtgärder borde vidtagas för en mera enhetlig och objektivt fastställd arrendenivå.

Revisorerna ha i syfte att undersöka det ekonomiska utfallet av de ecklesiastiska arrendegårdarna från stiftsnämnderna införskaffat vissa uppgifter i ämnet. Därav framgår att antalet sådana gårdar per den 1 oktober 1957 utgjorde 148 med en sammanlagd jordbruksareal av i runt tal 4 800 hektar. Jordbrukstaxeringsvärdet belöpte sig till totalt ca 13 120 000 kronor, och arrendeinkomsterna utgjorde för år 1956 ca 440 000 kronor. Ränteavkastningen på jordbrukstaxeringsvärdena uppgick således sagda år till knappt 3 procent. Av i det föregående återgivna tabeller framgår vidare, att i vissa av de ecklesiastiska arrendegårdarna under de senaste årtiondena betydande kapitalinvesteringar ägt rum. Ej sällan ha dessa varit av sådan storlek, att de utgående arrendena icke motsvarat skälig ränta ens på det nyinvesterade kapitalet; än mindre ha arrendebeloppen givit utrymme för täckning av avskrivningskostnader o. d.

Det för statsverkets del ekonomiskt otillfredsställande resultatet av jordbruksdriften vid arrendegårdarna måste delvis ses mot bakgrunden av att byggnadsbeståndet vid desamma i allmänhet var i mycket dåligt skick, när stiftsnämnderna övertogo förvaltningen. Orsaken härtill torde främst ha varit att byggnadsskyldigheten tidigare ålegat arrendatorerna. Vid bedömandet av det ekonomiska utfallet får icke heller bortses från att i ovan nämnda inkomstbelopp icke inräknats de avsevärda inkomster som inflyta till kyrkofonden genom försäljning av arrendegårdarnas skogsprodukter. Revisorerna ha emellertid, även med beaktande av sistnämnda omständigheter, kommit till den uppfattningen, att förvaltningen av de ecklesiastiska arrendegårdarna icke i allo skett på ett ekonomiskt tillfredsställande sätt. Såsom ovan nämnts ha sålunda i flera fall betydande kapitalinvesteringar verkställts, vilka icke stått i rimlig proportion till de utgående arrendebeloppen. Revisorernas uppfattning härvidlag överensstämmer med de iakttagelser som gjorts vid den förenämnda, av statens sakrevision genom särskilda utredningsmän verkställda undersökningen. Enligt revisorernas mening bör därför i fortsättningen större återhållsamhet iakttagas i fråga om byggnadsverksamheten vid arrendegårdarna. Vidare bör ökad uppmärksamhet ägnas åt möjligheterna att sammanlägga mindre brukningsdelar till större enheter liksom att, där så ur olika synpunkter kan anses rimligt, ned-

lägga jordbruksdriften vid icke bärkraftiga jordbruk. I vissa fall torde också en omprövning av nu utgående arrenden vara motiverad. Vad här sagts om de ecklesiastika arrendegårdarna torde i väsentliga delar gälla också ecklesiastika boställen. För statsverkets del är det, med hänsyn till de tillskott pastoraten vid fall av behov erhålla av kyrkofonden och till de överskottsmedel som pastoraten enligt vissa regler skola inleverera dit, indirekt av betydelse att avkastningen av nämnda boställen hålles på en tillfredsställande nivå. Revisorerna anse det därför önskvärt att också beträffande de ecklesiastika boställena föreliggande möjligheter till ytterligare ekonomisering av jordbruksdriften tillvaratagas.

Såsom tidigare nämnts äger pastorat — om för gäldande av pastoratets präst- och kyrkomusikerlönekostnader under visst år utgår högre belopp än som täckes dels av avkastningen av pastoratets präst- och kyrkomusikerlönetillgångar och annan därtill särskilt anslagen inkomst, dels ock därutöver av ett belopp, motsvarande viss utdebitering för skattekrona — för vad ytterligare erfordras erhålla tillskott ur kyrkofonden. Vid bestämmandet av sådant tillskott tages dock icke hänsyn till den faktiska avkastningen av vederbörande lokala avlöningstillgångar; behovsprövningen sker i stället med utgångspunkt från ett på visst sätt normaluppskattat inkomstbelopp. I den tidigare lämnade redogörelsen har påvisats, hurusom de sistnämnda beloppen väsentligt understiga de faktiska inkomsterna; skillnadsbeloppet utgjorde för år 1952 ca 8 miljoner kronor och för år 1956 ca 6 miljoner kronor. Nämnda omständighet har haft till följd — vilket också framhållits av 1953 års statsrevisorer — att många pastorat kunnat uppbära större tillskott ur kyrkofonden än vad som i och för sig skulle ha varit motiverat med hänsyn till dessa pastorats betydande egna inkomster. För kyrkofondens vidkommande har förhållandet inneburit en motsvarande utgiftsstegring, vilket i sin tur lett till att den allmänna kyrkoavgiften måst uttagas med högre belopp än som eljest skulle ha varit erforderligt.

Med hänsyn till de nämnda, ur det allmännas synpunkt icke önskvärda konsekvenserna av nuvarande normaluppskattningsystem finna revisorerna det ofrånkomligt, att en översyn av hithörande lagbestämmelser snarast kommer till stånd, syftande till en sådan ändring av gällande regler att obehövligena tillskott ur kyrkofonden i fortsättningen förhindras.

§ 33

Vissa skolbyggnadsfrågor i Norrbottens län

Kungl. Maj:t medgav i april 1951 att pedagogisk försöksverksamhet med 9-årig enhetsskola finge igångsättas inom Nederkalix skoldistrikt fr. o. m. läsåret 1951/52. Nämnda skoldistrikt är f. n. indelat i tre centralskoleområden, nämligen Kalix, Sangis och Ytterbyns centralskoleområden. Skolornas olika upptagningsdistrikt framgå av bifogade karta (bil. 1). Enligt 1956 års mantalslängd voro befolkningssiffrorna för de ifrågavarande centralskoleområdena följande.

Kalix centralskoleområde	8 559 personer
Sangis centralskoleområde	3 724 »
Ytterbyns centralskoleområde	2 809 »

Bifogade sammanställning (bil. 2) utvisar det antal elever i klass 7 som, under förutsättning av oförändrat invånarantal, kan förväntas under åren 1957/58—1969/70.

Lokalfrågorna i de berörda centralskoleområdena få anses i huvudsak vara lösta i Kalix och Ytterbyn. Den på sistnämnda ort uppförda central-skolan, som togs i bruk år 1955, är väl tillgodosedd i avseende å såväl specialsalar som andra erforderliga utrymmen. Icke heller beträffande centralskolan i Kalix föreligga några större lokalproblem, även om med hänsyn till det stora elevantalet viss ändring av denna skolas upptagningsområde kan bli aktuell. Vad åter angår centralskolan i Sangis är bristen på skollokaler påfallande. Bl. a. har man här tvingats förhyra klassrum i kyrksalen, varjämte vissa utrymmen i Folkets hus behövt tagas i anspråk för gymnastik och kvinnlig slöjd. Sistnämnda lokaler äro i flera avseenden i hög grad otillfredsställande. Revisorerna ha från statens folkskolinspektör i vederbörande inspektionsområde inhämtat vissa upplysningar rörande nybyggnadsbehovet vid Sangis centralskola. Folkskolinspektören har därvid bl. a. meddelat följande.

Sangis centralskolas lokalbehov prövades av skolöverstyrelsen den 31 maj 1954. Lokalbehovsprövningen var bl. a. grundad på bifogade uppgifter¹ om antalet lärjungar och läraravdelningar i klasserna 1—8 samt 9 a och 9 y. Klass 9 g skulle enligt dåvarande uppfattning hänvisas till Kalix centralskola, såsom fallet för övrigt blivit sedan dess och tills vidare. Inalles 16 klassrum ansågs vara behövliga jämte en mängd specialsalar och biutrymmen. I Sangis finns en ny skolbyggnad, som inrymmer 8 klassrum, 1 träslöjdsal, 1 skolkök och skolmåltidslokaler. De befintliga skolmåltidslokalerna beräknades dock av skolöverstyrelsen bli erforderliga för utökning av skolkökslokalerna.

Barnantalet på låg- och mellanstadierna (klasserna 1—6) i Sangis har sedan 1953/54 nedgått betydligt, varför en sammanslagning av klasser till B-avdelningar måste ske i fortsättningen. Klasserna 3 och 4 är redan under innevarande läsår sammanslagna till en läraravdelning med 25 barn, och nästa läsår blir helt säkert även klasserna 5 och 6 sammanslagna. Av de 8

¹ Här återgivna som bil. 3.

klassrummen i det befintliga skolhuset kommer låg- och mellanstadiet i fortsättningen troligen att behöva endast 4. De övriga 4 klassrummen kommer att stå till högstadiets disposition. En omprövning av lokalbehovet vid Sangis centralskola skulle av allt att döma resultera i att behovet av klassrum skulle fastställas till endast 6 nya klassrum i stället för 8 nya klassrum, d. v. s. till 14 klassrum med de 8 befintliga.

Med ledning av skolöverstyrelsens anvisningar för tillämpning av kungörelsen 1957: 318 om statsbidrag till byggnadsarbete inom det allmänna skolväsendet den 27/8 1957 («Aktuellt» 1957: 28, sid. 407—411) kan man beräkna Sangis centralskolas lokalers dimensioner på följande sätt:

6 klassrum	360 m ²
1 teckningssal, tillika musikrum	120 »
1 naturkunnighetsinstitution (2 underv.-rum) ..	130 »
2 preparationsrum för fysik och kemi	35 »
Rum för samlingar för fysik, geografi o. biologi ..	40 »
1 kartrum	15 »
1 verkstad	15 »
1 gymnastiksal, 10 × 20 × 5,5 m	245 »
1 skolverkstad med studierum	135 »
1 handarbetsal med materialförråd	80 »
1 biblioteksavdelning med rum för bibliotekarie ..	90 »
2 grupprum	40 »
1 läraravdelning	40 »
Expeditionslokaler för studierektor, tillsynslärare och yrkesvals lärare	36 »
Materielrum	60 »
Upphållsrum för eleverna	50 »
Skolmåltidslokaler	200 »
Kökslokaler	105 »
	<hr/>
Summa	1 796 m ²
Samlingssal för 250 personer, ev. i en senare etapp	375 »
	<hr/>
Summa	2 171 m ²

Grundbeloppet för bestämmande av statsbidragsunderlaget per kvadratmeter skall beräknas till 900 kronor, och denna kostnad är så beräknad, att i statsbidraget kommer att ingå bidrag även för övriga erforderliga utrymmen, såsom förbindelseleder, kapprum och omklädnadsrum samt lokaler för sanitära ändamål (toaletter, duschrum, torkrum, städtrum m. m.) och panncentral. Nya permanenta lokaler för Sangis centralskola skulle sålunda kunna beräknas till $1\,796 \times 900$ kronor = 1 616 400 kronor utan samlings-sal men till $2\,171 \times 900$ kronor = 1 953 900 kronor med samlings-sal.

Enligt vad revisorerna inhämtat har på senare tid inom kommunen viss kritik framförts mot skoldistriktets nuvarande indelning i centralskoleområden. Revisorerna ha därför på ort och ställe studerat förhållandena och därvid bl. a. delgivits resultatet av en genom vederbörande skolstyrelses försorg verkställd undersökning i frågan.

I utredningen ha framlagts fyra olika alternativ till ändrad centralskoleindelning inom distriktet. Förslagen ha i huvudsak följande innehåll.

Enligt *alternativ 1* skulle barnen från Vitvattnets skola överföras från

Sangis till Kalix centralskoleområde. Till skolan i Sangis skulle i stället överföras barnen från Lantjärv. Förslaget vore betingat av den omständigheten, att målsmännen inom Vitvattnets skolas upptagningsområde framfört klagomål över att barnen i den s. k. övrebygden f. n. hade en mycket lång och betungande skolskjuts. Genom den föreslagna åtgärden skulle skjutssträckan kunna minskas med omkring 18 km. Mot förslaget talade dock två skäl, nämligen dels att barnantalet vid Kalix centralskola skulle ytterligare öka och dels att dubbelskjutsning av barn från vissa orter bleve nödvändig.

Alternativ 2 skulle innebära att från Sangis till Kalix överfördes upptagningsområdena för Björkfors, Vitvattnets och Korpikås skolor, under det att till Sangis från Kalix överfördes Karlsborgs och Risögrunds skolors upptagningsområden. Enligt förslaget skulle centralskolan inom nuvarande Sangis centralskoleområde kunna placeras antingen i Sangis eller Karlsborg. Förslaget skulle medföra att kortare skjutssträckor erhöles för »övrebygdens» barn, varjämte dubbelskjutsningar skulle undvikas.

Enligt *alternativ 3* skulle Sangis centralskoleområde överensstämma med det i alternativ 2 angivna. Däremot skulle till Ytterbyn överföras Innanbäckens och Månsbyns skolors upptagningsområden.

Alternativ 4 innefattade, att kommunen indelades i fyra centralskoleområden med placering av skolorna i Ytterbyn, Kalix, Karlsborg och Sangis. Härvid skulle Ytterbyns centralskoleområde bli oförändrat. Till Kalix skulle från Sangis överföras barnen från Vitvattnets och Korpikås skolor, medan barnen från Lantjärn skulle överföras till Sangis. Karlsborgs centralskoleområde skulle därvid komma att utgöras av Risögrunds och Karlsborgs skolors upptagningsområden.

Utöver de förslag till ändrad centralskoleindelning för vilka ovan redogjorts har skolstyrelsens ekonomi- och undervisningsnämnd framlagt ytterligare två alternativa lösningar, benämnda alternativ 5 och 6.

Enligt *alternativ 5* skulle, i likhet med vad som föreslagits i alternativ 4, kommunen indelas i fyra centralskoleområden med placering av skolorna i Ytterbyn, Kalix, Karlsborg och Sangis. Kalix centralskoleområde skulle därvid erhålla ett geografiskt mycket begränsat upptagningsområde. Anledningen härtill vore den befolkningsökning som kunde förväntas i Kalix municipalsamhälle under de närmaste åren. Inom en femårsperiod skulle sålunda omkring 250 nya bostadslägenheter komma att uppföras i Kalix. Förslaget innefattade vidare att till Ytterbyns centralskoleområde skulle överföras Innanbäckens och Månsbyns skolors upptagningsområden.

I *alternativ 6* slutligen föreslogs bibehållande av tre centralskoleområden med skolornas placering i Kalix, Ytterbyn och Sangis. Innanbäckens och Månsbyns skolors upptagningsområden skulle i överensstämmelse med förslaget i alternativ 5 överföras till Ytterbyn och barnen från Vitvattnets och Korpikås skolor hänvisas till Kalix. Vidare skulle barnen från Karlsborg och Lantjärn repliera på Sangis centralskola.

Vidare må nämnas, att på vissa håll inom skoldistriktet tanken framförts att flytta den ännu icke utbyggda centralskolan i Sangis till Karlsborg. Framför allt har ledningen för Karlsborgs Bruk hävdadt att en sådan flyttning vore motiverad. Företagsledningen har i skrivelse till skolstyrelsen närmare preciserat sin ståndpunkt och därvid anfört bl. a. följande.

Skogsindustrien i Kalix-bygden har i huvudsak varit utbyggd för utnyttjande av de grövre virkessortimenten som sågtimmer. Alltmer har det blivit klart, att en lönande sågverksindustri icke gärna kan hållas vid makt utan stöd av en cellulosaindustri, som kan taga vara dels på den stora mängd av avfall, som uppkommer vid sågverken, och dels tillgodogöra sig det mindervärdiga skogsvirke, som ej med fördel kan försågas. I samband med frågan om betydelsen av att tillvarataga avfallet från sågverken, måste man även peka på det förhållandet, att flertalet av alla de mindre sågverken, cirkelsågverken, saknar egna möjligheter för en avsättning av sitt avfall.

Som ett led i denna strävan att för Kalix-bygden åstadkomma en integrerad skogsindustri, baserad på att kunna nyttiggöra alla de virkesdimensioner, som ej äro tjänliga för framställning av sågat virke, samt att för sågverken ge ökat värde för deras avfall inte enbart för Nederkalix, utan även för Töre och Nedertorneå socknar, pågår för närvarande en utbyggnad av den kemiska industrien i Karlsborg till att omfatta en produktion av 120 000 ton oblekt sulfatmassa. I anslutning till denna industri har uppförts ett blekeri för blekning av 60 000 ton massa samt ett pappersbruk, som för närvarande är under utbyggnad för produktion av totalt 60 000 ton kraftpapper.

Den snabba tekniska utvecklingen inom den moderna industrien kräver ständigt en rationalisering. För sin kontinuerliga förnyelse och modernisering kräver skogsindustrien betydande kapitalinvesteringar. Det är därför nödvändigt att verksamheten bedrivs av så stora företag, att man kan förfoga över de resurser, som denna rationalisering kräver. Produktionsapparaten måste anpassa sig efter och utnyttjas i anslutning till den förändring, som sker på råvarufronten. En viss framtida återhållsamhet måste man räkna med när det gäller timmeravverkningarna. Däremot finns det betydande överskott av klenare virke, vilket motiverar en starkt utbyggd cellulosaindustri.

I den hårdnade konkurrensen på världsmarknaden måste produkternas kvalitet och pris bli sådana, att en fortsatt avsättning kan garanteras. Genom teknisk rationalisering och genom att bättre utnyttja respektive öka produktionsenheterna kan tillverkningskostnaderna pressas nedåt. Ett sparande på alla fronter är en viktig förutsättning för en rationell och bärande drift.

Denna utvidgning av industrien i Karlsborg kommer givetvis att även i andra sammanhang ställa stora krav på planeringen av Karlsborgs samhälle. En planering, som givetvis också måste ses på längre sikt.

För närvarande äro vid industrien i Karlsborg fast anställda 1 100 personer. En mycket betydande del av denna kår har sin bostadsort förlagd utanför samhället. Tillsammans med den mer säsongbetonade arbetskraften uppgår denna siffra till närmare 60 procent av omsättningssiffran. I Karlsborg bo således 396 personer och i Risögrund 173, sammanlagt 569 personer. Tillsammans utgöra de ca 40 procent av omsättningssiffran. Går man endast ut ifrån den fast anställda personalen, 1 100 personer, blir procenten

för Karlsborg och Risögrund 52 procent under det att 48 procent bor på längre eller kortare avstånd från arbetsorten.

För arbetsanställd personal, boende på längre avstånd än 24 km åksträcka per dag, subventionerar bolaget de anställdas resor. Dessa subventioner uppgå för närvarande till i runt tal 200 000 kronor per år. För att driften vid industrien och de med denna sammanhängande kostnaderna skall kunna ordnas på ett rationellt sätt, kräves att minst 60 à 70 procent av de anställda äro boende på arbetsplatsen eller i dess omedelbara närhet. Fördelarna härmed kunna sägas vara bl. a. följande.

1. Mindre frånvarofrekvens med åtföljande minskade kostnader för hållande av reservpersonal.
2. En jämnare fördelning av overtiden för reparationer och vid sjukdomsfall.
3. Bättre kondition för de anställda genom eliminerande av de långa restiderna och därmed också mera fritid för dessa.
4. Betydande kostnadsbesparingar i form av respengar.

Erfarenheten har visat att frånvarofrekvensen är betydligt större för de anställda, som bo utanför arbetsplatsen, än för dem som bo där. Den del av vår industri — sågverket — som varit mer hänvisad till arbetskraft, boende utanför samhället, har till och med vid helger fått slå igen driften eller köras med reducerad drift. Anledningen till den större frånvarofrekvensen kan vara flera, såsom dåligt väder, indisposition på grund av trötthet eller andra orsaker. För att snabbt kunna ordna sådana uppkomna situationer måste industrien ständigt ha ett antal reserver i tjänst för att sättas in vid dylika tillfällen. Extra kostnader, som givetvis belasta den producerade varan.

Vid hastigt påkommande driftsstopp, vid sjukdomsfall samt vid frånvaro av i föregående stycke nämnt slag, måste ofta, då tillräckligt antal eller lämpliga ersättare icke finnas att tillgå, den å arbetsorten bosatta personalen anlitas i mycket stor utsträckning för reparationer och annan ersättningstjänst. Detta förhållande skapar vantrivsel och har bl. a. från fackföreningshåll påtalats som olämpligt; man har framhållit att den overtid, som blir nödvändig, skall fördelas på all personal oavsett bostadsort.

Det är också känt att de långa resorna med buss, som i många fall uppgår till 80 km om dagen, medför nedsatt kondition i arbetet. Att den långa restiden dessutom fråntar den anställde en hel del av hans legitima fritidsbehov och skapar vantrevnad, är lätt att förstå.

Till en rationell drift måste också räknas alla andra till verksamheten hörande åtgärder. De betydande utgifterna i subventioner för resor äro av det slaget, att de ovillkorligen måste nedbringas. Någon exakt statistik för samtliga resekostnader till och från arbetet finnes icke, men de kunna uppskattas lågt räknat till omkring 450 000 kronor per år.

För att stimulera en inflyttning till Karlsborg ha vi eller avse vi att vidtaga följande åtgärder.

1. Genom en överenskommelse, som träffats mellan Stiftelsen Kalix-bostäder och bolaget, kommer stiftelsen i en första etapp att uppföra 4 st. fastigheter, inrymmande ett 70-tal bostäder. Då stiftelsen redan nu, enligt uppgift, har ett 60-tal anmälningar om bostäder från anställda vid företaget, varav de flesta saknar egen bostad, måste en andra etapp om 50 lägenheter snarast komma till stånd, för att kunna tillfredsställa behovet. Härefter planeras ytterligare 4 st. höghus om ca 120 lägenheter.

2. Bolaget har för avsikt att avstycka mark för ytterligare ett 50-tal egna-hem. Egnahemsbebyggelsen subventioneras av bolaget på så sätt, att varje egnahemsbyggare erhåller ett subventionslån om 7 000 kronor. Om egnahemmet efter 10 år alltjämt innehaves av låntagaren och denne fortfarande är anställd i bolaget, efterskänkes hela lånet.

3. Bolaget är berett att medverka till uppförande av ett badhus med simbassäng. Förberedande undersökningar för en sådan anläggning äro igång.

4. I och med att bostäder kan erbjudas de anställda kommer subventioneringen av resor till och från arbetsplatsen att successivt indragas.

Förverkligandet av våra planer innebär att ytterligare 200 personer av våra anställda skulle flytta in till Karlsborg. I realiteten innebär detta folkökning för samhället av omkring 1 000 personer. Därutöver räkna vi med servicepersonal, såsom affärsmän, hantverkare av olika slag (frisörer, skomakare, bilreparatörer etc.), lärare och järnvägsmän. Det är ur samhällets synpunkt angeläget att en av kommunens två provinsialläkare samt en tandläkare får sin bostadsort i Karlsborg. Man torde därför kunna räkna med en totalökning av samhällets befolkning inom de närmaste fem åren med omkring 1 300 personer. Då folkmängden i Karlsborg nu utgör 1 230 personer, beräknas inflyttningen att fördubbla det nuvarande invånarantalet inom en femårsperiod.

Det är bekant att skolan i Karlsborg dels är för liten för det nuvarande barnantalet och dels otidsenlig och även i mindre gott skick. Den uppfördes år 1913 av dåvarande ägarna till Karlsborgs Bruk, Baltiska Trävaruaktiebolaget, och har sedan dess inte undergått någon mer genomgripande reparation, med undantag för en del omändringsarbeten samt målning.

Då skolan redan nu är för liten, torde det stå klart inför den planerade inflyttningen till samhället att något måste göras för att möta behovet av ytterligare skollokaler.

Skogsindustrien är ett livsvillkor för vår kommun. Ett intimt samarbete mellan de kommunala institutionerna och industrien är en angelägenhet av allra största betydelse för att underlätta de problem, som industrien har att brottas med på det sociala området. Vi anse det därför synnerligen angeläget, inte bara ur Karlsborgs Bruks synpunkt, utan även ur kommunens, att den nya centralskolan placeras i Karlsborg. Den av bolaget år 1951 upplåtta tomten för ny skolbebyggelse torde vara tillräcklig för de därför behövliga byggnaderna.

För vidareutvecklingen av industrien i Karlsborg, sedan nu pågående utbyggnader färdigställts, är för dagen ingenting definitivt bestämt. Den hårdnade konkurrensen på världsmarknaden för cellulosaindustrien har både här i Sverige samt i Finland medfört utbyggnader till enheter om 150/200 000 tons produktion. En sådan utbyggnad skulle vara ytterligare motiverad av den rika tillgången på klenvirke och lövmassaved och skulle medföra ökad inflyttning till samhället och därmed ökade krav på skollokaler.

Mot de av ledningen för Karlsborgs Bruk framförda skälen för en förflyttning av centralskolan i Sangis till Karlsborg ha vid diskussion av frågan inom kommunen gjorts åtskilliga invändningar. Bl. a. har anförts att företagsledningens prognoser rörande befolkningstillväxten i Karlsborg varit överdrivna. Vidare har gjorts gällande att en industriort, särskilt en sådan med sulfattillverkning, icke vore lockande som bosättningsort. I samband därmed har framhållits att med den ökade utredning bilismen fått och den

utveckling i övrigt som ägt rum i fråga om kommunikationsmedlen det icke vore nödvändigt eller ens önskvärt för de i industrien anställda att bo omedelbart i närheten av arbetsplatsen.

Från folkskoleinspektörens sida ha i denna fråga bl. a. framförts följande synpunkter.

Därest centralskolan flyttades från Sangis till Karlsborg, som ligger endast 10 km från Kalix stora, för ett 5—6-dubbelt högstadium avsedda centralskola, skulle nybyggnadsbehovet bli betydligt större än i Sangis. Det gamla trevåningar höga skolhuset i Karlsborg önskar ortsborna få utdömt och ersatt med nya lokaler. Det bör dock kunna användas ännu en avsevärd tid framåt. Det ev. ökade lokalbehovet för Karlsborgs bygdeskolas låg- och mellanstadium bör kunna tillgodoses med skolpaviljonger.

Skulle däremot Karlsborg bli centralskolort i stället för Sangis, kommer de kommunala myndigheterna i Nederkalix och karlsborgarna knappast bli tillfreds med mindre än att helt nya och permanenta lokaler uppföres i Karlsborg såväl för låg- och mellanstadierna som för högstadiet. Alt. VI, som tycks sikta på en centralskola i Karlsborg, visar, att högstadiet vid denna skola skulle bli 3-dubbelt en tid framåt men vid 1960-talets slut endast dubbelt. Behovet av nya specialsalar i Karlsborg skulle bli större än i Sangis, där det dock finnes ett skolkök, som kan utökas med nuvarande skolmåltidslokalerna, och en stor träslöjdsal. *Antalet nya klassrum* skulle bli troligen 12 för låg- och mellanstadierna och minst 8 för högstadietklasserna (2 hjälpklassavdelningar medräknade), tillsammans minst 20 klassrum. En dylik skolanläggning skulle (utan samlingsal) kosta minst 2 600 000 kronor men med samlingsal omkring 3 000 000 kronor. Därtill skulle komma kostnader för tjänstebostäder åt lärare. — I Sangis skulle efter centralskolans flyttning därifrån flera klassrum få stå tomma, likaså flera lärarbostäder.

I förevarande sammanhang ha revisorerna funnit det vara av intresse att lämna en redogörelse för skolförhållandena i byn Vitvattnet, belägen inom Sangis centralskoleområde. Ifrågavarande samhälle tillkom i samband med byggandet av järnvägen mellan Boden och Karungi på 1910-talet. Flertalet familjer livnära sig fortfarande genom arbete vid järnvägen. Folkskolan i Vitvattnet var fram till 1940-talets början inrymd i mycket bristfälliga lokaler. Fråga uppkom därför om uppförande av en ny skolanläggning i samhället, varvid förutsattes indragning av tre mindre folkskolor i Vitvattnets närhet, nämligen i Sockenträsk, Bodträsk och Grubbnäsudden. Sedan statsbidrag till byggandet av skolan utverkats med i runt tal 152 000 kronor, färdigställdes densamma år 1953. Då emellertid skjutsning av skolbarn från de tre indragna folkskolornas upptagningsområden icke visade sig möjlig på grund av den då rådande bristen på trafikabla vägar, aktualiserades frågan om uppförande av ett skolhem i Vitvattnet. Trots att bl. a. från folkskolinspektörens sida erinringar framfördes mot skolhemmets förläggning till Vitvattnet, kom efter tillstyrkande av skolöverstyrelsen uppförandet av skolhemmet till stånd. Statsbidrag utgick därvid med i runt tal 170 000 kronor. Inackordering i skolhemmet av barn från Bodträsk,

Storträsk m. fl. byar blev emellertid redan på ett tidigt stadium obehövligen på grund av att genom landsvägarnas utbyggnad skolskjutsar i stället kunde insättas. Skolhemmets verksamhet indrogs helt vid utgången av läsåret 1956/57. Sedan den under byggnad varande järnvägen Morjärv—Karlsborg färdigställdts om några år, torde Vitvattnets stationssamhälle komma att i det närmaste avfolkas. Enda möjligheten att därefter utnyttja samhällets skolanläggningar för skoländamål torde vara att indraga folkskoleavdelningen i Korpikå skola, belägen 8 km från Vitvattnet, och att i anslutning härtill hänvisa barnen i klasserna 3—6 till Vitvattnet. En sådan lösning av frågan torde emellertid kunna förväntas möta starkt motstånd från befolkningen i Korpikå.

I en inom skolöverstyrelsen år 1956 upprättad promemoria rörande ifrågasatt behov vid länsstyrelserna av befattningshavare för uppgörande av befolkningsprognoser har bl. a. framhållits, att det inom de flesta kommuner f. n. påginge planeringsarbete på skolans område. 1950 års principbeslut om den nioåriga enhetsskolan hade gjort det nödvändigt att i god tid draga upp riktlinjerna för utvecklingen av den lokala skolorganisationen. I allmänhet vore detta utredningsarbete ett led i en preliminär planering på lång sikt. I vissa fall vore det dock nödvändigt att snabbt komma fram till definitiva resultat. Detta vore i synnerhet fallet, då man stode inför det omedelbara behovet av nybyggnad. — Av flera skäl bleve interkommunal samverkan i betydande omfattning nödvändig vid organiserandet av enhetsskolans högstadium. Trots kommunreformen vore befolkningsunderlaget i flertalet kommuner för litet för att bära upp egen högstadieskola. I vissa fall kunde gränsdragningen mellan kommunerna och kommunikationsledernas sträckning göra det lämpligt, att barn från vissa delar av kommunen hänvisades till centralskola (skola med högstadium av enhetsskola) i en annan. — På många håll vore förhållandena sådana, att samarbete mellan grannkommuner på detta område tedde sig självklart. Det vore emellertid å andra sidan icke ovanligt, att kommuner av olika skäl vore ovilliga till sådan samverkan.

I promemorian har understrukits, att det vore förenat med betydande svårigheter att avgöra den lämpliga omfattningen av ett enhetsskoleområde liksom dimensionering och lokalisering av centralskola och att säkra hållpunkter för sådana avgöranden i flera fall icke torde kunna erhållas utan att regionala befolkningsprognoser utarbetades. Då den pågående inflyttningen till tätort på olika håll skedde i olika hastig takt, kunde det i fråga om vissa områden vara mycket svårt att få grepp om befolkningens stabilitet. Det viktigaste underlaget för bedömningen av här berörda spørsmål hade hittills varit barntabellerna, som angåve barntillgången under en sjuårsperiod. I enstaka fall hade emellertid uppgjorda barntabeller lett till felbedömningar och därmed följande felinvesteringar. Trots att tabellerna till

synes visat fullt betryggande siffror, hade situationen efter några år kunnat radikalt förändras genom att befolkningsunderlaget sjunkit. Beslutad skolform hade i sådant fall icke längre kunnat upprätthållas, vilket i sin tur kunnat t. o. m. innebära hot om indragning av skola. Vad som under rådande förhållanden framför allt behövdes vore enligt promemorian en befolkningsprognos som kunde läggas till grund för skolplaneringen. Som regel förfogade emellertid kommunerna icke över den expertis som erfordrades för uppgörande av en tillfredsställande sådan. Det vore därför önskvärt att de till länsstyrelserna knutna planeringsorganen kunde vara kommunerna behjälpliga på detta område. Då dessa emellertid f. n. saknade de personella resurserna för ifrågavarande arbetsuppgifter, ansågs det förtjäna övervägas, om det icke vore lämpligt och möjligt att till länsstyrelsernas planeringssektioner knyta en speciell befattningshavare för berörda uppgifter med utbildning i statistik och ekonomisk geografi. En sådan befattningshavare kunde eventuellt tänkas vara gemensam för två eller flera län.

Revisorernas uttalande. Sedan riksdagen år 1950 fattat principbeslut om införande av den nioåriga enhetsskolan, har inom vissa skoldistrikt den nya skolorganisationen försöksvis prövats sedan några år tillbaka. Vederbörande skolmyndigheter ha därvid i olika avseenden ställts inför mycket svårlösta problem. Planeringen av skolväsendet måste nämligen självfallet ske med utgångspunkt från förhållanden som ligga långt framåt i tiden, varvid olika faktorer ofta göra ett säkert framtidsbedömande vanskligt.

De till skolhusbyggandet utgående statsbidragen regleras numera genom kungörelsen 1957:318, vilken förutsätter intimt samarbete mellan å ena sidan vederbörande kommun och å andra sidan vissa statliga myndigheter, nämligen vederbörande folkskolinspektörer och länsstyrelser samt skolöverstyrelsen. Revisorerna, som självfallet ha att bedöma hithörande frågor enbart ur synpunkten av de statliga myndigheternas medverkan, finna det vara av största vikt att garantier skapas för att skolplaneringen sker på sådant sätt, att de utgående statsbidragen komma till rationell användning.

Mot bakgrunden av nu angivna omständigheter ha revisorerna ägnat ett närmare studium åt genomförandet av den nya skolorganisationen inom Nederkalix skoldistrikt, vilket under året besökts av revisorerna. I det föregående har lämnats en redogörelse för vissa av de inom sagda distrikt föreliggande problemen, vilka ha samband med såväl enhetsskoleområdenas omfattning som lokaliseringen och dimensioneringen av centralskolorna. En av de främsta orsakerna till de inom kommunen rådande meningsskiljaktigheterna i hithörande frågor torde kunna hänföras till skilda uppfattningar om den blivande befolkningsutvecklingen inom de olika skolornas upptagningsområden. Framför allt har därvid på senare tid frågan om en eventuell förflyttning av centralskolan i Sangis till Karlsborg blivit aktuell.

I första hand ha representanter för Karlsborgs bruk varit förespråkare för en sådan förflyttning. Företagsledningen har sålunda bl. a. framhållit, att den starkt expanderande industrien i Karlsborg inom en femårsperiod komme att medföra en fördubbling av samhällets nuvarande invånarantal. Då den i Karlsborg belägna skolan — uppförd år 1913 — redan nu vore för liten, har det ansetts angeläget att åtgärder vidtoges för att inför den väntade inflyttningen till samhället möta behovet av ytterligare skollokaler. Genom byggande av en centralskola i Karlsborg skulle enligt industrirepresentanternas mening nämnda problem få en tillfredsställande lösning. Häremot har emellertid invänts att bruksledningens prognoser rörande befolkningstillväxten i Karlsborg varit överdrivna. Folkskolinspektören i distriktet har i denna fråga bl. a. framhållit, att nybyggnadsbehovet vid en förflyttning av centralskolan till Karlsborg skulle bli väsentligt större än om den kvarläge i Sangis samt att flera klassrum och lärarbostäder i Sangis skulle stå tomma, om en sådan flyttning genomfördes. En fullt utbyggd skolanläggning i Karlsborg skulle enligt folkskolinspektörens beräkningar draga en kostnad av omkring 3 miljoner kronor, medan motsvarande kostnader i Sangis skulle stanna vid ca 2 miljoner kronor.

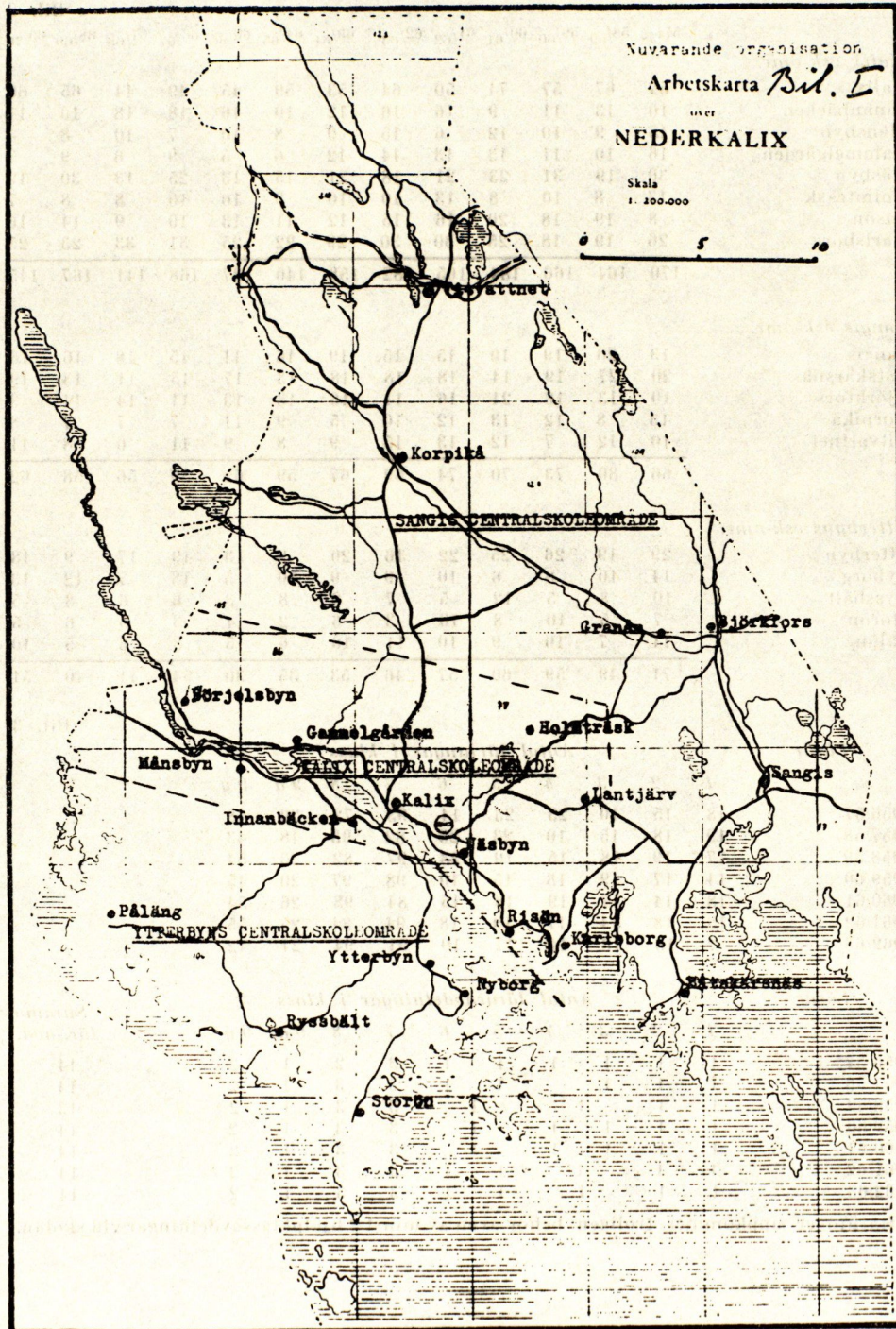
Revisorerna äro medvetna om att någon bestämd ställning knappast kan tagas till spörsmålet, i vilken utsträckning den fortgående industrialiseringen av vårt samhälle kommer att innebära ytterligare avtappning av glesbygdernas befolkning till förmån för tätorterna. Många tecken tyda dock på att de folkomflyttningar om vilka här är fråga ännu icke på långt när avstannat. Skäl föreligga därför att vid uppgörande av befolkningsprognoser av nu avsett slag iakttaga försiktighet. I en inom skolöverstyrelsen upprättad promemoria i ämnet har också understrukits angelägenheten av att dylika prognoser utarbetas med största omsorg, då i annat fall felaktiga bedömningar kunna leda till betydande felinvesteringar. Som ett konkret exempel härpå vilja revisorerna hänvisa till den i det föregående omnämnda skolanläggningen i byn Vitvattnet, vilken färdigställdes år 1953 men redan kort tid därefter på grund av ändrade förhållanden behövde utnyttjas endast i begränsad omfattning och inom några år kan väntas bli praktiskt taget utan elever, därest icke beslut fattas om indragning av en 8 km från Vitvattnet liggande skola, vars elever därefter skulle komma att hänvisas till sistnämnda ort. I den ifrågavarande skolanläggningen ingår också en skolhemsbyggnad, till vilken utgick statsbidrag med i runt tal 170 000 kronor. Skälet till att denna byggnad uppfördes var, att planerad skjutsning av skolbarn till Vitvattnets skola från kringliggande byar till en början icke kunde ske på grund av att trafikabla vägar saknades. Behov ansågs därför föreligga att inackordera dessa barn i Vitvattnet. Trots att bl. a. från folkskolinspektörens sida invändningar restes mot skolhemmets uppförande på nämnda ort, erhöles likväl statsbidrag till byggnaden. När efter en tid landsvägsnätet utbyggts och skolskjutsar insatts, minskades successivt behovet

av skolhemmet. Detsamma blev vid utgången av läsåret 1956/57 obehövt, och verksamheten indrogs därför helt från och med nämnda tidpunkt.

Revisorerna ha icke med ledning av förefintligt utredningsmaterial kunnat bedöma bärkraften av de olika skäl som anförts för respektive mot en överflyttning av centralskolan i Sangis till Karlsborg. Med hänsyn till såväl nyss angivna omständigheter som storleken av för ändamålet utgående statsbidrag ha revisorerna emellertid kommit till den uppfattningen, att innan ytterligare utbyggnad av centralskolan i Sangis sker, frågan om denna skolas förläggning tages under omprövning av skolöverstyrelsen. Härvid synes det vara av största vikt, att en av särskild expertis utförd objektiv befolkningsprognos för de berörda kommunerna upprättas. Oberoende av hur en sådan prognos utfaller, vilja revisorerna med hänsyn till de tämligen osäkra faktorer som man under alla förhållanden måste röra sig med ifrågasätta, huruvida icke skäl föreligga för en förnyad prövning av den rent byggnadstekniska utformningen av centralskolan. Revisorerna få i detta sammanhang erinra om att på senare år i olika delar av landet med framgång prövats en ny typ av skolbyggnader, de s. k. skolpaviljongerna, vilka kunnat uppföras till avsevärt lägre kostnader än det pris de permanenta byggnaderna som regel betinga, utan att man därför behövt ersätta rimliga krav på kvaliteten. Den nya skoltypen har rönt stort intresse bland expertisen på området. Bl. a. har framhållits att det slag av byggnader det här gäller i en del fall fått ett så gediget utförande, att det varit svårt att avgöra om byggnaderna i fråga äro att beteckna som permanenta eller provisoriska.

Revisorerna finna det således angeläget, att beslutet om förberörda centralskolas lokalisering omprövas och att därvid till övervägande upptages jämväl spörsmålet angående möjligheterna att uppföra ifrågavarande byggnader i form av skolpaviljonger. Enligt revisorernas mening skulle med ett sådant byggnadssätt väsentliga reduceringar av byggnadskostnaderna kunna åvägabringas, vilket i sin tur skulle medföra minskat behov av statsbidrag för skolans uppförande.

Då problem av samma art som de här behandlade torde föreligga jämväl i andra skoldistrikt, vilja revisorerna, med hänsyn till de ekonomiska följdverkningar som felinvesteringar på förevarande område få för både statsverket och kommunerna, helt allmänt understryka den väsentliga betydelse som en omsorgsfull planerings- och prognosverksamhet har för ett rationellt skolbyggande.

	57/58	58/59	59/60	60/61	61/62	62/63	63/64	64/65	65/66	66/67	67/68	68/69	69/70
<i>Kalix csk-omr.</i>													
Kalix	52	67	57	74	50	64	53	59	45	49	44	65	60
Innanbäcken	10	13	11	9	16	16	12	10	16	18	18	10	11
Månsbyn	15	9	10	12	6	15	9	8	10	7	10	8	4
Gammelgården	16	10	11	13	13	14	12	6	5	9	6	9	3
Näsbyn	30	19	31	23	21	18	21	15	13	25	13	30	19
Holmträsk	13	8	10	8	13	10	10	9	10	10	8	8	7
Risön	8	19	18	20	16	15	12	11	13	19	9	14	16
Karlsborg	26	19	18	25	30	30	29	22	25	31	33	23	25
	170	164	166	184	165	182	158	140	137	168	141	167	145

Sangis csk-omr.

Sangis	13	20	19	10	15	15	19	16	11	15	18	16	16
Båtskärsnäs	20	27	19	14	18	18	18	13	17	15	11	13	19
Björkfors	10	13	16	21	16	11	16	13	13	11	14	14	8
Korpikä	13	8	12	13	12	10	5	9	11	7	7	7	8
Vitvattnet	10	12	7	12	13	15	9	8	9	11	6	8	11
	66	80	73	70	74	69	67	59	61	59	56	58	62

Ytterbyns csk-omr.

Ytterbyn	29	19	26	25	22	16	20	9	13	19	17	9	18
Nyborg	14	10	8	6	10	9	9	10	5	18	7	12	13
Ryssbält	10	8	5	12	5	7	8	8	3	6	6	8	5
Storön	7	5	10	8	10	3	6	2	4	3	5	6	5
Päläng	11	7	10	9	10	11	10	6	5	8	6	5	10
	71	49	59	60	57	46	53	35	30	54	41	40	51

*Läsår**Antal lärjungar i klass*

	1	2	3	4	5	6	7	8	9 a	9 y
1956/57	18	15	10	23	23	14	93	72	20	48
1957/58	19	18	15	10	23	23	82	93	18	43
1958/59	17	19	18	15	10	23	97	82	23	54
1959/60	14	17	19	18	15	10	98	97	20	45
1960/61	18	14	17	19	18	15	84	98	26	54
1961/62	18	18	14	17	19	18	94	84	25	55
1962/63	?	18	18	14	17	19	91	94	21	42

*Läsår**Antal läraravdelningar i klass*

	1	2	3	4	5	6	7	8	9 a	9 y	Summa lär.-avd.
1956/57	1	1	1	1	1	1	3	2	1	2	14
1957/58	1	1	1		1	1	3	3	1	2	14
1958/59	1	1	1		1		3	3	1	2	13
1959/60	1	1	1	1		1	3	3	1	2	14
1960/61	1	1	1	1		1	3	3	1	2	14
1961/62	1	1	1		1	1	3	3	1	2	14
1962/63	1	1	1		1	1	3	3	1	2	14

Härutöver uppkommer troligen behov även av minst 2 hjälpklassavdelningar vid skolan.

§ 34

Vissa lokalutrymmen vid gymnastiska centralinstitutet

Genom en år 1944 träffad överenskommelse mellan direktionen för gymnastiska centralinstitutet och centralföreningen för idrottens främjande upplätos kostnadsfritt vissa lokaler inom institutet till det s. k. idrottsmuseet. Skälet härtill torde bl. a. ha varit, att det för undervisningen vid institutet ansågs vara av visst värde att ha tillgång till det material som för museets räkning hopsamlats i syfte att åstadkomma en exposé över gymnastikens och idrottens historia.

Museets lokaler äro belägna i två plan; den övre våningen omfattar 154 m² och den undre 203 m². I anslutning till den undre våningen ha till museet upplåtits ytterligare lokalutrymmen om 124 m². Sistnämnda lokaler, vilka ännu icke blivit inredda, användas f. n. till magasin.

Frågan angående möjligheterna att öka examinationen av gymnastiklärare vid institutet har under de senare åren i skilda sammanhang varit aktuell. Förslag till utökning av elevantalet har sålunda bl. a. framlagts av en år 1945 tillsatt kommitté, vilken i sitt år 1951 avlämnade betänkande angående omorganisation av gymnastiska centralinstitutet m. m. (SOU 1951: 59) understrukt önskvärdheten av en väsentlig höjning av institutets examinationskapacitet. De sakkunniga ha också utarbetat förslag till ett omfattande byggnadsprogram för tillgodoseende av institutets behov av ökade lokalutrymmen och därvid erinrat, att en utbyggnad av nämnda lokaler vore behöfvlig även om en utökning av elevantalet icke komme till stånd. Det av institutet disponerade mässutrymmet vore sålunda redan under nuvarande förhållanden för litet. Enligt de sakkunnigas mening skulle en utvidgning av sagda utrymmen kunna genomföras för relativt små kostnader genom ianspråktagande av idrottsmuseets lokaler. Självfallet skulle detta få som följd, att en förflyttning av museet till andra lämpliga lokaler finge tagas under övervägande. Den nuvarande placeringen av museet inom institutets kanslibyggnad vore enligt de sakkunnigas uppfattning ur flera synpunkter mindre lämplig. Så t. ex. finge f. n. en museibesökare fritt och okontrollerat tillträde till lokaler inom institutet, vilka icke hade någon som helst beröring med museet.

Institutets för eleverna avsedda lunchrum har en yta av 95 m², och mässlokalerna omfatta sammanlagt 76 m². Det antal elever som f. n. begagna nämnda utrymmen utgör 139.

Revisorernas uttalande. På grund av den rådande bristen på gymnastiklärare har det sedan länge framstått som angeläget att genomföra en ökning av examinationskapaciteten vid gymnastiska centralinstitutet. Förslag i sådant avseende har bl. a. framlagts av en år 1945 tillsatt sakkunnigkommitté. Vid behandlingen av denna fråga har bl. a. framkommit, att en

ökning av elevantalet förutsätter en väsentlig utbyggnad av institutets lokaler. Samtidigt har konstaterats att även med nuvarande elevantal behov föreligger av större lokalutrymmen. I första hand anses därvid kraven på ökade utrymmen för lunchrum och elevmäss böra tillgodoses. För sistnämnda ändamål disponerar institutet f. n. totalt endast 171 m². Det torde icke råda någon tvekan om att sagda utrymmen äro för små i förhållande till elevantalet, som f. n. omfattar 139 elever.

I institutets kanslibyggnad finnes sedan år 1944 inrymt ett idrottsmuseum, som sorterar under centralföreningen för idrottens främjande. Museet disponerar f. n. kostnadsfritt lokaler på sammanlagt 481 m². Det ursprungliga skälet till att museet förlagts till gymnastiska centralinstitutet torde ha varit, att det ur pedagogisk synpunkt ansetts vara av visst värde för institutet att ha nära tillgång till museets samlingar. Revisorerna ha emellertid vid besök på institutet inhämtat att besöksfrekvensen vid museet är förhållandevis ringa. Sålunda uppgick antalet besökande — skolklasser och andra grupper inräknade — under första halvåret 1957 till allenast 192 personer eller i runt tal 1 person per dag. Med hänsyn till såväl sistnämnda förhållande som till institutets trängande behov av ökade lokalutrymmen finna revisorerna det angeläget, att åtgärder snarast vidtagas för ett frigörande av museilokalerna till förmån för institutet.

De ifrågavarande lokalerna äro inrymda i två våningsplan. Den övre våningen är så belägen att den utan svårighet och till obetydliga kostnader kan anslutas till den nuvarande elevmässen. Genom en sådan anslutning skulle institutets behov av mässlokaler och samlingsrum för eleverna bli tillfredsställande tillgodosett. Vad beträffar den undre våningen, som tillsammans med ett ännu icke inrett magasinsutrymme omfattar 327 m², kan denna likaledes till begränsade kostnader byggas om till skrivsal. Institutet har f. n. endast en sådan sal. Enär alla teoretiska lektioner försiggå med hel årskurs, vilken omfattar 70 elever, är nämnda lokal helt otillräcklig för sitt ändamål.

Som tidigare nämnts föreligga förslag om en omfattande utbyggnad av gymnastiska centralinstitutet. Det torde vara att förvänta att, för det fall beslut fattas om ett fullständigt realiserande av byggnadsplanerna, en relativt lång tid kommer att förflyta innan utbyggnaden färdigställts. Vad emellertid angår de förenämnda av idrottsmuseet disponerade lokalerna, torde enligt revisorernas mening hinder icke föreligga att omedelbart taga desamma i anspråk för i det föregående angivet ändamål. Då man därigenom till obetydliga kostnader skulle på ett tillfredsställande sätt lösa ett av institutets mera trängande lokalproblem, anse revisorerna det angeläget att snara åtgärder vidtagas i syfte att ställa berörda lokaler till institutets förfogande.

§ 35

**Visst av statens samhälls- och rättsvetenskapliga forskningsråd
utbetalat bidrag**

Frågan om inrättandet av ett samhällsvetenskapligt forskningsråd behandlades i ett av särskilda sakkunniga år 1944 avgivet betänkande (SOU 1944: 19), vari föreslogs att ett sådant forskningsråd skulle bildas och att det i sitt verksamhetsområde skulle innesluta jämväl rättsvetenskapen. Till stöd härför anfördes praktiska och ekonomiska skäl, men därjämte uttalades att konfrontationen mellan juridiken och övriga socialvetenskaper i samma forskningsråd säkerligen skulle kunna bli till gagn för båda parter. Med hänsyn till att under remissbehandlingen viss kritik framkom mot tanken att sammanföra rättsvetenskapen med samhällsvetenskaperna i mera begränsad mening under ett och samma forskningsråd, intog emellertid dåvarande chefen för ecklesiastikdepartementet i propositionen nr 272 till 1947 års riksdag den ståndpunkten, att det av honom förordade samhällsvetenskapliga rådet ej borde i sitt verksamhetsområde innesluta rättsvetenskapen. Till frågan om ett särskilt rättsvetenskapligt forskningsråd ansåg han sig icke utan ytterligare prövning kunna taga ställning. I sitt beslut i frågan intog riksdagen samma ställning som departementschefen.

Spörsmålet om åtgärder till stöd för rättsvetenskapen behandlades sedermera i ett den 12 november 1949 av juristutbildningssakkunniga avgivet betänkande, benämnt Om inrättande av ett rättsvetenskapligt forskningsråd. Enligt de sakkunnigas mening måste åtgärder vidtagas till rättsvetenskapens främjande. Remissbehandlingen av betänkandet gav denna uppfattning ett mycket starkt stöd, och vid frågans anmälan för riksdagen (1954 års statsverksprop. VIII ht. p. 350) förklarade sig föredragande departementschefen helt kunna ansluta sig till densamma. Departementschefen erinrade i fortsättningen av sitt anförande, att socialvetenskapliga forskningskommittén på sin tid föreslagit, att det samhällsvetenskapliga forskningsrådet skulle innesluta även rättsvetenskapen, samt yttrade vidare.

Då frågan om stöd åt den rättsvetenskapliga forskningen nu efter förnyad utredning föreligger till bedömande, anser jag det nödvändigt att ånyo överväga, om icke den av socialvetenskapliga forskningskommittén föreslagna lösningen bör föredragas. För egen del har jag kommit till den uppfattningen att så är fallet. För denna lösning talar icke bara praktiska skäl — exempelvis den minskning av administrationskostnaderna, som kan förväntas — utan även, som nämnda forskningskommitté antytt, i viss utsträckning ett sakligt samband mellan forskningsuppgifterna. Det sistnämnda synes mig ytterligare bestyrkt genom vad juristutbildningssakkunniga anført angående behovet av en delvis ny inriktning av den rättsvetenskapliga forskningen. Jag förordar alltså, att det nuvarande samhällsvetenskapliga forskningsrådet får sitt verksamhetsområde utvidgat till att omfatta även rättsvetenskapen. I likhet med de sakkunniga anser jag det icke önskvärt att uppdraga några fasta gränser för det sålunda utvidgade verksamhetsområ-

det. I eventuellt uppkommande tveksamma fall bör rådet självt få träffa avgörandet.

Juristutbildningssakkunniga har närmare uppehållit sig vid frågan om ett rättsvetenskapligt forskningsråds uppgifter eller, annorlunda uttryckt, de former, i vilka arbetet till rättsvetenskapens främjande bör bedrivas. De uppgifter, som de sakkunniga föreslagit för ett dylikt forskningsråd, överensstämmer nära med dem, som det samhällsvetenskapliga rådet nu har beträffande den samhällsvetenskapliga forskningen. Någon anledning till erinran på denna punkt har jag icke i och för sig. Jag vill emellertid erinra om att en av dessa uppgifter är att med anslag främja tillkomsten även av sådana rättsvetenskapliga arbeten, som icke direkt kan betecknas som forskningsarbeten, främst läroböcker och författningskommentarer. De sakkunniga har som en konsekvens härav förutsatt, att de båda nuvarande riksstatsanslagen till Bidrag till tryckning av rättsvetenskapliga arbeten och till Bidrag till utgivande av författningskommentarer m. m. vid inrättande av ett rättsvetenskapligt forskningsråd skulle utgå ur riksstaten, respektive nedsättas till sitt belopp.

Förstnämnda anslag fördelas av universitetskanslern och utgår som bidrag till tryckning av rättsvetenskapliga arbeten, som utgives av akademiska lärare (även emeriti) vid universiteten och Stockholms högskola. Jag har förut i dag under punkten 120 förordat, att detta anslag bibehålles för nästa budgetår, och därvid förutsatt, att universitetskanslern skulle till ett följande budgetår överväga frågan om en sammanslagning av det särskilda tryckningsanslaget med rådets eget forskningsanslag.

Anslaget till författningskommentarer m. m. handhaves av en särskild nämnd. Den sakkunskap på förvaltningsrättens område, som denna nämnd inrymmer, kan icke lämpligen bli lika fulltaligt representerad i ett samhälls- och rättsvetenskapligt forskningsråd. Efter samråd med chefen för justitiedepartementet har jag kommit till den uppfattningen, att det med hänsyn härtill icke nu bör vidtagas någon ändring beträffande nämnda anslag och sättet för utdelande av bidrag ur detsamma. Medel under anslaget har tidigare i dag äskats under andra huvudtiteln. Jag förutsätter givetvis, att man vid bedömande av frågor om bidrag ur det anslag till främjande av samhälls- och rättsvetenskaplig forskning, som jag i det följande kommer att föreslå, beaktar de understöd, som kan utgå ur de andra båda anslagen.

Vad föredragande departementschefen sålunda anfört föranledde ej erinran från riksdagens sida; namnet på rådet blev statens samhälls- och rättsvetenskapliga forskningsråd.

Kungl. Maj:t har i brev den 4 juni 1954 fastställt reglemente för rådet. Ur detsamma må följande uppgifter lämnas.

Statens samhälls- och rättsvetenskapliga forskningsråd har till uppgift att medelst anslag och annorledes främja samhällsvetenskaplig och rättsvetenskaplig forskning inom landet ävensom befordra samverkan mellan dylik forskning och forskningen inom angränsande discipliner.

För att fylla sin uppgift har rådet särskilt

1) att följa forskningen inom de samhällsvetenskapliga och rättsvetenskapliga områdena samt uppehålla förbindelse med de i landet verksamma forskarna och vetenskapliga institutionerna;

2) att för befordrande av arbete å viss uppgiven forskningsuppgift bevilja anslag till institutioner och enskilda forskare för inköp av forsknings-

materiel eller för avlönande av vetenskapligt eller annat biträde eller för täckande av kostnader för forskaren, förorsakade av forskningsarbetet, såsom resor, mistade avlöningsförmåner och dylikt, eller för säkerställande av hans utkomst;

5) att främja publiceringen av vetenskapliga forskningsresultat samt omfattande av läroböcker i samhällsvetenskapliga och rättsvetenskapliga ämnen;

Rådet skall vara uppdelat på två sektioner, en samhällsvetenskaplig och en rättsvetenskaplig. Varje sektion beslutar i rådets namn. Rådets ordförande utses av Kungl. Maj:t och är tillika ordförande i de båda sektionerna. Ärenden, vilka av ordföranden befinnas vara av stor vikt, handläggas av rådet in pleno. Gränsärenden mellan de båda sektionerna handläggas i den sektion, som ordföranden bestämmer, i närvaro av en eller flera ledamöter från den andra sektionen eller sedan ledamot från den andra sektionen avgivit yttrande.

Den rättsvetenskapliga sektionen består förutom av ordföranden av fyra ledamöter, av vilka en utses av Kungl. Maj:t samt de övriga tre av följande tre valgrupper, vilka välja var sin representant i rådet, nämligen de juridiska fakulteterna vid universiteten i Uppsala och Lund samt den stats- och rättsvetenskapliga avdelningen vid Stockholms högskola. Professorerna i rättsvetenskap vid handelshögskolorna i Stockholm och Göteborg äga deltaga i valet inom nämnda avdelning. Vid valet, som skola företagas efter samråd mellan representanter för de olika valgrupperna, skall tillses, att intet ämne eller grupp av närbesläktade ämnen får mera än en representant i rådet.

När rådet beviljat anslag till institution eller enskild forskare, skall rådet noggrant tillse, att anslaget på verksamt sätt användes för det därmed avsedda ändamålet. Utförlig redogörelse för fortskridandet av det arbete, för vilket anslaget beviljats, skall minst en gång årligen avgivas. Finner rådet, att vederbörande icke ägnar så mycken tid åt arbetet, som vid anslagets beviljande förutsatts, eller att arbetet icke bedrivs på tillfredsställande sätt, skall rådet lämna tillsägelse härom eller indraga anslaget.

Rådet må vid beviljande av anslag uppställa de villkor, som befinnas erforderliga.

I skrivelse till Kungl. Maj:t den 6 oktober 1954 förordade universitetskanslern en sammanslagning av anslaget Gemensamma universitetsändamål: Bidrag till tryckning av rättsvetenskapliga arbeten med anslaget Främjande av samhälls- och rättsvetenskaplig forskning. Föredragande departementschefen (1955 års statsverksprop. VIII ht. p. 360) anslöt sig till denna uppfattning och förordade samtidigt att under det gemensamma anslaget skulle uppföras en delpost till Bidrag till tryckning av rättsvetenskapliga arbeten. Förslagen föranledde icke någon erinran från riksdagens sida.

Å riksstaten finnas för rådets verksamhet uppförda två anslag, Förvaltningskostnader m. m. respektive Samhälls- och rättsvetenskaplig forskning,

Sistnämnda anslag var för budgetåret 1955/56 upptaget med ett belopp av 450 000 kronor; härav avsågos 25 000 kronor till Bidrag till tryckning av rättsvetenskapliga arbeten. För budgetåret 1956/57 utgjorde anslaget 480 000 kronor. I kungl. brev den 1 juni 1956 föreskrevs att anslaget skulle disponeras på följande sätt:

	Kronor
1. Främjande av samhällsvetenskaplig forskning	360 000
2. Främjande av rättsvetenskaplig forskning	85 000
3. Bidrag till tryckning av rättsvetenskapliga arbeten	35 000
	<hr/>
	Summa kronor 480 000

Vidare föreskrevs att var och en av anslagsposterna skulle ha karaktär av särskilt reservationsanslag.

Revisorerna ha ansett sig till granskning böra upptaga frågan om de bidrag statens samhälls- och rättsvetenskapliga forskningsråd lämnat juris professorn Halvar G. F. Sundberg för utarbetande av boken »Sveriges kommunallagar». Sundberg har för ifrågavarande arbete beviljats anslag med sammanlagt 24 000 kronor, avsett för avlöning åt juridiskt utbildad assistent och kvinnligt biträde under tolv månader. Med hänsyn till beloppets storlek har detta, såsom framgår av det följande, fördelats på skilda budgetår.

Av de utav forskningsrådet till revisorerna överlämnade handlingarna i ärendet har inhämtats följande.

I skrivelse den 13 oktober 1954 till forskningsrådet erinrade Sundberg bl. a. att han år 1946 utgav en lagedition, kallad Kommunal författningshandbok och upptagande samtliga kommunalstyrelsen avseende författningar. En ny kommunallag trädde i kraft med det då stundande årsskiftet, och omfattande ändringar hade skett i det författningsunderlag som utgjorde grunden för författningshandboken. — En förnyad utredning av hela författningsmaterialet kunde på grundval av kostnaderna för det tidigare arbetet beräknas till:

en juridiskt utbildad assistent, 12 månader	15 000
ett kvinnligt biträde, 12 månader	9 000
	<hr/>
	Summa kronor 24 000

Tryckningskostnaderna hade av vederbörande tryckeri beräknats till 70 å 75 000 kronor, vilka tryckeriet förklarar sig villiga bära under förutsättning av ett bidrag utan återbetalningsskyldighet av 20 000 kronor. Sammanlagda kostnaderna för en utredning och systematisk sammanställning jämte rättsfallshänvisningar kunde sålunda uppskattas till 44 000 kronor. Sundbergs skrivelse slutade på följande sätt: Jag tillåter mig bringa detta till forskningsrådets kännedom för den händelse rådet skulle anse saken värd anslag.

Genom beslut den 29 oktober 1954 beslöt rådet avslå Sundbergs ansökan.

I skrivelse till forskningsrådet den 31 januari 1955 meddelade Sundberg, att vederbörande tryckeri förklarar sig villigt att bestrida samtliga tryckningskostnader.

Vid sammanträde den 3 mars 1955 beslöt rådet att till förnyad handläggning upptaga den av Sundberg gjorda, vid sammanträdet den 29 oktober 1954 avslagna ansökningen om anslag på 44 000 kronor för en utredning och systematisk sammanställning av samtliga kommunalstyrelsen avseende författningar jämte rättsfallshänvisningar. Rådet uppdrog åt professorn Fahlbeck att från Sundberg införskaffa preciserade uppgifter rörande arbetet och kostnaderna för detsamma, varefter ärendet bordlades.

I handbrev till Fahlbeck den 14 april 1955 anförde Sundberg i stort sett följande.

I enlighet med Dina önskemål om närmare upplysningar angående publikationen av de kommunalrättsliga författningar, som ej finnas i Afzelius lagedition, får jag anföra följande.

Upplägget av Kommunal författningshandbok 1939—1940 krävde, enligt vad jag inhämtat från stadshuset, ca ett års arbete för en juridiskt bildad amanuens och två kvinnliga biträden i kansliskrivarställning. Jag har nu räknat med ett juridiskt biträde och ett skrivbiträde; det senare är i underkant.

Genom borttagandet av samtliga i Afzelius intagna författningar sker en besparing av ca 250 sidor, och genom borttagandet av folkskolans avlöningsförfattningar med ytterligare ca 160 sidor. Den redaktionsmässiga vinsten av den förra nedskärningen är ringa, enär man vid redigeringen kan utgå från lageditionens senaste upplaga och endast behöver införa därefter vidtagna ändringar; arbetsbesparingen uppskattas till ca två å tre veckor. Arbetsbesparingen genom löneförfattningarna är redan inkalkylerad i min ursprungliga kostnadsberäkning men ej i tryckningskostnaderna.

Å andra sidan har den tanken på vilken min framställning om bidrag villar, nämligen att utföra redaktionsarbetet samtidigt med det under våren pågående arbetet å revidering av 1946 års upplaga av Kommunalrätt Allmänna delen, icke kunnat ske, något som måste medföra ett ökat arbete, vilket torde uppväga sagda tidsbesparingar. Jag anser det därför icke möjligt att räkna kortare tid än ett år.

Däremot är det givetvis både möjligt och lämpligt att fördela understödet på flera år; av detta budgetår återstå ju endast två månader, och tryckning och korrekturläsning draga säkert ut till hösten 1956.

Vid sammanträde den 12 maj 1955 beslöt rådet lämna Sundberg ett bidrag av 2 000 kronor till ifrågavarande ändamål. Av anslaget finge 1 035 kronor disponeras först efter den 1 juli 1955. Ansökningen bordlades i vad avsåge återstoden av det sökta beloppet. Rådet beslöt — med hänsyn till att arbetet komme att tillgodose såväl den akademiska undervisningen som det praktiska förvaltningslivet — att söka utverka anslag till arbetet jämväl från svenska stadsförbundet, svenska landskommunernas förbund och nämnden för utgivande av förvaltningsrättsliga publikationer.

Rådet beslöt vid sammanträde den 3 november 1955 att ånyo bordlägga Sundbergs ansökan om bidrag i avvaktan på besked i sistberörda fråga.

Den 2 mars 1956 beslöt rådet bevilja Sundberg 12 000 kronor som ytterligare bidrag för ifrågavarande arbete; vid sammanträde den 8 november 1956 erhöll Sundberg 10 000 kronor i ytterligare bidrag. Samtidigt föreskrevs att därest Sundberg erhöle anslag från annat håll för samma ändamål, skulle han återbetala motsvarande belopp till forskningsrådet.

Av handlingarna framgår i övrigt att landskommunernas förbund beslutat att avslå framställningen om bidrag; samma beslut har även nämnden för utgivande av förvaltningsrättsliga publikationer den 1 november 1955 meddelat. Forskningsrådets sekreterare har på förfrågan upplyst, att svenska stadsförbundet ännu icke besvarat nämndens hemställan om bidrag.

I skrivelse den 8 oktober 1957 till revisorerna har forskningsrådet meddelat, att Sundberg i enlighet med rådets bidragsvillkor numera återbetalat ett belopp av i runt tal 2 800 kronor.

Revisorernas uttalande. Verksamhetsområdet för det år 1947 inrättade samhällsvetenskapliga forskningsrådet utvidgades enligt beslut av 1954 års riksdag att omfatta jämväl rättsvetenskapen; rådet erhöi därvid benämningen statens samhälls- och rättsvetenskapliga forskningsråd. Enligt gällande reglemente har rådet till uppgift att medelst anslag och annorledes främja samhälls- och rättsvetenskaplig forskning inom landet ävensom befordra samverkan mellan dylik forskning och forskningen inom angränsande discipliner. För att fylla sin uppgift har rådet särskilt, såvitt här är i fråga, att främja publiceringen av vetenskapliga forskningsresultat samt författandet av läroböcker i samhällsvetenskapliga och rättsvetenskapliga ämnen.

Revisorerna ha ansett sig böra granska rådets beslut att under åren 1955—1956 bevilja bidrag med ett sammanlagt belopp av 24 000 kronor för utarbetande av boken »Sveriges kommunallagar». Beloppet har avsetts till avlöning åt juridiskt utbildad assistent och kvinnligt biträde under tolv månader. Ifrågavarande arbete, som utkommit under år 1956, omfattar sammanlagt i runt tal 950 sidor och avser enligt företalet att i ett band samla de viktigaste bestämmelser som reglera kommunalstyrelsen. Den upptager kommunallagarna med därtill hörande föreskrifter ävensom de särskilda författningar som i olika avseenden bestämma den kommunala verksamhetens innehåll; stundom förekomma hänvisningar till rättsfall.

Revisorerna ha tagit del av samtliga de handlingar på vilka rådets beslut grundats. Bland dessa återfinnes anmärkningsvärt nog icke någon, som lämnar närmare uppgift om det avtal författaren slutit med vederbörande förlag om utgivandet av denna bok. Enligt vad revisorerna inhämtat har rådet erhållit upplysningar härutinnan först sedan beslut om bidrag meddelats första gången. Revisorerna kunna icke finna annat än att sådana upplys-

ningar borde ha varit av avgörande betydelse för rådets ställningstagande i ärendet och att detta avtal därför borde ha införskaffats på ett tidigare stadium av rådets befattning med bidragsfrågan. Framhållas må att statens nämnd för utgivande av förvaltningsrättsliga publikationer, som även den haft att taga ställning till om bidrag skulle lämnas till förevarande arbete och som — på goda grunder enligt revisorernas mening — avslagit framställningen härom, infortrade avskrift av avtalet. Revisorerna ha därigenom varit i tillfälle att taga del av detsamma och anse, att utgivandet av arbetet varit lagt på kommersiell basis på villkor, som i varje fall icke varit för författaren oförmånliga.

Vad sedan angår själva sakfrågan — nämligen om bidrag över huvud bort utgå till utarbetandet av denna bok — må framhållas, att det i princip givetvis icke tillkommer revisorerna att bedöma, huruvida ett arbete var till forskningsrådet lämnat bidrag kan sägas ha rättsvetenskaplig karaktär. Det oaktat finna sig revisorerna i detta fall kunna uttala, att arbetet icke har ett sådant innehåll som motsvarar kraven på ett vetenskapligt arbete. Ej heller utgör detta enligt revisorernas mening en lärobok i egentlig mening utan är endast — såsom även författaren antytt i sin ursprungliga ansökan till rådet — en motsvarighet på det förvaltningsrättsliga området till den på privat väg utgivna lageditionen, till vilken, såvitt revisorerna ha sig bekant, icke någon ifrågasatt att statsbidrag bör utgå. Revisorerna anse sig därför kunna konstatera, att förevarande bidragsbeslut ej står i överensstämmelse med det för rådet gällande reglementet.

Sammanfattningsvis må framhållas, att statens samhälls- och rättsvetenskapliga forskningsråds handläggning av förevarande bidragsärende ur både formella och sakliga synpunkter ger anledning till erinran. Revisorerna utgå emellertid ifrån att bidrag i fortsättningen icke skall lämnas under likartade förhållanden.

Jordbruksdepartementet

§ 36

Beredskapslagring av spannmål

I samband med de olika åtgärder för stödjande av den inhemska spannmålsodlingen som prövades under 1930-talet upplades för statens räkning spannmålslager av betydande storlek. Från mitten av nämnda årtionde fyllde dessa lager två olika ändamål. Dels utgjorde lagringen ett led i det då tillämpade stödköpssystemet, varvid lagren avsågos att tagas i bruk för utjämning av variationer i skördeutfallet, dels var en viss kvantitet avsedd att utgöra ett beredskapslager att användas i den mån inom riket inträdde knapphet på spannmål. I sina huvuddrag äro dessa principer för den statliga regleringen på området alltjämt gällande.

Ifrågavarande beredskapslagring ombesörjes f. n. för statens räkning av Svensk spannmålshandel, ekonomisk förening, vilken sedan 1954 övertagit de uppgifter som tidigare ålåg det helt statsägda Svenska spannmålsaktiebolaget. Föreningens åtagande är reglerat i av statens jordbruksnämnd utfärdade direktiv, fastställda av Kungl. Maj:t den 29 juli 1957. Föreningens primära uppgift är att handha marknadsreglerande åtgärder för brödsäd (vete och råg) samt oljeväxtfröer, såsom lagring, köp och försäljning inom landet samt export och import därav. Vid sidan härav ombesörjer föreningen även den nyssnämnda beredskapslagringen. Direktiven innehålla härom följande:

Föreningen skall i den omfattning och på de villkor, som närmare avtalats med nämnden, för statens räkning handha beredskapslagring av spannmål och oljekraftfoder. För de med beredskapslagringen förenade kostnaderna lämnar jordbruksnämnden enligt avtalet ersättning av särskilda anslagsmedel.

Rörelsemedel för ändamålet anvisas av Kungl. Maj:t i enlighet med Kungl. Maj:ts brev till fullmäktige i riksgäldskontoret av den 26 maj 1954, angående riksdagens skrivelse nr 302, med anledning av Kungl. Maj:ts proposition nr 1954: 180 såvitt angår rörlig kredit och säkerhet för kredit åt föreningen.

Det nu gällande avtalet mellan jordbruksnämnden och föreningen är träffat den 7 december 1956. Enligt avtalet åtager sig föreningen att för statens räkning beredskapslagra vete, råg, majs och oljekraftfoder. Lagret skall utgöra 300 000 ton brödsäd, varav 225 000 ton vete och 75 000 ton råg, samt 15 000 ton majs och 65 000 ton oljekraftfoder. Nämnden kan dock inom ramen för erhållna bemyndiganden medgiva minskning av dessa kvantiteter ävensom ändring av de proportioner i vilka vete och råg skola ingå i brödsädlagret. Särskild överenskommelse kan även träffas om ökning av de angivna kvantiteterna.

Vidare säges i avtalet, att föreningen skall tillse att beredskapslagringen

anordnas rationellt och medverka till att kostnaderna för densamma bli så låga som möjligt. För lagringen skall särskild bokföring hållas. Föreningen ansvarar vidare för erforderlig omsättning av lagren. För exportförsäljning kan nämnden medge föreningen att disponera beredskapslagrad vara mot åtagande att inom tid, som föreskrives av nämnden, tillföra beredskapslagret den disponerade kvantiteten.

Vid 1954 års riksdag (prop. nr 180) godkändes vissa riktlinjer beträffande ifrågavarande beredskapslagers storlek. Beredskapslagret av spannmål borde normalt utgöra 300 000 ton (motsvarande omkring fem månaders förbrukning). Efter medgivande av statens jordbruksnämnd borde emellertid lagret få tagas i anspråk under fredstid för att fylla ut ett försörjningsbehov, när brist uppstode på den svenska marknaden till följd av felslagen skörd eller av annan anledning. I undantagsfall borde spannmålsföreningen också kunna få låna ur lagret, om så behövdes för att fullgöra exportförsäljning som beräknades kunna täckas av kommande överskott. En bottenkvantitet av lägst 150 000 ton borde dock alltid finnas i lager. Ovillkorlig skyldighet borde icke föreligga att åter fylla ut beredskapslagret till 300 000 ton, när det gått ned under denna kvantitet. I varje fall borde import av brödsäd av denna anledning undvikas. — Vid 1955 års riksdag godkändes att beredskapslagret av brödsäd, såvitt gällde regleringsåret 1955/56, icke behövde ökas över 250 000 ton. Under budgetåret 1957/58 torde man få räkna med att den kvantitet som ligger över minimilagret 150 000 ton kommer att tagas i anspråk för förstärkning och kvalitetsförbättring av 1957 års skörd.

Utrikeshandeln med oljekraftfoder och majs överfördes efter godkännande av 1953 års riksdag till handelns egna organ. Därvid förutsattes emellertid att det dåvarande spannmålsbolaget — nu spannmålsföreningen — skulle hålla beredskapslager av dessa varor, vilka lager skulle få användas för att utjämna eventuella brister i handelns lagerhållning. Kvantiteterna beräknades till en början till 100 000 ton oljekraftfoder och 25 000 ton majs men minskades därefter till 65 000 ton oljekraftfoder och 15 000 ton majs. Lagret av oljekraftfoder ökades under suezkrisen till 75 000 ton men har nu åter ansetts kunna sjunka till 65 000 ton eller något därunder.

Beträffande sistnämnda båda lager framhöll jordbruksnämnden i skrivelse till Kungl. Maj:t den 10 september 1957, att med hänsyn till det mycket tillfredsställande försörjningsläget lagren syntes kunna temporärt nedbringas under de föreskrivna kvantiteterna eller, såvitt gällde majs, att lagret kunde avvecklas. Genom brev den 4 oktober 1957 meddelade Kungl. Maj:t, att intet vore att erinra mot att ifrågavarande lager temporärt nedbringades. Däremot har i Kungl. Maj:ts beslut ställning icke tagits till den ifrågasatta avvecklingen av majs lagret.

För förvaring av nu ifrågavarande beredskapslager stå endast i ringa utsträckning statliga lokaler och utrymmen till förfogande, nämligen de

lagerhus som förvaltas av Svenska lagerhusaktiebolaget. Dessa byggdes för statens räkning under åren 1917—1918 och ha tidigare tillhört statens lagerhus- och fryshusstyrelse. De äro sex till antalet, därav fyra belägna i Skåne samt två i Mellansverige. Dessa lokaler tagas givetvis i första hand i anspråk men fylla endast en ringa del av utrymmesbehovet.

För lagringen anlitas till största delen den privata handeln och centralföreningarna. Svensk spannmålshandel har träffat avtal med ett 50-tal olika företag om att dessa för statens räkning skola ombesörja lagringen. Som regel ställer det sig för dyrbart att använda utrymmen i de moderna spannmålslagerhus med siloanläggningar och torkningsanläggningar, vilka under senare år uppförts på ett flertal håll i landet. I stället användas sekundära enklare utrymmen som anskaffas av de anlitate firmorna eller föreningarna, ofta tomma ekonomihus på kreaturslösa gårdar i närheten av någon tätort. Omkring 150 sådana lagerplatser finnas kontrakterade. Av taktiska skäl har sydligaste respektive norra delarna av landet undvikits.

Svensk spannmålshandel verkställer inköp och försäljningar, men de anlitate företagen svara i övrigt för huvuddelen av de praktiska åtgärderna i samband med lagringen. Företagen anskaffa sålunda lagerlokalerna, iordningställa dem för sitt ändamål, verkställa transporterna och sköta tillsyn och bevakning. För handhavandet har Svensk spannmålshandel utfärdat noggranna direktiv, exempelvis om brandskydd, skydd mot fuktskador och insektsangrepp m. m. Försäkring av lagren sker numera som regel icke.

Uppgörelsen med de olika företagen sammanfattas i skriftliga lagringsavtal, i vilka bl. a. ersättningsfrågan är reglerad. Ersättningen utgår enligt följande grunder.

1. För vägning och intagning i magasin: 36 öre per 100 kg samt 20 öre per 100 kg för tillhandahållet emballage jämte tillägg för oljekraftfoder som mottages i löst skick.

2. För lagring och skötsel utgår ersättning enligt två olika grunder:

A) Den ena, som användes för korttidslagring och icke nödvändigtvis förutsätter att varan hålles skild från företagets övriga lager, föreskriver en ersättning av 9 öre per månad och 100 kg faktiskt lagrad vara (= kronor 10: 80 per ton och år). För oljekraftfoder är motsvarande pris 10 öre. Denna avtalsform användes för lagring som sträcker sig över endast ett fåtal månader.

B) Enligt den andra avtalsformen är ersättningen uppdelad i en fast hyresersättning för lagerlokalen, vanligen 4—5 ½ öre per månad och 100 kg beräknat utrymme, samt därtill en lagringsersättning av 2 öre per månad och 100 kg vara som faktiskt inlägges (motsvarar ca kronor 8: 50 per ton och år). Om utrymmet hålles helt eller till största delen utnyttjat, blir denna avtalsform billigare. Den användes därför även i långt större utsträckning än den förstnämnda.

3. Ersättning för torkning till en vattenhalt av högst 14,5 procent utgår enligt avtal av typ A med 45 öre per 100 kg brödsäd. För avtal av typ B samt för majs enligt typ A utgår ersättningen enligt överenskommelse i varje särskilt fall.

4. För vägning och avlämnande med i stort sett samma belopp som för mottagande (punkt 1).

Utöver nu nämnda kostnader utgår ersättning för transporter samt för sådana särskilda vårdkostnader som påkallas av omständigheter över vilka lagerhållaren icke kan råda. Vid omsäckning och torkning på grund av fuktskador som sammanhånga med brister i lokalerna eller med underlåten tillsyn skola kostnaderna stanna på lagerhållaren; om skadorna däremot uppkommit på grund av insektsangrepp, skola kostnaderna bestridas av föreningen.

Transportkostnader ersättas av föreningen högst enligt den av vederbörande länsstyrelse fastställda åkeritaxan. Vanligen bli dock transporterna billigare på grund av att transportmedel ställas till förfogande av lagerhållarna.

Brödsäd beräknas normalt kunna ligga i lager 3—5 år. Under gynnsamma förhållanden kan tiden utsträckas längre. För oljekraftfoder och majs är den normala lagringstiden 4—5 år. Erfarenheten rörande möjligheten att lagra spannmål är dock så ringa, att säkra uppgifter om lagringsmöjligheterna knappast kunna lämnas. Försäljningen sker liksom inköpen i större poster och till den enskilda spannmålshandeln eller till kvarnarna.

Oljekraftfoder lagras utan tanke på de taktiska krav i fråga om belägenhet som gälla för brödsäd. Dessa lager uppläggas i närheten av de företag och fabriker som använda råvaran i sin tillverkning av foderblandningar (normalt centralföreningar och större företag i foderbranschen). De orter som ifrågakomma äro regelmässigt hamnstäder.

Den beredskapslagrade majsen har till praktiskt taget hela kvantiteten inlagts i de sex statliga lagerhus varom ovan nämnts.

För löpande kontroll av beredskapslagren finnas hos Svensk spannmålshandel anställda tre kontrollanter. De ha till huvudsaklig arbetsuppgift att genom resor och inspektioner förvissa sig om att lagren äro i god kondition och att de lämnade vårdföreskrifterna följas.

Svensk spannmålshandels kostnader för lagringen samlas på särskilda konton, och ersättningen uttages i efterhand från statens jordbruksnämnd. Utöver de direkta lagringskostnaderna ersätter jordbruksnämnden även den del av föreningens administrationskostnader som belöper på den statliga verksamheten.

Lagringskostnaderna för de två senaste verksamhetsåren ha av föreningen specificerats sålunda:

Kostnader för beredskapslagring

<i>Lagringskostnader</i>	1955/56	1956/57
<i>Garantiavtal</i>	Kronor	Kronor
Garanterad hyresersättning	1 654 130: 01	1 464 399: 80
Löpande ersättning Brödsäd	345 257: 11	410 240: 44
» » Fodersäd	29 410: 49	28 416: 57
» » Oljekraftfoder	159 014: 93	172 723: 92
Brandförsäkring Brödsäd	2 221: —	—
	<hr/>	<hr/>
	2 185 591: 54	2 075 780: 73
 <i>Övriga avtal</i>		
Lagringsersättning Brödsäd	436 343: 15	167 374: 25
» Fodersäd	23 432: —	20 453: 62
» Oljekraftfoder	29 959: 42	38 652: 05
Brandförsäkring Brödsäd	329: 35	—
	<hr/>	<hr/>
	490 063: 92	226 479: 92
 <i>Ersättning för speciell behandling av lagrade varor</i>		
Rensning, torkning, omsäckning Brödsäd	399 106: 26	464 441: 66
» Fodersäd	756: 78	—
» Oljekraftfoder	4 941: 40	3 772: 26
	<hr/>	<hr/>
	404 804: 44	468 213: 92
Summa lagringskostnader	<hr/>	<hr/>
	3 080 459: 90	2 770 474: 57
 <i>Omsättningskostnader</i>		
<i>Kostnader för mottagning och inläggning av lager:</i>		
Frakter	1 158 045: 72	1 781 937: 33
Körning	65 745: 77	138 187: 60
Emballageersättning	34 256: 86	16 324: 14
Mottagning och vägning	314 110: 84	346 811: 65
Kontroll	23 022: 54	75 781: 48
<i>Kostnader för utlastning:</i>		
Utlastning och vägning	435 066: 56	47 775: 28
Körning	155 772: 62	11 398: 55
Emballageersättning	7 266: 54	397: 76
Kontroll	2 832: 31	335: 60
Frakter: vid försäljning till kvarn	1 405 621: 75	164 812: 05
» » » » foder	6 215: 78	30: 45
» » omflyttning	143 813: 77	11 514: 40
	<hr/>	<hr/>
Summa omsättningskostnader	3 751 771: 06	2 595 306: 29
 <i>Sammandrag</i>		
Lagringskostnader	3 080 459: 90	2 770 474: 57
Omsättningskostnader	3 751 771: 06	2 595 306: 29
Lagerkontroll: kontrollanter, analyser m. m.	108 551: 57	135 100: 24
Administrationskostnader m. m.	363 860: 43	357 469: 28
Självrisk vid vissa skador	44 403: 38	880: 05
Räntekostnader	4 901 008: —	4 936 200: —
	<hr/>	<hr/>
Summa för beredskapslagring	12 250 054: 34	10 795 430: 43

Den i uppställningen upptagna posten »Ersättning för speciell behandling av lagrade varor» har av föreningen specificerats sålunda:

	1955/56	1956/57
Torkning av inköpt vara	345 938: 69	422 264: 20
Rensning av under lagring skadad vara (genom ohyra)	25 108: 11	7 773: 73
Värdeminskning å skadad vara	—	3 546: 88
Ohyresbekämpning	31 302: 85	19 914: 12
Bevakning i samband med pyromanbränder	—	479: 20
Omsäckning	2 454: 79	2 514: 41
Summa	404 804: 44	456 492: 54

Revisorernas uttalande. Inom landet hållas vissa statliga beredskapslager av spannmål, vilka huvudsakligen äro avsedda att utgöra en försörjningsreserv vid krigsfall eller avspärrning från den utländska marknaden. Det har även förutsatts, att lagren skola kunna tagas i anspråk för att utjämna variationer i skördeutfallet mellan olika år. Lagringen ombesörjdes tidigare av det statsägda Svenska spannmålsaktiebolaget, men sedan bolagets övriga uppgifter överflyttats till det privata näringslivet, handhaves lagringen numera av en enskild organisation — Svensk spannmålshandel, ekonomisk förening — under tillsyn av statens jordbruksnämnd.

Beredskapslagren omfatta brödsäd (vete och råg) med en kvantitet av mellan 300 000 och 150 000 ton samt oljekraftfoder med 65 000 ton eller något därunder och majs med 15 000 ton. Kostnaderna för lagringen, vilka bestridas av statsmedel, ha de senaste båda budgetåren uppgått till 12,2 respektive 10,8 miljoner kronor. Därav utgöra hyresersättningar och transportkostnader de väsentligaste utgiftsposterna.

Den statliga beredskapslagringen av majs påbörjades först år 1953 i samband med att utrikeshandeln med fodermedel överfördes till den enskilda handelns egna organ. Beträffande denna lagervara har beredskapen gentemot avspärrning varit ett mindre framträdande motiv; lagrens primära uppgift torde i stället ha varit att under en övergångstid utgöra säkerhet mot brister i den enskilda handelns lagerhållning, varjämte vissa prissynpunkter medverkat. Under de senaste åren synes vidare försäljningen av majs huvudsakligen ha avsett utfodring av höns. Efter framställning av statens jordbruksnämnd har Kungl. Maj:t i oktober innevarande år medgivit, att lagret av majs finge temporärt nedbringas under den nu gällande kvantiteten. Revisorerna, som ifrågasätta huruvida tillräcklig anledning alltjämt föreligger att bibehålla ett statligt beredskapslager av majs, vilja föreslå att ett förnyat övervägande av denna lagringsfråga kommer till stånd med sikte på att helt avveckla majsлагren.

Emedan staten endast i mycket ringa utsträckning själv har tillgång till lokaler för lagring av spannmål, måste huvuddelen av de använda lagringsutrymmena förhyras. I mycket stor utsträckning anlitas för detta ändamål ekonomihusen på kreaturslösa jordbruk. Hyresersättningen utgår därvid

efter vissa standardiserade grunder, som medföra en årlig hyreskostnad av i runda tal 8—11 kronor per ton och år. Enligt revisorernas mening leda dessa grunder i vissa fall till sådana hyresbelopp, att en icke oväsentlig minskning kan vara påkallad och möjlig. Med hänsyn till de betydande årliga utgifter med vilka spannmålslagringen är förenad synes det revisorerna även motiverat, att man vid sidan av det nu tillämpade systemet med förhyrande av lagerutrymmen prövar möjligheterna att i större utsträckning anlita egna, för ändamålet anordnade utrymmen. Det må framhållas att forskningen på detta område torde ge stöd för antagandet, att spannmål utan olägenhet kan lagras på betydligt enklare sätt än tidigare ansetts möjligt samt att staten tillhöriga lokaler skulle kunna förläggas till sådana platser i närheten av de allmänna kommunikationslederna, att även kostnaderna för transporter, tillsyn och kontroll m. m. skulle kunna begränsas. För att lämpliga typer av lagringslokaler skola kunna utarbetas och tillräckligt underlag skall erhållas för kostnadsjämförelse med nu tillämpade former för spannmålslagring torde det vara lämpligt att viss försöksverksamhet igångsättes.

§ 37

Vissa bidrag till jordbrukets inre rationalisering

När statsmakterna år 1947 fattade principbeslut rörande riktlinjerna för den framtida jordbrukspolitiken, gällde som det närmaste målet att bereda jordbruksbefolkningen möjlighet att uppnå och bevara jämställdhet i inkomsthänseende med andra befolkningsgrupper. En av de vägar som borde beträdas för att vinna ett sådant resultat innebar, att staten skulle medverka till en omfattande rationalisering inom jordbruket i syfte att nedbringa denna näringsgrens produktionskostnader. Särskild uppmärksamhet borde i rationaliseringsarbetet ägnas åt behovet av förvandling av sådana brukningsdelar som med hänsyn till sin ringa storlek eller olämpliga form icke erbjöde förutsättningar för ett rationellt utnyttjande av arbetskraften och icke lämnade ett med hänsyn till arbetsinsatsen rimligt ekonomiskt utbyte. Även i andra avseenden ansågos brister i fråga om brukningsdelarnas beskaffenhet föreligga, vilket medförde ett betydande behov av jordförbättringsåtgärder. Vidare borde krafterna inriktas på förbättring av beståndet av ekonomibygnader och en förbättring av själva driften.

Man förutsatte dessutom vid 1947 års beslut, att jordbruket vid sidan av rationaliseringsåtgärderna även i fortsättningen skulle lämnas ett prisstöd och gränsskydd i enlighet med tidigare tillämpade principer. Dessutom räknade man med att under en relativt lång övergångstid av sociala skäl lämna ett särskilt stöd åt innehavare av sådana brukningsdelar som i sitt dåvarande skick ej erbjöde tillräckliga försörjningsmöjligheter och vilkas brister kunde avhjälpas först genom en genomgripande förändring av brukningsdelarnas struktur.

Författningsbestämmelser rörande de rationaliseringsåtgärder som förutsattes komma att i stalig regi företagas enligt 1947 års jordbruksbeslut meddelades i kungörelsen den 11 juni 1948 (nr 342) angående statligt stöd till jordbrukets yttre och inre rationalisering m. m. (nuvarande lydelse se SFS 1956:159). Enligt kungörelsen skall det främst ankomma på lantbruksnämnderna att främja strävandena att höja jordbruksnäringens effektivitet och skapa tillfredsställande försörjningsmöjligheter för dess utövare.

I fråga om den yttre rationaliseringen skola lantbruksnämnderna främja och underlätta bildandet av till storlek och ägoanordning ändamålsenliga brukningsenheter, exempelvis genom sammanslagning eller komplettering. För att möjliggöra detta arbete ha nämnderna erhållit resurser att underlätta förvärv av tillskottsmark, varjämte nämnderna själva kunna förvärva jordbruk för framtida uppdelning eller sammanslagning.

Den inre rationaliseringen avser enligt kungörelsen ett flertal olika åtgärder. Stöd skall kunna lämnas för nyodling, stenröjning, undanröjande av stengärdesgårdar, jordkörning, täckdikning, torrläggning, betesförbättring

och betesanläggning samt andra därmed jämförliga jordförbättringsåtgärder, vidare för anläggning av skyddsskog eller skyddshäckar i syfte att motverka sand- eller jordflykt, anläggning av jordbruksväg, uppförande eller förbättring av ekonomibygnader och andra fasta anläggningar, såsom gödselvårdsanläggningar och siloanläggningar, samt anläggning för förvaring av potatis och rotfrukter ävensom bevattningsanläggningar.

Som en förutsättning för att stöd till dylika inre rationaliseringsåtgärder skall kunna utgå uppställer kungörelsen, att åtgärden framstår som ekonomiskt försvarlig med hänsyn till den förbättring av brukningsenhetens driftsekonomi och brukarens försörjningsmöjligheter som åtgärden kan väntas medföra. Undantag härifrån kan dock medgivas; om viss förbättringsåtgärd är oundgängligen erforderlig för att jordbruksdriften på brukningsenheten skall kunna uppehållas, till dess den kan bli sammanlagd med annan fastighet, kan stöd till åtgärden få lämnas, även om brukningsenheten bedömes sakna möjligheter att på lång sikt bestå såsom självständig.

Det stöd som lämnas enligt rationaliseringskungörelsen utgår i två skilda former, nämligen dels som statlig garanti för lån som tages i enskild kreditanstalt, lånegaranti, dels som statsbidrag. Det senare har administrativt sett formen av antingen avskrivningslån eller direkt bidrag. Lånegaranti kan beviljas varje ägare eller brukare. För statsbidrag gäller däremot i princip vissa villkor, knutna till såväl bidragstagaren som fastigheten. Brukarens ekonomiska ställning får icke vara så god, att han tydligen ej är i behov av bidrag för att utföra åtgärden, och brukningsenheten får som regel ej innehålla mer än 20 hektar åker samt till åker omräknad ängs- och betesmark. Är brukningsdelen större, förutsättes att den på grund av mindre lämplig form eller beskaffenhet är att jämföras med sådant mindre jordbruk som ligger inom 20-hektarsgränsen. För statsbidrag till torrläggning gälla särskilda regler; vidare har under år 1956 genomförts viss lindring i kravet på ekonomisk behovsprövning i sådana fall, då det är ett allmänt intresse att åtgärden kommer till stånd.

Statsbidraget utgår i flertalet fall med 40 procent av de godkända kostnaderna för åtgärden. Detta procenttal gäller bl. a. för nyodling, stenröjning, jordkörning, torrläggning och betesförbättring. För täckdikning samt uppförande eller förbättring av ekonomibygnader och andra fasta anläggningar utgår bidraget som regel med 25 procent; för byggnader och fasta anläggningar finnas dessutom vissa kompletterande föreskrifter om bidragets storlek m. m. Finner lantbruksnämnden att bidragsbehovet i betraktande av brukningsenhetens avkastningsförmåga eller brukarens ekonomiska ställning måste anses ringa, må nämnden besluta att bidraget skall utgå med lägre belopp än vad som följer av det regelmässiga procenttalet. Nämnden kan också medgiva att bidraget utgår med högre belopp, om det anses skäligt på grund av särskilda omständigheter.

Såsom nämnts kan statsbidrag lämnas i form av avskrivningslån. Sedan

fem år förflutit från det lånet till fullo utbetalades, skall detsamma under vart och ett av följande fem år avskrivas med en femtedel. Avskrivningslånet kan emellertid också uppsägas till återbetalning, om något brister i fråga om åtgärdens utförande eller underhåll eller eljest sådana förhållanden inträffa, att lånet uppenbarligen icke längre bör få tillgodonjutas. På avskrivningslån erlägges ej ränta. — Regeln att statsbidrag skall lämnas i form av avskrivningslån gäller dock icke undantagslöst. Om lantbruksnämnden med hänsyn till beskaffenheten av den åtgärd för vilken statsbidrag söktes, bidragsbeloppets ringhet eller andra omständigheter ej finner erforderligt att bidraget utgår i form av lån, kan nämnden utbetala detsamma som direkt bidrag, i vilket fall något villkor om återbetalningsskyldighet ej uppställs. Sådan utbetalning skall dock som regel förekomma endast i den mån det styrkes, att åtgärden verkligen utförts.

I särskilda år 1949 utfärdade anvisningar till rationaliseringskungörelsen har lantbruksstyrelsen framhållit för nämnderna att, även om avskrivningslåneformen i författningen är uppställd som regel och direkt bidrag som undantag, den sistnämnda formen i praktiken torde böra bli den vanligaste. Avskrivningslåneformen borde huvudsakligen endast komma till användning, då det med statsstödet avsedda företaget erfordrade tillsyn för att syftet med statsstödet icke skulle förfelas. Direkt bidrag borde vara regeln vid fulljord jordkörning, stenröjning, nyodling, avloppsförbättring medelst täckta ledningar och täckdikning. Vidare borde beträffande alla inre rationaliseringsåtgärder där statsbidraget icke översteg 400 kronor beloppet anses så ringa, att det av denna anledning borde utbetalas som direkt bidrag.

Den nyssnämnda gränsen för s. k. ringare belopp, 400 kronor, höjdes enligt lantbruksstyrelsens anvisningar år 1954 till 600 kronor. Enligt anvisningar den 18 maj 1956 skedde en ytterligare begränsning av de fall, beträffande vilka avskrivningslån skulle tillämpas. Då föreskrevs att statsbidraget borde utbetalas i form av direkt bidrag, såvida det ej översteg 3 000 kronor. Detsamma skulle gälla om statsbidraget översteg 3 000 kronor men det med stödet avsedda företaget icke krävde något mera avsevärt underhåll. Alla äldre kvarstående avskrivningslån, vilka vid beviljandet överstigit 3 000 kronor eller — om lånet beviljats före den 1 juli 1952 — 5 000 kronor, borde som regel helt avskrivas före utgången av budgetåret 1955/56.

Någon tvingande föreskrift om att statsbidrag icke får understiga visst minimibelopp finnes icke meddelad. Det lär emellertid vara uppenbart, att kostnaderna för behandlingen av alltför ringa ärenden ofta icke stå i rimligt förhållande till bidragens storlek, och vanligen torde det icke heller föreligga verkligt behov av bidrag i sådana fall. Med hänsyn härtill har lantbruksstyrelsen i cirkulär år 1954 framhållit, att om åtgärd för inre rationalisering är av så ringa omfattning, att bidraget icke skulle uppgå till 200 kronor, bör bidrag i regel icke beviljas, såvida icke sökanden har särskilt svag ekonomi eller eljest särskilda skäl föreligga att likväl stödja före-

taget. Ett sådant särskilt skäl kunde enligt cirkuläret föreligga, då fråga vore om en anläggning som skulle utföras av flera gemensamt och bidraget till någon av delägarna skulle understiga nämnda gräns.

De medel som erfordras för ifrågavarande statliga stödverksamhet anvisas å det under riksstatens nionde huvudtitel uppförda anslaget Bidrag till jordbrukets rationalisering. I vilken utsträckning dessa medel tagits i anspråk för yttre och inre rationaliseringsåtgärder belyses av nedanstående uppställning, som avser åren 1949—1956.

År	Yttre rationalisering		Inre rationalisering	
	Lånegaranti kronor	Statsbidrag kronor	Lånegaranti och lån kronor	Statsbidrag kronor
1949	2 214 815	428 660	9 524 225	13 273 311
1950	4 216 590	564 153	13 770 839	19 719 618
1951	4 625 555	470 517	9 560 195	15 124 172
1952	4 553 494	645 900	11 638 175	19 603 638
1953	6 717 755	772 964	14 353 863	20 415 229
1954	7 547 295	846 139	18 240 345	20 793 978
1955	7 692 575	704 203	16 760 495	17 756 129
1956	7 883 075	463 898	14 295 900	16 719 039
Summa	45 451 154	4 896 434	108 144 037	143 405 114

Riksdagens revisorer ha velat bilda sig en uppfattning om storleken av ifrågavarande stödverksamhet och om de former som av lantbruksnämnderna tillämpas vid bidragsgivningen. Revisorerna ha därvid ägnat särskild uppmärksamhet åt bidrag till nyodling, stenröjning och betesförbättring. Beträffande dessa tre stödformer ha i särskilda tabeller å s. 376—381 i det följande antecknats antalet bidrag under olika år samt summan av de belopp som för ändamålen utbetalats inom de olika lantbruksnämndsområdena.

Mängden av utlämnade statsbidrag för nu nämnda ändamål ävensom bidragens belopp inom de olika lantbruksnämndsområdena äro givetvis i hög grad beroende på området struktur i jordbrukshänsende, särskilt i fråga om de mindre gårdarnas antal och beskaffenhet. Vissa län ha ett högt antal brukningsenheter i de storleksklasser som främst äro föremål för ifrågavarande statliga stödformer, under det att antalet dylika mindre brukningsenheter i andra län är ringa. Såsom en bakgrund till de uppgifter om statsbidrag till vissa åtgärder för inre rationalisering som för olika lantbruksnämnder redovisas i det följande har å omstående sida intagits en tabelluppställning, avseende dels hela antalet jordbruk i landet (över 0,25 hektar) enligt 1951 års jordbruksräkning, dels ock antalet av dessa jordbruk som tillhör vissa mindre arealgrupper.

Antal jordbruk enligt 1951 års jordbruksräkning

Län (lantbruksnämndsområde)	Antal jordbruk	Antal brukningsenheter i storlek			
		2—5 ha	5—10 ha	10—20 ha	S:a 2—20 ha
Stockholm (län o. stad)	8 527	1 119	1 224	1 923	4 266
Uppsala	6 988	731	835	1 791	3 357
Södermanlands	7 552	765	1 374	2 106	4 245
Östergötlands	13 076	1 988	2 453	2 841	7 282
Jönköpings	16 721	5 540	5 697	2 381	13 618
Kronobergs	15 706	5 325	5 110	1 378	11 813
Kalmar l. norra	4 533	756	1 415	1 126	3 297
» l. södra	9 406	1 643	2 426	2 108	6 177
Gotlands	6 742	1 149	1 085	1 594	3 828
Blekinge	8 177	1 823	1 747	1 032	4 602
Kristianstads	20 438	3 789	5 057	4 586	13 432
Malmöhus	19 875	2 765	3 578	4 432	10 775
Hallands	12 693	2 641	3 340	3 101	9 082
Göteborgs och Bohus ..	13 172	3 293	3 851	2 082	9 226
Älvsborgs l. norra	14 138	3 497	4 070	2 954	10 521
» l. södra	12 134	4 152	3 149	1 299	8 600
Skaraborgs	22 116	3 731	5 378	6 106	15 215
Värmlands	25 811	7 318	5 699	2 888	15 905
Örebro	13 201	2 597	2 322	2 363	7 282
Västmanlands	7 728	768	1 013	1 812	3 593
Kopparbergs	20 301	5 914	3 535	1 770	11 219
Gävleborgs	15 946	4 043	4 315	2 808	11 166
Västernorrlands	22 727	8 224	5 400	1 154	14 778
Jämtlands	14 992	5 383	3 431	1 026	9 840
Västerbottens	25 456	9 574	7 825	2 014	19 413
Norrbottnens	19 939	7 417	4 426	1 115	12 958
Summa	378 095	95 945	89 755	59 790	245 490

Minskning av antalet jordbruk enligt de senaste fyra jordbruksräkningarna

	1937	1944	1951	1956
Totalantalet jordbruk (över 2 hektar)	303 319	295 527	282 140	268 102
Procentuell minskning ¹⁾	—	—2,6 %	—4,5 %	—5 %
Antalet jordbruk i följande arealgrupper				
2—5 hektar	113 722	107 776	95 945	87 154
proc. förändring.....	—	—5,2 %	—11 %	—9,2 %
5—10 hektar	97 298	94 144	89 755	83 246
proc. förändring.....	—	—3,2 %	—4,7 %	—7,3 %
10—20 hektar	60 441	58 477	59 790	59 541
proc. förändring.....	—	—3,2 %	+2,2 %	—0,4 %
Summa 2—10 hektar	211 020	201 920	185 700	170 400
Procentuell minskning i sistnämnda arealgrupp ¹⁾	—	—4,3 %	—8 %	—8,2 %
Summa 2—20 hektar	271 461	261 097	245 490	229 941
Procentuell minskning i sistnämnda arealgrupp ¹⁾	—	—3,8 %	—6 %	—6,3 %

¹⁾ Den procentuella förändringen har angivits i förhållande till närmast föregående jordbruksräkning.

I detta sammanhang torde även få understrykas, att man vid 1947 års principbeslut rörande jordbruksrationaliseringen utgick ifrån, att ett betydande antal av de mindre och icke bärkraftiga jordbruken skulle komma att avvecklas som självständiga brukningsenheter. Några hållpunkter för bedömande av den hittillsvarande utvecklingen kunna hämtas ur vidstående, inledningsvis anförda tal ur de senaste fyra jordbruksräkningarna.

De uppgifter rörande bidrag till inre rationalisering som lämnas i det följande avse fyra olika lantbruksnämnder i södra och mellersta Sverige, nämligen lantbruksnämnderna i Kronobergs län, Kristianstads län, Älvsborgs läns södra område samt Västmanlands län. Av dessa nämnder kunna de tre förstnämnda sägas representera småbrukarlän. Hos de angivna nämnderna ha stickprovsvis undersökts ett antal bidrag till inre rationalisering, valda dels från ett av lantbruksnämndernas tidigare verksamhetsår, dels från ett senare år. Revisorerna ha ägnat särskild uppmärksamhet åt frågorna om arealstorleken hos de gårdar som komma i åtnjutande av bidrag och om bidragens belopp. En sammanställning beträffande dessa särskilt undersökta bidrag till ett antal av omkring 600 lämnas i en särskild tabell å s. 382.

Slutligen torde i detta sammanhang få återgivas följande av lantbruksnämnden i Älvsborgs läns södra område utarbetade beräkningar av den totala genomsnittliga kostnaden per hektar för vissa åtgärder för inre rationalisering.

År	Nyodling kronor	Stenröjning kronor	Betesför- bättring kronor
1949	1 626	732	893
1950	1 782	744	900
1951	1 432	693	1 073
1952	1 460	840	1 107
1953	1 724	798	1 222
1954	2 009	851	1 296
1955	1 825	846	1 353
1956	1 690	746	1 364

Revisorernas uttalande. 1947 års principbeslut om riktlinjerna för den framtida jordbrukspolitiken åsyftade att bereda jordbruksbefolkningen möjlighet att uppnå och bevara samma inkomstläge som andra befolkningsgrupper. En av de vägar man därvid ville pröva innebar att staten genom de nyinrättade lantbruksnämnderna skulle medverka till en omfattande

Statsbidrag till inre rationalisering: Nyodling

Län	Andra halv- året 1948		1949		1950		1951	
	Antal bevilj. an- sökkn.	Kr	Antal bevilj. an- sökkn.	Kr	Antal bevilj. an- sökkn.	Kr	Antal bevilj. an- sökkn.	Kr
Stockholms län o. stad	—	—	6	2 056	6	1 660	—	—
Uppsala	—	—	15	3 350	6	2 125	8	2 405
Södermanlands	—	—	4	1 630	1	220	—	—
Östergötlands	—	—	6	2 780	7	2 750	11	3 220
Jönköpings	4	2 040	14	5 460	45	21 945	28	25 245
Kronobergs	—	—	41	26 040	87	55 690	44	24 890
Kalmar l. norra	—	—	4	1 040	3	1 140	7	5 770
» l. södra	3	640	41	9 590	42	26 290	20	12 160
Gotlands	30	6 360	125	36 200	78	39 990	41	20 740
Blekinge	—	—	65	20 700	14	7 560	7	13 430
Kristianstads	—	—	115	47 735	110	50 440	45	20 655
Malmöhus	2	540	15	4 195	10	4 090	8	3 015
Hallands	—	—	60	18 920	50	23 050	24	16 050
Göteborgs o. Bohus	10	3 440	22	5 040	15	3 720	10	3 380
Älvsborgs l. norra	9	1 330	17	2 550	14	6 420	3	1 500
» l. södra	—	—	65	16 257	98	30 600	97	37 570
Skaraborgs	—	—	18	4 930	20	4 660	10	3 835
Värmlands	—	—	47	7 300	21	4 870	4	1 710
Örebro	2	402	15	3 198	13	4 410	9	5 020
Västmanlands	—	—	9	3 160	22	8 780	7	4 080
Kopparbergs	—	—	18	5 230	21	7 100	31	12 220
Gävleborgs	—	—	30	11 425	30	14 320	37	15 270
Västernorrlands	—	—	225	70 950	161	43 740	87	23 610
Jämtlands	15	8 470	376	198 990	821	496 760	368	178 620
Västerbottens	—	—	821	407 185	578	430 115	1 206	878 015
Norrbottnens	—	—	830	349 395	1 262	665 280	1 114	559 176
Summa	75	23 222	3 004	1 265 306	3 535	1 957 725	3 226	1 871 586

rationalisering inom jordbruket. Genom s. k. yttre rationalisering, dvs. sammanslagning, förstärkning med tillskottsjord eller omarrondering, skulle en förvandling ske av sådana brukningsenheter som genom sin ringa areal eller olämpliga form icke erbjödo tillräckliga försörjningsmöjligheter eller förutsättningar för ett rationellt utnyttjande av arbetskraften. Genom inre rationalisering skulle den odlade marken samt byggnader och fasta anläggningar förbättras, så att en högre avkastning skulle kunna vinnas. Det allmännas stöd skulle lämnas, förutom genom lantbruksnämndernas planläggning och rådgivande verksamhet, dels i form av statlig garanti för lån i allmänna kreditinrättningar, dels i form av statsbidrag, de senare utgående med viss procentuell andel av kostnaderna för utförda åtgärder, vanligen 25—40 procent.

Lantbruksnämnderna organiserades år 1948 och deras verksamhet kom redan följande år i gång i full utsträckning. Under åren 1949—1956 ha till åtgärder för inre rationalisering beviljats statsbidrag med mer än 143 mil-

1952		1953		1954		1955		1956		Summa	
Antal bevilj. an-sökn.	Kr	Antal bevilj. an-sökn.	Kr	Antal bevilj. an-sökn.	Kr	Antal bevilj. an-sökn.	Kr	Antal bevilj. an-sökn.	Kr	Antal bevilj. an-sökn.	Kr
9	5 460	2	1 070	—	—	1	6 200	—	—	24	16 446
4	1 765	3	840	4	1 905	3	2 260	1	340	44	14 990
1	1 000	1	300	1	2 040	—	—	1	790	9	5 980
12	8 270	5	4 930	6	4 590	7	3 240	6	5 310	60	35 090
23	19 730	17	11 730	10	6 990	4	5 230	2	2 130	147	100 500
78	52 750	46	28 660	35	25 000	12	11 040	12	4 780	355	228 850
6	5 660	—	—	—	—	5	5 530	3	2 390	28	21 530
18	7 950	6	3 220	19	9 940	8	5 900	8	5 150	165	80 840
58	23 520	34	17 920	43	16 820	23	11 610	23	12 090	455	185 250
13	10 990	1	540	4	4 110	1	400	4	2 460	109	60 190
57	25 670	42	22 830	73	40 495	45	30 060	34	18 055	521	255 940
7	4 415	3	2 300	4	2 335	3	1 845	4	3 010	56	25 745
33	37 280	7	6 100	4	2 760	7	4 610	7	3 590	192	112 360
9	3 140	2	1 860	4	1 520	2	570	2	580	76	23 250
1	150	3	480	4	1 250	1	300	1	300	53	14 280
72	29 010	46	18 975	40	22 085	22	8 665	19	10 720	459	173 882
7	1 885	9	4 540	5	2 840	4	1 060	5	2 430	78	26 180
8	1 480	3	430	—	—	1	310	1	300	85	16 400
5	2 060	4	3 490	4	3 410	—	—	1	560	53	22 550
11	5 280	3	1 070	7	3 730	1	960	4	1 280	64	28 340
9	4 490	11	3 850	12	16 830	—	—	1	940	103	50 660
9	3 970	14	5 750	14	6 550	7	2 530	8	3 540	149	63 355
26	7 700	36	17 930	18	5 950	10	4 450	10	5 950	573	180 280
146	70 050	61	33 470	49	24 190	54	27 290	30	16 040	1 920	1 053 880
271	200 970	139	101 720	167	137 900	171	144 443	167	126 335	3 520	2 426 683
511	296 460	244	107 380	427	224 500	114	72 510	312	185 220	4 814	2 459 921
1 404	831 105	742	401 385	954	567 740	506	351 013	666	414 290	14 112	7 683 372

joner kronor. Därav ha 7,7 miljoner kronor avsett nyodlingsåtgärder, 21,4 miljoner kronor stenröjning och 9,8 miljoner kronor betesförbättring. Under de senaste åren synes dock verksamheten främst beträffande nyodling och betesförbättring men även i fråga om stenröjning ha avtagit, såväl i vad gäller antalet understödda företag som beträffande de totala bidragsbeloppen.

Revisorerna ha sökt bilda sig en uppfattning rörande vissa grenar av den inre rationaliseringsverksamheten och i detta syfte företagit en stickprovsundersökning beträffande ett antal statsbidrag till sådan rationalisering, främst avseende de tre typer av markförbättring som nyss nämnts. Även genom besök ha revisorerna tagit del av ett antal sådana åtgärder. Från fyra lantbruksnämndsområden i södra och mellersta Sverige — med ett inslag av småbruk som är i huvudsak representativt för landet i övrigt — ha uppgifter inhämtats beträffande ca 600 olika statsbidrag, beviljade under åren 1951—1956.

Statsbidrag till inre rationalisering: Stenröjning

Län	Andra halv- året 1948		1949		1950		1951	
	Antal bevilj. an- sökkn.	Kr	Antal bevilj. an- sökkn.	Kr	Antal bevilj. an- sökkn.	Kr	Antal bevilj. an- sökkn.	Kr
Stockholms län o. stad	5	1 090	24	6 446	48	14 605	29	11 910
Uppsala	—	—	147	46 175	80	29 460	101	37 765
Södermanlands	9	2 380	59	11 350	34	7 940	31	9 905
Östergötlands	34	13 060	216	111 550	247	155 590	161	107 950
Jönköpings	16	9 130	261	109 380	733	380 700	666	387 130
Kronobergs	1	550	498	357 490	1 015	699 140	783	537 250
Kalmar l. norra	25	8 250	138	66 585	208	137 435	342	271 835
» l. södra	—	—	514	218 940	340	162 620	208	110 360
Gotlands	—	—	50	10 820	28	5 410	17	4 420
Blekinge	—	—	576	237 240	472	264 300	268	158 730
Kristianstads	—	—	684	314 245	888	458 045	576	354 655
Malmöhus	27	4 890	111	36 400	69	23 110	104	37 670
Hallands	31	7 660	260	76 370	262	79 360	211	79 940
Göteborgs o. Bohus ...	2	200	1	300	—	—	1	120
Älvsborgs l. norra ...	1	90	16	2 940	23	3 960	8	1 640
» l. södra ...	—	—	299	99 005	408	147 240	412	135 705
Skaraborgs	7	1 980	304	110 750	248	114 470	117	60 020
Värmlands	—	—	78	23 110	79	27 570	19	6 720
Örebro	29	6 292	343	68 260	182	44 760	91	25 570
Västmanlands	1	50	91	18 290	110	30 980	53	13 340
Kopparbergs	—	—	71	18 470	99	28 700	87	27 160
Gävleborgs	—	—	140	35 295	212	66 860	138	42 295
Västernorrlands	—	—	125	32 080	147	38 070	128	34 540
Jämtlands	3	1 340	150	57 190	417	183 160	223	97 270
Västerbottens	—	—	156	44 715	38	10 780	154	45 105
Norrbottnens	—	—	11	1 670	38	8 290	27	5 230
Summa	191	56 962	5 323	2 115 066	6 425	3 122 555	4 955	2 604 235

Den företagna granskningen synes utvisa, att ifrågavarande stödåtgärder i tämligen hög grad varit inriktade på små gårdar, genomsnittligt med en areal av omkring 8 hektar, dvs. sådana brukningsdelar som enligt 1947 års beslut betecknas såsom övergångsjordbruk. Även de arealer som avses med förbättringsåtgärderna ha varit små — genomsnittligt knappt 1 hektar för betesförbättringar och nyodlingar samt 1,5 hektar för stenröjningsåtgärder. I fråga om arealerna bör dock beaktas, att många jordbrukare torde ha varit obenägna att åtaga sig förbättringsåtgärder på mer än en begränsad areal åt gången; i vissa fall ha vederbörande vid annat tillfälle åtnjutit ytterligare bidrag av samma slag.

En följd av att tämligen begränsade jordbruksarealer intagits för förbättringsåtgärder har givetvis blivit, att många av de belopp som utgått i statsbidrag även varit låga. Genomsnittligt belöpa sig bidragsbeloppen till mellan 400 och 500 kronor per åtgärd. Detta innebär att ett betydande antal bidrag varit väsentligt mindre; av 386 undersökta bidrag till stenröjningar

1952		1953		1954		1955		1956		S:a	
Antal bev. an- sökkn.	Kr	Antal bev. an- sökkn.	Kr	Antal bev. an- sökkn.	Kr	Antal bev. an- sökkn.	Kr	Antal bev. an- sökkn.	Kr	Antal bev. an- sökkn.	Kr
25	16 790	33	14 520	12	5 440	23	10 325	24	11 615	223	92 741
104	42 440	95	45 685	82	46 015	52	29 885	58	34 750	719	312 175
31	17 720	12	7 780	30	22 110	7	2 930	29	20 260	242	102 375
252	203 730	58	38 290	238	183 440	204	205 910	97	95 950	1 507	1 115 470
411	282 665	292	266 430	318	290 900	280	231 130	280	252 360	3 257	2 209 825
1 175	838 510	921	696 510	924	708 490	394	226 140	617	346 710	6 328	4 410 790
245	244 655	205	289 920	280	441 360	261	332 343	215	240 860	1 919	2 033 243
229	135 990	152	94 060	269	157 300	133	85 350	151	117 310	1 996	1 081 930
24	9 800	26	16 530	27	11 160	25	11 390	15	8 240	212	77 770
483	284 780	170	118 120	393	295 620	160	105 630	211	138 795	2 733	1 603 215
903	541 185	444	277 905	841	521 410	512	339 855	537	364 830	5 385	3 172 130
90	33 065	51	21 165	137	64 935	109	58 430	119	56 450	817	336 115
214	103 530	149	72 780	159	80 810	102	54 020	117	61 930	1 505	616 400
—	—	—	—	1	240	1	520	3	1 300	9	2 680
8	1 380	12	4 780	14	4 180	10	4 900	1	200	93	24 070
371	141 055	290	115 415	285	114 040	233	108 875	222	92 755	2 520	954 090
248	151 195	188	120 950	144	93 540	182	107 790	206	147 550	1 644	908 245
19	5 890	15	5 850	4	1 300	10	2 910	15	5 460	239	78 810
127	45 730	203	98 140	114	52 470	124	56 980	101	46 340	1 314	444 542
84	23 080	83	26 850	68	24 310	27	9 330	42	16 210	559	162 440
87	27 240	61	20 720	77	24 730	16	7 110	70	28 130	568	182 260
90	31 940	115	45 180	81	33 730	59	30 730	35	16 040	870	302 070
72	18 620	97	36 290	65	22 760	72	29 550	50	22 320	756	234 230
201	101 470	102	54 640	112	58 100	145	95 820	90	61 230	1 443	710 220
47	11 730	50	15 600	101	38 575	37	17 560	32	11 865	615	195 930
38	9 310	33	7 840	27	8 980	22	7 140	16	5 880	212	54 340
5 578	3 323 500	3 857	2 511 950	4 803	3 305 945	3 200	2 172 553	3 353	2 205 340	37 685	21 418 106

avse sålunda 69 fall, motsvarande 18 procent, bidrag på högst 200 kronor och ytterligare 116 fall, motsvarande 30 procent, bidrag på mellan 200 och 400 kronor. Motsvarande procenttal för betesförbättringar ha uppgått till 20 respektive 48 procent och för nyodlingar till 8 respektive 43 procent.

Något lägsta belopp för bidrag av ifrågavarande slag har icke fastställts i författningsväg. Med anledning av att bidrag under lantbruksnämndernas första verksamhetsår på sina håll beviljades med helt obetydliga belopp, stundom understigande 100 kronor, har emellertid lantbruksstyrelsen i anvisningar år 1954 för rationaliseringsverksamheten framhållit, att bidrag som regel icke borde utgå, då dess belopp enligt gällande principer icke skulle komma att belöpa sig till 200 kronor. Härvid erinrades om att något egentligt behov av bidrag knappast kunde föreligga i dylika fall samt att verksamheten även vore förenad med vissa administrativa kostnader för nämnderna.

Efter nu berörda anvisningars utfärdande synes en viss nedgång i antalet

Statsbidrag till inre rationalisering: Betesförbättring

Län	Andra halv- året 1948		1949		1950		1951	
	Antal bevilj. an- sök.n.	Kr	Antal bevilj. an- sök.n.	Kr	Antal bevilj. an- sök.n.	Kr	Antal bevilj. an- sök.n.	Kr
Stockholms län o. stad	1	210	12	8 700	20	15 100	9	9 470
Uppsala	—	—	22	9 525	9	6 920	4	3 040
Södermanlands	4	2 280	28	20 890	18	10 130	9	6 010
Östergötlands	32	17 110	97	57 630	88	56 970	39	27 430
Jönköpings	18	7 140	206	65 195	529	218 760	330	133 365
Kronobergs	—	—	187	81 815	362	174 250	215	93 180
Kalmar l. norra	8	3 480	48	15 875	51	21 860	78	44 165
» l. södra	23	4 465	100	28 230	90	32 075	46	17 430
Gotlands	—	—	14	3 290	2	400	—	—
Blekinge	—	—	118	39 280	35	17 660	14	6 070
Kristianstads	—	—	153	77 735	162	95 445	130	113 715
Malmöhus	17	4 750	35	14 275	30	9 385	23	6 625
Hallands	5	940	222	79 350	184	78 140	119	47 635
Göteborgs o. Bohus	22	6 655	137	63 280	88	48 540	54	31 400
Älvsborgs l. norra	16	2 800	80	17 225	78	20 950	36	11 900
» l. södra	—	—	224	57 600	346	101 790	299	93 035
Skaraborgs	4	825	95	25 860	101	46 985	31	12 200
Värmlands	—	—	151	44 530	105	50 940	24	14 080
Örebro	2	700	89	39 170	37	18 740	33	23 110
Västmanlands	—	—	8	4 110	23	10 130	8	3 750
Kopparbergs	—	—	17	6 320	8	3 890	18	11 090
Gävleborgs	—	—	9	5 700	114	160 468	29	16 130
Västernorrlands	—	—	53	26 180	141	140 680	96	74 010
Jämtlands	—	—	93	91 300	670	911 351	177	235 595
Västerbottens	—	—	57	27 830	120	217 425	330	393 145
Norrbottnens	—	—	27	24 820	131	133 503	247	196 170
Summa	152	51 355	2 282	935 715	3 542	2 602 487	398	1 623 750

smärre rationaliseringsbidrag kunna iakttagas. Alltjämt förekomma emellertid, enligt vad revisorerna kunnat konstatera, ett avsevärt antal bidrag som utgå med så ringa belopp att det måste ifrågasättas, huruvida icke kostnaderna för det på lantbruksnämnderna ankommande arbetet för planläggning, administration och kontroll motsvara eller till och med överstiga de utgående bidragen.

Det torde i förevarande sammanhang böra beaktas, att den av lantbruksnämnderna understödda rationalisering som avser nyodling, stenröjning och i viss mån även betesförbättring numera torde ha fortskridit så långt, att de åtgärder som kunna betraktas som ekonomiskt försvarliga ha blivit i huvudsak slutförda. Stegringen av jordbruksproduktionen, som under senare år lett till överskott på vissa jordbruksprodukter, torde vidare medföra att någon ytterligare ökning av den odlade arealen i princip icke är önskvärd, så mycket mindre som ett icke ringa antal jordbruk efter hand kunna väntas bli friställda och åkerjord för förstärkning av ofullständiga brukningsdelar därigenom kommer att stå till förfogande.

1952		1953		1954		1955		1956		S:a	
Antal bevilj. an-sökn.	Kr	Antal bevilj. an-sökn.	Kr	Antal bevilj. an-sökn.	Kr	Antal bevilj. an-sökn.	Kr	Antal bevilj. an-sökn.	Kr	Antal bevilj. an-sökn.	Kr
7	7 250	1	1 820	—	—	1	680	2	2 880	53	46 110
7	4 100	1	480	4	2 520	2	2 360	—	—	49	28 945
5	3 430	4	4 290	3	5 550	3	2 390	5	8 220	79	63 190
31	19 110	27	17 480	26	18 280	38	24 200	14	15 280	392	253 490
234	107 400	184	104 350	155	85 620	137	84 830	165	113 390	1 958	920 050
308	164 800	201	98 740	198	112 190	78	37 070	151	84 620	1 700	846 665
58	51 895	35	42 840	49	41 630	43	37 880	45	38 710	415	298 335
50	20 750	36	13 390	50	18 480	20	8 000	23	13 020	438	155 840
4	6 840	1	380	2	720	4	2 040	4	4 020	31	17 690
13	7 910	10	7 580	6	5 100	1	1 260	1	1 200	198	86 060
136	105 475	93	79 215	144	114 185	131	118 155	120	109 140	1 069	813 065
14	4 715	12	3 790	23	9 145	23	10 380	22	12 460	199	75 525
133	74 670	120	71 950	93	52 630	88	44 280	78	47 360	1 042	496 955
53	37 840	40	26 590	37	20 210	24	17 410	37	30 790	492	282 715
65	21 670	36	12 580	31	15 050	25	13 160	27	12 390	394	127 725
199	63 250	204	79 715	161	67 640	146	64 995	107	52 585	1 686	580 610
70	31 910	40	18 890	34	16 870	15	9 470	23	14 540	413	177 550
54	33 230	11	11 490	13	13 590	15	13 460	30	28 140	403	209 460
34	31 560	25	29 660	10	8 780	26	26 240	6	4 480	262	182 440
5	1 720	9	4 860	6	3 470	2	820	4	2 120	65	30 980
29	18 020	35	22 140	26	16 800	10	6 090	15	13 220	158	97 570
28	23 150	15	8 430	21	11 340	13	9 320	14	7 740	243	242 278
45	37 690	49	55 730	42	24 330	21	31 090	19	15 010	466	404 720
59	57 656	24	15 740	13	13 970	21	23 890	21	22 280	1 078	1 371 782
178	220 900	62	43 805	69	87 475	45	52 200	32	43 070	893	1 085 850
104	111 750	160	178 460	65	69 820	53	54 330	74	91 460	861	860 313
1 923	1 268 691	1 435	954 395	1 281	835 395	985	696 000	1 039	788 125	15 037	9 755 913

Med hänsyn till det anförda vill det synas revisorerna, som om åtskilliga smärre rationaliseringsföretag numera skulle kunna genomföras utan direkt bidragsstöd från det allmännas sida, varför en större restriktivitet i fråga om bidragsgivningen till dylika företag får anses vara motiverad. Det till den inre rationaliseringen utgående stödet skulle i så fall kunna koncentreras till företag av mera väsentlig betydelse för vederbörande jordbruks avkastningsresultat. Däremot synes icke något vara att erinra mot att lantbruksnämnderna även till smärre förbättringsåtgärder lämna biträde i form av rådgivning och planläggning.

Vissa bidrag till inre rationaliseringsföretag i fyra lantbruksnämndsområden

1 Län och år	2 Antal under- sökta bidrag	3 Bidrags- tagarens totala areal (ge- nomsnitt) hektar	4 Areal som bidraget avsett (ge- nomsnitt) hektar	5 Beviljat belopp (genom- snitt) kr	6 Antal bidrag i storleken		7 0—200 kr	8 201— 400 kr	Antal av kol. 6 o. 7 som tidi- gare (se- nare) er- hållit bidrag av samma slag
					0—200 kr	201— 400 kr			
<i>Nyodling</i>									
Kronobergs1952	10	7,3	0,8	650	1	3			—
Kristianstads ..1951	36	7,2	1,0	524	2	14			ej uppg.
Älvsb. l. södra 1951	25	6,6	0,7	425	1	16			2
» » 1956	19	7,6	0,9	564	4	7			2
Västmanlands ..1951	7	13,1	2,8	583	—	2			1
» » ..1954	4	13,5	1,3	502	—	1			—
Summa nyodling	101	7,8	1,0	523	8	43			5
<i>Stenröjning</i>									
Kronobergs1952	69	6,4	1,4	880	—	9			5
»1956	50	6,7	1,3	601	2	15			9
Kristianstads ..1951	62	8,6	1,5	580	4	12			ej uppg.
Älvsb. l. södra 1951	50	6,8	1,3	320	22	15			22
» » 1956	50	8,4	1,5	464	2	24			14
Västmanlands ..1951	53	11,8	1,9	251	26	21			24
» » 1954	52	12,3	1,7	353	13	20			12
Summa stenröjning	386	8,7	1,5	513	69	116			86
<i>Betesförbättring</i>									
Kronobergs1952	28	6,5	0,6	330	11	15			10
»1956	28	7,0	1,3	680	1	8			5
Älvsb. l. södra 1951	25	6,0	0,6	255	10	15			11
» » 1956	25	5,8	0,8	393	—	12			6
Västmanlands ..1951	8	9,6	1,1	469	1	4			—
» » ..1954	6	15,4	1,3	578	—	2			—
S:a betesförbättring	120	7,1	0,9	441	23	56			32

§ 38

Undersöknings- och bevakningsfartyget Skagerak

Sedan år 1905 har ett statsverket tillhörigt fartyg med namnet Skagerak fullgjort vissa funktioner för fiskets befrämjande. Dess uppgift har i första hand varit att tjänstgöra som bas för hydrografisk-biologiska undersökningar. Vidare har fartyget fullgjort vissa mera praktiskt betonade uppgifter i fiskets tjänst, bl. a. sillrekognosceringar, isbrytning och bogsering genom is, företrädesvis för hjälp åt västkustfiskarna, samt tillsyn och bevakning av Sveriges havsfisken. För motsvarande uppgifter inom Östersjöns fiskevatten har ett mindre fartyg, Eystrasalt, funnits sedan år 1909.

Fartyget Skagerak disponerades tidigare i viss utsträckning av svenska hydrografisk-biologiska kommissionen men stod i tekniskt hänseende under inseeende av länsstyrelsen i Göteborgs och Bohus län. Fartyget Eystrasalt administrerades genom lantbruksstyrelsens fiskeribyrå. Fr. o. m. år 1949 ha fartygen varit underställda fiskeristyrelsen.

Det nuvarande fartyget Skagerak byggdes åren 1934—35. Sedan 1933 års riksdag för byggande av detta fartyg anvisat ett belopp av 650 000 kronor, utfördes byggnadsarbetena vid Götaverken och fartyget sjösattes i maj 1935. För framdrivningsmaskineriet hade valts en typ — drivgasmaskineri — som vid denna tid var praktiskt taget oprövad för fartygsdrift i Sverige. Redan under de första åren inträffade emellertid en rad maskinhaverier. För de driftsvårigheter som inställde sig från leveransprovet i juli 1935 intill slutet av september 1937 har en ingående redogörelse lämnats av 1937 års riksdagsrevisorer. I anslutning till denna redogörelse uttalade revisorerna bl. a., att fartyget under den tid som förflutit från leveransen varit utsatt för ständiga maskinhaverier, vilka i flera fall varit av den art att de inneburit allvarlig fara för fartyget och dess besättning. De ofta upprepade startsvårigheterna samt avbrotten för reparationer och justeringar av maskineriet hade medfört att fartygets expeditioner alltsomoftast måst inskränkas, varigenom de uppgifter för vilka det varit avsett icke kunnat fullföljas.

I samarbete med Götaverken sökte man under åren närmast därefter att bemästra de mötande svårigheterna. Efter renoveringsarbeten och provturer våren 1939 träffades mellan länsstyrelsen och Götaverken en överenskommelse, som i huvudsak innebar att maskineriet godkändes mot att företaget garanterade att fartygsmaskineriets underhållskostnader under en tioårsperiod icke komme att uppgå till högre belopp än 5 000 kronor per år och att överskjutande kostnader skulle bestridas av Götaverken. Endast några månader därefter togs fartyget i anspråk för marinen och återlämnades efter andra världskrigets slut sommaren 1945. Under dessa år användes fartyget för gång i relativt begränsad omfattning.

I skrivelse den 12 augusti 1949 till Kungl. Maj:t hemställde fiskeristyrelsen om uppdrag att i samråd med fartygsinspektionen i Göteborgs dist-

rikt utreda frågan om anskaffande av nytt framdrivningsmaskineri för Skagerak. Styrelsen anförde därvid bl. a. följande.

Under de fyra år, som förflutit sedan Skagerak åter togs i anspråk för sina civila arbetsuppgifter, har erfarenheterna gett vid handen, att dess maskineri alltjämt är behäftat med brister av samma art, som före kriget påtalades av statsrevisorerna. Avbrott för reparationer och justeringar av maskineriet har medfört, att fartygets expeditioner alltsomoftast måste inskränkas eller helt inställas. Att dylika avbrott varit till allvarligt förfång för fartygets uppgifter ligger i öppen dag. Ytterligare må framhållas, att vibrationerna från fartygsmaskineriet är så kraftiga, att fartygets vetenskapliga instrumentutrustning är utsatt för betydande risker och skrivarbete icke kan förekomma under gång. Fartygets lämplighet för vetenskapliga hydrografisk-biologiska arbetsuppgifter blir givetvis i betydande grad lidande av dessa förhållanden. Slutligen må anmärkas att, därest fartygets maskineri vore i alla avseenden funktionsdugligt, hinder icke skulle möta att taga fartyget i anspråk för bevakningsuppgifter på avlägsna fiskevatten. På grund av nu anförda förhållanden och i betraktande av maskineriets ålder samt de påfrestningar, för vilka detsamma varit utsatt under krigsåren och isbrytningsperioderna därefter, måste det förnyas inom en snar framtid.

I skrivelse den 11 september 1953 påpekade fiskeristyrelsen dessutom följande omständigheter.

Härutöver föreligger numera det förhållandet, att statens fartygsinspektion vid sjövärdighetsbesiktning av fartyget 1951 och 1952 föreskrivit en genomgripande förändring av bäddarna till fartygets dieselmotorer (varmluftsgeneratorer), vilken åtgärd påkallats av att skakningarna från dieselmotorerna är så kraftiga, att fartygets bottenplåtar under motorerna vid flera tillfällen brustit. Såväl de vetenskapsmän, vilka har att anlita fartyget för undersökningar, som fartygets befäl har enhälligt förklarat, att det nuvarande maskineriet ofta gör det omöjligt att tillfredsställande utföra arbeten under gång.

Den 16 september 1949 uppdrog Kungl. Maj:t åt fiskeristyrelsen att i samråd med fartygsinspektionen utreda frågan om anskaffande av nytt framdrivningsmaskineri för fartyget Skagerak, och styrelsen inkom med sin utredning den 11 september 1953. Däri framlagt förslag innefattade tre alternativ till maskintyp i stället för dåvarande maskineri, som ansetts vara starkt förslitet. Av alternativen innebar det första dieselmotor med propeller med vridbara blad, det andra dielelektriskt maskineri och det tredje drivgasmaskineri med nyinsatta drivgasgeneratorer. Kostnaderna hade beräknats till respektive 1 263 150, 1 367 000 och 796 900 kronor, till vilka belopp ansetts böra läggas 200 000 kronor för oförutsedda utgifter. Utöver nämnda alternativ hade fiskeristyrelsen övervägt möjligheten att tills vidare bibehålla det dåvarande maskineriet, sedan vissa förbättringar vidtagits till en sammanlagd kostnad av ca 400 000 kronor.

Sedan utredningen remitterats till statskontoret, marinförvaltningen, kommerskollegiet, lotsstyrelsen och statens skeppsprovninganstalt, fram-

lade Kungl. Maj:t i proposition den 5 mars 1954 (nr 123) förslag rörande anskaffande av nytt fartygsmaskineri. Kungl. Maj:t anslöt sig därvid till den uppfattningen, att ett helt nytt maskineri borde installeras och att därvid ettdera av de två förstnämnda alternativen borde komma i fråga. Enligt propositionen borde det emellertid få ankomma på Kungl. Maj:t att på grundval av de ytterligare upplysningar, som kunde framkomma efter ett anbudsförfarande, träffa det slutliga avgörandet mellan de båda alternativen.

Vid riksdagsbehandlingen av ifrågavarande ärende framfördes motionsvis den meningen, att det kunde få anses tillräckligt att bibehålla det befintliga maskineriet efter vissa förbättringsarbeten. Riksdagen biföll emellertid med skrivelse den 14 maj 1954 Kungl. Maj:ts förslag under åberopande av jordbruksutskottets i ärendet avgivna utlåtande. I nämnda utlåtande framhölls, att utskottet funnit det vanskligt att avgöra på vilket sätt föreliggande spörsmål lämpligen borde lösas. Detta intryck hade förstärkts efter en särskild föredragning inför utskottet av olika experter på området. Utskottet hade icke funnit det möjligt att träffa ett val mellan de skilda alternativ som syntes kunna komma i fråga. Rent allmänt ville utskottet emellertid uttala, att frågan borde erhålla en sådan lösning att Skageraks användbarhet såsom undersöknings- och bevakningsfartyg i fiskets tjänst tillgodosågs på bästa sätt. Utskottet hade därför funnit sig böra biträda Kungl. Maj:ts förslag att det skulle ankomma på Kungl. Maj:t att efter ytterligare tekniska och ekonomiska överväganden träffa slutligt avgörande i frågan. — Det beslut som fattades av 1954 års riksdag innebar att riksdagen anvisade ett reservationsanslag, av vilket ett belopp å 1 567 000 kronor var avsett för anskaffande och installation av ifrågavarande maskineri.

Genom kungl. brev den 4 juni 1954 anbefalldes fiskeristyrelsen att inhämta och till Kungl. Maj:t inkomma med den ytterligare utredning i ärendet som närmare angivits i propositionen och utskottsutlåtandet. Till åttlydnad därav inkom styrelsen med skrivelse den 2 juli 1954 med den angivna ytterligare utredningen. Styrelsen hade bl. a. verkställt alternativ anbudsinfordran å dieselelektriskt maskineri respektive direktdrivande dieselmaskineri samt vissa andra arbeten å fartyget Skagerak, innehållande ett av marinverkstäderna vid örlogsvärvet i Karlskrona avgivet anbud å 1 350 000 kronor för dieselelektriskt maskineri och 1 160 000 kronor för direktdrivande dieselmaskineri. Styrelsen hemställde samtidigt om bemyndigande att med marinverkstäderna träffa avtal om beställning av ett maskineri av den förstnämnda typen.

Framställningen föranledde emellertid icke annan Kungl. Maj:ts åtgärd än att Kungl. Maj:t den 29 oktober 1954 förordnade f. d. marindirektören B. T. Swenzén att företaga den tekniska och ekonomiska undersökning som lämpligen kunde tjäna till ledning vid avgörandet av frågan om valet av maskintyp för fartyget.

Utredningsmannen redovisade den 4 oktober 1955 resultatet av nämnda undersökning och föreslog därvid att ett dieselektriskt maskineri skulle anskaffas.

Enligt Kungl. Maj:ts uppdrag den 13 januari 1956 infortrade fiskeristyrelsen samma dag anbud å de ifrågavarande arbetena från fjorton svenska varvsföretag med fastställande av den 24 mars 1956 såsom den dag då anbud senast skulle vara inkommet. Anbud inkommo från marinverkstäderna vid örlogsvarvet i Karlskrona samt från ett enskilt varvsföretag. Efter viss komplettering överlämnades handlingarna till den nyssnämnde utredningsmannen i och för teknisk och ekonomisk granskning. Utredningsmannens synpunkter sammanfattades i en särskild promemoria, och samtliga handlingar överlämnades därefter av fiskeristyrelsen till Kungl. Maj:t med skrivelse den 13 april 1956. Därvid framhöll fiskeristyrelsen bl. a., att båda de inkomna anbuden lågo åtskilligt högre än de år 1954 avgivna anbuden och även väsentligt överstego tillgängliga anslagsmedel. Styrelsen anhöll därför om tilläggsanslag för ändamålet eller ock besked om hur i ärendet borde förfaras. Styrelsen framhöll bl. a., att det undandroge sig styrelsens bedömande om och i vilken mån förmånligare pris kunde erhållas genom förkastande av båda de avgivna anbuden eller genom hänvändelse till utländska leverantörer, men styrelsen ville dock framhålla, att det ur prissynpunkt kunde vara förenat med risker att utan vidare överväganden och undersökningar förkasta de inkomna anbuden.

Genom hänvändelse från jordbruksdepartementet till chefen för fiskeristyrelsen begärdes undersökning om vilka möjligheter som funnes att inom ramen för redan anslagna medel utrusta Skagerak med annat maskineri, som kunde anses fylla skäligena krav. Denna undersökning redovisades i fiskeristyrelsens skrivelse till chefen för jordbruksdepartementet den 19 november 1956. I skrivelsen anfördes till en början, att frågan kommit i ett sådant läge att beslut i ärendet måste meddelas så skyndsamt som möjligt. Den 6 oktober 1956 hade nämligen sjöfartsstyrelsen meddelat, att styrelsen med stöd av 1914 års lag om tillsyn av fartyg bestämt att förnyad fullständig sjövärdighetsbesiktning av fartygets huvudmaskineri i vissa delar skulle verkställas innan fartyget åter nyttjades till sjöfart. Vidtagandet av de åtgärder som förutsattes med denna besiktning innebar en fullständig nedtagning och uppsättning av propellermaskinen och gasgeneratorerna, vartill komme de förelägganden i fråga om anskaffnings- och förnyelseåtgärder vari besiktningsförrättningen kunde utmyнна. Det rörde sig alltså om ett konserverande av det befintliga maskineriet, som uppenbarligen kunde betinga högst betydande kostnader. Likväl skapades därigenom icke några garantier för att fartyget därefter komme att fylla skäligena krav på driftsäkerhet. Anledningen härtill vore icke fartygsmaskineriets egenartade konstruktion och egenskaper av experimentmaskineri utan att maskineriet vore helt utslitet. Under sådana förhållanden ansåge sig styrelsen icke kunna

taga på sitt ansvar att tillstyrka eller genomföra kostnadskrävande åtgärder, vilkas resultat endast kunde bli ett problematiskt iståndsättande av ett kondemnabelt fartygsmaskineri. Styrelsen ansåge sig därför böra föreslå, att Skagerak måtte förses med ett maskineri bestående av två lika stora dieselmotorer, kopplade till en flerstegs reduktionskuggväxel, ävensom viss annan utrustning. För dessa arbeten beräknades tillgängliga medel vara tillräckliga under vissa förutsättningar, bl. a. att fartygets egen personal anlätades för uttagning av det befintliga maskineriet och för maskinrummets iordningställande för installationen av det nya.

Efter särskild framställning utarbetade även Food and Agriculture Organization of the United Nations (FAO) ett memorandum i anledning av fiskeristyrelsens berörda förslag. Däri förklarades, att en Burmeister & Wain Alpha motor av viss typ, försedd med propeller med vridbara blad, skulle ha vissa närmare angivna fördelar i förhållande till det av fiskeristyrelsen föreslagna maskineriet. Styrelsen avgav därefter utlåtande i anledning av FAO:s memorandum och föreslog därvid vissa smärre jämkningar samt uppgjorde en kostnadssammanställning, slutande på 1 025 000 kronor. I maskinfrågan avgåvos vidare utlåtanden av Swenzén den 13 februari 1957, av sjöfartsstyrelsen den 16 februari 1957 och av marinförvaltningen den 6 mars samma år.

Den 15 mars 1957 meddelade Kungl. Maj:t beslut i ärendet och fann därvid, att Skagerak borde förses med nytt maskineri av den i FAO:s memorandum förordade typen. Vad fiskeristyrelsen i anslutning till detta memorandum m. m. slutligen föreslagit beträffande viss maskinell utrustning och andra arbeten ansåge sig Kungl. Maj:t i huvudsak kunna biträda. Kungl. Maj:t uppdrog åt sjöfartsstyrelsen att efter samråd med fiskeristyrelsen och med beaktande av i ärendet gjorda utredningar och avgivna utlåtanden utarbeta ritningar och program för fartygets iståndsättande, träffa avtal om erforderliga arbetens utförande m. m. samt verkställa noggrann kontroll och inspektion under och efter arbetenas utförande. Uppdraget borde om möjligt fullföljas med sådan skyndsamhet, att utrivning av det gamla maskineriet och insättning av nytt kunde påbörjas vid den tidpunkt sjöfartsstyrelsen bedömde att det nuvarande maskineriet icke längre borde vara i drift. I anslutning till förenämnda installationsarbeten borde jämväl förefintliga brister beträffande fartygets däck och roderhjärtstock avhjälpas. Kungl. Maj:t ville framdeles på framställning av fiskeristyrelsen meddela beslut om sättet för täckande av kostnaderna för sistnämnda åtgärder.

Fiskeristyrelsens ovan omnämnda kostnadssammanställning innehåller följande delbelopp.

1. B&W Alphamotor	350 000
2. Motorinstallation, beräknad till 50 procent av inköpskostnaden	175 000
3. Hydrauliska däckmaskiner med tillhörande kraftmaskiner	170 000
4. Installation av hydrauliska maskiner	30 000
5. Elektriska arbeten	100 000
6. Skrovarbeten	200 000
	<hr/>
	Summa kronor 1 025 000

Ombyggnadsarbetena igångsattes av sjöfartsstyrelsen i juni 1957 genom att det äldre maskineriet avlägsnades. I augusti 1957 påbörjades arbetet med det nya maskineriet vid Oskarshamns varv, och dessa arbeten väntas vara färdiga vid 1957 års slut. Kostnaderna beräknas komma att åtskilligt överstiga det i ovan intagna förteckning angivna slutbeloppet, emedan arbetskostnaderna efter hand stigit och vissa ytterligare arbeten tillkommit. De anses dock komma att stanna inom ramen för anslagna medel.

I den ovannämnda utredning som år 1955 verkställdes av f. d. marindirektören B. Swenzén ha vissa synpunkter redovisats beträffande det äldre maskineriets egenskaper och förutsättningar. Systemet med drivgasgeneratorer av ifrågavarande utformning betecknas där som en i och för sig genial idé. Just på ett fartyg som Skagerak kunde denna typ väntas vara särskilt lämplig, icke endast med hänsyn till den låga bränsleförbrukningen och det enkla och smidiga sättet att verkställa önskade manövrar hos propellermaskinen utan även därför att drivgasen ansågs lämplig för drift av däcksmaskineriet. Skageraks drivgasare blevo därjämte prototyp för drivgasarna till det betydligt större maskineri, som kort därefter insattes vid ombyggnad av den svenska minkryssaren Clas Fleming. Drivgasen omsatte dock i sistnämnda fall sin energi i turbiner, som drevo propellrarna.

Den mängd driftstörningar, som inträffat under fartygets första år och för vilka 1937 års statsrevisorer redogjort, vore närmast att beteckna som barnsjukdomar. Att sådana inträffade under de första åren för ett maskineri av helt ny princip vore icke förvånansvärt. Redan en dieselmotor som arbetade efter traditionella linjer kunde, om man ändrade cylinderdimensioner eller varvtal, bli föremål för störningar. Maskinpersonalen, som till största delen kom från det gamla ångdrivna fartyget, hade även till en början varit ovan vid maskintypen och måst tränas i de nya uppgifterna. När driftstörningarna sedan fortsatt och orsakat långvariga reparationer och hinder i fartygets användning, kunde förhållandena emellertid icke anses godtagbara. Swenzén har i sin utredning pekat på en del förhållanden med vilka störningarna kunde tänkas sammanhånga. Valet av huvuddimensioner för drivgasarna hade skett med hänsyn till önskad erfarenhet för Clas Fleming, som otvivelaktigt dragit nytta därav. Emellertid hade balansen hos drivgasarna på Skagerak blivit otillfredsställande och de däri-

genom uppträdande skakningarna kunde ha bidragit till den mindre goda driftsäkerheten. Därtill kom att bäddarna givits en olycklig utformning, som haft sin orsak i vissa konstruktiva förhållanden. De höga temperaturerna kunde ha påverkat materialets hållfasthetsegenskaper och kylvattnets passage blivit en annan än den tänkta, beroende på konstruktiva fel eller förskjutningar i gjutkärnorna. Dålig kvalitet på gjutgodset kunde också ha bidragit till det ogynnsamma resultatet. Såsom en särskild omständighet tillkom också maskineriets stora volym i förhållande till maskinrummets utrymme, vilket medförde att isärtagning av maskindelar vid reparationer bleve mera tidsödande än vanligt.

Ur den nu nämnda utredningen må återgivas följande sammanställning över den tid som Skagerak icke kunnat utnyttjas på grund av reparationer eller haverier på maskineriet.

<i>Tid då reparation pågått</i>	<i>Plats eller verkstad</i>	<i>Arbetets art</i>	<i>Anmärkning</i>	<i>Antal dagar</i>
<i>1935</i>				
4/9—6/9	Götaverken	Maskinreparation.		3
29/9—3/10	»	»	Expeditionen avbruten	5
30/10—31/10	Varberg	»	»	2
15/11—14/12	Götaverken	»	Expeditionen avbruten	30
				40
<i>1936</i>				
24/2—25/2	Götaverken	»	Expeditionen avbruten	2
14/3—7/5	»	»	Expeditionen uppskjuten	55
11/5—12/5	»	»	Expeditionen avbruten	2
20/5—21/5	Oskarshamn	»	Expeditionen fördröjd	2
3/6—5/6	Ystad	»	»	3
7/6—9/6	Göteborg	»		3
6/8—8/8	»	»		3
5/9—13/9	»	»		9
28/8—29/9	»	Prov med maskin.		2
				81
<i>1937</i>				
18/1—15/2	Götaverken	Nedmontering o. besiktning av maskineriet.		29
22/7—9/8	Under Shetlandsexpeditionen	Särskild rapport.	Expeditionen förkortad	
12/8—18/8	Götaverken	Maskinreparation.		7
23/8—26/8	Libau	»	Expeditionen fördröjd	4
1/9—9/9	Göteborg	»		9
				49

<i>Tid då reparation pågått</i>	<i>Plats eller verkstad</i>	<i>Arbetets art</i>	<i>Anmärkning</i>	<i>Antal dagar</i>
<i>1938</i>				
6/12—13/1	Götaverken	Maskinreparation.		39
14/1—20/1	»	Prov med maskin.		7
12/4—30/4	»	Maskinreparation.		9
1/6—11/6	»	»		11
1/7—25/7	»	»		25
16/10—22/10	Göteborg	»		7
				98
<i>1939 (jan.—aug.)</i>				
6/12—10/1	Götaverken	Maskinreparation.		36
14/4—17/5	»	»		34
18/5—30/5	»	Diverse prov.		13
				83

Antal dagar som fartyget legat vid varv under tiden sept. 1939—juni 1945 då fartyget disponerades av marinen:

1939	54	dagar
1940	23	»
1941	25	»
1942	35	»
1943	37	»
1944	20	»
1945	56	»

<i>1945 (juli—dec.)</i>				
1/7—26/7	Göteborg	Aterbesiktning i samband med fartygets överlämnande från marinen.		26
<i>1946</i>				
21/11—25/2	Götaverken	Maskinöversyn: Fullständig översyn.		97
26/2—30/2	Göteborg	Prov med maskin.		5
22/8—7/9	Göteborg	Maskinreparation: Översyn och reparation av maskineriet.		17
16/9	Esterhead	Maskinreparation: Kolvbyte.		1
1/11—20/12	Göteborg	Maskinreparation:		50
				170
<i>1947</i>				
21/12—15/1	Götaverken	Maskinreparation: Reparation i samband med föregående period		26
18/1—21/1	Skagen	Maskinreparation: Cylinderläcka.		4
22/1—2/2	Götaverken	Maskinreparation: Generatorerna.		12
10/4—28/4	»	Maskinreparation: Varvsöversyn.		19
1/6—6/6	Göteborg	Maskinreparation: Kolvbyte, provkörning.		6
8/8—13/8	Göteborg	Maskinreparation: Kolvbyte.		6
25/10—27/10	Göteborg	Maskinreparation: Översyn av generatorerna.		3
				80

<i>Tid då reparation pågått</i>	<i>Plats eller verkstad</i>	<i>Arbetets art</i>	<i>Anmärkning</i>	<i>Antal dagar</i>
<i>1948</i>				
6/11—4/3	Götaverken	Maskinhaveri: Varvsöversyn. Haveri å cylinder. Utbyte av 2 spruckna plåtar under generatorbäddarna.		120
15/4—29/4	Göteborg	Maskinhaveri: Haveri å generatorcylinder.		15
3/8—6/11	Falkenberg	Ombyggnad.		96
7/11—17/11	Göteborg	Maskinhaveri: Haveri å cylinder.		10
				241
<i>1949</i>				
16/3—23/3	Göteborg	Maskinreparation: Översynsarbeten.		8
21/5—14/7	Göteborg	Maskinreparation: Varvsöversyn.		55
2/9	Aberdeen	Maskinreparation: Kolvbyte.		1
22/10	Göteborg	Maskinreparation: Kolvbyte.		1
22/11	Lysekil	Maskinreparation: Kolvbyte.		1
				66
<i>1950</i>				
25/1	Visby	Maskinreparation: Kolvbyte.		1
30/3—10/4	Göteborg	Maskinreparation: Översyn propellermaskin.		11
24/4—8/6	Götaverken	Maskinreparation: Översyn och klassning.		45
1/10—5/10	Göteborg	Maskinreparation: Mindre maskinarbeten.		5
				62
<i>1951</i>				
21/12—5/1	Göteborg	Maskinreparation: Provisorisk reparation av omkastningen propellermaskin.	Expeditionen uppskjuten.	16
7/2—18/2	Göteborg	Maskinreparation: Reparation av omkastningen propellermaskin. Reparation av trålspelel.		12
14/4—12/5	Karlskrona	Maskinreparation: Översyn och reparation av hjälpmotorer, generatorer, propellermaskin och däckmaskiner. Istyckning av sprucken plåt under Bb generatorbädd.		29

<i>Tid då reparation pågått</i>	<i>Plats eller verkstad</i>	<i>Arbetets art</i>	<i>Anmärkning</i>	<i>Antal dagar</i>
15/5—22/5	Göteborg	Maskinreparation: Kolvdragning.		8
11/9—27/9	Göteborg	Maskinreparation: Översyn och reparation. Reparation av spel.		17
				82
<i>1952</i>				
10/4—7/5	Karlskrona	Maskinreparation: Varvsöversyn, dockning, istyckning av spruckna plåtar under generatorbäddarna.	Förlängning av generatorbäddarna beordrad.	28
26/5—7/5	Götaverken	Maskinreparation: Förlängning av generatorbäddarna enl. föreläggande ovan.	Expeditionen uppskjuten.	13
				41
<i>1953</i>				
19/3—27/4	Karlskrona	Maskinreparation: Varvsöversyn, dockning. Istyckning av spruckna plåtar under generatorbäddarna.		40
13/7	Karlskrona	Maskinreparation: Kolvbyte.		1
30/7—31/7	Karlskrona	Maskinreparation.		2
11/12—20/12	Götaverken	Maskinhaveri: Utbyte av en sprucken och en fränt cylinder till generatorerna. Reparation av varvtalsregulatorerna. Reparation av omkastningen propellermaskin.	Expeditionen avbruten.	10
				53
Medeltal under åren 1935—1953: 75 dagar varje år.				
<i>1954</i>				
7/1—20/1	Götaverken	Maskinhaveri: Reparationer i samband med föregående.	Expeditionen uppskjuten.	14
6/3—8/3	Nya Varvet	Maskinreparation: Reparation av styrmaskin.	Isbrytningen avbruten	3
25/5—9/6	Nya Varvet	Maskinreparation: Haveri å varvtalsregulatorerna.		16
30/8—14/9	Lundby mek. verkstad	Maskinreparation: Haveri å och reparation av generatorerna.	Expeditionen uppskjuten.	16

<i>Tid då reparation pågått</i>	<i>Plats eller verkstad</i>	<i>Arbetets art</i>	<i>Anmärkning</i>	<i>Antal dagar</i>
5/10—10/10	Rouen	Maskinreparation: Reparation av styr- maskin.		6
13/12—17/12	Nya Varvet	Maskinreparation: Reparation av styr- maskin.		5
				<hr/> 60
		<i>1955</i>		
14/1—12/2	Göteborg	Maskinreparation: Haveri å varm- luftregulatorerna.	Expedition- nen avbruten.	30
12/3—19/3	Göteborg	Maskinreparation: Översyn och repara- tion av propeller- maskin.		8
2/5—9/6	Göteborg	Maskinreparation: Allmän översyn av maskineri och däckmaskiner.		38
11/8—16/8	Göteborg	Maskinreparation: Haveri å styrmaskin och lager huvudma- skin.		6
6/10—16/10	Göteborg	Maskinhaveri: Generatorcylinder och styrmaskin.		11
23/10—27/11	Göteborg	Rep. av trålspel. Maskinreparation: Fortsatta arbeten å föregående haveri.		36
				<hr/> 129
		<i>1956</i>		
10/2—15/3	Göteborg	Maskinreparation: Haveri å generator- kolvar. Reparation av styrmaskin.		35
23/4—8/5	Göteborg	Maskinhaveri: Haveri å Sb genera- tor o. styrmaskin. Förarbete för avgång till Karlskrona för översyn o. re- paration.		16
11/5—7/7	Karlskrona	Översyn, sjövärdig- hetsbesiktning, ut- byte av styrma- skin.		57
9/7—15/8	Göteborg	Utbyte av styr- maskin till större, 6 t/m.		38
27/8—28/8	Karlskrona	Maskinhaveri: Haveri å utström- ningsventil och Sb hjälpmaskin. Pro- visorisk repara- tion.		2

<i>Tid då reparation pågått</i>	<i>Plats eller verkstad</i>	<i>Arbetets art</i>	<i>Anmärkning</i>	<i>Antal dagar</i>
1/9—20/9	Göteborg	Maskinhaveri: Reparation i samband med föregående. Utbyte av hjälpmaskinerna.		20
20/10—1956 —6/1 1957	Göteborg	Stillaliggande på grund av förelägganden om fortsatt förnyad sjövärdighetsbesiktning.		79
				247
		1957		
7/1	Götaverken			

I propositionen 1955: 124 angående inrättande av ett sjöfartsverk m. m. behandlades utan erinran från riksdagens sida frågan om vården av det statliga fartygsbeståndet hos civila myndigheter. Därvid uttalades bl. a. att ett framlagt förslag att under sjöfartsverkets vård lägga hela detta bestånd icke kunde tillstyrkas. Det framhölls emellertid att det möjligen framdeles kunde bli anledning återkomma därtill, om det vid en närmare undersökning skulle visa sig att en dylik förändring skulle innebära påtagliga praktiska fördelar.

Något övervägande av frågan om vården av det statliga fartygsbeståndet hos civila myndigheter har emellertid icke ägt rum i annan mån än såvitt gäller fiskeristyrelsens fartyg. Den 27 juni 1957 har nämligen Kungl. Maj:t lämnat bemyndigande för tillsättande av en utredning inom jordbruksdepartementet angående användningen och handhavandet av vården av undersöknings- och bevakningsfartygen Skagerak och Eystrasalt. I direktiven för den tillkallade utredningsmannen har framhållits, att det borde prövas vilken myndighet som ändamålsenligast kunde handha vården av fartygen. Därvid borde beaktas vikten av att vården av fartygen omhänderhades av ekonomisk och teknisk sakkunskap samt att densamma kunde ske utan eftersättande av fiskeriintressena.

I detta sammanhang vilja revisorerna lämna följande sammanställning angående de statliga fartyg som handhas av civila myndigheter.

Sjöfartsstyrelsen

Sjöfartsstyrelsen disponerar över fartygsmateriel som övertagits från lotsverket, sjökarteverket samt väg- och vattenbyggnadsverket.

Från lotsverket ha övertagits 6 lotsdistriktsfartyg, 2 reservfartyg, 16 fyrskepp, 4 reservfyrskepp, 1 arbetsfartyg, 3 arbetskuttrar, 2 gasningsjakter, 15 lotskuttrar, ca 190 lotskuttrar (tillhöriga lotspersonalen), ca 85 fyrplatsbåtar, prickpråmar och arbetspråmar m. m. samt 7 livräddningsbåtar.

Detta fartygsbestånd, som är fördelat över hela svenska kusten, överses

vid varv eller verkstäder som ligga i närheten av respektive fartygs eller båts stationeringsort. Vid större ombyggnads- eller omändringsarbeten å denna fartygsmateriel har det varv anlitats som vid anbudsinfordran avgivit förmånligaste anbud. För mindre omfattande arbeten, för särskilt brådsakande dylika eller där endast ett varv eller en verkstad varit tillgängliga ha arbetena utförts utan att anbud i förväg alltid infordrats. Vid sjöfartsstyrelsens eget varv på Djurgården utföres så mycket arbete på fartygsmaterielen som de personella resurserna och den tillgängliga verktygsutrustningen medgiva.

Från sjökartverket ha övertagits 6 utsjömätningfartyg, 4 kustsjömätningfartyg, 1 militärsjömätningfartyg, 1 fartyg för magnetiska mätningar samt 29 mätningbåtar.

Efter mätningssäsongens slut uppläggas fartygen vid varv i närheten av respektive mätningssområden, varefter erforderliga arbeten utföras efter infordrande av anbud.

Mätningssätarnas motorer bruka efter säsongen uttagas ur båtarna och lämnas för översyn och reparation till verkstäder som äro specialister på sådana motorer. Sålunda överses vanligen ett 15-tal motorer tillhöriga båtar förlagda till ostkusten vid Rudoffs verkstäder i Stockholm, under det att ett 10-tal motorer från till västkusten förlagda mätningbåtar överses vid Göteborgs örlogsvarv. Övriga motorer överses vid de varv dit ifrågavarande båtar eventuellt kunna bliva förlagda över vintern.

Under mätningssäsongens eventuellt erforderliga reparationer å fartygsmaterielen utföras vid närmaste lämpliga varv eller verkstad, i den mån egen personal å respektive fartyg ej lämpligen kan utföra arbetena.

Från väg- och vattenbyggnadsstyrelsen ha övertagits 2 paternosterverk, 2 enskopeverk, 6 gripskopeverk, 7 bogserbåtar samt 12 mudderpråmar.

Denna fartygsmateriel har hittills hyrts från väg- och vattenbyggnadsstyrelsens förrådsfond men är avsedd att framdeles helt övergå i sjöfartsstyrelsens ägo.

Underhålls- och reparationsarbeten å denna materiel ha utförts vid närbelägna varv.

Ur underhålls- och reparationssynpunkt sorterar den nu nämnda fartygsmaterielen under underhållssektionen inom fartygsbyrån i sjöfartsstyrelsen. Sjöfartsrådet (civilingenjör, skeppsbyggare) har där som medhjälpare i detta avseende en byrådirektör (civilingenjör, skeppsbyggare), tre byråingenjörer och en verkmästare. Fartygsinspektörerna i de olika fartygsinspektionsdistrikten äro behjälpliga vid besiktningar å styrelsens fartygsmateriel.

Järnvägsstyrelsen

Tågfärjesektionen i Malmö disponerar över 4 tåg- och godsfärjor, »Drottning Viktoria», »Konung Gustaf V», »Malmöhus» och »Starke», samt en

bogserbåt, »Trelleborg, S. J.». En ny färja är under byggnad och skall levereras under våren 1958.

För underhållet och skötseln av färjorna och bogserbåten svarar en maskiningenjör med civilingenjörskompetens. För utförandet av erforderliga varvsarbeten anlitas i första hand Kockums Mek. Verkstad, Malmö, där statliga fartyg årligen åtnjuta visst antal fria dockningsdagar. Även andra varv anlitas för dylika arbeten, såsom Helsingborgs Varf, Lindholmens Varv i Göteborg och marinverkstäderna i Karlskrona.

Då fråga är om mera omfattande arbeten å ett fartyg, förlägges detta till det varv som vid anbudsinfordran avgivit förmånligaste anbud. I övrigt torde i allmänhet arbetena utföras på löpande räkning.

För mindre översyn och ej alltför omfattande reparationer, som ej kräva dockning, å de i Trelleborg stationerade fartygen anlitas en mekanisk verkstad därstädes. Maskinpersonalen på fartygen utför i mån av tid och verktygsutrustning fortlöpande översyn å fartygens maskinerier.

Färjorna och bogserbåten äro underkastade fartygsinspektionens bestämmelser.

Väg- och vattenbyggnadsstyrelsen

Förrådsbyrån vid väg- och vattenbyggnadsstyrelsen förfogar över ca 130 landsvägsfärjor fördelade över hela landet. Dessa färjor äro av tre olika typer: frigående färjor (38), linstyrda färjor (84) och båtar (6). Av dessa äro 92 byggda av stål, 10 av betong och 26 av trä.

I färjorna äro inmonterade ett 40-tal Penta B4B bensinmotorer (i stort sett identiska med motorerna i Volvo 444), ett 40-tal Penta dieselmotorer och ett 30-tal Scania-Vabis dieselmotorer (liknande dem som finnas i av dessa firmor tillverkade lastbilar och bussar) samt ett 50-tal motorer av olika typer, storlekar och fabrikat.

Färjorna överses i allmänhet vid närbelägna varv och verkstäder. Motorerna, som i många fall kunna ersättas med utbytesmotorer, överses och justeras i stor utsträckning vid respektive vägdistrikts centraldepå. Vid genomgripande reparationer av dieselmotorer från Penta och Scania-Vabis sändas motorerna in till dessa firmor för att få den mest sakkunniga översynen.

Samtliga färjor skola fylla fartygsinspektionens bestämmelser.

För underhållet av färjorna och för nyanskaffning av materiel svara en verkstadsinspektör (civilingenjör) och en byråingenjör, båda på styrelsens förrådsbyrå.

Generaltullstyrelsen

För bevakning av de svenska kusterna finnas 15 tullkryssare, 25 tulljakter, 10 racerbåtar, 13 tullslupar och 19 prejbåtar.

Motorbeståndet utgöres av såväl svenska som utländska bensin- och

dieselmotorer. Båtarna äro ej underkastade fartygsinspektionens föreskrifter.

För reparation av båt- och motormateriel anlitas olika statliga och privata varv och verkstäder, varvid valet av varv och verkstad göres med hänsyn till belägenheten i förhållande till båtens stationeringsort m. m. En stor del av arbetena utföras vid kustartilleriets verkstäder vid Vaxholm, där kustbevakningen även har förråd.

Underhållsfrågor handläggas av en teknisk avdelning inom gränschefens expedition. Personalen utgöres av en byråingenjör (civilingenjör, skeppsbyggare) såsom chef, en ingenjör för båt- och motorfrågor, en ingenjör för telefrågor samt en förvaltare.

Fiskeristyrelsen

Till fiskeristyrelsens förfogande stå undersökningsfartygen Skagerak och Eystrasalt.

Fiskeristyrelsen, som saknar egen teknisk expertis på detta område, har för frågor av fartygsteknisk natur rörande fartygen anlitat konsulterande fartygsinspektör.

Fartygen äro underkastade fartygsinspektionens bestämmelser.

Vattenfallsstyrelsen

Endast ett fartyg, tankfartyget »Isefjord», disponeras av vattenfallsstyrelsen. »Isefjord» äges till 2/3 av svenska staten och till 1/3 av danska staten. Dess skötsel handhaves inom vattenfallsstyrelsen av en ingenjör.

Fartyget är underkastat fartygsinspektionens föreskrifter.

Isbrytarfartygen

De statliga isbrytarna, vilka hittills handhafs av marinförvaltningen och vanligtvis översetts och reparerats vid marinverkstäderna i Stockholm och Karlskrona, äro avsedda att överflyttas till sjöfartsstyrelsen, men tidpunkten härför har ännu ej fastställts.

Revisorernas uttalande. Undersöknings- och bevakningsfartyget Skagerak har till uppgift att utgöra bas för vetenskapliga hydrografisk-biologiska undersökningar av de Sverige omgivande haven. Fartyget användes dessutom till mera praktiskt betonade uppgifter i fiskerinäringens tjänst, exempelvis sillrekognosceringar, bevakning av fiskevatten samt direkt hjälp åt fiskefartyg i form av bogsering och isbrytning.

Det nuvarande fartyget Skagerak byggdes åren 1934—1935 och utrustades därvid med ett s. k. drivgasmaskineri — en typ som tidigare praktiskt taget icke prövats i Sverige. Redan under de första åren råkade emellertid maskineriet ut för en serie driftstörningar och haverier, som starkt minskade möjligheterna att använda fartyget för sitt ändamål. För dessa ti-

digare missöden ha 1937 års statsrevisorer lämnat en utförlig redogörelse.

Vid nyss angivna tid funnos ännu vissa förhoppningar, att de inträffade driftstörningarna kunde betraktas som en naturlig följd av att det här gällde en teknisk nyhet. Den senare utvecklingen har emellertid visat att det även i fortsättningen förekommit så allvarliga och ofta upprepade maskinskadorna ombord på Skagerak, att fartygets normala arbete i fiskerinäringens och forskningens tjänst starkt rubbats. År 1949 anmälde fiskeristyrelsen för Kungl. Maj:t att bristerna på Skageraks maskineri och de olägenheter som därav orsakades voro så betydande, att maskineriet måste förnyas inom en snar framtid.

Under tiden därefter har frågan om behovet av nytt maskineri på Skagerak samt den lämpliga utformningen därav varit föremål för ett oavbrutet utredningsarbete genom olika myndigheter m. fl. År 1954 blev frågan förelagd riksdagen, som för anskaffande av nytt maskineri på fartyget anvisade ett anslag av mer än 1,5 miljoner kronor. Utredningarna resulterade emellertid icke i definitivt beslut om ombyggnad av fartygsmaskineriet förrän i mars 1957. Man valde då en maskintyp som förordats av Förenta Nationernas fackorganisation FAO, dock med av fiskeristyrelsen föreslagna modifieringar beträffande viss utrustning. Vid denna tidpunkt befann sig fartygets maskineri i ett sådant tillstånd att det icke kunde förklaras sjövärdigt av vederbörande fartygsinspektionsmyndighet med mindre vissa omfattande och kostnadskrävande åtgärder vidtogos.

Revisorerna äro icke beredda att avgiva något på rent tekniska överbäganden grundat slutomdöme beträffande Skageraks framdrivningsmaskineri. Uppenbart är dock att ifrågakvarande ärende erhållit en synnerligen otillfredsställande behandling i såväl tekniskt som administrativt hänseende. Misstag synas ha förelegat redan i fråga om konstruktionen och installationen, varjämte de svårigheter som mött i fråga om maskineriets handhavande sedermera icke kunnat bemästras. Till följd härav har fartyget under hela sin tjänstetid för civila ändamål varit långt ifrån godtagbart ur driftsäkerhetssynpunkt. Det torde kunna antagas att väsentligt minskade reparationskostnader och liggetider uppkommit, om fartyget fortlöpande stått under överinseende av tekniskt sakkunnig myndighet eller fackman. I administrativt hänseende framträder särskilt den avsevärda tidsåtgången i samband med den mängd av utredningar, utlåtanden och överbäganden som förekommit i ärendet. Den väsentligaste olägenheten har därvid givetvis bestått i den begränsning av fartygets användningsmöjligheter i fiskets tjänst som därav orsakats; det må dock även framhållas att driftkostnaderna under fartygets liggetider icke varit obetydliga, bl. a. med hänsyn till att fartyget är utrustat med särskild personal, som icke kunnat utnyttjas i full utsträckning. Revisorerna ha icke heller kunnat undgå att ställa sig frågande inför den omständigheten, att den betydligt mindre kostnadskrävande lösning av maskinfrågan som slutligen valdes genom Kungl. Maj:ts

beslut i mars innevarande år icke tidigare synes ha övervägts och icke kom till synes när frågan år 1954 anmäldes för riksdagen.

Med hänsyn till vad i detta ärende förekommit ha revisorerna velat lämna en redogörelse för handläggningen av frågan om fartyget Skageraks maskineri.

I det föregående har intagits en översikt rörande de staten tillhöriga fartyg som användas för olika civila ändamål. Därav framgår att ett flertal olika myndigheter, såsom sjöfartsstyrelsen, generaltullstyrelsen, väg- och vattenbyggnadsstyrelsen, järnvägsstyrelsen och fiskeristyrelsen, ha att handlägga frågor om anskaffande och vård av större fartyg. I samband med inrättandet år 1955 av sjöfartsstyrelsen berördes i korthet frågan om lämpligheten att lägga hela detta fartygsbestånd under sjöfartsverkets vård, men uppslaget fullföljdes icke. Det framhölls dock att det framdeles kunde bli anledning att återkomma till frågan. Det kan visserligen sägas att sådant samband råder mellan dessa fartygs användning för sina olika ändamål och frågan om den löpande vården av fartygen, att dithörande ärenden böra handläggas av den myndighet under vilken vederbörande fartyg på grund av sin användning lyder. Enligt revisorernas mening kan det emellertid samtidigt göras gällande, att åtskilliga fördelar skulle vara att vinna på ett sammanförande av de statliga organen på området, även om förhållanden och förutsättningar kunna variera åtskilligt de olika verken emellan. F. n. arbetar inom envar av berörda myndigheter en till antalet ytterst begränsad personal med uppgifter av ifrågavarande natur. Genom sammanförande av dessa spridda resurser till en gemensam enhet, förslagsvis förlagd till sjöfartsstyrelsen, är det tänkbart att förutsättningar skapas för ökad effektivitet och styrka såväl i fråga om konstruktiva uppgifter som beträffande löpande göromål med tillsyn, kontroll och service. Den större fond av erfarenhet m. m. som därigenom skulle bli tillgänglig skulle även kunna med större fördel utnyttjas, då det gäller kännedom om samt kontakt och uppgörelser med skeppsvarv och leverantörer. Revisorerna vilja därför föreslå att ett övervägande rörande denna fråga kommer till stånd, varvid även förutsättningarna för en dylik organisations samarbete med motsvarande marina myndigheter synas böra ägnas uppmärksamhet.

Revisorerna vilja i detta sammanhang erinra om att Kungl. Maj:t i juni innevarande år lämnat bemyndigande att tillsätta en särskild utredningsman med uppdrag att pröva bl. a. frågan om vilken myndighet som framdeles skall handha vården om statens undersöknings- och bevakningsfartyg för fiskets behov. Det synes vara lämpligt att sistnämnda spörsmål och den av revisorerna berörda mera vittomfattande frågan om hela det statliga civila fartygsbeståndet bli föremål för utredning i ett sammanhang.

Domänverkets markfond

Efter den på 1820- och 1830-talen genomförda skatteförsäljningen av kronoskogar återstodo endast ett fåtal skogar av denna kategori, innehållande en areal av knappt 27 000 hektar. Fr. o. m. 1860-talet vunno emellertid kronoparkerna åter betydande tillökning. År 1870 utgjorde arealen mer än 425 000 hektar och vid sekelskiftet 4 518 000 hektar.

En belysning av de förhållanden varunder denna ökning ägt rum torde vara av intresse. Efter den ovan omnämnda försäljningen av kronoskogarna i landets mellersta och sydligare delar blevo vidsträckta skogsmarker avhända kronan även i de norra länen genom det sätt varpå den allmänna avvitrningen då utfördes. Inom socknarna befintlig skogsmark utdelades vanligen »för jordbrukets och odlingens främjande» i sin helhet på hemmanen, vilka därigenom erhöilo skogsmarksarealer som gingo långt utöver vad som enligt nutida betraktelsesätt anses påkallat av jordbruksekonomiska skäl. Sedan vid mitten av 1800-talet en allmän värdestegring inträffat på skogsprodukter, blevo dessa skogar föremål för livlig spekulation och övergingo snart i andra händer för avverkning, ofta utan all hänsyn till det framtida beståndet. Efter hand fästes på grund härav den allmänna uppmärksamheten på angelägenheten av att staten för egen räkning borde tillvarataga och för framtiden bevara och vårda sina skogstillgångar, i synnerhet som vidsträckta skogsmarker då ännu funnos odisponerade i övre Norrland och en del av Dalarna. Inom övriga delar av landet funnos också vid kungsgårdar och andra kronan omedelbart förbehållna eller utarrenderade hemman och lägenheter betydande skogstillgångar, vilkas bevarande ansågs vara för staten av synnerlig vikt. Det dittills följda systemet, som gått ut på kronoparkernas och kronoallmänningarnas försäljning i de sydligare landsdelarna och de norra skogsmarkernas uppdelning på hemman och nybyggen, fick nu lämna rum för en tidsenligare lagstiftning och administration. En följdriktig tillämpning av de författningar som utfärdades fr. o. m. 1860-talet i enlighet med den nyare uppfattningen av statsskogarnas betydelse medförde, att kronoparker i stor omfattning kommo till stånd. I de norra landsdelarna iakttogos sålunda kronans intressen vid där utförda avvitrningar och storskiften och skärpt kontroll genomfördes över nybyggesväsendet, varigenom ett flertal vanhävdade nybyggen återföillo till kronan. I övriga landsdelar avsattes lämplig skogsmark vid de för statsverket föga givande kronoegendomarnas försäljning eller utarrendering. Vidare uppkommo kronoparker därigenom att avtal träffades med innehavare av stockfångsprivilegier om överlåtelse till kronan av utbrutna skogsområden. Till denna kategori höra också tre rekognitionsskogar och åtskilliga mindre områden som förut varit upplåtna för olika ändamål.

Omsorgen om statsskogarnas förökande har emellertid icke varit in-

skränkt till bevarande av kronans odisponerade eller förlänade skogar utan har även gått ut på att genom förvärvande av enskild skogsmark utvidga de förutvarande kronoparkerna eller bilda nya sådana. Till dylika markinköp har tillgång beretts dels genom för ändamålet särskilt anvisade medel från reservationsanslaget till skogsväsendet (under åren 1875—1879), dels och framför allt genom försäljningsmedel för mindre kronolägenheter. Till väsentlig del voro emellertid de inköpta områdena antingen skoglösa eller bevuxna med ungskog, varför någon större skogsavkastning till en början icke kunde påräknas. Vissa komplex utgjordes dock av väl skötta f. d. bruks-
skogar.

Den omfattning i vilken de omnämnda åtgärderna inbördes bidrogo till kronoparkernas utökning framgår av följande uppställning, som avser läget vid slutet av år 1895.

Kronoparker, bildade vid avvitrningar och storskiften	3 461 296 ha
» bildade av återfallna nybyggeskogar	51 075 ha
» avsatta vid kronoegendomars försäljning eller utarrendering	82 187 ha
» bildade av till kronan överlåtna stockfångs- skogar	9 428 ha
» bildade av återfallna rekognitionsskogar samt andra kronolägenheter	4 468 ha
» bildade av inköpt mark	105 853 ha
	Summa 3 714 307 ha

I kungl. förordningen den 26 januari 1894 ang. hushållningen med de allmänna skogarna i riket föreskrevs bl. a., att kronoparkerna skulle bibehållas oförminskade samt behandlas efter sådana på vetenskapliga regler grundade hushållningsplaner, som avsågo skogens framtida bestånd och högsta avkastning.

Även under detta århundrade har arbetet pågått för återställande av kronans tidigare skogsmarksinnehav. Samtidigt har emellertid vissa arealer frångått kronan. Ehuru domänverket i princip icke varit inriktat på att minska det allmännas skogsinnehav, har det givetvis icke kunnat undvikas, att mark av olika anledningar måst överlätas till andra ägare. I vissa fall har mark frångått kronan i samband med markbyten eller omarronderingar, i andra fall har mark behövt tagas i anspråk för vägändamål, militära ändamål, byggnadsändamål eller för annat allmänt syfte och därvid lämnats mot vederlag i pengar. Härjämte ha alltsedan slutet av förra århundradet avsevärda delar av jordbruksdomänernas öppna jord och byggnader fränsålts kronan. Detsamma har gällt inägor på inköpta kronoparker och på annan skogsmark; sådana inägor blevo särskilt från 1930-talets början föremål för en livligare försäljning än tidigare. Denna politik har drivits i båda parter intresse. För statsverket har innehavet av en mängd spridda jordbruk medfört en dyrbar administration och som regel icke lämnat ett fördelaktigt ekonomiskt slutresultat. Å andra sidan ha köparna — vanligen arrendato-

rer som sedan lång tid innehaft gårdarna på arrende — varit angelägna att förvärva den brukade jorden såsom egen. Tidigare har kronan vid dylika försäljningar behållit skogsmarken i sin helhet eller till övervägande del. Numera medfölja enligt gällande lagbestämmelser regelmässigt skogsområden vid försäljningarna.

Nu berörda utveckling, som innebär en utökning av kronoparkernas areal men en minskning av jordbruksdomänernas, belyses av följande tabell, som återgiver jämväl de redovisade arealerna för viss annan mark.

År	Kronoparker ha	Jordbruks- domäners icke utarrend- derade skogsmark ha	Jordbruks- domäners utarrenderade mark ha
1900.....	4 518 066	171 518	—
1905.....	4 524 260	158 399	—
1910.....	4 606 932	143 823	—
1915.....	4 698 387	123 201	170 664 ¹⁾
1920.....	5 077 558	101 067	136 229 ¹⁾
1925.....	5 336 704	98 002	89 555 ²⁾
1930.....	5 157 610	90 438	84 130
1935.....	5 348 527	—	81 200
1940.....	5 292 724	—	67 490
1945.....	5 304 885	—	64 878
1950.....	5 403 011	—	64 458
1955.....	5 403 305	—	60 146

¹⁾ Även viss skogsmark. ²⁾ Fr. o. m. 1925 endast inägor.

Av den ovan redovisade arealen för kronoskogar utgöres omkring 70 procent av produktiv skogsmark. Det bör emellertid uppmärksammas, att huvudparterna av kronoparkerna äro belägna inom de övre och inre delarna av Norrland och Dalarna. Ofta utgöras de av svaga marker på höga och ur avsättningssynpunkt dåliga lägen. 72 procent av den produktiva skogsmarksarealen äro belägna i de båda nordligaste länen. Omkring 656 000 hektar av arealen ligga ovanför den s. k. skogsodlingsgränsen, där skogsskötsel för närvarande bedrives i mycket begränsad omfattning.

Det är att märka att de återgivna arealuppgifterna i tabellen icke utgöra någon fullständig redovisning av de allmänna skogarnas arealer eller förändringarna däri. Sålunda finnas åtskilliga grupper av kronomark eller under domänverkets förvaltning stående mark som icke medtagits. Exempel härpå utgöra kronoöverlopsmarker och kronans oavmätta marker, skogar på vissa kronohemman, flygsandplanteringar, kronoholmar och skär m. m. ävensom marker som tillhöra kategorin allmänna skogar men likväl icke rubriceras som kronomarker, såsom exempelvis skogar tillhörande kronohemman med stadgad åborätt, renbetesfjällen och de till bergshantering anslagna skogarna.

Att åstadkomma någon fullständig redovisning av förändringarna i statens skogsinnehav från exempelvis sekelskiftet till våra dagar låter sig av flera skäl svårligen göra. Sålunda redovisades tidigare i markinnehavet

stora arealer kalfjäll och liknande mark, som numera lämnas utanför arealsummorna. För kronoöverloppsmarker utgjorde sådana ytor över 1 miljon hektar och för renbetesfjällen mer än 700 000 hektar. Vidare ha åtskilliga markarealer överförts från en kategori till en annan, varför ökningarna och minskningar i arealsiffrorna icke med säkerhet innebära, att motsvarande markområden tillförts eller frångått kronan. Avsevärda delar av arealökningarna under rubriken kronoparker avse sålunda allmän mark som tidigare redovisats under annan rubrik, t. ex. såsom skogsmark tillhörande jordbruksdomänerna eller såsom till bergshanteringens anslagen skog.

Vissa uppgifter om arealförändringarna på grund av köp och försäljning kunna dock lämnas. Sålunda finnas dylika uppgifter sammanställda för tiden fr. o. m. år 1930. För tiden dessförinnan finnas löpande uppgifter endast beträffande markinköp för bildande av kronoparker. Beträffande övriga markförvärv och beträffande försäljningar äro tillgängliga uppgifter icke så fullständiga, att de kunna användas i en sammanställning med anspråk på att belysa hela händelseförloppet.

Under åren 1875—1929 ha för bildande av kronoparker inköpts sammanlagt 467 083 hektar mark till ett pris av över 41 miljoner kronor. För tiden därefter framgå inköp och försäljningar av följande uppställningar.

Sammandrag över domänverkets markinköp åren 1930—1956

År	Inägor ha	Skogsmark ha	Impediment ha	Summa ha	Köpeskilling kr.
1930	136	2 607	565	3 308	744 210
1931	1 205	12 319	3 712	17 236	2 200 194
1932	303	3 753	683	4 739	704 998
1933	78	4 340	1 515	5 933	472 325
1934	3 861	51 142	13 376	68 379	10 402 375
1935	28	4 628	849	5 505	317 090
1936	74	1 213	465	1 752	569 520
1937	85	2 874	471	3 430	426 473
1938	178	1 998	754	2 930	2 779 500
1939	40	2 055	613	2 708	245 750
1940	107	830	306	1 243	230 805
1941	27	428	185	640	65 612
1942	7	263	51	321	58 095
1943	550	843	603	1 996	1 553 386
1944	391	1 110	613	2 114	1 005 600
1945	207	1 395	258	1 860	879 700
1946	46	329	85	460	434 555
1947	700	20 321	4 318	25 339	13 756 675
1948	155	1 227	414	1 796	948 550
1949	524	3 331	562	4 417	4 840 457
1950	95	459	186	740	507 715
1951	169	773	117	1 059	1 038 240
1952	225	1 381	408	2 014	2 565 501
1953	48	274	199	521	611 969
1954	144	597	246	987	1 364 065
1955	289	1 269	404	1 962	1 982 911
1956	153	5 397	1 809	7 359	6 120 143
Summa	9 825	127 156	33 767	170 748	56 826 414

Till den härefter följande tabellen över domänverkets markförsäljningar för jordbruksändamål må anmärkas, att försäljningar skett även för bostadsändamål. Dessa försäljningar avse en areal av 3 301 ha för en köpeskilling av 14,7 miljoner kronor. Då försäljningarna i huvudsak avse förhållandevis mindre arealer, har det icke i föreliggande sammanhang ansetts motiverat att redovisa desamma med deras årliga belopp. I stället har summan för åren 1930—1956 påförts i tabellens slutavsnitt och en slutsumma utförts, vilken avser samtliga försäljningar. De årliga beloppen av markförsäljningar för bostadsändamål finnas återgivna av 1951 års jordbruksrationaliseringsutredning i dess i år avgivna betänkande (SOU 1957: 8, s. 34).

Sammandrag över domänverkets markförsäljningar för jordbruksändamål under åren 1930—1956

År	Inägor ha	Skogsmark ha	Impediment ha	Summa ha	Köpeskilling kr.
1930	1 197	1 498	433	3 128	1 863 023
1931	1 505	1 253	235	2 993	1 404 285
1932	2 241	2 131	262	4 634	1 815 102
1933	3 854	4 180	849	8 883	3 403 158
1934	3 018	3 508	818	7 344	2 150 929
1935	3 812	3 611	673	8 096	2 831 399
1936	2 981	3 273	688	6 942	2 662 278
1937	3 611	4 220	1 063	8 894	3 128 475
1938	3 422	2 879	784	7 085	3 685 354
1939	3 918	3 370	777	8 065	4 548 748
1940	3 604	3 026	1 073	7 703	4 187 409
1941	2 494	1 458	218	4 170	3 362 034
1942	1 242	782	201	2 225	1 343 280
1943	418	304	179	901	767 443
1944	457	485	184	1 126	694 414
1945	100	70	17	187	169 009
1946	190	146	31	367	194 766
1947	108	73	7	188	184 112
1948	139	483	236	858	527 231
1949	221	218	36	475	465 089
1950	325	212	11	548	543 135
1951	742	321	225	1 288	1 628 373
1952	1 028	311	63	1 402	2 801 497
1953	650	613	110	1 373	1 841 376
1954	494	448	171	1 113	1 389 237
1955	764	1 884	642	3 290	2 673 807
1956	1 063	348	80	1 491	3 122 948
Tillkommer försäljningar för bostadsändamål 1930—1956	1 833	1 075	393	3 301	14 707 461
Total summa	45 432	42 180	10 459	98 070	68 095 372

Markinköpen för bildande av kronoparker ha till övervägande del likviderats av medel för försålda smärre kronoegendomar. Tidigare anlätades

emellertid även andra resurser, såsom särskilda för ändamålet anvisade anslagsmedel eller statens skogsmedel. Från år 1912 anlitas uteslutande domänverkets markfond för inköp av skogsmark.

Upprinnelsen till domänverkets markfond torde vara ett beslut av 1874 års riksdag, enligt vilket kronan tillhöriga egendomar med arrendeinkomster intill 200 kronor finge av Kungl. Maj:t försäljas. I skrivelse den 11 maj 1874 meddelade riksdagen vidare, att de inflytande försäljningsmedlen icke borde användas till löpande utgifter utan ställas till riksdagens förfogande för att användas till inköp av skogbärande eller till skogsodling användbar mark. Under slutet av 1800-talet fattade riksdagen ett flertal beslut, enligt vilka Kungl. Maj:t meddelades vidgad befogenhet att utan riksdagens hörande försälja kronan tillhörande egendomar, vilkas arrenden icke överstego vissa angivna belopp. Samtidigt inskränktes Kungl. Maj:ts rätt att disponera över de försäljningsmedel som inflöto genom försäljningarna; dispositionsrätten medgavs sålunda endast för tre år i sänder.

Samtidigt med att statens skogsförvaltning och förvaltningen av statens jordbruksdomäner fr. o. m. 1912 års ingång sammanfördes till ett statens affärsverk, vars tillgångar i budgethänseende skulle behandlas såsom en statens domäners fond, infördes den ordningen (jämf. prop. 1911: 214) att för försålda kronoegendomar inflytande köpeskillingar skulle inlevereras till domänstyrelsen samt förvaltas och redovisas såsom tillgång å statens domäners fond intill dess densamma kunde disponeras för inköp av skogsmark.

I propositionen nr 200 till 1912 års riksdag föreslogs, att Kungl. Maj:t måtte fr. o. m. den 1 januari 1913 tills vidare för inköp av skogsmark och inlösen av vissa ströängar disponera de såsom tillgång i statens domäners fond redovisade kontanta medlen. I motiveringen för förslaget framhölls bl. a., att enligt den princip som låge till grund för domänfondens inrättande dess samtliga kontanta tillgångar borde avses för inköp av skogsmark för fondens räkning. I propositionen erinrades om att såsom tillgångar på domänfonden skulle redovisas — förutom samtliga fondens fastigheter — även samtliga för försålda kronoegendomar inflytande köpeskillingar, såväl kontanter som reverser. Med sådana försäljningsmedel syntes böra likställas vissa andra valutor, såsom t. ex. medel som inflöte genom expropriation av mark från domänfondens fastigheter. Dit hörde även sådana särskilda anslag som tid efter annan av riksdagen anvisades till inköp av skogsmark. — Kungl. Maj:ts förslag enligt oförmälda proposition bifölls av riksdagen, och de bestämmelser som vid 1912 års riksdag stadfästes gälla alltjämt.

De belopp på domänverkets markfond som sedan år 1915 stått till förfogande för inköp av skogsmark framgå av följande uppställning.

Markfondens behållning

År	Kronor	År	Kronor	År	Kronor
1916	2 822 866	1930	16 957 019	1944	39 483 584
1917	4 975 063	1931	17 243 328	1945	39 511 927
1918	6 093 992	1932	18 291 947	1946	40 820 786
1919	12 758 436	1933	19 709 407	1947	31 144 206
1920	14 184 033	1934	13 577 247	1948	31 776 040
1921	15 047 713	1935	16 562 773	1949	28 871 604
1922	15 694 605	1936	18 702 781	1950	31 276 961
1923	16 860 509	1937	20 950 883	1951	34 008 828
1924	12 936 610	1938	24 077 796	1952	34 711 697
1925	13 436 190	1939	28 676 096	1953	37 003 942
1926	14 206 932	1940	32 355 231	1954	37 362 744
1927	14 937 654	1941	36 375 447	1955	43 471 600
1928	15 788 407	1942	38 646 931	1956	44 413 406
1929	15 486 349	1943	38 983 494		

Såsom framgår av tabelluppställningen visa tillgodohavandena på markfonden i stort sett en regelbundet stigande kurva. Vid ett fåtal årsslut har dock behållningen minskat i jämförelse med närmast föregående år, vanligen i samband med att domänverket avslutat något större markinköp. Några sådana mera omfattande markförvärv som skett efter år 1929 ha antecknats i nedanstående uppställning.

År	Markförvärv	Hektar	Köpe- skilling
1931	Vissa Reijmyre bruk tillhöriga fastigheter i Östergötlands län	4 993	800 000
1934	De s. k. Bergslagskomplexen, bestående av Horn-dals-, Skinnskattebergs-, Gärdsjöbo-, Färna- och Karlsdalskomplexen i Bergslagen	48 758	8 750 000
1934	Vissa Forsmarks bruks fastigheter i Uppsala län	6 926	432 500
1937	Karlsborgsverkens industrier i Nederkalix s:n, Norrbottens län	—	2 500 000
1947	Laxå bruks fastigheter i Örebro län	24 723	13 400 000
1949	Asa säteri, Kronobergs län	3 720	4 500 000
1956	Uggleheden m. fl. fastigheter i Finnskoga—Dalby socken, Värmlands län	6 179	4 800 000
	Summa	95 299	35 182 500

Likvider vid markförsäljningar och markförvärv utgöra markfondens huvudsakliga inkomster respektive utgifter. Vid sidan härom förekomma även andra poster — på inkomstsidan bl. a. ersättningar i samband med ägoutbyten och expropriationer samt på utgiftssidan vissa försäljningskostnader. Omstående tabell visar ett sammandrag över inkomster och utgifter för de senaste tre åren.

	1954	1955	1956
Inkomster:			
Markförsäljningar	1 383 595	6 350 588	3 406 943
Ersättningar i samband med ägoutbyten	—	1 580 320	948 001
Ersättningar för ianspråktagen mark för kraftledningar	—	—	316 502
Debiterade räntor	196 143	173 012	185 213
Övriga inkomster	205 215	580 561	—
Summa inkomster	1 784 953	8 684 481	4 856 659
Utgifter:			
Markinköp	1 143 636	2 285 505	3 578 295
Kostnader för försäljningar, inköp och ägoutbyten	262 618	290 120	336 558
Övriga kostnader	19 897	—	—
Summa utgifter	1 426 151	2 575 625	3 914 853

Revisorernas uttalande. Det mycket betydande mark- och skogsinnehav som av ålder varit i kronans hand blev under 1800-talets tidigare del överfört i enskilda händer. I södra och mellersta Sverige blevo kronoskogarna föremål för skatteförsäljning, och i de norra landsdelarna blevo vidsträckta markområden avhända kronan genom det sätt på vilket den allmänna avvittringen utfördes. Vid 1860-talets början återstodo av de äldre kronoskogarna icke mer än omkring 27 000 hektar. Efter hand gjorde sig emellertid den meningen gällande, att staten borde för egen räkning tillvarataga och för framtiden bevara och vårda sina skogstillgångar. Den nyare uppfattning om kronoskogarnas betydelse som därigenom hävdades medförde, att kronoparker i stor omfattning kommo till stånd. Vid sekelskiftet hade kronoparkernas ytvidd ökats till mer än 4 448 000 hektar. Den ojämförligt största andelen därav hade tillförts kronan vid avvittringar och storskiftet i de nordligaste länen, men även andra åtgärder hade bidragit till arealökningen, exempelvis stockfångs- och rekognitionsskogars återfallande till kronan samt skogsmarkens avsättning i samband med försäljning eller utarrendering av kronoegendomar. Vissa arealer hade även inköpts; för åren 1875—1900 uppgick summan därav till drygt 200 000 hektar.

Den nu antydda utvecklingen pågår i princip alltjämt. Å ena sidan eftersträvar domänverket att utöka kronoskogsarealen, vilket numera sker huvudsakligen genom markinköp. Å andra sidan är det ofrånkomligt, att stora arealer mark frångå kronan. Så sker exempelvis genom de försäljningar av jordbruksdomäner och lägenheter som sedan förra århundradet ingått i den allmänna skogsförvaltningens politik. Även i samband med ägoutbyten och expropriationer för allmänna ändamål m. m. visar det sig ofta nödvändigt att kronans innehav av fast mark decimeras.

Domänverkets markinköp för utökande av kronoskogsarealen har sedan

sekelskiftet omfattat i runt tal 437 000 hektar. Beträffande försäljning av motsvarande mark är fullständig statistik icke tillgänglig för tiden före år 1930. Under åren 1930—1956 ha emellertid försäljningarna uppgått till 98 000 hektar med ett salubelopp av 68 miljoner kronor. Som jämförelse må nämnas att under samma tidsperiod inköpen uppgått till mer än 170 000 hektar för en köpeskillning av 57 miljoner kronor. Därav ha omkring 95 000 hektar tillförts kronoskogarna i samband med förvärven av ett fåtal större skogskomplex, av vilka de största — bergslagskomplexen — avsågo en areal av mer än 48 000 hektar.

Det lär emellertid vara uppenbart att de nu nämnda arealuppgifterna icke lämna något uttömmande svar på frågan, huruvida statsverket har i sin ägo behållit de realvärden i skog och mark som kronoskogarna representera. Ett flertal skilda faktorer inverka vid denna frågas bedömande. Försäljningarna ha sålunda till avsevärt större del än inköpen varit inriktade på inägomark med därtill hörande byggnader, beträffande vilka värdena icke komma till synes i areaisiffrorna. Betydande delar av förvärven ha vidare gällt ungskog samt skogsmarker som icke varit i bästa skogliga skick: ofta avverkade eller hårt huggna områden, vilka i fråga om tillstånd och virkestillgång icke varit jämförbara med marker som domänverket av skilda anledningar måst lämna ifrån sig, sedan de under längre tid befunnit sig i kronans ägo samt varit föremål för skogsvårdande åtgärder och mera varsamma uttag.

En mera rättvisande bild av balansen mellan tillskott och avgång i kronans fastighetsbestånd av nu ifrågavarande slag torde kunna hämtas ur redovisningen för statens markfond. Denna fond kan sägas leda sitt ursprung från ett beslut av 1874 års riksdag, enligt vilket medel som influtit vid försäljning av kronans egendom icke borde användas till löpande utgifter utan allenast till inköp av skogsmark. I sin nuvarande form har fonden funnits sedan år 1912. På densamma redovisas såsom inkomster de belopp som inflyta vid försäljning av sådan kronans fasta egendom som är bokförd på domänfonden samt ersättningar för dylik egendom som på annat sätt än genom försäljning frångått kronan. Som utgifter på markfonden redovisas av domänstyrelsen utbetalade köpeskillningar vid förvärv av fast egendom ävensom motsvarande ersättningar.

Såsom framgår av den ovan lämnade redogörelsen visar behållningen på markfonden en nästan oavbruten stegring. Från omkring 3 miljoner kronor år 1916 har fonden ökat till 44,4 miljoner kronor år 1956. Bortsett från ett fåtal år, då några enstaka större markförvärv skett, har denna uppsamling av fondkapital fortskridit under de 40 år som uppgifterna avse.

Givetvis kan statsverket i sin egenskap av fastighetsägare i många fall icke motsätta sig de anspråk på övertagande av fast egendom som av skilda anledningar framställas, vare sig det gäller allmänna syften, såsom för väg- eller andra kommunikationsändamål, försvarets behov, sjöregleringar,

framdragande av kraftledningar och liknande, eller när enskilda intressen medverka, exempelvis vid ägoutbyten för omarrondering av skogsmark samt vid försäljningar till enskilda av jordbruksdomäner, lägenheter och avskilt liggande smärre skogslotter o. d. Det måste enligt revisorernas mening vara i hög grad önskvärt, att domänverket i dylika fall äger möjlighet att genom en liberal försäljningspolitik tillmötesgå framställningar om övertagande av mark för skilda ändamål. En förutsättning för att så skall kunna ske bör dock vara, att domänverket beredes möjlighet att i motsvarande utsträckning förvärva skogsmark på andra håll, främst givetvis sådana större komplex eller skiften som lämpa sig för skogsbruk i den av domänverket bedrivna formen.

Såsom tidigare nämnts ha statsmakterna i fråga om markfondens in-
språktagande fastställt, att medel som inflyta vid försäljning och annan
överlåtelse av på domänfonden redovisad mark skall användas för återköp
av skogsmark. Med hänsyn härtill kan det enligt revisorernas mening icke
anses tillfredsställande, att mycket betydande belopp samlas på denna fond
utan att återförvärv kommer till stånd. Revisorerna äro medvetna om att
stora svårigheter föreligga att finna för markfondens medel lämpliga pla-
ceringsobjekt, helst som även andra allmänna institutioner uppträda som
konkurrerande köpare. Mot bakgrunden av den utveckling som skildrats i
det föregående vilja emellertid revisorerna framhålla önskvärldheten av att
det allmännas markpolitik bedrives efter sådana linjer, att det beträffande
markfondens handhavande fattade riksdagsbeslutet kan praktiskt fullföljas.

Domänverkets skogsarrondering

På många håll i landet förete jordregisterfastigheterna på landsbygden en ägosammansättning och figurform, som kvarhåller starka drag av äldre tiders fastighetsbildningsprinciper. Särskilt finnes det härvidlag anledning att peka på den starka ägosplittring som är rådande. I Kopparbergs län torde denna splittring ha gått längst. Där är sedan länge en särskild skiftesorganisation i verksamhet för att åvägabringa rättelse i vissa socknars ägoförhållanden. Även i Norrbottens län har en liknande organisation tillkommit. Ägosplittring kan emellertid påträffas även på andra håll, främst i Norrland men även i de södra och mellersta delarna av landet, exempelvis i Kalmar län, Skaraborgs län och Värmlands län. Splittringen omfattar icke endast åkerjord utan även skogsmark.

Vad skogsmarken beträffar har ägosplittringen stundom gått så långt, att normalt individuellt skogsbruk icke är möjligt. Den till vissa gårdar hörande skogsmarken består av skiften med stor längdutsträckning, stundom uppgående till en mils längd eller mera men med ytterst ringa bredd, ibland endast några tiotal meter. Sådana skiften ha givetvis utlagts utan någon som helst hänsyn till naturliga terränggränser. Den schablonmässiga uppdelningen av skogsmarken bottnar i äldre tiders brist på kommunikationsleder i skogsmarken och i kravet på formell rättvisa vid legala delningar av fast egendom. Vid markens skiftande var det angeläget för varje delägare att erhålla andel i den skogsmark som var närbelägen byn. Detta accentuerades även därutav, att den längre bort belägna marken stundom var högre belägen och hade sämre bonitet.

Grunden till den nu berörda uppdelningen av skogsmarken lades vanligen genom laga skiftet, i vissa fall redan genom storskiftet. Sedermera har splittringen fullföljts genom förrättningar enligt 1896 års lag om hemmansklyvning, ägostyckning och jordavsöndring.

Det kan synas egendomligt att en genomgripande ägosplittring i skogsmarken kunde genomföras så pass sent som för några årtionden sedan. Det må då erinras om att under 1800-talet jordbruksnäringen lämnade försörjning för huvuddelen av landets befolkning, som därtill befann sig i stark tillväxt. Antalet brukningsenheter blev otillräckligt och försörjningsmöjligheterna begränsade, ett förhållande som bl. a. tog sig uttryck i den under 1860-talet allt starkare emigrationsströmmen. Det blev då naturligt, att statsmakterna till sist öppnade möjligheter till hemmansklyvning; därigenom uppdelades jorden i flera mindre enheter, så att flera familjer kunde få åtminstone någon egen jord. Tidigare hade statsmakterna emellertid under århundraden upprätthållit ett praktiskt taget oavvisligt förbud mot hemmansklyvning. Inom stora trakter av landet skedde även genom sämjedelning en uppdelning av fastigheter i mycket små enheter.

Ägostyckningarna tjänade icke i första hand syftet att dela upp skogsskiftena i mindre delar utan att skilja skogsmark från odlad jord. Det ansågs på 1890-talet nödvändigt att öppna en sådan möjlighet för att bevara en självvägande jordbrukarbefolkning. Meningen var därvid att bönderna skulle kunna, om så blev nödvändigt, sälja huvuddelen av skogen men behålla jorden och ett mindre skogsskifte. Om en sådan lösning icke möjliggjordes, fanns det anledning befara att många skulle nödgas sälja hela hemmanet och bli arrendatorer.

Vid de talrika torpupplåtelseerna under senare hälften av 1800-talet och även under 1900-talets första årtionden var det i vissa trakter vanligt att torpen fingo rätt till skogsfång och mulbete på stamhemmanens skogsmark. Sådana servitut, för vilka inteckning beviljats, kunna alltjämt besvära skogsmarkerna och ha stundom sin betydelse som komplement till stödjordbruk. Ur fastighetsindelningssynpunkt synas de emellertid olämpliga, eftersom de utgöra ett oklart och föga rationellt inslag i brukningen. Båda typerna anses sålunda numera vara mindre ändamålsenliga ur skogsvårdssynpunkt, och betesservituten torde väl ej heller vara motiverade för rationell kreatursskötsel.

Det torde icke behöva särskilt understrykas, att en uppdelning av skogsmarken på ett flertal skiften med starkt långsträckt eller på annat sätt olämplig form verkar i hög grad hämmande och fördyrande på skogsbruket. Företagna utredningar och beräkningar ha visat, att en olämplig arrondering kan orsaka merutgifter på avsevärda belopp. För Gagnefs socken har en beräkning visat, att det för kommunens skogsmark på 30 000 hektar erfordras 15 000—20 000 fler dagsverken än vad som skulle ha varit fallet vid en lämplig arrondering och ett väl utbyggt skogsvägnät. Med ett dagsverkspris på 25 kronor innebär detta omkring 14 kronor per hektar. Frågan om åtgärder för att underlätta och främja en bättre arrondering har också sedan lång tid tillbaka varit aktuell. Vissa möjligheter förefinnas visserligen att sammanföra de olika skogsinnehaven till bättre ägolotter genom laga skiften, ägoutbyten eller ett system av köp och försäljningar. Försök i denna riktning ha emellertid i mycket ringa utsträckning lett till resultat. Förutom svårigheten att åstadkomma enighet beträffande de omfördelningar av mark som en sådan arrondering i större skala förutsätter äro gällande regler på fastighetsbildningens och skatteväsendets område icke så utformade, att åtgärder av dylik innebörd underlättas. Härtill kommer att lantmäterioorganisationen icke är dimensionerad för att i någon större omfattning kunna åtaga sig de arbetsuppgifter som i nämnda hänseende skulle erfordras.

Frågorna om åstadkommande av en lämpligare arrondering av jordbruksjord och skogsmark ha i ett flertal olika sammanhang sedan lång tid tillbaka varit föremål för utredningar. Sålunda ingingo dessa problem i uppdraget för 1939 års fastighetsbildningsakkunniga. Med hänsyn till att

förutsättningarna för de sakkunnigas arbete efter hand radikalt förändrades, ledde emellertid detta arbete icke längre än till vissa förändringar inom den gällande lagstiftningens ram. Frågan om den slutliga revisionen av fastighetsbildningslagstiftningen övertogs av 1954 års fastighetsbildningskommitté, vilken alltjämt bedriver sitt arbete. Kommittén har bl. a. att överväga åtgärder för åstadkommande av en lämpligare skogsarrondering.

Den s. k. norrlandskommittén framhöll i en skrivelse år 1948 att gällande beskattningsregler voro så utformade, att de i vissa lägen motverkade en eljest önskvärd omarrondering av skogsmark. Problemet berördes även i motioner till 1951 års riksdag, varvid även reglerna för uttagande av lagfartsstämpel vid fastighetsöverlåtelse berördes från samma utgångspunkt. Frågan om beskattningsreglerna avsåg närmast det stadgande i kommunal-skattelagen, enligt vilket till intäkt av skogsbruk skall hänföras bl. a. vad som kommit ägare av jordbruksfastighet till godo genom avyttring av växande skog i samband med avyttring av marken. Vid byte av skogbärande fastigheter föreligger principiellt sett en liknande skattskyldighet liksom för inkomst. Vid avyttring av fastighet genom köp eller byte inträder enligt förordningen om stämpelavgift skyldighet att erlägga lagfartsstämpel, som regel uppgående till en procent av fastighetens värde. För aktiebolag utgör stämpelavgiften två procent, under det att kronan är befriad från sådan avgift. I norrlandskommitténs skrivelse liksom i de nämnda motionerna framhölls att befrielse från skyldighet att utgiva inkomstskatt och erlägga stämpelavgift borde medgivas, då fråga vore om byte av fastigheter i arronderings- och rationaliseringssyfte. I anledning av motionerna anhöll 1951 års riksdag i skrivelse till Kungl. Maj:t om utredning av berörda spörsmål. Frågorna ha därefter hänvisats till skattelagssakkunniga respektive till utredningsmannen angående översyn av lösen- och stämpelförordningarna. I avvaktan på ändrad lagstiftning på detta område har dock i vissa fall befrielse från erläggande av inkomstskatt vid markbyte kunnat erhållas efter hänvändelse till riksskattenämnden eller till de lokala taxeringsmyndigheterna.

Skogsmarkens arrondering berör icke endast bondeskogsbruket utan även storskogsbruket. Såväl domänverket som enskilda större skogsbolag ha sedan länge funnit en aktiv arronderingspolitik påkallad med hänsyn till den utveckling som ägt rum inom storskogsbruket under senare år. Här må endast erinras om mekaniseringen och motoriseringen, vägnätets utbyggande samt anställande av fast arbetskraft och arbetskraftens lokalisering. Denna utveckling har tvingat fram en rationellare planläggning och stora behandlingsytor. Äldre tiders plockhuggningar och mindre nogräknade disposition av arbetskraften ha blivit avlösta av nya, mera effektiva metoder. Byggande av nya vägar, uppförande av moderna arbetarbostäder och servicebyggnader samt inköp av maskiner innebära investe-

ringar av stora belopp. Helt naturligt kräver detta en översyn av fastighetsinnehavet med sikte på att skiftena givas sådan storlek och form, att rationella arbetsmetoder äro ändamålsenliga eller över huvud taget gå att tillämpa. Om skiftena äro splittrade och av olämplig form har därvid den första rationaliseringsåtgärden även vid storskogsbruket ansetts böra bli en omarrondering av fastighetsinnehavet. Främmande enklaver i egna stora, välarronderade skogskomplex ha därvid i första hand ansetts böra utbrytas genom markbyten.

När dylika problem tidigare upptogos till övervägande inom domänverket, visade det sig av flera skäl ofta svårt att realisera eventuella omskiftningsplaner. Sålunda tedde det sig för kronan såsom ägare till marker med genomsnittligt högre virkeskapital icke lockande att byta dessa marker mot andra med lägre virkesförråd. Vidare kunde byten av mark omöjliggöras eller försvåras genom att parterna icke kunde enas om värderingsprinciperna vid bytet eller om bytesobjektens omfattning. Därjämte kunde det även verka återhållande, att omfattande utredningar och stora kostnader för uppskattning och värdering m. m. blevo nödvändiga. Slutligen ha förekomst av mulbetes- och skogsfångsservitut ävensom de tidigare berörda bestämmelserna på beskattningens område medverkat till att framkomna förslag om markbyten tidigare icke kunnat genomföras.

För att skapa möjligheter för en aktiv arronderingspolitik har domänstyrelsen sedan år 1948 verkställt vissa undersökningar på vad sätt de i det föregående berörda svårigheterna för åstadkommande av markbyten lämpligen skulle kunna bemästras. För att få till stånd riktiga och väl avvägda principer, vilka sedermera skulle kunna läggas till grund för fortsatta markbyten, igångsattes nämnda år ett markbyte mellan domänverket samt Mo och Domsjö aktiebolag om ca 9 000 hektar landareal i Västernorrlands län, vilket byte avsågs att få karaktär av ett försöksbyte. Efter omfattande förhandlingar och utredningar samt flera ändringar och kompletteringar kunde försöksbytet underställas statsmakternas prövning, och i december 1952 godkände riksdagen avtalet. De principer som man därvid hade nått fram till ha i huvudsak tillämpats även vid senare byten, om ock i vissa avseenden kompletterade och förbättrade.

Försöksbytet var ett s. k. avtalsbyte, dvs. behandlades ur formell synpunkt som köp och försäljning. Samtidigt prövade emellertid domänstyrelsen möjligheterna att genomföra markbyten i form av frivilliga ägoutbyten enligt jorddelningslagen. Ett mindre markbyte genomfördes inom Örebro län enligt denna form. Erfarenheterna från detta frivilliga ägoutbyte voro så goda, att de följande stora markbytena i Norrland kunnat genomföras på denna väg.

Enligt gjorda erfarenheter kan markbyte sålunda ske antingen som byte grundat på laga fång (ömsesidiga köp och försäljningar), kallat avtalsbyte, eller som frivilligt ägoutbyte enligt jorddelningslagens bestämmelser. Vid

avtaisbytet erfordras för domänstyrelsens del godkännande av Kungl. Maj:t och riksdagen och för bolagens del förvärvstillstånd av Kungl. Maj:t.

Jämföras de båda förfaringsätten kan beträffande avtalsbytet framhållas, att detta är oberoende av administrativa gränser och även i andra avseenden smidigt. Ett avtalsbyte blir emellertid tidsödande och omständligt genom den erforderliga riksdagsbehandlingen och genom att bolagen måste söka förvärvstillstånd, vartill komma de ovan berörda olägenheter som följa av gällande regler om skatteplikt och skyldighet att erlægga lagfartsstämpel. Det frivilliga ägoutbytet kan ofta genomföras enklare och snabbare än avtalsbytet, enär bl. a. prövning hos Kungl. Maj:t och riksdagen ej erfordras. Ägoutbytets möjligheter äro dock begränsade genom att utbytet i regel måste ske inom samma jordregistersocken. Då markbyten inom storskogsbruket till sin övervägande del avse större hela fastigheter, bli förrättningskostnaderna för frivilligt ägoutbyte efter lantmäteritaxans debiteringsgrunder för sådant utbyte högre än kostnaderna för avtalsbytet. Hittills har dock lantmäteristyrelsen medgivit viss nedsättning av avgifterna för större frivilliga ägoutbyten.

Som allmän princip vid markbytena har hittills gällt, att de båda bytesområdena avpassats så, att de ägt samma avkastningsförmåga, varvid produktionen beräknats med ledning av areal och bonitet. Områdena ha också ansetts böra vara likvärdiga ur avsättnings-, belägenhets- och bonitetssynpunkt. Vid värderingen har opartisk expert anlåtats.

Inom varje parts bytesobjekt särskiljes dels ett fast bytesområde och dels ett rörligt bytesområde, clearingområde. Inom det senare avses att sådana skillnader i värde som kunna uppstå mellan de fasta bytesområdena skola utjämnas. Värdena på respektive områden åsättas enligt särskilt avtalade värderingsnormer under hänsynstagande till markvärde, värde å växande skog, kultur- och skogsvårdskostnader, allmänna förvaltningskostnader, körväglängd, flottningskostnader m. m. Vid sidan av bytet förutsattes att en viss utjämning skall kunna ske enligt olika metoder, antingen genom kontant likvid eller genom vederlag in natura i form av utstämpling av skog eller leverans av avverkat virke. Inägor och brukningsenheter å bytesobjekten anses böra värderas av särskilda sakkunniga, varvid hänsyn tages till jordens hävd och byggnadernas tillstånd. Enstaka byggnader, kojor, grustag, vattenrätter m. m., vilka ingå i bytet, bli även föremål för särskild värdering. Eventuellt förekommande ständiga servitut skola före bytets genomförande utbrytas genom försorg av den part som belastas därav. Tidsbegränsade servitut eller s. k. personliga leveransavtal kunna vid bytet övertagas men böra därvid bli föremål för särskild värdering. Kostnader för eventuell avstyckning eller andra lantmäteriförrättningar bestridas av parterna var för sig för de områden de lämna i byte.

Beträffande objektalet ha vissa principer utbildat sig. Från domänverkets sida har man ej velat ingå i markbyten som avse att en parts skogar

inom en ådal bytas mot den andra partens skogar inom en annan ådal. Ej heller har domänverket velat biträda sådana markbyten där parternas skogsinnehav skulle samlas i alltför stora områden inom samma ådal eller distrikt. Arronderingen har alltså ej ansetts böra drivas för långt. I de pågående markbytena har som allmän regel gällt, att skogar med en areal överstigande 1 000 hektar ej intagits i bytena.

Före bytena sker överläggning med lantbruksnämnden i vederbörande län för att få klarhet i frågan, huruvida någon del av bytesobjekten kan väntas bli tagen i anspråk för komplettering av befintliga ofullständiga jordbruk. I förhållandevis få fall har sådant ianspråktagande varit aktuellt; i de fall så förekommit ha områdena utgått ur bytesobjekten, vilka därvid fått justeras och kompletteras.

Vissa förhållanden kunna medföra, att ett förberett markbyte icke kommer till stånd. Visar det sig under utredningen, att skillnaden i virkesförråd uppgår till större andel än 10 procent eller som numera avtalas till mer än 10 m³ sk per hektar, kan hela markbytet upptagas till omprövning. I ett avtalsbyte har även intagits bestämmelse om att avtalet gäller under förutsättning att parterna erhålla frihet från taxering för inkomst genom avyttring av växande skog på grund av avtalet. En förutsättning för giltigheten av avtal rörande frivilligt ägoutbyte är givetvis, att lantmäteriförordningen blir fastställd och vinner laga kraft.

Sedan vissa förberedande utredningar verkställts och avtal slutits, kan taxeringsarbetet i fältet sättas i gång och erforderliga värderingar företagas. Innan fältarbetet tar sin början, måste emellertid parterna förbinda sig att icke utföra några avverknings-, skogsvårds- och kulturåtgärder eller andra arbeten på bytesobjekten. Intill dess markbytet helt avslutats och fastställts, ligga därför bytesobjekten obearbetade. Med hänsyn till arbetskraften och andra omständigheter bör denna stilleståndsperiod ej bli alltför lång. Det är därför i hög grad önskvärt, att markbytena få en snabb behandling. För stora byten har tiden för markens fredande från åtgärder icke ansetts böra överstiga två år.

Under de senaste åtta åren ha mellan domänverket och vissa skogsbolag sju stora markbyten genomförts eller påbörjats. De omfatta en sammanlagd landareal av omkring 187 000 hektar, varav 140 000 hektar produktiv skogsmark. Bytesmarken har varit belägen i Västernorrlands, Västerbottens och Norrbottens län, med huvudparten eller drygt 60 procent i Västerbottens län.

Emedan flertalet byten ännu ej äro helt avslutade, kunna de uppgifter som föreligga beträffande kostnaderna för markbyten icke betraktas som allmängiltiga. Det första bytet — enligt avtalsmetoden — var ett försöksbyte med ca 7 700 hektar skogsmark, för vilket de direkta kostnaderna uppgingo till totalt kronor 8: 66 per hektar. För ett helt avslutat frivilligt ägoutbyte under åren 1953—1954 med totalt ca 10 700 hektar skogsmark upp-

gingo kostnaderna till kronor 4: 88 per hektar för fältarbeten, kronor 1: 95 för lantmäterikostnader och kronor 1: 64 per hektar för bearbetning av taxeringsmaterialet och för värderingen, dvs. sammanlagt kronor 8: 47 per hektar. För två stora frivilliga ägoutbyten under åren 1955 och 1956 om ca 33 000 och 41 000 hektar skogsmark har fältarbetskostnaden uppgått till ca kronor 3: 50 per hektar. Man torde numera kunna räkna med att de sammanlagda kostnaderna för byten av arealer om i runt tal 10 000 hektar skogsmark komma att belöpa sig till omkring 12 kronor per hektar.

I fråga om skyldigheten för domänverket att inhämta Kungl. Maj:ts och riksdagens tillstånd till sådana markbyten för vilka i det föregående redogjorts må erinras, att riksdagen numera årligen har att ta ställning till frågan om bemyndigande för Kungl. Maj:t att försälja viss kronan tillhörig fast egendom. Senast har sådant bemyndigande lämnats av riksdagen den 27 mars 1957 i anledning av propositionen nr 67 och avser medgivande för Kungl. Maj:t att under budgetåret 1957/58 utan riksdagens samtycke i varje särskilt fall besluta om försäljning av kronan eller allmänna arvsfonden tillhörig fast egendom, såframt taxeringsvärdet å egendomen eller det vid särskild uppskattning utrönta värdet uppgår till högst 50 000 kronor. Bemyndigande har samtidigt lämnats Kungl. Maj:t att i sin tur till central förvaltningsmyndighet överlämna beslutanderätten rörande försäljning av fast egendom, vars taxeringsvärde eller motsvarande värde icke överstiger 20 000 kronor (beträffande allmänna arvsfondens fastigheter 10 000 kronor). De lämnade medgivandena gälla i tillämpliga delar även beträffande byte och vissa andra former av upplåtelse av kronomark, exempelvis marks avstående för kommunikationsändamål.

Befogenheten att med viss begränsning beträffande egendomens värde åt central förvaltningsmyndighet överlämna försäljningsrätten har av Kungl. Maj:t tagits i anspråk genom försäljningsbemyndiganden för telestyrelsen, järnvägsstyrelsen, vattenfallsstyrelsen, väg- och vattenbyggnadsstyrelsen samt domänstyrelsen, vilka myndigheter medgivits rätt att försälja eller byta under deras förvaltning stående fastigheter med värden icke överstigande 20 000 kronor. Motsvarande bemyndigande har lämnats länsstyrelserna att sälja allmänna arvsfondens fasta egendom, vars värde icke överstiger 10 000 kronor.

På sätt vid utverkandet av försäljningsbemyndigandet har förutsatts, skall riksdagen årligen erhålla en redogörelse för de försäljningar som med stöd av bemyndigandet verkställts under närmast föregående kalenderår. Dessa sammanställningar upprättas departementsvis och överlämnas till vederbörande riksdagsutskott.

Revisorernas uttalande. På många håll i landet utvisa jordregisterfastigheter och brukningsdelar ett kvardröjande starkt inslag av äldre tiders jorddelningsförhållanden. Så är fallet särskilt då jordbruks- och skogsmark

är splittrad i en mängd skiften, vilka på grund av ringa storlek och olämplig form icke lämpa sig för nutida brukningsmetoder. Splittringen kan stundom ha gått så långt, att skogsmark delats i milslånga skiften av endast något tiotal meters bredd (s. k. linor), ett tillstånd som givetvis utesluter skogsbruk i vanlig mening. Nödvändigheten att åstadkomma omarrondering av sådan jordbruks- och skogsmark utgör i vissa bygder eller länsdelar ett mycket väsentligt problem, som bl. a. föranlett tillsättande av särskilda lantmäteritekniska organisationer. Redan med stöd av gällande bestämmelser kan visserligen omskiftning av dylika olämpligt arronderade marker åstadkommas, men de svårigheter som därvid möta ha visat sig betydande. För skogsmarkens vidkommande ha endast mycket obetydliga framsteg hittills kunnat göras, oaktat ett flertal myndigheter, såsom lantmäteriororganisationen, skogsvårdsstyrelserna och i viss mån lantbruksnämnderna, sysselsätta sig med problemen.

Arronderingsfrågorna ha sedan länge varit föremål för utredningar i olika sammanhang. F. n. behandlas dessa frågor i samband med den slutliga revision av fastighetsbildningslagstiftningen som utföres av 1954 års fastighetsbildningskommitté. Vissa andra i detta sammanhang aktuella spörsmål äro även under utredning av särskilda sakkunniga. Detta gäller bl. a. frågan om skyldigheten att vid omskiftning av skogsmark erlægga inkomstskatt enligt samma grunder som vid avyttring av växande skog ävensom skyldigheten att erlægga lagfartsstämpel vid arronderingsbyten.

Ehuru kronans skogsmarker icke annat än undantagsvis uppvisa motsvarighet till den starka ägosplittring som stundom förekommer på enskilda marker, är dock arronderingen även för kronoskogarnas vidkommande på många håll långt ifrån tillfredsställande. Smärre, avsidet belägna och svårbrukade skiften äro icke ovanliga, och likaledes förekommer det icke sällan att enskilda skogsskiften ligga insprängda inom större kronoskogars områden. Att skogsmarken är samlad i sammanhängande större skiften med lämplig form är emellertid icke minst för kronans skogar en angelägenhet av stor aktualitet på grund av den ökade mekaniseringen samt de nya principer för skogsvårdsåtgärder och för arbetskraftens användande och lokalisering som numera allmänt gälla för storskogsbruket. Med beaktande av dessa förhållanden igångsatte domänverket år 1948 försöksvis ett markbyte i Västernorrlands län med ett större enskilt skogsbolag såsom medpart. Med ledning av de erfarenheter som därvid vunnos har bytesverksamheten sedermera fortsatt. Hittills ha sammanlagt sju större markbyten kunnat påbörjas och i vissa fall avslutas; de områden som ingå i bytena omfatta 140 000 hektar produktiv skogsmark och äro i huvudsak belägna i Västernorrlands, Västerbottens och Norrbottens län.

Kronans markbyten genomföras enligt två olika system: antingen som s. k. avtalsbyte, varvid marken blir föremål för ömsesidiga köp och försäljningar, eller ock som frivilligt ägoutbyte enligt jorddelningslagens be-

stämmelser. Båda dessa bytesformer kräva omfattande förhandlingar och förberedelser samt utredningar, exempelvis rörande mark- och skogsvärden, väg- och flottningsförhållanden, värdet av inägor och byggnader, utbrytning av servitutsrättigheter m. m. Vid båda bytesformerna förekomma emellertid vissa omständigheter som verka hämmande på möjligheterna att genomföra de avsedda åtgärderna. Vid avtalsbyten fordras medgivande av Kungl. Maj:t och riksdagen, varjämte bytena motverkas av de bestämmelser på skatteväsendets område som ovan antytts. Frivilliga ägoutbyten kunna visserligen genomföras enklare och snabbare, men deras räckvidd är å andra sidan begränsad genom att utbytet i regel måste ske inom samma jordregistersocken, varjämte förrättningskostnaderna ofta bli höga. Gemensamt för båda bytesformerna är, att parterna under stor del av den tid värderingar och förhandlingar pågå måste förbinda sig att icke utföra avverkningar eller skogsvårdsåtgärder och andra arbeten på bytesobjekten. Intill dess markbytet helt avslutats eller fastställt, måste bytesmarkerna därför lämnas orörda, vilket givetvis orsakar icke obetydliga olägenheter såväl ur skogsvårdssynpunkt som med hänsyn till den till skogen lokaliserade arbetskraften. Det är därför av stor vikt, att bytena kunna genomföras snabbt.

Med hänsyn till de besparingar icke blott för enskilt utan även för det allmännas skogsbruk som skulle vara att påräkna, därest omskiftning av starkt splittrade ägor skulle kunna komma i gång i mera betydande omfattning, är det enligt revisorernas mening mycket angeläget, att revisionen av fastighetsbildningslagstiftningen och pågående sakkunnigutredningar beträffande övriga för arronderingens underlättande aktuella frågor snarast fullföljas och resultera i positiva lösningar. Vissa andra frågor kräva även särskild uppmärksamhet, såsom avlösning av servitutsrättigheter, indragande av ströängar samt ordnande av villkoren för innehavare av kronotorp och andra lägenheter på kronomark. Hithörande spørsmål äro emellertid i åtskilliga fall av så komplicerad natur, att det torde kunna förutses att man under åtskillig tid framåt har att arbeta under nu gällande betingelser. För statens skogar är det därvid av vikt, att arronderingsverksamheten fortgår enligt påbörjade linjer. Samtidigt synas emellertid statsmakterna böra främja denna verksamhet genom att snarast vidtaga sådana partiella åtgärder som kunna bedömas bli erforderliga oberoende av kommande reformer beträffande fastighetsbildningen och jorddelningsväsendet. Revisorerna ha särskilt uppmärksammat att avtalsbyten f. n. förutsätta medgivande av Kungl. Maj:t och riksdagen, vilket verkar fördröjande och hindrande på verksamheten. Någon tillräckligt hållbar grund för att i fortsättningen upprätthålla ett dylikt krav synes knappast föreligga med hänsyn till att någon fast egendom i princip icke frånhändes kronan genom bytena och då därjämte markbyten av samma omfattning kunna genomföras genom förrättning enligt jorddelningslagen utan att särskilt medgivande ifrågasättes. Då

nämnda verksamhet utan tvivel skulle gagnas, om kravet på godkännande kunde eftergivvas eller uppmjukas, vilja revisorerna föreslå att det tages under öfvervägande, huruvida och under vilka förutsättningar domänstyrelsen i detta hänseende skulle kunna medgivas mera vidgade befogenheter.

Handelsdepartementet

§ 41

Kungl. teaterns ombyggnad

Kungl. teaterns nuvarande byggnad vid Gustaf Adolfs torg i Stockholm uppfördes åren 1889—1898 och har sedan den togs i bruk icke undergått någon väsentligare ombyggnad.

Teaterbyggnaden är i statens ägo och förvaltas av byggnadsstyrelsen. Enligt gällande bestämmelser är styrelsens befattning med den tekniska förvaltningen inskränkt till det yttre underhållet av byggnaden. Byggnaden är upplåten till Kungl. teaterns aktiebolag, som svarar för byggnadens drift och för det inre underhållet. Nämnda aktiebolag är ett enskilt företag. Det bildades år 1899 och har ett aktiekapital på 294 000 kronor.

Teaterbyggnaden disponeras av bolaget i huvudsak för egen del, d. v. s. för operaföreställningar och liknande samt för administration. Därjämte äro vissa lokaler avsedda för uthyrning, nämligen en restauranganläggning (Operakällaren m. m.) om 4 500 m² samt ett antal butiker med en golv-yta av tillhoppa närmare 700 m².

Operans lokalfråga har sedan länge varit under utredning. Efter begäran år 1945 av teaterns styrelse utfördes genom byggnadsstyrelsens försorg åren 1945 och 1946 en utredning rörande teaterns lokalbehov. I denna utredning redovisades följande befintliga utrymmen och framställda önskemål om utökningar:

Ändamål	Befintligt utrymme m ²	Ytterligare önskat utrymme m ²
Sidoscen	—	420
Bakscen	84	456
Kostymmagasin	522	786
Belysningsmagasin	202	98
Kulissmagasin	532	304
Magasin f. attribut o. möbler	423	200
Magasin f. plastiska dekorationer	228	114
Ställningsmagasin	516	255
Dekorationsmagasin	418	200
Repetitionssal	—	305
Sångrum	40	135
Loger	670	741
Personalrestaurang	57	163
Måleriverkstad	252	375
Övriga utrymmen		1 000

Byggnadsstyrelsen framhöll i skrivelse den 20 maj 1949, att det av operaledningen angivna behovet av utrymmesökning uppginge till 5 500 m². Önskemålen avsågo i främsta rummet scenhuset. Frånvaron av bakscen, sidoscen och repetitionssal av tillräcklig höjd hade uppgivits innebära särskilt kännbara olägenheter för verksamheten. Scenhuset ansåges dessutom

enligt nutida krav vara för lågt, och en höjning med omkring 6 m skulle ur teaterns synpunkt vara önskvärd. Vidare vore befintliga lokaler för personalen trånga och ur sanitär synpunkt olämpliga, varjämte de flesta magasinerna erfordrade en betydande utvidgning. Möjligheterna till en utbyggnad av teatern vore emellertid starkt begränsade, emedan hänsynen till stadsbilden icke medgåve någon mera märkbar utvidgning av den yttre konturen. Med hänsyn därtill hade undersökning gjorts av möjligheterna att genom omdisposition av byggnadens olika utrymmen och endast smärre utbyggnader avhjälpa åtminstone vissa av de angivna bristerna i lokalhänseende. Det hade därvid befunnits vara ett allmänt önskemål att i operabyggnaden belägna restauranglokaler icke toges i anspråk för teaterns räkning, vartill de för övrigt vore mindre väl lämpade. Detsamma gällde huvuddelen av de uthyrda butiksutrymmena. Emellertid kunde omkring 2 000 m² utvinnas genom vissa föreslagna ändringar, nämligen dels smärre tillbyggnader av vissa sidopartier vid Jakobs torg och Strömgatan (500 m²), dels höjning av yttertaket på vissa delar av byggnaden till i höjd med takbarriärernas överkant (1 000 m²), dels ock igenläggning av ljusgårdar och ianspråktagande av vissa uthyrda utrymmen. De utvunna ytorna borde i första hand komma verkstäder, magasin och klädloger till godo. Att inom den nuvarande byggnaden utvinna några mera väsentliga ytterligare utrymmen för att tillgodose operaledningens önskemål läte sig icke göra utan en kraftigare påbyggnad, vilken med hänsyn till dess inverkan på stadsbilden icke kunde förordas av byggnadsstyrelsen. Styrelsen ansåge därför att vid den nu gjorda utredningen tills vidare borde bero, särskilt som det rådande tidsläget icke syntes möjliggöra genomförandet av några mera väsentliga arbeten. Styrelsen hade dock för avsikt att undersöka de möjligheter som kunde tänkas föreligga att bereda teatern en i varje fall provisorisk lättnad genom att utanför den nuvarande teaterbyggnaden anskaffa lokaler för vissa av teaterns behov.

I samband med den av byggnadsstyrelsen verkställda utredningen konstaterades, att teaterns värme- och ventilationsanläggning liksom scenens tekniska utrustning var föråldrad och krävde en grundlig förändring. Liknande klagomål, omfattande även vatten- och avloppssystemet samt det elektriska systemet, framfördes under åren därefter i samband med de löpande inspektioner av de kungliga teatrarnas tekniska utrustning m. m. som utfördes på byggnadsstyrelsens föranstaltande.

Frågan om utvidgning av operalokalerna synes därefter icke ha återupptagits förrän år 1954. I en inom byggnadsstyrelsen utarbetad promemoria den 31 mars 1954 anges, att vissa arbeten av underhållskaraktär samt nödvändigheten av en upprustning snarast möjligt av operakällarens ekonomilokaler hade aktualiserat behovet av en allmän översyn av teaterns byggnadsproblem. Det hade visat sig nödvändigt att en plan för arbetenas

genomförande i deras helhet snarast bleve utarbetad för att läggas till grund för arbetenas successiva genomförande.

Kort härefter inleddes det i promemorian berörda utredningsarbetet, varvid överläggningar ägde rum med representanter för teaterledningen. En genomgång företogs av de i 1946 års utredning framförda önskemålen i syfte att i möjligaste mån nedskära behovet av lokalutvidgningar. Våren 1955 resulterade de pågående överläggningarna i att från operaledningens sida ett minimiförslag precisades, upptagande ett ytterligare lokalbehov av omkring 1 200 m², i huvudsak fördelat på repetitionsutrymmen samt klädloger och uppehållsrum för personalen.

De i teaterbyggnaden befintliga restaurangutrymmena vore sedan längre tid tillbaka av teaterbolaget uthyrda till Aktiebolaget Operakällaren, vilket sistnämnda företag drev restaurangrörelsen i Operakällaren med till denna lokal ansluten grill och bar. Hyran för lokalerna har uppgått till omkring 200 000 kronor per år inräknat ersättning för bränslekostnader. Vid förhandlingarna år 1954 framhölls från operaledningens sida, att restaurangens kök samt övriga källar- och ekonomiutrymmen, som voro belägna i källarvåningen, icke fyllde av hälsovårdsmyndigheterna uppställda krav utan enligt nämnda myndighets mening vid en kommande upprustning av byggnaden borde uppflyttas till samma nivå som restaurangernas matsalar. Sedan restaurangen under några år gått med förlust, förvärvades aktiemajoriteten i restaurangföretaget av nya intressenter, och i samband därmed stängdes restaurangen i mars 1955. Vid överläggningar med de nya intressenterna för Operakällaren nåddes enighet om att en betydande upprustning av restauranglokalerna skulle eftersträvas, varvid i första hand köks- och ekonomiutrymmen skulle flyttas upp från källarplanet samt lokalerna utbyggas med en festvåning.

Vid byggnadsstyrelsens år 1955 ånyo påbörjade utredning rörande Operans lokalbehov framhölls från operaledningens sida rörande driftförhållandena bl. a., att det årliga antalet föreställningar från teaterns tillblivelse utökats från 230 till 300 och att i samband därmed antalet anställda personer ökat från 290 till 422 eller med omkring 40 procent. Därigenom hade uppstått ett större behov av omklädningsloger, sångrum och repetitionslokaler än vad som förutsågs då teatern byggdes. Särskilt hade bristen på en stor repetitionslokal, där även orkesterrepetitioner kunde äga rum, åsamkat teatern stora kostnader. Sådana hade nämligen i många fall måst äga rum på stora scenen, vilket medfört komplikationer för ordinarie föreställningar. Beträffande scenen visade utvecklingstendenserna mot en ökad användning av plastiska dekorationer, vilka krävde större utrymme än nu vanligen förekommande dekorationstyper. Från teaterhåll hade också framhållits att en utökning av scenutrymmet samt även ökade utrymmen i anslutning till scenen i framtiden kunde komma att erfordras för att det

konstnärliga och scentekniska arbetet skulle kunna hållas på en tidsenlig nivå.

Härtill framhöll teaterledningen nödvändigheten av att ombyggnaden utfördes på sådant sätt, att i framtiden en bakre utvidgning av scenen kunde utföras och att ett sidomagasin kunde inredas i scenens plan. Säkerställandet av möjligheterna till en framtida utökning av scenutrymmena motiverades bl. a. av ovannämnda beräknade övergång till alltmer utrymmeskrävande dekorationer. Scenutvidgningen och det nya sidomagaset skulle möjliggöra en minskning av eljest erforderligt scenarbete, därigenom att aktuella kulisser och scendekorationer skulle kunna uppställas i scenens omedelbara närhet.

Sedan Operakällaren stängts utgick icke längre någon hyra för restauranglokalerna. Operakällarens matsal och grill utnyttjades därefter av operan till repetitionslokaler.

Den 1 juli 1955 tecknade teateraktiebolaget med Aktiebolaget Operakällaren ett hyresavtal, vilket grundades på en preliminär genom restaurangföretagets försorg utförd skiss avseende restaurangens ombyggnad. Denna skulle i huvudsak omfatta — förutom uppflyttning av restaurangköket till bottenvåningen — ombyggnad av förutvarande terrassen till festvåning och en utökning av kontors- och personalutrymmena, vilka dithills icke haft tillfredsställande omfattning. Den i avtalet angivna hyresersättningen omfattade en grundhyra på 165 000 kronor per år, vartill kom en indexreglerad tilläggshyra, beräknad efter viss procent av restaurangrörelsens omsättning. Vid en antagen omsättning inom restaurangen på 10 000 000 kronor per år skulle hyresersättningen till teatern utgöra omkring 400 000 kronor. Avtalet skulle gälla under förutsättning av Kungl. Maj:ts godkännande.

Vid den förberedande utredningen, som avsåg huvudsakligen en skissering av föreliggande utbyggnadsmöjligheter, ansåg sig byggnadsstyrelsen böra räkna med ett i förhållande till de tidigare anmälda önskemålen om utrymmesökning betydligt nedskuret program. Sedan frågan i detta läge anmälts för Kungl. Maj:t och det enligt vederbörligt bemyndigande år 1955 anordnats ett särskilt penninglotteri till förmån för »teater och musik», uppdrog Kungl. Maj:t genom beslut den 16 mars 1956 åt byggnadsstyrelsen att efter samråd med styrelsen för Kungl. teatern utarbeta förslag och plan rörande erforderliga ombyggnadsarbeten för teaterns räkning samt medgav att för utredningsarbetet finge av nämnda lotterimedel tagas i anspråk högst 200 000 kronor.

Utarbetandet av definitiva förslag uppdrogs av byggnadsstyrelsen åt en privat arkitektfirma, varjämte särskilda konsulterande företag utförde de undersökningar som erfordrades beträffande värmesystemet, det elektriska systemet m. m. Kostnadsberäkningarna rörande byggnadsarbetena utfördes dock av styrelsens byggnadsbyrå.

Våren 1957 förelåg ett första förslag med fullständiga huvudritningar. De uppskattade byggnadskostnaderna för detta förslag fördelades på följande huvudposter.

Ombyggnad av Operakällaren	9 300 000
Repetitionssal med orkesterdike samt foyéer, trappor och sång- rum	1 400 000
Omläggning av det elektriska systemet inklusive scenbelysning	1 300 000
Skrädderi med rangering och kostymmagasinet samt därav föran- ledda omdisponeringar	2 800 000
Loger	1 000 000
Trapphus med hissar	700 000
Snickeriverkstad med hiss	700 000
Stora balettsalen med taklyftning	400 000
Diverse	1 400 000
	Summa kronor 19 000 000

För inredning i teaterns lokaler tillkom omkring 1 200 000 kronor. Ombyggnaden vore planerad på ett sådant sätt, att i framtiden en bakre utvidgning av scenen samt sidomagasinet i anslutning till scenen kunde utföras. Byggnadskostnaderna för denna framtida etapp hade överslagsvis beräknats till 2 000 000 kronor. Av det för Operakällarens ombyggnad angivna beloppet 9 300 000 kronor belöpte sig 7 800 000 kronor på själva restaurangen, under det att 1 500 000 kronor avsågo omdisponeringar inom teatern, föranledda av restaurangens ombyggnad.

Vid framläggandet av denna plan hade byggnadsstyrelsen prövat möjligheterna till en minskning av ombyggnadsprogrammet för Operakällaren och funnit att endast den i avtalet angivna ombyggnaden av terrassvåningen till festvåning ur teknisk synpunkt skulle kunna utgå. Samtidigt ansågs emellertid vid detta skede av utredningsarbetet en festvåning nödvändig för att säkerställa avkastningen av restaurangrörelsen. Genom avtalets konstruktion komme varje ökning av restaurangens avkastning teatern till godo i form av ökad hyresinkomst. Då även den ur teknisk och hygienisk synpunkt mest nödvändiga ombyggnaden av restaurangen under alla omständigheter bleve dyrbar, ansågs endast en förhållandevis hög årshyra ekonomiskt motivera, att restaurangen upprustades för sitt gamla ändamål. En ombyggnad av Operakällaren enligt angivna förutsättningar skulle emellertid innebära, att vissa av teaterns utrymmen måste tagas i anspråk för restaurangens räkning. Dessa utrymmen jämte den begärda lokalutökningen enligt teaterns förslag den 30 mars 1955 omfattade tillsammans omkring 1 600 m², vilken yta måste tillföras teatern. Av tidigare angivna arkitektoniska skäl måste detta utrymme i huvudsak anskaffas genom omdispositioner inom byggnadskroppen. En påbyggnad i en våning över restaurangen (på terrassen) vore dock möjlig. I övrigt hade man räknat med att vissa av teaterns stora vindsutrymmen toges i anspråk. Detta skulle

emellertid medföra förhållandevis höga byggnadskostnader på grund av komplicerade ändringar av takkonstruktionerna.

Ifrågavarande förslag blev emellertid vid föredragning inför chefen för handelsdepartementet icke godkänt för fortsatt detaljplanering med hänsyn till den betydande kostnad som förslaget innefattade. Det ansågs därvid även tveksamt, huruvida den hyresinkomst som skulle kunna erhållas från Operakällaren kunde motivera den betydande investering som planerna förutsatte. I stället erhöll byggnadsstyrelsen direktiv att fortsätta utredningsarbetet med sikte på en mindre kostnadskrävande lösning.

Byggnadsstyrelsen prövade härefter möjligheterna att utnyttja Operakällarens lokaler för den önskade utökningen av teaterns utrymme. En sådan ombyggnad skulle i stora drag innebära, att repetitionssal med orkesterdike, balettsal, lunchrum, kostymmagasin samt vissa loger placerades inom Operakällarens utrymmen samt korsal med loger på gamla kostymmagasinets plats. Preliminärt förslag till sådan lösning förelåg på sommaren 1957. En år 1956 utförd kostnadsberäkning rörande alternativet hade stannat vid 12,8 miljoner kronor jämte för inredning m. m. omkring 900 000 kronor. Denna överslagsmässiga kalkyl syntes emellertid enligt byggnadsstyrelsens mening visa, att ombyggnadsarbetena på grund av byggnadens konstruktion och nuvarande tekniska tillstånd trots betydande kostnader icke komme att lämna ett fullgott resultat. Då lokalerna i detta fall icke gävo några hyresinkomster, innebar lösningen ej heller avkastningsmässigt sett någon egentlig ekonomisk vinst. Byggnadsstyrelsen ansåg sig därför böra återgå till tanken att restauranglokalerna sattes i stånd i samband med ombyggnaden.

Ett slutligt förslag rörande operahusets ombyggnad ingavs härefter till Kungl. Maj:t med skrivelse den 19 november 1957. Enligt detta förslag skulle ombyggnadskostnaderna belöpa sig till 17 miljoner kronor på grundval av prisläget den 1 juli 1957.

Byggnadsstyrelsen hade vid omprövningen av tidigare förslag funnit, att i första hand den angivna ombyggnaden av terrassvåningen till festvåning skulle kunna utgå. Såvida en utbyggnad över restaurangen i stället utnyttjades för teaterns begärda lokalutökning, skulle själva teaterns ombyggnad väsentligt förenklas och de omfattande taklyftningarna över vindsutrymmena kunna undvikas.

Förslaget innebar att restaurangen skulle istandsättas. Det väsentliga vore härvid, att en driftekonomisk planläggning erhöles samt att personalen finge goda arbetsförhållanden. Detta ordnades genom att köket flyttades från källaren till det utrymme i bottenplanet som f. n. bl. a. innehöll repetitionssal samt rum för scenarbetare. De utrymmen som teatern härigenom förlorade måste ersättas på annat håll i byggnaden. Det från teaterledningens sida numera starkt hävdade önskemålet om att en bakre scen

utbyggdes bleve nu också tillgodosett. Vidare skulle orkesterdicket utvidgas för att kunna rymma en större orkester, ljudisolering av järnridån skulle genomföras för att möjliggöra samtidig repetition på scen och i orkesterdike, nya loger och sångrum skulle anordnas, upprustning skulle ske av kansli- och kontorsutrymmen samt vissa verkstäder, vissa hissar skulle tillkomma och en allmän uppsnyggning skulle ske av magasin, butiker och publika lokaler. Till ovannämnda åtgärder kom en nödvändig översyn av värme-, ventilations-, sanitetstekniska samt elektriska installationer, bl. a. innefattande utbyte av ångvärmesystemet mot varmvattenanläggning. Nya utrymmen erhöles enligt förslaget främst genom påbyggnaden ovanpå terrassen och genom inredning av vindarna för sådana ändamål som icke fordrade ändring av den befintliga takkonstruktionen. Vissa av de åtgärder som vidtoges enligt planen kunde beskrivas som en kedjereaktion, vilken började med att restaurangköket flyttades från källaren till bottenvåningen samt genom att en bakre scen anordnades.

Arbetet förutsattes komma att genomföras i etapper. Kostnader och tidschema framgå av följande uppställning.

Etapp I (1/7 1958—1/1 1961)		
A. Operakällaren	5 000 000
B. Teatern:		
a) Följdåtgärder av A. . .	1 600 000	
b) Ombyggnad av panncentral	275 000
c) Ljudisolering av järnridå och utbyggnad av orkesterdike	<u>225 000</u>
		2 100 000
Etapp II (1/7 1960—1/7 1961)		
Påbyggnad av terrassen	1 700 000
Etapp III (1/1 1961—1/4 1962)		
Bakscenen samt ombyggnadsarbeten i lokalerna mot Arsenalsgatan	4 200 000
Etapp IV (1/1 1962—1/4 1963)		
Arbeten på vindarna och mot Strömgatan samt övriga arbeten	<u>4 000 000</u>
		Summa kronor 17 000 000

Av förslaget framgår, att kostnaderna för Operakällaren jämte därav föranledda åtgärder inom teatern beräknades uppgå till (5 + 1,6 =) 6,6 miljoner kronor. I anslutning härtill och till frågan om hyressättningen för dessa lokaler har byggnadsstyrelsen framhållit, att den i stort sett enda möjligheten att utnyttja lokalerna i deras nuvarande skick syntes vara som lagerlokaler. För att möjliggöra annan verksamhet krävdes betydande investeringar. Vid bedömningen av frågan om ombyggnad för butiksändamål borde man emellertid beakta, att trakten omkring operahuset, alltsedan hotell Rydberg upphörde, blivit allt mindre eftertraktad ur affärssynpunkt.

Som exempel härpå kunde nämnas försöken att efter Strömkaféets stängning uthyra dess lokaler för butiksändamål. Sålunda hade dessa lokaler inom kort tidrymd uthyrts först till matthandel och senare till konsthandel. Båda rörelserna hade emellertid måst nedläggas på grund av den ringa omsättningen. Vidare kunde anföras att även de befintliga butikerna mot Arsenalsgatan hade svårigheter i detta avseende. Man hade på grund av dessa erfarenheter anledning att förmoda, att en uthyrning av Operakällarens lokaler för butiksändamål icke ens vore en affärsmässigt sett god lösning av problemet.

Ett utnyttjande av Operakällarens lokaler för restaurangrörelsen tedde sig däremot enligt byggnadsstyrelsen som en ur flera synpunkter eftersträvansvärd lösning. Redan den yttre miljön med anslutning till parken, vattnet och slottet skapade en förnäm ram för en restaurang. En dylik skulle å sin sida verka till att göra Kungsträdgården till det festliga centrum som allmänt eftersträvades. Det vore önskvärt att de kulturhistoriskt värdefulla interiörerna kunde bibehållas i en för dem avsedd miljö. Hela byggnaden vore för övrigt upptagen i förteckning över byggnadsminnesmärken enligt Kungl. Maj:ts beslut den 25 januari 1935. Vidare kunde framhållas att en operakällare och en opera utgjorde ömsesidigt stödjande företag genom att publiken ofta samordnade opera- och restaurangbesök.

Med hänvisning till vad som anförts hemställde byggnadsstyrelsen, att Kungl. Maj:t ville i princip taga ställning till det redovisade förslaget till ombyggnad av operahuset samt, därest förslaget vunne beaktande, uppdraga åt byggnadsstyrelsen att närmare utreda hyressättningen för restaurangen. Om godtagbart anbud härvid erhöles, avsåge byggnadsstyrelsen att hemställa, att Kungl. Maj:t ville för första byggnadsetappen ställa 7,1 miljoner kronor till förfogande, varav 3 miljoner kronor erfordrades för budgetåret 1958/59.

Utöver berörda åtgärder vore vissa yttre underhållsarbeten nödvändiga. Fasadernas skick hade efter hand blivit så försämrade, att en renovering icke längre kunde uppskjutas utan allvarliga tekniska och ekonomiska konsekvenser. Detta arbete, vars omfattning vore föremål för särskild utredning och för vilket anslag syntes bära anvisas under statens allmänna fastighetsfond, behövde icke anslutas till något bestämt skede av den invändiga ombyggnaden utan kunde utföras separat. Kostnaden härför uppskattades till i runt tal 500 000 kronor.

Såsom tidigare nämnts anvisade Kungl. Maj:t i mars 1956 av lotterimedel 200 000 kronor till byggnadsstyrelsens kostnader för ifrågavarande utredningar. För samma ändamål har ett lika stort belopp av lotterimedel anvisats genom Kungl. Maj:ts beslut den 26 april 1957. Av dessa medel ha omkring 376 500 kronor förbrukats enligt följande i runda tal angivna specifikation.

Arkitektarvoden	242 000
Utredningsarvoden rörande värme- och elektriskt system	16 200
Utredningsarvode rörande ventilsystem	5 800
Diverse konsultationer	22 000
Konsulterande konstruktionsfirmor	85 500
Kopieringskostnader	5 000
	Summa kronor 376 500

Härtill komma de kostnader som belöpa på byggnadsstyrelsens eget arbete. I den mån detta arbete faller på utredningsbyrån komma kostnaderna att stanna på styrelsens ordinarie anslag till avlöningar och omkostnader. Däremot äro de kostnader som belöpa på byggnadsbyråns arbete, främst avseende kostnadsberäkningar, att betrakta som allenast förskottsvis utbetalade av till styrelsens förfogande stående medel. I den mån byggnadsarbetena komma i gång, överföras nämligen dessa kostnader enligt en för styrelsen gällande schematisk beräkning till vederbörande byggnadsanslag.

I detta sammanhang må erinras om att särskilda penninglotterier under de senaste åren anordnats i syfte att erhålla medel för ifrågavarande teaterombyggnad samt vissa andra konstnärliga ändamål. De lotterier som i detta sammanhang äro aktuella äro följande.

1. *1955 års lotteri för »Teater och musik»*. Ändamålet har icke närmare angivits i resolutionen, men i presskommentarer har meddelats, att medlen vore avsedda för ombyggnad av Operan samt för pensioneringskostnad för äldre teateranställda i samband med teaterpersonalens anslutning till statens pensionsanstalt. Överskottet uppgick till 5 425 000 kronor. Av dessa medel ha utbetalningar av Kungl. Maj:t medgivits dels med 400 000 kronor för byggnadsstyrelsens ovan nämnda utredningar angående Operans ombyggnad, dels med 150 000 + 200 000 kronor till Operan såsom ersättning för utebliven hyreskostnad under ombyggnadstiden (avseende åren 1955 och 1956), dels ock med 92 970 kronor till Göteborgs stadsteater för retroaktiva pensionsavgifter för personal. Härjämte ha vissa smärre belopp utgått för pensioneringskostnader för personal vid andra teatrar eller orkesterföreningar, och ytterligare några framställningar för liknande ändamål äro under prövning.

2. *1957 års lotteri för »Konst och teater»*. Ej heller i detta fall har ändamålet preciserats i resolutionen, men det har förutsatts att medlen skulle användas för Operans ombyggnad samt till byggnadsarbeten för nationalmuseum. Överskottet utgjorde 4 962 500 kronor. Kungl. Maj:t har medgivit, att av dessa medel må tagas i anspråk högst 600 000 kronor för omändring av ett tidigare exercishus på Skeppsholmen till konstmuseum.

3. *1958 års lotteri för »Konst och teater»*. Anordnande av ett sådant lotteri har medgivits av Kungl. Maj:t enligt resolution den 15 november

1957. Medlen förutsättas kunna tagas i anspråk för Operans ombyggnad. Enligt för lotteriet gällande bestämmelser och vinstplan kan behållningen av lotteriet väntas uppgå till mellan 3 och 5,5 miljoner kronor.

De av lotterierna under punkterna 1 och 2 influtna medlen ha insatts på bankkonto, och därå belöpande räntor ha efter hand gottskrivits vederbörande konto.

Revisorernas uttalande. Frågan om en restaurering av operabyggnaden har varit aktuell sedan mer än ett decennium. Redan år 1946 framlade byggnadsstyrelsen ett preliminärt förslag till ombyggnad, varvid bl. a. av operaledningen framställda önskemål om ytterligare utrymmen upptogs till prövning. Förslaget omfattade även förnyelse av det i byggnaden befintliga elektriska systemet samt anordningarna för värme, vatten och ventilation m. m., vilka anläggningar voro i behov av förnyelse. Frågan kom emellertid att vila till år 1954, då utredningsarbetet återupptogs. Sedan dess har arbetet bedrivits dels inom byggnadsstyrelsen och dels genom av styrelsen anlitade utomstående arkitekter och annan teknisk sakkunskap. Ett flertal förslag ha därvid framkommit, avseende olika alternativ för tillgodoseende av ytterligare lokalbehov för teaterns räkning samt olika lösningar för utrustning och utvidgning av Operakällarens lokaler. Ett fullständigt utfört sådant förslag förelåg färdigt våren 1957, slutande på en kostnadssumma som, omräknad i dagens prisläge och inbegripande viss framtida byggnadsetapp, uppgick till omkring 24 miljoner kronor. Då detta förslag emellertid icke ansågs ekonomiskt genomförbart, företogs ytterligare omarbetningar, vilka i november innevarande år resulterade i ett till Kungl. Maj:t ingivet förslag till ombyggnad för en kostnad av 17 miljoner kronor. Förslaget innefattar tillmötesgående av vissa väsentliga önskemål från operaledningens sida — ehuru med betydlig beskärning av de anspråk som framställdes i samband med 1946 års utredning — samt en förnyelse av de nyssnämnda tekniska ledningssystemen. Vidare avser förslaget en utrustning av Operakällarens lokaler. För genomförandet av ifrågavarande utredningsarbete har byggnadsstyrelsen till utomstående medhjälpare vid planeringsarbetet hittills utbetalat mer än 376 000 kronor, vartill komma kostnaderna för de inom styrelsen bedrivna utredningarna.

Operakällarens lokaler ha av Kungl. teaterns aktiebolag varit uthyrda till ett enskilt restaurangföretag, Aktiebolaget Operakällaren, mot en årlig hyra som under de senare åren, inräknat vissa tillägg samt ersättning för bränsle, uppgått till i runt tal 200 000 kronor. Sedan rörelsen under några år gått med förlust upphörde restaurangdriften under år 1955, och vissa av lokalerna togos därvid i anspråk av teatern för att användas såsom repetitionslokaler. Någon hyra har därefter icke utgått. En bidragande orsak till restaurangrörelsens svårigheter har uppgivits vara, att Operakällarens kök och ekonomiutrymmen vore otidsenliga och befunne sig i ett

synnerligen bristfälligt skick. Detta förhållande har påtalats av Stockholms stads hälsovårdsinspektion med krav på ändring, dock utan att beslut av hälsovårdsnämnden meddelats.

I samband med restaurangens stängning överläts rörelsen till nya intressenter, med vilka teateraktiebolaget tecknade ett preliminärt hyresavtal, grundat på förutsättningen att Operakällaren skulle upprustas och moderniseras i anslutning till den förestående ombyggnaden. Bl. a. skulle köket uppflyttas till samma plan som matsalarna, varjämte en festvåning skulle tillbyggas. Då sistnämnda förutsättning ej återfinnes i det senast framlagda ombyggnadsförslaget, torde parternas ömsesidiga förpliktelser enligt avtalet f. n. vara oklara.

Det må i detta sammanhang erinras om att särskilda penninglotterier anordnats i syfte att erhålla tillgång på medel för Operans ombyggnad, nämligen 1955 års lotteri för »Teater och musik» samt 1957 års lotteri för »Konst och teater». Sammanlagt ha dessa båda lotterier inbringat en behållning av 10,4 miljoner kronor. Härjämte har Kungl. Maj:t i november innevarande år medgivit anordnande av ytterligare ett lotteri för »Konst och teater», vilket — därest efterfrågan kommer att motsvara den beräknade — kan väntas lämna en behållning av mellan 3 och 5,5 miljoner kronor. Det är emellertid att märka, att nämnda lotterier äro avsedda att tillgodose även andra konstnärliga ändamål, bl. a. vissa byggnadsarbeten för nationalmuseets räkning samt möjliggörande av äldre teateranställdas anslutning till statens pensionsanstalt. Vidare har behållningen från 1955 års lotteri redan i ej obetydlig omfattning anlitats för utgifter i samband med Operans ombyggnad. Sålunda har ett belopp av 400 000 kronor använts för utrednings- och planeringsarbetet, varjämte Operan erhållit ersättning för den uteblivna hyran från Operakällaren med 350 000 kronor för de senast förflutna båda spelåren. Därest samma ersättningsgrunder tillämpas även i fortsättningen, komma ifrågavarande lotterimedel att ytterligare tagas i anspråk.

Revisorerna äro medvetna om att en utredning av det slag som nu gjorts rörande restaureringen av operabyggnaden erbjuder svårbemästrade problem och att frågan komplicerats av svårigheten att finna en lämplig avvägning mellan ekonomiska och tekniska synpunkter samt konstnärliga intressen. Enligt revisorernas mening har emellertid utredningen planlagts och bedrivits på ett mera omfattande och kostnadskrävande sätt än som varit strängt erforderligt. Åtskilliga kostnader synas ha kunnat undvikas, därest arbetet från början begränsats till mera schematiska förslag och summariska kostnadsberäkningar samt ställning tagits till de huvudlinjer enligt vilka en ombyggnad befunnits ekonomiskt genomförbar, innan den utförliga planeringen igångsattes.

Revisorerna ha även uppmärksammat de mindre tillfredsställande ekonomiska konsekvenser som nedläggandet av Operakällarens restaurang-

rörelse medfört. Det hade givetvis varit önskvärt, att rörelsen kunnat fortsätta intill dess ombyggnadsarbetet igångsattes. I avvaktan på den förestående upprustningen ha emellertid restaurangens köks- och ekonomiutrymmen kommit att förslitas i alltför hög grad. Det torde enligt revisorernas mening icke ha varit uteslutet, att dessa lokaler genom mindre förbättringsåtgärder hade kunnat hållas i ett godtagbart skick ytterligare några år, varigenom gynnsammare förutsättningar skapats för restaurangdriften.

Revisorerna finna det högst angeläget, att slutlig ställning snarast tages till frågan om operabyggnadens restaurering. Icke minst är ett avgörande påkallat av att i byggnaden ingående tekniska serviceanläggningar utvisa sådana brister, att längre uppskov med förnyelse icke är tillrådligt. Därest Operakällarens lokaler även framdeles skola utnyttjas för restaurangrörelse, vilket revisorerna vilja lämna därhän, synes ett ställningstagande utan ytterligare dröjsmål angeläget jämväl med hänsyn till att lokalerna f. n. icke lämna den hyresinkomst som eljest tillfaller Operan. Även hänsynen till teaterbolagets medpart i hyresförhållandet gör det önskvärt, att klarhet vinnes rörande lokalernas användning och utformning.

Redovisningen av tipsmedel och vissa andra fondmedel

Medelsbehovet för vissa allmänna ändamål tillgodoses i ett antal fall dels genom anvisande av anslag över riksstaten och dels genom disponerandet av fondmedel eller andra särskilda inkomstmedel. Revisorerna avse att i det följande redogöra för det sätt på vilket dylika medelsdispositioner redovisas.

Lotterimedlen

År 1938 fattade statsmakterna beslut om överförande av de dåvarande penninglotterierna i helt statlig regi under administration av det statsägda Svenska penninglotteriet aktiebolag. Av behållningen skulle ena hälften användas för statsverkets behov. Den andra hälften skulle överföras till en särskild fond, lotterimedelsfonden, från vilken vissa allmännyttiga ändamål skulle tillgodoses genom Kungl. Maj:ts beslut. Av statsfinansiella skäl har riksdagen sedermera beslutat viss jämkning av angivna fördelningsgrund till förmån för den allmänna budgeten.

1929 års statsrevisorer lämnade en redogörelse för i vilken omfattning och till vilka ändamål penninglotterimedel utgått under tioårsperioden 1920—1929. Härjämte framhöllo revisorerna, att det vore önskvärt att en översiktlig redogörelse för de av dessa medel utgående beloppen årligen lämnades riksdagen i samband med statsverkspropositionen. På grund härav intages årligen i Kungl. Maj:ts berättelse till riksdagen om vad i rikets styrelse sig tilldragit en sammanställning angående de bidrag som under närmast föregående år beviljats från lotterimedelsfonden.

Den nämnda sammanställningen uppdelas på en översikt och en specifikation. För år 1956 utvisar översikten att av sammanlagt omkring 15 miljoner kronor mer än 11,66 miljoner kronor tillkommit teaterverksamhet, drygt 1,86 miljoner kronor orkesterverksamhet och närmare 1,5 miljoner kronor övriga ändamål. En uppdelning göres även mellan belopp som utgivits för landsbygdsändamål (landsbygd och städer med högst 60 000 invånare) samt belopp som utgivits för stads- och blandade ändamål. I specifikationen uppräknas de olika belopp som tillkommit varje bidragstagare. Vid sidan av bidrag för teater, musik och konst förekomma här belopp till bl. a. museer, fornminnes- och kulturminnesvård, folkhögskolor, hembygdsföreningar m. fl.

Tipsmedlen

De s. k. tipsmedlen hänföra sig till ett statsmakternas beslut av år 1934, enligt vilket vadhållningar i samband med idrottstävlingar (dock ej hästtävlingar) skulle få anordnas genom det statliga aktiebolaget Tipstjänst, under förutsättning att vinsten därav inlevererades till statsverket för att

efter Kungl. Maj:ts bestämmande användas till idrottens främjande. Senare preciserades ändamålet till att avse gymnastikens och idrottens främjande. År 1936 genomfördes den ändringen att årligen 1 miljon kronor av tipsmedlen överfördes till den allmänna budgeten, och år 1939 skedde en allmän omprövning av medlens fördelning. Därvid beslöts att 30 procent skulle tillfalla den allmänna budgeten, 50 procent avse idrottens främjande och 20 procent friluftslivets främjande (understöd av sådana åtgärder som avsåge tillkomsten av anläggningar och anstalter, vilka tjänade ett idrottsligt betonat friluftsliv). Under krigsåren och åren därefter skedde emellertid betydande jämkningar i angivna andelstal till förmån för den allmänna budgeten. Först fr. o. m. budgetåret 1947/48 medgavs en ökad tilldelning av medel för idrottens och friluftslivets räkning, ehuru någon återgång till de år 1939 uppdragna, nyssnämnda grunderna icke ägt rum. I jämförelse med idrottsändamålen ha de ändamål som avse friluftslivet även fått vidkännas en större återhållsamhet i fråga om medeltilldelningen.

Sammanlagt ha inkomsterna av tipsmedel, bortsett från bolagsskatt och skatt på tipsvinster överstigande 25 kronor, under budgetåren 1935/36—1956/57 uppgått till omkring 665 miljoner kronor. Beloppet har fördelats på följande sätt:

Allmänna budgeten	ca 551 milj. kr.
Fonden för idrottens främjande	ca 96 » »
Fonden för friluftslivets främjande	ca 18 » »

Formellt regleras ifrågavarande bidrag genom att tipsmedlen avsätts till två av statskontoret förvaltade fonder, nämligen fonden för idrottens främjande samt fonden för friluftslivets främjande. En närmare redogörelse för de ändamål för vilka fondernas medel ha tagits i anspråk lämnas i nedanstående uppställningar avseende budgetåret 1956/57. (Beträffande sammanställningen över fonden för idrottens främjande märkes, att medel för vissa ändamål utbetalats med Sveriges riksidsrottsförbund såsom förmedlare utan att detta särskilt angivits.)

Fonden för idrottens främjande

	Kronor
A. Sveriges riksidsrottsförbund	
1) Riksidsrottsförbundets förvaltning och verksamhet.....	320 000
2) Specialförbundens förvaltning och verksamhet	765 000
3) Distriktsidsrottsförbundens förvaltning och verksamhet	620 000
4) Specialidrotternas distriktsorganisationers verksamhet	450 000
5) Föreningars verksamhet	275 000
6) Bidrag till ungdomsidrott	345 000
7) Instruktionsverksamhet och ledarutbildning:	
a) Riksidsrottsförbundets centrala kursverksamhet	100 000
b) Instruktionskurser, propaganda- och upplysningsverksamhet	125 000
c) Specialförbundens instruktionsverksamhet	800 000
d) Instruktionsverksamhet bland ungdom	188 600

	Kronor	
8) Bibliotek, arkiv, tryckning av stadgar och handböcker m. m.	95 000	
9) Kontorsmateriel och kontorsinventarier samt filmmateriel	70 000	
10) Hälsokontroll och medicinsk forskning	101 500	
11) Internationellt samarbete	140 000	
12) Riksidrottsförbundets kommittéers verksamhet:		
a) Idrottsplatskommitténs förvaltning och verksamhet	147 000	
b) Motionsidrottskommitténs verksamhet	80 000	
c) Samarbetskommitténs verksamhet	15 000	
d) Ungdomskommitténs verksamhet	90 000	
e) Kommitténs för kvinnlig idrott verksamhet	5 000	
13) Materiel m. m.:		
a) Materiel (specialförbunden)	540 000	
b) Mindre anslag (för lek och idrottsplatser)	300 000	
c) Förbättringsanslag (för idrottsanläggningar)	300 000	
d) Bastuanläggningar	80 000	
e) Simanläggningar	80 000	
14) Idrottsplatsanläggningar m. m.:		
a) Ullatti idrottsförening	25 000	
b) Avesta stadsbyggnadskommitté för ny idrottsplats	40 000	
c) Korsnäsverkens idrottsplatsstyrelse	30 000	
d) Hammerdals idrottsförening	30 000	
e) Krokoms sportklubb	25 000	
f) Pålshoda gymnastik- och idrottsförenings idrottsplats- kommitté	40 000	
g) Trelleborgs stads idrottsnämnd	25 000	
h) Högsby idrottsplatsförening u. p. a.	25 000	
i) Traryds köping	25 000	
j) Idrottsföreningen Kamraterna, Holmsund	25 000	
k) Hörnefors idrottsplats ekonomiska förening u. p. a.	25 000	
l) Långsele kommun	30 000	
m) Linköpings stads idrotts- och friluftsstyrelse	25 000	
n) Solna stads idrottsstyrelse	40 000	
o) Ösmo gymnastik- och idrottsförening	25 000	
p) Styrelsen för Östermalms idrottsplats, Stockholm	25 000	
q) Riksidrottsförbundets idrottsinstitut, Bosön, Lidingö	40 000	
r) 80 olika idrottsföreningar anslag understigande 25 000 kronor	999 500	
15) Övriga ändamål:		
a) Idrottsinstitutet å Bosön	65 000	
b) Svenska gymnastikförbundets gymnastikfolkhögskola å Lillsved	22 000	
c) Arvode till revisorer	4 000	
Summa för Sveriges riksidrottsförbund	7 622 600	

B. Vissa andra organisationer

1) Sveriges dövas idrottsorganisation:		
a) Verksamheten	6 800	
b) För deltagande i VIII:e internationella spelen i Milano	12 000	18 800
2) Skid- och friluftsförbundet:		
a) Kursverksamhet	75 000	
b) Utdelning av bidrag till verksamhet, avsedd att främja ungdomens deltagande i idrott, sport och friluftsliv; (villkor att bidragstagarens egen insats uppgår till minst samma belopp som statsbidraget)	55 000	
c) Stöd åt skidslöjden i skolorna	12 500	142 500
3) Medel till verksamheten:		
a) Sveriges militära idrottsförbund	15 000	
b) Centralkommittén för fältsport	15 000	
c) Sveriges akademiska idrottsförbund	25 000	
d) Riksföreningen för simningens främjande	18 000	
4) Organisationskommittén för skolungdomens fjällfärder:		
a) Administrationskostnader	1 000	

		Kronor
b) Gruppledares resor	22 000	23 000
5) Sveriges olympiska kommitté		1 050 000
6) Svenska korporationsidrottsförbundet:		
a) Centrala förvaltningen	208 000	
b) Lokalförbundens förvaltning	83 000	
c) Kursverksamhet	50 000	
d) Företagsgymnastik	20 000	
e) Propaganda	25 000	
f) Idrottsmateriel	54 000	
g) Utdelning av bidrag, se ovan under skid- och friluftsförbundet (B 2 b)	40 000	480 000
7) Utdelning av bidrag till verksamhet, avsedd att främja ungdomens deltagande i idrott, sport och friluftsliv; (villkor att bidragstagarens egen insats uppgår till minst samma belopp som statsbidraget):		
a) Jordbruksförbundets ungdomsförbund	25 000	
b) KFUM:s triangelpojkbund	1 000	
c) Nationaltemplarordens ungdomsförbund	4 000	
d) Förbundet Vi Unga	5 000	
e) Svenska frisksportförbundets juniorråd	1 000	
f) Svenska missionsförbundets ungdomsverksamhet	13 000	
g) Sveriges storloge av IOGT	8 000	
h) Unga örnnars riksförbund	40 000	97 000
	Summa för Vissa andra organisationer	1 884 300
C. Skolöverstyrelsen		
1) Kurser i gymnastik, lek och idrott samt simning och livräddning för lärare, lärarinnor, lärarkandidater och seminarieelever		92 500
2) Kurser i vinteridrott för nyssnämnda kategorier		52 000
3) Propaganda för sommar- och vinteridrotter		1 500
4) Kostnader för kursledarkonferenser		3 000
5) Administration		8 000
	Summa för Skolöverstyrelsen	157 000
D. Diverse ändamål		
1) Ombyggnadsarbeten i Stadion		375 000
2) Bidrag till uppförandet av en idrottsgård i Vålådalen (Sveriges riksidrottsförbund)		70 000
	Summa för Diverse ändamål	445 000
	Totalsumma	10 108 900

Fonden för friluftslivets främjande

A. Semesterbyar:		
1) Reso (Leksand)		112 500
2) Hammars kommun		40 000
3) Ålems kommun		54 000
4) Visby stad		120 000
		326 500
B. Turiststationer:		
Vilhelmina hembygds- och turistförening.....		100 000
C. Friluftsgårdar:		
Skid- och friluftsförbundets lokalavdelning i Sandviken		24 000
D. Semesterhem:		
1) Kvinnornas semesterhem i Jämtlands län		8 500
2) Föreningen kvinnornas semesterhem i Norrbotten		12 000
3) Föreningen Värmlands arbetarkvinnors semesterhem		39 600
		60 100

	Kronor
E. Vandrarhem:	
Svenska turistföreningen	225 000
F. Skid-, rast-, fritids- och sportstugor:	
1) Tibro allmänna idrottsklubb	2 000
2) Idrottsplatsföreningen Skölvboslätt u.p.a.	2 900
3) Skid- och friluftsförbundet lokalförbändar i:	
a) Fredrika	13 000
b) Kristineberg	40 000
c) Vetlanda	30 000
d) Hudiksvall	1 500
e) Åmål	8 500
f) Löfvånger	27 000
g) Dorotea	25 000
h) Borlänge	1 500
	<u>146 500</u>
	151 400
G. Friluftsbad:	
1) Skid- och friluftsförbundet lokalförbändar i Bastuträsk..	3 400
2) Dorotea Samhällsförening	5 000
3) Blentarps kommun	5 500
4) Hallens sportklubb	2 000
5) Rämens kommun	10 000
6) Skid- och friluftsförbundet lokalförbändar i Ljusdal	8 000
7) Vemboö bygdegårdsförening	8 500
8) Åkers kommun	5 000
9) Norrahammars kommun	10 000
	<u>57 400</u>
H. Scoutverksamhet:	
Bidrag för att bereda ungdom från mindre bemedlade hem möjlig-	
het att deltaga i läger.	
1) Svenska scoutrådet	20 500
2) Sveriges flickscoutråd	12 500
3) Frälsningsarmén	6 300
4) Unga örnars riksförbund	9 000
5) KFUM:s triangelpojkförbund	1 500
6) KFUK:s riksförbund	300
Bidrag för inköp av tält.	
De fyra förstnämnda scoutmanslutningarna tillhoppa	5 000
	<u>55 100</u>
I. Kursverksamhet:	
Reso, tillhoppa	40 000
J. Administrationskostnader:	
Skid- och friluftsförbundet	20 000
K. Diverse:	
1) Medel för en affischkampanj mot utsläppande av olja från	
fartyg	1 150
2) Skid- och friluftsförbundet lokalförbändar i Mullsjö (an-	
läggning för vattenförsörjning)	10 000
3) Skid- och friluftsförbundet lokalförbändar i Skara (inköp	
av markområde)	30 000
4) Länsstyrelsen i Norrbottens län (ledstjärnerösningsar i fjäll-	
områdena)	14 700
5) Skid- och friluftsförbundet (röjning av teknikbackar, per-	
manentmärkning av skidspår och vandrarleder)	6 000
6) Linköpings stads idrotts- och fritidsnämnd (inköp av	
markområde)	10 000
7) Gamleby kommuns idrotts- och friluftsstyrelse (ordnande	
av hygieniska förhållanden vid campingplats)	3 600
8) Reso (centrala kostnader för inventering av möjligheterna	
för och ordnandet av bygdesemester)	20 000
	<u>95 450</u>
Summa	1 154 950

Handels- och sjöfartsfonden

Denna fond har sin upprinnelse i vissa konvojavgifter, som uttogos på varor i hamnarna redan under 1700-talet. När medlen icke längre erfordrades för konvojändamål inflöto de till en fond, benämnd handels- och sjöfartsfonden, vars överskott skulle användas till handels- och sjöfartens utvidgande och främjande. Avgifterna ersattes efter hand av en viss andel av inflytande tullavgifter. Sedan riksdagen övertagit vissa av de förpliktelser för vilka utgifter voro anvisade på fonden, bortföll emellertid även denna inkomst av tullmedel, och fondens inkomster utgjordes därefter huvudsakligen av räntemedel. Vid ett flertal tillfällen under senare år ha emellertid kapitaltillgångar av olika slag tillförts fonden. Så skedde år 1948 med överskottet av statens handelskommissions clearingkassor, varvid föreskrevs att medlen skulle bokföras särskilt som handels- och sjöfartsfondens varuutbytesmedel. Av dessa medel skall såväl kapital som ränta användas för att främja varuutbytet med utlandet. År 1953 överfördes medel ur krigsriskkassan till handels- och sjöfartsfonden för att användas till forskning samt försöks- och upplysningsverksamhet av betydelse för konsumenterna. För att användas dels för sistnämnda ändamål och dels för handelsbefrämjande åtgärder överfördes år 1955 till fonden vissa medel ur kolclearingkassan. Även andra kapitaltillskott ha förekommit.

Genom handels- och sjöfartsfonden har Kungl. Maj:t satts i tillfälle att dels genom lån och dels genom bidrag och understöd främja Sveriges handel, sjöfart och kommunikationer. Beviljandet av lån har dock icke skett i någon större utsträckning. Därest man bortser från att fondens kapital i viss utsträckning placerats i in-tecknings- och kommunlån, utestod vid senaste budgetårsskifte endast ett lån med ett oguldet kapitalbelopp av 1 200 000 kronor.

Fondens kapitalbehållning den 30 juni 1957 uppgick till närmare 13,5 miljoner kronor. Inkomsterna under det senaste budgetåret uppgingo till 557 661 kronor 83 öre, av vilket belopp 550 887 kronor 42 öre utgjordes av räntemedel. Utgifterna under samma budgetår framgå av följande uppställning.

A. Utgifter, utbetalade av statskontoret:

Av medel, avsatta för forskning samt försöks- och upplysningsverksamhet av betydelse för konsumenterna:

Kronor

Institutet för distributionsekonomisk och administrativ forskning vid handelshögskolan i Göteborg	15 000:—	
Förtagsekonomiska forskningsinstitutet vid handelshögskolan i Stockholm	20 000:—	
Statens institut för konsumentfrågor för studier rörande tvätt, diskmedel m. m.	110 000:—	
Varudeklarationsnämnden	62 000:—	
Svenska vanförevårdens centralkommitté	35 000:—	
Svenska slöjdföreningen	75 000:—	
Bidrag för deltagande i en internationell tvättforskningskommittés sammanträde i Wien	500:—	317 500:—
	<hr/>	

Av Övriga medel:

	Kronor
Sveriges allmänna exportförening: Statsbidrag för år 1956	17 000:—
Statens sjöhistoriska museum: Bidrag för iordningställande av museets moderna varvsavdelning	50 000:—
Svenska turisttrafikförbundet: Ytterligare statsbidrag för budgetåret 1956/57	200 000:—
Bidrag för deltagande i eller informationsverksamhet vid mässor och utställningar:	
1) Sveriges allmänna exportförening:	
a) Varumässan i Wien 1956	15 000:—
b) United States World Trade Fair i New York 1957	75 180:—
c) Varumässa i Johannesburg	25 000:—
2) Svenska slöjdföreningen:	
a) Vandringsutställning i USA	25 000:—
b) Byggnadsutställning i Västberlin 1957	15 000:—
3) Svenska institutet för kulturellt utbyte med utlandet:	
Informationsverksamhet vid svenska utställningar i Zürich	25 000:—
4) Svenska handelskammaren i Frankrike:	
Informationskontor vid internationella varumässor i Paris åren 1956 och 1957	14 000:—
5) Svenska handelskammaren i Spanien:	
Informationskontor vid varumässor i Valencia och Barcelona	11 020:22
6) Svensk-polska handelskammaren:	
Informationskontor vid 1957 års varumässa i Poznan	10 000:—
7) Utrikesdepartementet:	
Till beskickningen i Washington för deltagande i mässor och utställningar i USA	10 000:—
Bidrag till handelshögskolan i Göteborg för anordnande av en nordisk konferens	3 000:—
Statens skeppsprovvningsanstalt:	
För iordningställande av viss lokal vid anstalten ..	55 000:—
Statens lånefond för den mindre skeppsfarten:	
Förvaltningskostnader 1957	5 000:—
Kostnader för förvaltningen av clearingnämndens arkiv	12 414:—
Representationskostnader i samband med vissa fartygs- expeditioner till främmande farvatten	5 500:—
Granskning av direktionens för handelshögskolan i Stockholm förvaltning och räkenskaper	500:—
Ersättning för tjänsteresor till Storbritannien i samband med handelskammarens i London 50-årsjubileum	3 525:23
Exp.-chefen Y. Söderlund: Kostnad vid utrikes resa, såsom ordförande i utställningsberedningen inom handelsdepartementet	16:20
Resersättningar till	
statsrådet B. A. Nordenstam	3 000:—
direktör Nils Ekdahl	191:—
Bidrag för deltagande i ett sammanträde i Nederländerna angående frekvensplanering för maritim mobil radiotrafik på metervågbandet	500:—
	580 846:65
Säger för statskontoret	898 346:65
 <i>B. Utgifter, utbetalade av kommerskollegiet:</i>	
Statsbidrag till svensk-brasilianska handelskammaren i Sao Paolo för år 1956	10 000:—
Bidrag till svenska handelskammaren i Spanien	10 000:—
Bidrag till verksamheten vid iberio-amerikanska biblioteket och institutet vid handelshögskolan i Stockholm	100 000:—

Extra statsbidrag för år 1956 till svenska handelskamrarna i:

USA	222 000:—	
London	68 000:—	
Paris	52 500:—	
Sydney	34 500:—	
Buenos Aires	25 000:—	402 000:—

Kostnader för handelssekreterare i:

USA (San Francisco)	123 753:38	
USA (New York)	39 526:84	
USA (Chicago)	163 491:22	
Canada	194 851:79	
Mexico	115 246:08	
Västindiska öarna	152 079:50	
Columbia	3 850:76	
Peru och Bolivia	79 759:45	
Belgiska Kongo	73 195:74	
Brittiska Västafrika, Franska Västafrika, Ekvatorialafrika samt Liberia	109 232:15	
Federationen Rhodesia, Nyasaland, Angola och Moçambique	69 732:34	
Libanon, Syrien och Irak	95 369:20	
Calcutta	4 728:—	
Indonesien	3 775:76	1 228 592:21

Ersättning till vissa handelssekreterare för deltagande i handelssekreterarkonferens

41 976:42

Utrikes handelsstipendier

4 744:—

Bidrag till marknadsundersökningar i Venezuela, USA, Mexico och Peru

42 225:—

Bidrag till Sveriges allmänna exportförening för marknadsundersökningar i Schweiz

20 000:—

Statsbidrag till Österrikisk-svenska institutet i Wien..

10 000:—

Arvode till revisor för granskning av Sveriges allmänna exportförenings verksamhet 1956

400:—

Säger för kommerskollegiet

1 869 937:63

C. Utgifter, utbetalade av sjöfartsstyrelsen:

För uppehållande av verksamheten vid internationella signalstationen i Hälsingborg, budgetåren 1955/56 och 1956/57	19 091:10
Kostnader för nytryckning av den internationella signalboken	816:91
Kostnader för utarbetande av lärobok i navigation ..	11 612:—
Kostnad för en extra sjökaptensklass vid sjöbefälsskolan i Stockholm	10 500:—
Kurser i simning och livräddning för elever vid sjöbefälsskolorna	805:—
Kostnader för en fortbildningskurs för navigationslärare	4 524:15
Handpenning för dieselmotor till sjöbefälsskolan i Göteborg	23 335:—
Bidrag för beredande av helgtrevnad å isbrytarna Thule och Storebjörn	800:—
Kostnad för minnestavla till motorfartyget Kungsholm	500:—
Bidrag till Sveriges motorbåtsunion för upplysnings- och propagandaverksamhet	10 000:—
Arvoden och reseersättningar vid sammanträden 1955 och 1956 med nämnden för statens lånefond för den mindre skeppsfarten	815:—
Ersättningar till Sveriges ombud vid internationella hydrografiska byråns konferens i Monaco 1957	5 482:41

	Kronor
Ersättning för deltagande i en internationell konferens i Italien för användning av radar till sjöss	1 327: 03
Ersättningar för tjänsteresa till Danmark	740: 60
Bidrag för studieresa till USA	2 500: —
Säger för sjöfartsstyrelsen	92 849: 20
Summa anslag och understöd (brutto)	2 861 133: 48
Kapitalförlust på obligationer (netto)	17 799: —
Avsatta räntemedel till Emile Robins donation	701: —
Summa totala utgifter	2 879 633: 48

Statens lappfond

Statens lappfond inrättades fr. o. m. budgetåret 1943/44 genom sammanslagning av fyra tidigare fonder, nämligen jämtländska renbetesfjällens skogsfond, jämtländska lappväsendets fond samt Västerbottens och Norrbottens lappfonder.

Jämtländska renbetesfjällens skogsfond bildades under 1800-talets slut av medel som influtit genom försäljning av skog från renbetesfjällen. I första hand voro dessa inkomster avsedda att användas till inköp av fastigheter för att utvidga renbetesfjällen. Detsamma gällde avkastningen från de inköpta hemmanen. I den mån dessa medel icke behövt tagas i anspråk för sitt egentliga ändamål har överskottet — i stället för att inlevereras till statsverket såsom ursprungligen avsetts — tagits i anspråk för åtskilliga andra utgifter till lappväsendets fromma. Förutom till vägar, broar, byggnads- och reparationsarbeten, telefonanläggningar och andra utgifter till förmån för arrendatorerna på fastigheternas inägor ha jämlikt statsmakternas beslut medel ur fonden anvisats för renskötselns stödande inom såväl Jämtlands län som de båda nordligaste länen ävensom till iordningställande av jordbruks- och hostadslägenheter åt lappar som lämnat renskötseln.

Jämtländska lappväsendets fond bildades på grundval av en bestämmelse i 1886 års renbeteslag, enligt vilken jakt och fiske på de åt lapparna upplåtna områdena under vissa förutsättningar av vederbörande länsstyrelse kunde mot avgift upplåtas åt annan. Motsvarande bestämmelser ha intagits i senare renbeteslagar. Medlen skulle förvaltas under en särskild fond, ur vilken efter Kungl. Maj:ts beslut anslag årligen utgått till olika ändamål för lapparnas och renskötselns främjande inom Jämtlands län. Sålunda ha anslag beviljats bl. a. till anordnande av särskild bevakning på renbeteslanden samt till tillsyn av jakt och fiske, till lån för inköp av renar, till belöningar för dödande av rovdjur, till uppförande av renvaktarstugor och renstängel, till anläggande av vägar och broar m. m.

Västerbottens och Norrbottens lappfonder bildades av dels vissa engångsbelopp som överfördes från jämtländska renbetesfjällens skogsfond, dels vissa anslagsmedel. Dessutom har fonden tillförts inkomsterna av upplåtna jakt- och fiskerätter i länens lappmarker. Fonderna ha använts för i stort sett liknande ändamål som jämtländska lappväsendets fond.

År 1943 sammanfördes de fyra nu nämnda fonderna till en gemensam fond, benämnd statens lappfond. Denna redovisas av statskontoret. Fondens inkomster utgöras av dels räntemedel och arrendemedel, dels avkastningen av renbetesrevirens skogar; av dessa inkomster är skogsavkastningen den väsentligaste. Fondens utgifter avse sådana ändamål som tidigare tillgodosågos med de fyra delfonderna.

Lappfondens tillgångar den 30 juni 1957 uppgingo till inemot 3,5 miljoner kronor. Följande sammanställning utvisar fondens inkomster och utgifter under budgetåret 1956/57.

Inkomster

		Kronor
A. I statskontoret redovisade:		
Räntemedel	130 270: 62	
Arrendemedel	259 256: 73	
Ersättningsmedel	113 700: —	
Diverse	322 921: 43	826 148: 78
B. I domänstyrelsen redovisade:		
Skogsförsäljningsmedel	1 643 380: 83	
Arrenden m. m.	19 921: 71	1 663 302: 54
	<u>Summa inkomster</u>	<u>2 489 451: 32</u>

Utgifter

Utbetalningar genom statskontoret:

Medel för rese- och traktamentsersättning rörande renutredningen	12 071: 89	
D:o för utredning rörande renbetestrakter för vissa lappar	4 908: 15	
Bidrag till utgivande av Samefolkets egen tidning	2 750: —	
Svenska sektionen av den nordiska kommittén för samefrågor	10 060: —	
Styrelsen för statens veterinärmedicinska anstalt; medel för anställande av en veterinär	25 000: —	
Stockholms stads idrotts- och friluftsstyrelse; arrendavgifter	390: —	55 180: 04

Utbetalningar genom lantbruksstyrelsen:

Medel till utlämnande av vissa förnödenheter åt lappar, till vilka upplåtits lägenheter på kronomark	187 509: 96	
Bidrag till nyanläggning av bostadsbyggnader för renskötande lappar	39 402: 57	226 912: 53

Utbetalningar genom länsstyrelserna i Jämtlands, Västerbottens och Norrbottens län:

Tekniska hjälpmedel för renskötselns underlättande m. m.:		
Väg- och broarbeten	18 931: 48	
Lappväsendets fiskodlingsanstalter	4 579: 15	
Vidmakthållande av äldre anläggningar	266 362: 57	
Nyanläggningar och underhåll av telefonledningar ..	83 214: 48	
Renstängsel m. m.	25 632: 10	
Bevakning	31 770: 13	
Oförutsedda utgifter	3 122: 15	
Diverse ändamål:		
Belöning för dödande av rovdjur	2 350: —	
Renräkning	49 029: 67	

Medel till underhåll av Ankarede och Sjoutnäsens kapell i Frostviken	2 050:—	
Flyttningsbidrag till J. O. Fredriksson, Borgafjäll	1 000:—	
Kostnader för ambulerande renslakterier	20 604:35	
Resekostnad vid ordnande av renbetesförhållanden	10 732:90	
Kostnader för lejd arbetskraft på försumliga husbönders bekostnad	1 991:50	
Kostnader för elektrisk installation i prästbostaden i Ankarede lappkapellsplats	1 305:—	
Bidrag till sällskapet Same Ätnams bildningsutskott för folkbildningskurs i Funäsdalen	2 400:—	
Arvode och reskostnader åt biträde vid renslakterier	6 537:—	
Medel för undervisning m. m.	2 000:—	
Förskottsmedel	3 000:—	
Medel för uppförande av en försöksanläggning för renslakt vid Djupfors	43 520:27	
Ersättning till norska lappar för renar som omkommit i samband med utskiljning av svenska renar	1 620:—	
Medel till inventering av vissa renbetesmarker	1 741:20	
Diverse kostnader i samband med inköp av fastighet i Dikanäs	192:95	
Medel till åtgärder mot insektsskador inom Norrbottens läns fjällområde	5 076:65	
Kostnader för slakterianläggning i Vargisträsk	5 937:82	
Bidrag till forskningsarbete å renskötselns område	52 555:98	
Bidrag till svenska samernas riksförbund	6 000:—	
Bidrag till folkbildningskurs i Arvidsjaur	1 000:—	
D:o i Jokkmokk	2 100:—	
Arvode åt telefonist	120:—	
Överförande av medel enligt k. br. 6/6 1957	73 428:64	
Diverse	30 151:43	
Åtgärder å vissa under lappväsendet hörande arrendehemman och brukningslotter; byggnadsbidrag	1 650:—	
Restitutioner och omföringar	4 955:60	766 663:02
Utbetalningar genom domänstyrelsen:		
Skogsavverkning och skogsvård	1 459 666:80	
Byggnader och inventarier	28 530:57	
Administrationskostnader	181 000:—	
Vägar och underhåll	252 933:19	1 922 130:56
Avskrivningar		6 250:—
	Summa utgifter	2 977 136:15

Jaktvårdsfonden

Jaktvårdsfonden skall enligt Kungl. Maj:ts bestämmande användas till främjande av jaktvården i riket. Dess främsta inkomster bestå av de jaktvårdsavgifter som författningen enligt skola erläggas av dem som utöva jakt. Fonden kan emellertid tillföras även andra medel. Exempelvis inlevereras till jaktvårdsfonden hälften av de böter som ådömas enligt lagen om rätt till jakt samt hälften av den behållna försäljningssumman av förverkat villebråd och fallvilt.

Behållningen på jaktvårdsfonden den 30 juni 1957 utgjorde något mer än 2 miljoner kronor. Fondens inkomster och utgifter under budgetåret 1956/57 framgå av följande sammanställning.

Inkomster:		Kronor
Jaktvårdsavgifter		1 932 788:—
Uppbörds- och bötesmedel genom länsstyrelserna		209 891:—
Återleverering		100:—
	Summa inkomster	2 192 779:—
Utgifter:		
Bidrag och understöd:		
Ersättning för skador på motorfordon vid sammanstötning med älg (102 skador)	60 530:—	
Bidrag till Svenska jägareförbundet, för olika ändamål	1 265 747:—	
Bidrag till jaktvårdssammanslutningar	665 350:—	
Svenska naturskyddsföreningen	85 000:—	
Viltforskningsrådet	120 000:—	
Bidrag till affischkampanj mot utsläpp av olja från fartyg	1 150:—	
Ersättning till generaldirektör G. Renlund för granskning av Svenska jägareförbundets räkenskaper	1 000:—	
Bidrag för deltagande i internationella naturskyddsunionens sammankomst i Edinburgh m. m.	1 000:—	2 199 777:—
Ersättning till postverket för uppbörd av jaktvårdsavgifter för år 1956		44 519:22
Utgifter genom länsstyrelserna:		
Jaktvårdande åtgärder	21 696:82	
Diverse	29 946:87	51 643:69
	Summa utgifter	2 295 939:91

Allmänna arvsfonden

De ändringar i arvslagstiftningen som genomfördes år 1928 inneburo en viss begränsning av enskilda efterlevandes rätt till arv och därmed en motsvarande utvidgning av det allmännas arvsrätt. Det betonades emellertid samtidigt att statsverket icke därigenom borde bereda sig ökade inkomster. De medel som inflöto på grund av det allmännas arvsrätt skulle i stället tillföras en särskild fond, allmänna arvsfonden, vilken skulle användas till barns och ungdoms vård och fostran, dock icke till åtgärder vilkas bekostande ålåge stat eller kommun.

Av de medel som under ett räkenskapsår inflyta till fonden skall vid årets slut en tredjedel läggas till kapitalet och återstoden jämte årets avkastning utdelas för avsedda ändamål. Vid sidan av de ovan berörda ändamålen kunna av fondens kapital särskilda medel avsättas för bestridande av livräntor, främst till arvlåtare närstående personer. I den mån dylika medel icke längre erfordras för bestridande av livräntorna, återföras medlen till arvsfonden.

Behållningen å fonden uppgick den 30 juni 1957 till i runt tal 20 miljoner kronor. För budgetåret 1956/57 utgjorde inkomsterna av arvsmedel omkring 3,2 miljoner kronor och inkomsterna av räntemedel omkring 665 000 kronor. I bidrag och understöd utbetalades under samma budgetår mer än 2,35 miljoner kronor. Dessa bidrag avsågo huvudsakligen anstalter för halvöppen barnavård (leksskolor, daghem, eftermiddagshem och jordbruksdaghem), barnkolonier, olika grenar av ungdomsverksamhet (ungdomshem,

ungdomsgårdar, scoutstugor, hobbylokaler o. d.), studier och yrkesutbildning för enskilda samt inköp av invalidfordon. Nu nämnda bidrag under ett budgetår ha utbetalats enligt mer än 200 olika Kungl. Maj:ts beslut, av vilka flertalet avser bidrag till mer än ett ändamål. De bidrag som innefattat de mera betydande beloppen framgå av följande sammanställning.

	Kronor
Eskilstuna stad, daghem	42 000:—
Barnens Dags förening i Stockholm	100 000:—
Aktiebolaget Stockholms hem, ungdomslokaler	100 000:—
Göteborgs Bostadsföretag, Stiftelse, barndaghem	97 900:—
Stiftelsen Karlskrona lägenheter, lekskola	62 000:—
Malmö kommunala bostadsaktiebolag, lekskola	59 000:—
Vellinge skollovskoloni	50 000:—
Bromma församlings skollovskoloniförening	60 000:—
Mosaiska församlingen i Stockholm, sommarkoloni ..	44 800:—
Svenska Röda Korset, hem för barn med gomdefekter	50 000:—
KFUM fritidsgård för ungdom	50 000:—
Föreningen Hjälpsskolans sommarkolonier, Göteborg..	49 000:—
Unga Örnars riksförbund, klubbhus	50 000:—
Föreningen för Brännkyrka församlings skollovskolo-	
nier, Stockholm	80 000:—
Lunds stad, sommarhem	40 000:—
KFUM i Nässjö, ungdomsgård	60 000:—
Diakonissanstalten Samariterhemmet i Uppsala (Kål-	
leredhemmet)	60 000:—

Revisorernas uttalande. Ekonomiskt stöd från de s. k. lotterimedlen lämnas för en mängd olika ändamål och till ett stort antal institutioner, till vilka understöd givas även genom särskilda anslag å riksstaten. Riksdagen erhåller varje år i samband med statsverkspropositionen en översiktlig redogörelse för dessa bidrag.

Revisorerna vilja erinra om att genom Kungl. Maj:ts försorg åtskilliga andra ändamål årligen tillföras betydande belopp ur vissa fonder, samtidigt som medel för samma eller likartade ändamål utbetalas från riksstatsanslag. Under det senaste budgetåret utgingo sålunda av tipsmedel till en mängd institutioner och ändamål för fysisk fostran dels omkring 10 miljoner kronor över fonden för idrottens främjande och dels mer än 1 miljon kronor över fonden för friluftslivets främjande. Från handels- och sjöfartsfonden beviljades omkring 2,9 miljoner kronor till främjande av handeln, särskilt varuutbytet med främmande länder, samt sjöfart och kommunikationsväsen i övrigt, och från statens lappfond utgingo i runt tal 3 miljoner kronor till olika ändamål för lappbefolkningens och renskötselns understödande. Ur jaktvårdsfondens tillgångar tillgodosågos under nämnda budgetår olika jaktvårdsändamål med omkring 2,3 miljoner kronor samt gäldades vissa skadeersättningar. Allmänna arvsfonden anlitas för utbetalande av bidrag till barns och ungdoms fostran, i vissa fall till avsevärda belopp.

Nu nämnda bidrag bokföras i statskontorets eller i några fall i andra centrala myndigheters räkenskaper, men de publiceras icke i officiella redogörelser. Det är därför icke möjligt att utan en undersökning i varje sär-

skilt fall erhålla kännedom om utbetalningarna och än mindre att vinna en överblick beträffande dessa olika grenar av stödverksamhet. Då det för riksdagens prövning av förekommande anslagsäskanden skulle vara av vikt att äga kännedom om de bidrag som utgå till skilda ändamål, finna revisorerna skäl tala för att en redogörelse liknande den som förekommer beträffande penninglotterimedlen årligen lämnas riksdagen, i första hand beträffande tipsmedlen men även beträffande de medel som utgå för olika ändamål från övriga i det föregående nämnda fonder. Även ur allmän synpunkt kan det vara av intresse, att någon inblick erhålles beträffande de bidrag av allmänna medel om vilka här är fråga. Eventuellt kunna i en dylik redogörelse sådana bidrag som icke uppgå till något mera betydande belopp redovisas summariskt.

Inrikesdepartementet

§ 43

Rikets indelning i län¹

I administrativt hänseende är riket indelat i Stockholms överståthållarskap och 24 län, nämligen Stockholms län, Uppsala län, Södermanlands län, Östergötlands län, Jönköpings län, Kronobergs län, Kalmar län, Gotlands län, Blekinge län, Kristianstads län, Malmöhus län, Hallands län, Göteborgs och Bohus län, Älvsborgs län, Skaraborgs län, Värmlands län, Örebro län, Västmanlands län, Kopparbergs län, Gävleborgs län, Väster-norrlands län, Jämtlands län, Västerbottens län och Norrbottens län. Resi-densstäder, d. v. s. säten för de olika länens styrelser, äro respektive Stock-holm, Uppsala, Nyköping, Linköping, Jönköping, Växjö, Kalmar, Visby, Karlskrona, Kristianstad, Malmö, Halmstad, Göteborg, Vänersborg, Marie-stad, Karlstad, Örebro, Västerås, Falun, Gävle, Härnösand, Östersund, Umeå och Luleå.

Länsindelningen anknyter i huvudsak till de gamla landskapen och reg-lerades första gången genom 1634 års regeringsform. Enligt denna indela-des det dåvarande egentliga Sverige, frånsett Stockholms överståthållarskap, i elva »höfdingedömmen eller gouvernement», nämligen Upplands län, Ska-raborgs län, Jönköpings län med Tihäreds lagsaga, Västmanlands län, Ös-tergötlands län, Södermanlands län, Älvsborgs län med Dalsland, Kalmar län med Öland, Kopparbergs län, Närke och Värmlands län samt Norrlands län med Lappmarken. Sedan det egentliga Sveriges område tillökats med landskapen Jämtland, Härjedalen, Gotland, Blekinge, Skåne, Halland och Bohuslän, växte länens antal.

I regeringsformerna 1719 och 1720 fastställdes sålunda antalet län inom det egentliga Sverige till 20, däribland Stockholms län, Kronobergs län, Väs-ternorrlands län, Västerbottens län, Gotlands län, Blekinge län, Kristian-stads län, Malmö län, Hallands län samt Göteborgs och Bohus län. Seder-mera tillkom Gävleborgs län år 1762 genom utbrytning ur Väster-norrlands län, varjämte Närke och Värmlands län år 1779 uppdelades på två län samt Jämtland och Norrbotten år 1810 bildade egna län, det förra genom utbrytning ur Väster-norrlands och Gävleborgs län samt det senare genom utbrytning ur Västerbottens län.

Om man bortser från att Öland under några år i början av 1820-talet hade egen länsstyrelse med en vice landshövding i Borgholm och att under årens lopp smärre jämkningar beträffande vissa länsgränser ägt rum, har

¹ Denna paragraf har avlämnats den 27 mars 1957.

den nuvarande länsindelningen i landet ägt bestånd alltsedan år 1810. Förslag om ändringar däri ha dock vid flera tillfällen framförts i riksdagen.

Vid 1870 års riksdag väcktes sålunda motioner, i vilka hemställdes om utredning rörande lämpligheten av förening av Uppsala och Stockholms län till ett landshövdingedöme samt Södertörns överflyttande till Nyköpings län. I motionerna framhölls bl. a., att de förbättringar i kommunikations- och postförhållanden, som då inträtt, väl ingåve den tanken, om icke en förändrad länsindelning inom landet skulle vara lämplig och ledande till besparing, men att, då landets järnvägsnät ännu ej på många år hunne fullbordas, en sådan allmän förändring av länens gränser borde anstå, till dess så bleve fallet, för att då i sin helhet genomföras.

I de utskottsbetänkanden som angåvos över nämnda motioner betonades, hurusom i frågor av denna art mera vikt borde fästas vid invånarnas i orten sannolika önskan och deras skäligena anspråk å bekvämlighet än vid den förespeglade besparing, vartill indragning av ett län möjligen kunde föranleda. Motionerna avslogos utan omröstning. Under den överläggning som i första kammaren föregick beslutets fattande framhölls emellertid av olika talare, att klagomål över den dåvarande länsindelningen å flera orter förspordes, att i åtskilliga län förefunnes ett behov av omreglering utav gränslinjerna, i det att somliga län vore oproportionerligt små, medan i andra län avståndet till residensstaden från vissa trakter vore alltför betydligt, samt att en reglering i allmänhet av länsgränserna syntes vara önskelig.

Vid 1904 års riksdag förevar åter frågan om Stockholms läns uppdelning mellan Uppsala och Södermanlands län. Såsom motiv härför åberopades i en motion önskvärdheten av vinnande av besparing i statsutgifterna. Motionen bifölls i andra kammaren men avslogs i första kammaren.

Löneregleringskommittén, som den 4 november 1904 fick sig anbefallt att efter avslutandet av visst, då pågående arbete övergå till behandling av frågan om reglering av löneförhållandena m. m. vid landsstaten, avgav betänkande härom den 27 februari 1906. Varken i detta betänkande eller i statskontorets den 14 oktober 1902 avgivna utlåtande angående verkställd allmän revision av avlöningsförhållandena vid landsstaten berördes frågan om ändring i länsindelningen i syfte att minska antalet länsstyrelser. Då Kungl. Maj:t vid 1908 års riksdag framlade proposition angående löneroglering för landsstaterna i länen m. m., innehöll ej heller propositionen något som helst uttalande i berörda hänseende.

Frågan bragtes emellertid inför riksdagen genom två med anledning av nämnda proposition inom andra kammaren väckta motioner (nr 265 och nr 274). I den första motionen upprepades förslaget om Stockholms läns uppdelning mellan Uppsala och Södermanlands län, varvid särskilt hänvisades till då pågående underhandlingar om inkorporering av Stockholms

omgivningar med ett invånarantal av omkring 40 000 personer med Stockholms stad. I den andra motionen åter yrkades, under framhållande av att åtskilliga län i södra och mellersta Sverige vore så små till både folkmängd och ytinnehåll, att de svårligen rättfärdigade upprätthållandet av särskilda länsstyrelser, att riksdagen med avslag å propositionen måtte anhålla om nytt förslag till reglering av landsstatstjänstemännens löner, i vilket förslag bl. a. möjligen obehövligen indragning blivit genomförd.

Riksdagen beslöt dels, med anledning av den förstnämnda motionen, att i skrivelse till Kungl. Maj:t anhålla, att Kungl. Maj:t skulle låta verkställa utredning angående möjligheten av Stockholms läns upphörande såsom administrativ enhet samt därefter till riksdagen inkomma med det förslag i ämnet, som av omständigheterna kunde anses påkallat, och dels, med avslag å den sistnämnda motionen, att godkänna ny avlöningsstat för tjänstemän och betjante vid länsstyrelserna i huvudsaklig överensstämmelse med Kungl. Maj:ts proposition, dock under villkor beträffande Stockholms län, att ledigblivande tjänster vid länsstyrelsen därefter tills vidare endast skulle tillsättas medelst förordnande. Den med anledning av riksdagens sålunda fattade beslut av länsstyrelsen verkställda utredningen föranledde emellertid icke någon åtgärd.

I en inom andra kammaren vid 1910 års riksdag väckt motion (nr 183) hemställdes, att riksdagen måtte i skrivelse till Kungl. Maj:t anhålla, att i sammanhang med utredningen angående fögderiförvaltningen utredning även måtte ske, huruvida och i vad mån omläggning av länsindelningen kunde ske eller eventuellt, med bibehållande av länsstyrelsen i övrigt, två eller flera län kunde sortera under en och samma landshövding. Följande del av motiveringen för motionärens hemställan förtjänar att återgivas:

Den alltjämt stigande statsbudgeten giver ovillkorligen anledning till betänksamhet. Skola statens utgifter ständigt ökas, bliver den naturliga följden, att ständigt nya skattekällor måste utfinnas, men därför finnes en gräns, och man kan nog med skäl anse, att det är på tiden att gå fram på sparsamhetens väg och försöka nedbringa statens utgifter.

Statsförvaltningen i vårt land är nog i förhållande till dess tillgångar ganska dyrbar, och det förefaller mig icke vara otänkbart, att avsevärda besparingar skulle kunna göras inom den administrativa förvaltningen.

Med anledning av motionen beslutade andra kammaren, att riksdagen måtte i skrivelse till Kungl. Maj:t anhålla, att Kungl. Maj:t skulle låta verkställa utredning angående möjligheten av Blekinge, Hallands och Västmanlands läns upphörande såsom administrativ enhet samt därefter till riksdagen inkomma med det förslag i ämnet, som av omständigheterna finge anses påkallat. Ärendet överlämnades till första kammaren, som beslutade att icke biträda medkammarens beslut. Frågan hade därmed fallit.

Vid 1928 års riksdag väcktes i första kammaren en motion (nr 80) om utredning och förslag rörande en särskild kommunalförfattning för Stor-Stockholm. Konstitutionsutskottet fann i sitt utlåtande (nr 24) över motionen, att frågan vore synnerligen invecklad och icke i sådant läge, att en utredning, för vilken utskottet icke funne sig kunna giva några riktlinjer, borde på initiativ av riksdagen företagas, och hemställde, att motionen icke måtte föranleda till någon riksdagens åtgärd. Riksdagen beslöt i enlighet härmed.

Vid 1929 års riksdag upptogs i en motion (I:118) frågan om utvidgning av då gällande bestämmelser om kommunala nybildningar i syfte att skapa möjlighet att på ett praktiskt sätt ordna förhållandet mellan kommuner, som gränsade till varandra och i ett eller flera avseenden hade intressen, som behövde samfällt regleras. Tanken att ett kommunalförbund på frivillighetens grund skulle kunna åvägbringas mellan den mängd kommuner, som funnes i Stockholms län, vore enligt motionärens uppfattning ganska fantastisk. Det kunde måhända visa sig, att t. ex. för Stockholms vidkommande en annan organisation än den kommunalförbunds-lagen anvisade vore den lämpligaste och att organiserandet av ett landstingsområde för Stockholm och förorter skulle visa sig vara den riktiga lösningen. Konstitutionsutskottet (utl. nr 17) hänvisade i huvudsak till sitt utlåtande år 1928. Spörsmålet vore fortfarande i ett sådant läge, att något initiativ från riksdagens sida icke borde tagas. Utskottet hemställde därför, att motionen icke måtte föranleda till någon riksdagens åtgärd. Detta blev också riksdagens beslut.

Med anledning av Kungl. Maj:ts proposition (nr 56) angående anslag till överståthållarämbetet m. m. vid 1929 års riksdag väcktes i första kammaren en motion (nr 242) med yrkande bl. a., att riksdagen måtte, med avslag å ett vid propositionen fogat förslag om omorganisation av överståthållarämbetet, hos Kungl. Maj:t anhålla om förnyat övervägande av överståthållarämbetets omorganisationsfråga under samtidigt beaktande av dels att, i förening med indragandet av Stockholms län, överståthållarämbetets verksamhet utvidgades till Stockholms förortsområde, dels ock att överståthållarämbetets verksamhet begränsades till rena länsstyrelseärenden. I andra kammaren väcktes en motion (nr 378) i huvudsakligen enahanda syfte med yrkande bl. a. om utredning om lämpligheten av att överståthållarämbetets ämbetsområde vidgades till att omfatta jämväl kommunerna i huvudstadens omgivning. Utan att taga någon bestämd ställning till ifrågakvarande förslag hemställde statsutskottet (utl. nr 133), att riksdagen måtte, med bifall till motionerna i fråga såvitt dessa avsåge anslag till överståthållarämbetet, avslå Kungl. Maj:ts proposition. Detta blev också riksdagens beslut.

År 1937 anförde dåvarande överståthållaren T. Nothin i en framställning

till Kungl. Maj:t, att intressegemenskapen mellan Stockholm och dess förorter vore så stor att, även i de fall där en inkorporering icke borde för det dåvarande ifrågakomma, någon form för närmare och regelbunden samverkan borde åstadkommas särskilt i avseende å kommunikationsväsendet, sjukvården och polisväsendet samt jämväl byggnadsväsendet och luftskyddet. Slutligen framhölls, att genomförande av en lagstiftning med åsyftat innehåll syntes nödvändig göra sådan ändring i rikets administrativa indelning att de kommuner, mellan vilka samverkan skulle ifrågakomma, sammanfördes under gemensam statlig administration. De till Stor-Stockholm hänförliga kommunerna syntes för sådant ändamål böra utbrytas ur Stockholms län och sammanföras med Stockholms stad till en administrativ enhet. Framställningen föranledde tillkallandet av 1944 års kommitté för kommunal samverkan. Denna föreslog i sitt betänkande (SOU 1947: 30) bl. a. befogenhet för Kungl. Maj:t att förordna om bildande av regionkommun med uppgift att, »på sätt härom är särskilt stadgat, upprätta regionplan för det i regionplanen ingående området ävensom att verka för regionplanens genomförande och handhava därmed sammanhängande, för kommunerna inom regionen gemensamma angelägenheter». Kommittén berörde i sitt betänkande frågan om en sådan lösning av Stor-Stockholms samarbetsproblem, att staden inträdde i Stockholms läns landsting och att det sålunda utökade landstinget, »storlandstinget», bekläddes med befogenheter att omhänderha även de uppgifter i fråga om bebyggelseplanering m. m., som skulle ombesörjas av den föreslagna regionkommunen. En sådan lösning skulle — anförde kommittén bl. a. — ha åtskilliga beaktansvärda fördelar. Den skulle innebära en lösning även av Stor-Stockholms trängande sjukvårdsorganisatoriska problem, vilka man eljest måste söka lösa på den mera ovissa avtalsvägen. Det borde ej förbises, att en samverkan mellan staden och landstinget vore av intresse även i fråga om andra uppgifter än sjukvårdsuppgifterna, t. ex. undervisningsväsendet, och framdeles kunde aktualiseras beträffande nya landstingsändamål. En dylik till det egentliga Stor-Stockholm begränsad landstingskommun skulle medge en osökt lösning av det statliga administrativa indelningsproblemet genom att överståthållardömet utsträcktes att omfatta hela landstingsområdet, medan återstoden av Stockholms län överfördes till angränsande län. Kommittén anförde för egen del att, om Stockholms stad och Stockholms läns landsting sammanfördes till ett landstingsområde, ur det nybildade landstingets synpunkt avsevärda fördelar skulle stå att vinna genom ett avskiljande från detta landstingsområde av vissa delar till Uppsala och Södermanlands län. Dessa fördelar skulle framför allt bestå i att landstinget komme att framträda såsom ett organ för de kommuner, som berördes av utvecklingen inom Stor-Stockholm och på grund därav i hög grad hade gemensamma intressen. En sådan åtgärd skulle med hänsyn till de förändringar i överståthållarämbe-

tets organisation, som genomförts eller planerades, icke ur statsadministrativ synpunkt möta de betänkligheter, som tidigare framförts däremot. De mot en överflyttning åberopade olägenheterna för den berörda befolkningen att nödgas företa sina länsstyrelseresor till annan ort än den, som utgjorde befolkningens handelscentrum, syntes med nutida förbättrade kommunikationer knappast ha samma tyngd som tidigare. Då kommittén likväl icke ansåge sig kunna förorda den ifrågasatta överflyttningen vore orsaken i stället huvudsakligen de starka betänkligheter med hänsyn till den norra länsdelens svaga ekonomi, som en överflyttning måste inge ur landskommunal synpunkt. För den händelse att Stockholms stad skulle förenas med Stockholms läns landsting, borde man därför enligt kommitténs mening räkna med att storlandstinget skulle omfatta, förutom staden, hela det nuvarande landstingsområdet.

Betänkandet har icke föranlett någon Kungl. Maj:ts åtgärd i nu angivet hänseende.

Vid 1945 års riksdag väcktes i första kammaren en motion (nr 283) avseende en allmän översyn av länsindelningen. Motionären föreslog, att riksdagen skulle hos Kungl. Maj:t hemställa om uppdrag åt 1943 års kommunindelningskommitté att föranstalta om utredning för vidtagande av sådana förändringar i länsindelningen, som befundes lämpliga, samt för riksdagen framlägga de förslag, som därav kunde föranledas. Vederbörande utskott (första kammarens andra tillfälliga utskott, utl. nr 5) avstyrkte motionen under anförande bl. a., att kommunindelningskommittén, som yttrat sig i frågan, ansåge frågan om ny länsindelning icke böra utredas i sammanhang med utredningen om ny indelning av rikets primärkommuner samt att, därest det i ett eller annat fall skulle visa sig vara lämpligt att vidtaga jämkningar i den nuvarande länsindelningen, dylika frågor borde upptagas till prövning var för sig. Förhållandena kunde däremot icke anses påkalla en sådan allmän utredning, som föreslagits av motionären.

I motioner till 1953 års riksdag (I: 102 och II: 127) hemställdes att riksdagen måtte i skrivelse till Kungl. Maj:t anhålla om översyn av gällande indelning av riket i län och landstingsområden. Statsutskottet (utl. nr 172) avstyrkte på anförda skäl förslaget om en utredning om en ny länsindelning. I frågan om behovet av en ny administrativ indelning i storstockholmsområdet anfördes, att utskottet vore överens med motionärerna om att goda skäl kunde anföras för en förutsättningslös statlig utredning rörande denna fråga. Med hänsyn till det samarbete i olika former som förekomme i interkommunala frågor i storstockholmsområdet kunde det enligt utskottets mening icke uteslutas, att en fortsatt kommunal samverkan skulle kunna giva riktlinjer för den lämpligaste utformningen i en framtid av den statliga administrationen av Stor-Stockholm. Med hänsyn härtill och då utskottet förutsatte, att Kungl. Maj:t ägnade denna fråga vederbörlig

uppmärksamhet, fann sig utskottet icke kunna förorda en skrivelse av i motionerna avsett innehåll. Riksdagen beslutade i enlighet härmed.

Slutligen må nämnas att i motioner till innevarande års riksdag (I: 95 och II: 66) föreslagits, att riksdagen i skrivelse till Kungl. Maj:t måtte hemställa om snara åtgärder i syfte att åstadkomma en arbetsduglig administrativ enhet för det s. k. storstockholmsområdet, varigenom möjlighet skulle skapas bl. a. till snabb lösning av bostadsfrågan, trafikproblemen, tillgången på skolor och sjukhus och andra i motionerna omnämnda frågor.

I anslutning till sistnämnda motioner må erinras, att ett visst interkommunalt samarbete pågår i huvudstadsområdet. Nämnas må att en regionplanenämnd f. n. är i färd med att utarbeta definitivt förslag till regionplan. Inom den närmaste tiden väntas Stor-Stockholms trafikutredning framlägga ett slutbetänkande. Mellan Stockholms läns landsting och Stockholms stad pågår en samverkan i planering och projektering av nya sjukhus; man överväger en samverkan även i fråga om sjukhusens finansiering och förvaltning. Nio kommuner i den norra och nordöstra förortssektorn ha vidare enats om samverkan i kommunalförbundsform rörande ett gemensamt reningsverk på Lidingö. För övriga delar av Stor-Stockholm tänkas avloppsfrågorna till stor del bli lösta i samverkan mellan Stockholm och respektive grannkommuner. Med vissa kommuner ha avtal träffats om anslutning till Stockholms avloppsnät, och förhandlingar härom pågå med andra grannkommuner. I fråga om vattenförsörjningen svarar Stockholm sedan länge för leveranser till åtskilliga förortskommuner, och överläggning har inletts mellan Stockholm och norra förorternas vattenledningsförbund om en samordning av resurserna för den framtida vattenförsörjningen.

Revisorerna övergå härefter till att lämna en kortfattad redogörelse för huvuddragen av den nuvarande statliga länsförvaltningen. Början göres därvid med *länsstyrelserna*.

Styrelsen inom varje län är anförtrodd åt en landshövding, som utövar densamma med biträde av en landssekreterare och en landskamrerare såsom avdelningschefer. Till länsstyrelsens ämbetsbefattning hörande ärenden handläggas å två avdelningar, landskansliet och landskontoret, vilka i sin tur äro indelade i sektioner. Landssekreteraren är chef för landskansliet och landskamreraren för landskontoret.

Under länsstyrelsen lyda, i de avseenden och i den omfattning särskilda författningar och instruktioner närmare bestämma, landsfogden i dennes egenskap av länspolischef samt länets magistrater, kommunalborgmästare och poliskammare, kronokamrerare, häradskrivare, lappfogdar, landsfiskaler, andra polischefer och utmätningsmän samt civilförvarschefer ävensom övriga till uppboäds- och indrivningsväsendet, polisväsendet och civilförsvaret i länet hörande befattningshavare.

Enligt länsstyrelseinstruktionen (SFS 1953: 541) åligger det länsstyrelsen att giva noggrann akt på länets tillstånd och behov samt i allt söka främja länets utveckling och dess befolknings bästa. Finner länsstyrelsen åtgärd påkallad, vilken länsstyrelsen icke äger själv omedelbart vidtaga, bör länsstyrelsen hos Kungl. Maj:t eller vederbörande myndighet göra framställning i ämnet. Länsstyrelsen bör hos Kungl. Maj:t anmäla vad som synes vara av särskild vikt för Kungl. Maj:t att erfara rörande länet, dess befolkning och inom länet timade tilldragelser.

Länsstyrelsen tillkommer att såsom länets högsta polismyndighet ha ansvar för och ledning av polisväsendet i länet samt övervaka att allmän ordning och säkerhet därstädes behörigen upprätthållas, att, i händelse något däremot stridande förekommer, erforderliga åtgärder varda vidtagna ävensom att polisdistrikt fullgöra vad dem i avseende å polisväsendet åligger.

Länsstyrelsen har vidare att enligt gällande föreskrifter taga befattning med socialvården, den allmänna hälsovården, plan- och byggnadsväsendet, vägväsendet, trafikväsendet, brandförsvaret, civilförsvaret och annan försvarsberedskap, utökningsväsendet, folkbokföringen, beskattnings-, uppboräds- och indrivningsväsendet samt medelsförvaltningen. Det ankommer därvid på länsstyrelsen att övervaka att de förpliktelser, vilka enligt lag eller författning åligger statliga myndigheter, kommuner och enskilda i länet, bli behörigen fullgjorda. Länsstyrelsen skall ock i övrigt fullgöra de åligganden och utöva de befogenheter, vilka enligt lagar, förordningar och andra stadganden tillkomma länsstyrelsen eller enligt äldre författningar landshövdingen.

Länsstyrelsen har att i erforderlig omfattning följa verksamheten inom länsarbetsnämnd, länsbostadsnämnd och lantbruksnämnd samt hos andra statliga myndigheter i länet, vilkas arbetsuppgifter beröra till länsstyrelsens ämbetsbefattning hörande frågor. Det åligger länsstyrelsen att verka för att den statliga verksamheten inom sådana områden, med vilka länsstyrelsen har att taga befattning, i möjligaste mån samordnas. Jämväl eljest skall länsstyrelsen i erforderlig utsträckning samarbeta och samråda med andra statliga myndigheter ävensom med kommunala myndigheter samt företrädare för menigheter och sammanslutningar.

Det ankommer även på länsstyrelsen att avgiva de utlåtanden och lämna det ämbetsbiträde samt de upplysningar och besked, som i vederbörlig ordning äskas eller av förhållandena eljest påkallas och som av länsstyrelsen kunna lämnas.

Utöver vad nyss sagts åligger det länsstyrelsen

att pröva och avgöra frågor om skyldighet att anskaffa och underhålla allmänna byggnader med tillhörande inventarier ävensom sådana allmänna platser, som böra anordnas av menighet,

att, då förändring i länets administrativa eller judiciella indelning kan komma i fråga, därom förordna eller göra vederbörlig framställning,

att i fall, då utnämningen ej ankommer på Kungl. Maj:t, utfärda förordnande eller fullmakt för den, som blivit i behörig ordning vald till rådmän,

att utöva tillsyn över häkten, som ej lyda under fångvårdsstyrelsen,

att, i den mån detta ej ankommer på annan myndighet, förvalta av statsmedel utlämnade lån och förskott, vaka över att avgivna skuldförbindelser bibehållas i gällande kraft och att lämnade säkerheter äro betryggande samt vidtaga vederbörliga åtgärder för utkrävande av kronans rätt,

att, i den mån det icke närmast ankommer på annan ämbetsmyndighet, tillse att sådan inom länet befintlig fast och lös egendom, som tillhör staten eller varöver staten eljest har vård och inseende, icke vanvårdas eller obehörigen disponeras,

att vaka över att jordeboken vårdas samt att behöriga anteckningar om förändringar däri verkställas,

att pröva och avgöra tvister om huru och till vilket belopp prästerskapets och kyrkobetjäningens samt folkskollärarnas löningsrättigheter skola utgöras ävensom frågor om åliggande för församling att tillhandahålla pastor vad i 30 § folkbokföringsförordningen förmåles,

att utöva tillsyn över polismyndigheternas handläggning av ärenden angående tillstånd att inneha vapen och förvärva ammunition samt

att ombesörja, att alla till allmän efter rättelse utfärdade föreskrifter och påbud, om vilkas kungörande annan ordning icke finnes stadgad, bli behörigen kungjorda inom länet.

Antalet tjänstemän vid länsstyrelserna utgör i runt tal 3 300.* Det å elfte huvudtiteln uppförda anslaget till Länsstyrelserna: Avlöningar belastades för budgetåret 1955/56 med ett belopp av i runt tal 40 200 000 kronor, medan länsstyrelsernas omkostnader uppgingo till sammanlagt 8 100 000 kronor. Motsvarande belopp för landsfogdarna voro 1 400 000 kronor respektive 300 000 kronor.

Styrelsen över Stockholms stad som statligt förvaltningsområde — *överståthållarämbetet* — är anförtrodd åt överståthållaren, vilken utövar densamma med underståthållaren såsom ställföreträdare och med biträde av andra befattningshavare. Till överståthållarämbetets ämbetsbefattning hörande ärenden handläggas å följande tre huvudavdelningar, nämligen första kansliavdelningen, andra kansliavdelningen med försvarsavdelningen samt skatteavdelningen med taxeringsavdelningen och kupongskattekontoret. Chef för vardera kansliavdelningen är en kanslidirektör och för skatteavdelningen skattedirektören.

* Samtliga uppgifter om antalet anställda hos olika myndigheter, som här lämnas, hänföra sig till den 1 oktober 1954, den senaste tidpunkt för vilken statistiska centralbyrån lämnat några uppgifter härom.

Under överståthållarämbetet lyda, i de avseenden och i den omfattning denna instruktion och eljest meddelade föreskrifter närmare bestämma, följande lokala myndigheter i huvudstaden, nämligen magistraten, fastighetsregisterkontoret, åklagarmyndigheten, poliskammaren samt mantalsverket, uppbördsverket och indrivningsverket, ävensom statspolisintendenten, polischefen i Stockholms polisdistrikt jämte i övrigt till stadens polisväsende hörande befattningshavare, civilförsvarschefen i Stockholms civilförsvarsområde och andra till civilförsvaret i området hörande befattningshavare samt stadshäktet i Stockholm.

Enligt instruktionen för överståthållarämbetet (SFS 1947: 926) åligger det ämbetet att giva noggrann akt på huvudstadens tillstånd och behov samt att i allt söka främja stadens och befolkningens bästa. Påkallas åtgärd, som överståthållarämbetet icke äger att självt vidtaga, bör ämbetet göra framställning i ämnet hos Kungl. Maj:t eller vederbörande myndighet. Överståthållarämbetet bör anmäla hos Kungl. Maj:t vad som synes vara av särskild vikt för Kungl. Maj:t att erfaras rörande huvudstaden, dess befolkning och inom staden timade tilldragelser.

Överståthållarämbetet tillkommer att, såvitt angår huvudstaden, fullgöra de åligganden och utöva de befogenheter, som i länen ankomma å länsstyrelserna, samt har bland annat

att såsom stadens högsta polismyndighet ha ansvar för och ledning av polisväsendet samt övervaka att allmän ordning och säkerhet behörigen upprätthållas och att, i händelse något däremot stridande förekommer, erforderliga åtgärder bliva vidtagna; därvid det särskilt åligger överståthållarämbetet att, om inom huvudstaden förehaves något som innefattar stämpling mot riket, Konungen, konungahuset, rikets styrelse eller riksdagen eller eljest är menligt för landsfriden, icke allenast anmäla sådant hos Kungl. Maj:t utan även göra de ingripanden, som av omständigheterna påkallas till avvärjande av fara och för de brottsligas befordrande till laga ansvar;

att tillse att Stockholms polisdistrikt fullgör sina åligganden i avseende å polisväsendet;

att, i den mån Kungl. Maj:t ej förordnar annorlunda, under civilförsvarsstyrelsen handha ledningen av civilförsvaret i Stockholms civilförsvarsområde, utöva tillsyn över att statliga och kommunala myndigheter ävensom enskilda fullgöra sina åligganden i avseende därå samt i övrigt taga den befattning därmed, som enligt civilförsvarslagen eller annan författning rörande civilförsvaret tillkommer länsstyrelse;

att fullgöra de göromål, som ankommer å överexekutor;

att, enligt gällande föreskrifter, taga befattning med folkbokföring samt beskattnings-, uppbörds- och indrivningsväsendet;

att utöva den myndighet och vidtaga de åtgärder, som enligt lagarna om

kommunalstyrelse i Stockholm och församlingsstyrelse därstädes åligga överståthållarämbetet, samt

att i den mån så ej redan följer av vad ovan sagts och eljest icke är anorlunda stadgat, fullgöra de åligganden och utöva de befogenheter, vilka för annan stad, varest magistrat finnes, ankomma på denna.

Vidare åligger det överståthållarämbetet

att taga den befattning med magistraten och rådhusrätten varom särskilt må vara stadgat;

att tillsätta och entlediga förste stadsfogden samt förordna och entlediga fastighetsregisterföraren i enlighet med därom särskilt givna föreskrifter, bevilja dem semester och tjänstledighet och förordna vikarier ävensom utöva tillsyn över deras verksamhet.

att utfärda erforderliga arbetsordningar för stadsfogdekontoret och fastighetsregisterkontoret;

att taga den befattning med åklagarmyndigheten, poliskammaren, mantals-, uppbörds- och indrivningsverken samt statspolisintendenten varom särskilt är stadgat;

att tillsätta och entlediga för civilförsvaret i Stockholms civilförvarsområde erforderlig administrativ personal ävensom bevilja denna tjänstledighet och förordna vikarier;

att utöva inseende över stadshäktet samt utfärda erforderlig arbetsordning för häktet;

att, i den mån ej annat särskilt är stadgat, pröva och fastställa reglementen för auktionsverk och föreningar av näringsidkare, varvid överståthållarämbetet jämväl äger pröva fråga om att upphäva eller ändra sådant reglemente, vilket förut blivit fastställt av Kungl. Maj:t;

att i övrigt fullgöra de åligganden och utöva de befogenheter, vilka enligt lagar, förordningar och andra stadganden tillkomma överståthållarämbetet; samt

att avgiva de utlåtanden och lämna det ämbetsbiträde, som äskas i vederbörlig ordning eller eljest påkallas av förhållandena.

Vid överståthållarämbetet äro anställda i runt tal 350 tjänstemän. Ämbetets avlönings- och omkostnadsanslag belastades för sistförflutna budgetår med 5 027 000 kronor respektive 442 000 kronor.

Till länsstyrelsernas förfogande stå vissa experter, av vilka somliga äro chefer för lokalförvaltningar, hörande till olika centrala ämbetsverk i Stockholm. Beträffande dessa länsorgan må följande uppgifter lämnas.

Socialvårdskonsulenterna skola dels tillhandagå länsstyrelserna och dels i vissa hänseenden företräda socialstyrelsen. Konsulenterna äro emellertid ej anställda som tjänstemän hos vare sig länsstyrelsen eller socialstyrelsen

utan ha en i stort sett självständig om än underordnad ställning i förhållande till båda dessa myndigheter.

Enligt kungörelsen den 22 juni 1945 (nr 510) om rikets indelning i fattigvårds- och barnavårdskonsulentdistrikt m. m. äro distriktet till antalet tretton. Flertalet distrikt omfatta således två län. Beträffande Gotlands län omhänderhas konsulentverksamheten av förste byråsekreteraren på socialstyrelsens socialvårdsbyrå.

Konsulenternas åligganden äro angivna i instruktionen den 8 maj 1925 (nr 134) för statens fattigvårds- och barnavårdskonsulenter. Konsulent har sålunda bl. a. till uppgift att tillhandagå länsstyrelserna inom konsulentens distrikt i allt vad som rör länsstyrelsens befattning med fattigvård (socialhjälp), barnavård och ungdomsskydd inom distriktets kommuner. Konsulent skall vidare inom sitt distrikt biträda länsstyrelserna vid tillsynen över barnavårdsnämndernas tillämpning av lagen om allmänna barnbidrag och med stöd därav meddelade föreskrifter, såvitt angår på barnavårdsnämnderna ankommande ärenden. Konsulent åligger därjämte dels att vara föredragande hos länsstyrelse inom distriktet i sådana mål och ärenden rörande fattigvård (socialhjälp), barnavård eller ungdomsskydd i länet som länsstyrelsen bestämmer, dels ock att, där så påkallas, även eljest deltaga i handläggningen hos länsstyrelsen av dylika mål och ärenden, allt i enlighet med vad därom stadgas i länsstyrelseinstruktionen. Konsulent har jämväl att övervaka, att de förpliktelser som enligt bestämmelserna om barn utom äktenskap åligga barnavårdsnämnderna varda behörigen fullgjorda.

Avlöningskostnaderna för socialvårdskonsulenterna uppgingo under budgetåret 1955/56 till drygt 300 000 kronor och omkostnaderna till något mer än 100 000 kronor.

Länsnykterhetsnämnden har till uppgift att övervaka nykterhetstillståndet inom länet samt att i enlighet med lagen om nykterhetsvård eller vad eljest finnes stadgat vidtaga åtgärder för dess förbättrande (SFS 1938: 666).

Hos länsnykterhetsnämnderna finnas anställda nykterhetsvårdskonsulenter, nykterhetsvårdsassistenter samt biträdespersonal, sammanlagt omkring 80 personer. Avlöningskostnaderna uppgingo under senaste budgetåret till mer än 900 000 kronor och omkostnaderna till i runt tal 400 000 kronor.

Såsom lokalmyndighet för frågor tillhörande arbetsmarknadsstyrelsens verksamhetsområde skall i varje län finnas en *länsarbetsnämnd* samt i Stockholms stad en arbetsnämnd. För den offentliga arbetsförmedlingsverksamheten finnas under varje länsarbetsnämnd ett huvudkontor samt avdelningskontor och ombud.

Länsarbetsnämnd åligger att följa utvecklingen på arbetsmarknadsområdet inom länet och hos arbetsmarknadsstyrelsen göra de framställningar och förslag, vartill läget ger anledning, att handha ledningen av den offentliga arbetsförmedlingsverksamheten inom länet, att i samarbete med skolor

och myndigheter planlägga och öva tillsyn över den offentliga yrkesvägledningen i länet, att i den utsträckning Kungl. Maj:t förordnar handha arbetsvården, att, efter arbetsmarknadsstyrelsens bestämmande, inom länet öva tillsyn över hjälpverksamheten i samband med arbetslöshet samt planläggningen av åtgärder för att motverka arbetslöshet, att enligt arbetsmarknadsstyrelsens föreskrifter och anvisningar planlägga utnyttjandet av den arbetskraft, som under krig och därmed jämförliga förhållanden kan beräknas stå till förfogande inom länet, samt att i övrigt handha de uppgifter, som av Kungl. Maj:t eller arbetsmarknadsstyrelsen åläggas nämnden. Länsarbetsnämnd består av ordförande och som regel fem ledamöter (SFS 1948: 440). I samtliga länsarbetsnämnder är f. n. landshövdingen i vederbörande län ordförande.

Länsarbetsnämnderna äro förlagda till respektive residensstäder, dock att de i Södermanlands, Älvsborgs och Skaraborgs län stationerats i respektive Eskilstuna, Borås och Skövde.

Inom den lokala arbetsförmedlingsorganisationen tjänstgöra i runt tal 1 700 personer. Avlöningskostnaderna voro budgetåret 1955/56 i runt tal 21 200 000 kronor och omkostnaderna 5 100 000 kronor.

Länsbostadsnämnd finnes en i varje län. Länsbostadsnämnderna äro förlagda till vederbörande residensstäder utom i Göteborgs och Bohus, Älvsborgs och Skaraborgs län, där nämnden är förlagd till respektive Uddevalla, Borås och Skara.

Länsbostadsnämnd handhar i länet den statliga låne- och bidragsverksamheten till främjande av bostadsförsörjningen, i den mån detta ej ankommer på bostadsstyrelsen eller annan statlig myndighet. Härvid åligger det länsbostadsnämnd bl. a. att verka för en planmässig förbättring av bostadsförsörjningen i länet och för detta ändamål under samråd med bostadsstyrelsen verkställa erforderliga undersökningar rörande bostadsförhållandena och det framtida bostadsbehovet samt att såväl vid som utom domstol företräda Kungl. Maj:t och kronan dels gentemot den, som är skyldig att erlægga betalning till nämnden, dels för den egendom, som nämnden förvaltar, dels ock i övrigt i allt som angår nämndens verksamhet, under förutsättning att bostadsstyrelsen ej förbehållit sig rätten därtill.

Länsbostadsnämnd består av fem ledamöter. Fyra av dem utses av Kungl. Maj:t för en tid av tre år. Kungl. Maj:t förordnar en av dessa ledamöter att vara ordförande i nämnden samt utser suppleanter för de övriga tre ledamöterna. Såsom självskriven ledamot i nämnden ingår länsbostadsdirektören. Landshövdingen i länet äger, ändå att han icke är ordförande i nämnden, närvara vid dess sammanträden och deltaga i överläggningarna. Detsamma gäller landssekreteraren eller annan av länsstyrelsen därtill förordnad befattningshavare (SFS 1949: 339). I nio länsbostadsnämnder är f. n. landshövdingen i vederbörande län ordförande.

Länsbostadsnämndens personal utgöres av i runt tal 200 personer. Avlöningskostnaderna utgjorde för senaste budgetåret 3 200 000 kronor och omkostnaderna 700 000 kronor.

De regionala organen på vägväsendets område äro *vägförvaltningarna*, som lyda under väg- och vattenbyggnadsstyrelsen, länsstyrelserna samt länsvägnämnderna och vägnämnderna. Funktionsfördelningen mellan dessa organ vilar i huvudsak på bestämmelser i lagen den 30 juni 1943 om allmänna vägar samt lagen den 30 juni 1943 om vägnämnder och länsvägnämnder.

I anslutning till innehållet i dessa författningar har vägförvaltningens åligganden i instruktionen den 30 augusti 1943 (nr 681) för väg- och vattenbyggnadsstyrelsen och dess lokala förvaltningar angivits vara bl. a., att i den utsträckning väg- och vattenbyggnadsstyrelsen bestämmer ombesörja projektering, byggande och underhåll av allmän väg, att utöva tillsyn över städers och stadsliknande samhällens allmänna väghållning samt gatuhållning i vad avser för biltrafiken viktiga gator samt att i enlighet med vad därom är särskilt stadgat lämna länsstyrelsen biträde vid handläggningen av vägfrågor ävensom av ärenden angående statsbidrag till enskild väghållning.

Chef för vägförvaltning är vägdirektör. Honom åligger dels att i vissa vägärenden vara föredragande hos länsstyrelsen, dels ock att, i den mån så påkallas, även eljest deltaga i handläggningen hos länsstyrelsen av andra, kommunikationsväsendet berörande ärenden än sådana, i vilka han är föredragande, allt i enlighet med vad därom stadgas i länsstyrelseinstruktionen.

Vägnämnder och länsvägnämnder skola enligt lagen den 30 juni 1943 i vägfrågor företräda de lokala vägintressena på landet och i de städer, där kronan är väghållare. Länsvägnämnd har till uppgift att verka för att vägfrågor, som äro gemensamma för flera eller alla vägnämndsområdena inom länet, erhålla den för hela länet ändamålsenligaste lösningen. I sådant avseende ha nämnderna att avgiva av vederbörande myndigheter infordrade yttranden. Nämnderna äga dessutom anföra besvär hos Kungl. Maj:t över beslut, som meddelats av väg- och vattenbyggnadsstyrelsen eller vederbörande länsstyrelse.

Vägförvaltningarnas tjänstemannapersonal omfattar i runt tal 2 400 personer. Avlöningskostnaderna uppgingo för senaste budgetår till 19 000 000 kronor och omkostnaderna till 4 000 000 kronor.

I varje län finnes ett *länsarkitektkontor* med en länsarkitekt som chef.

Enligt den för länsarkitektorganisationen gällande instruktionen (SFS 1935: 354) skola för handhavande av de i instruktionen omförmälda ämbetsuppgifterna hos byggnadsstyrelsen vara anställda länsarkitekter, biträdande länsarkitekter och assistenter samt övrig biträdespersonal. Dessa be-

fattningshavare tjänstgöra hos länsstyrelserna och äro stationerade i vederbörliga residensstäder enligt i särskild ordning bestämd fördelning.

Länsstyrelse, hos vilken befattningshavare vid länsarkitektorganisationen är stationerad, äger bestämma över dennes tjänstgöring samt i det dagliga arbetet förfoga över honom såsom en länsstyrelsens biträdande tjänsteman, allt med den inskränkning som föranledes av tjänstemannens ställning såsom befattningshavare hos byggnadsstyrelsen.

Länsarkitekt åligger bl. a. att i fråga om byggnads- och stadsplaneväsendet tillvarataga det allmännas bästa samt att därvid vaka över att gällande bestämmelser efterlevas och en sund utveckling av byggnadsväsendet befordras, att biträda vid utövändet av byggnadsstyrelsens och länsstyrelsens åligganden jämlikt byggnadsstadgan, att biträda länsstyrelsen med granskning av ärenden rörande byggnads- och stadsplaneväsendet, att närmast handha tillsynen över kronans under byggnadsstyrelsens förvaltning ställda byggnader, att biträda byggnadsstyrelsen i ärenden rörande byggnadsminnesvården samt att för statsverkets räkning utöva arkitektverksamhet.

Länsarkitektorganisationen omfattar drygt 200 tjänstemän. Avlöningskostnaderna för sistförflutna budgetår uppgingo till 3 600 000 kronor och omkostnaderna till 500 000 kronor.

Den kulturminnesvårdande verksamheten i landet utövas under tillsyn av riksantikvarieämbetet, anknutet till vitterhets-, historie- och antikvitetsakademien. Som riksantikvarieämbetets lokala organ fungera *landsantikvarierna* envar inom sitt distrikt, motsvarande i allmänhet ett län eller landskap. Landsantikvarien är anställd vid en distriktet omfattande organisation för kulturminnesvården, som härför uppbär statsbidrag och vars verksamhet i anledning därav är underkastad riksantikvarieämbetets inspektion. I övrigt torde organisationskostnaderna bestridas genom anslag från landsting och vissa kommuner m. fl. Inom sitt verksamhetsområde skall landsantikvarien handha de kulturminnesvårdande uppgifterna och tillse, att gällande författningar rörande fornminnes- och kulturminnesvården efterlevas. Han är skyldig att utföra av ämbetet påkallade utredningar och undersökningar. Tillika torde han i regel vara den lokala organisationens sekreterare och föreståndare för dess museala samlingar och inrättningar.

Statsbidraget för avlöningar inom landsantikvarieorganisationen utgjorde för senaste budgetåret 400 000 kronor.

För varje län finnes en *lantbruksnämnd*. Kalmar och Älvsborgs län äro dock med avseende å här ifrågavarande verksamhet vardera uppdelade på två områden, sammanfallande med hushållningssällskapens verksamhetsområden och med lantbruksnämnderna förlagda å följande orter, nämligen lantbruksnämnden i Kalmar läns norra område i Västervik, lantbruksnämnden i samma läns södra område i Kalmar, lantbruksnämnden i Älvsborgs

läns norra område i Vänersborg och lantbruksnämnden i sistnämnda läns södra område i Borås. Lantbruksnämnden i Göteborgs och Bohus län har sitt säte i Uddevalla och lantbruksnämnden i Skaraborgs län i Skara. Övriga lantbruksnämnder äro förlagda i respektive residensstäder. Verksamhetsområdet för lantbruksnämnden i Stockholms län omfattar även Stockholms stad.

Lantbruksnämnd utgöres av sju ledamöter. Tre av dem utses av Kungl. Maj:t för en tid av fyra år. Två ledamöter jämte suppleanter utses av hushållningssällskapet eller dess förvaltningsutskott för samma tid som de av Kungl. Maj:t utsedda ledamöterna. Såsom självskrivna ledamöter i nämnden ingå lantbruksdirektören hos nämnden samt hushållningssällskapets sekreterare. I samtliga lantbruksnämnder är f. n. landshövdingen i vederbörande län ordförande.

Lantbruksnämnd har att inom sitt verksamhetsområde med uppmärksamhet följa lantbrukets tillstånd och utveckling särskilt i vad gäller jordbrukets yttre och inre rationalisering samt att själv vidtaga eller hos lantbruksstyrelsen göra framställning om de åtgärder, vartill läget giver anledning.

Härvid åligger det lantbruksnämnden bl. a. att

när förhållandena så påkalla låta på lämpligt sätt verkställa individualplanering eller annan erforderlig utredning rörande behovet av och förutsättningarna för yttre och inre rationalisering av jordbruket på viss brukningsenhet eller grupp av brukningsenheter;

medverka vid översiktliga utredningar och planeringar berörande landsbygden;

i den mån sådant icke ankommer på annan myndighet, i övrigt handhava de statliga åtgärderna för jordbrukets yttre rationalisering, däri inbegripet förvärv och försäljning av fast egendom;

i den utsträckning tillgång på medel och personal det medger tillhandaga med upprättande av tekniska planer för jordbrukets inre rationalisering, däri inbegripet torrläggning av mark genom vattenreglering, dikning, vattenavledning, invallning eller andra dylika åtgärder, samt i den mån sådant ej ankommer på annan myndighet handhava det statliga stödet i övrigt för sådan rationalisering;

fullgöra vad på lantbruksnämnd ankommer enligt jordförvärvslagen;

handha det statliga stödet i form av producentbidrag till vissa innehavare av mindre jordbruk;

företräda Kungl. Maj:t och kronan gentemot den, som erhållit lån eller bidrag eller eljest är skyldig att erlægga betalning till nämnden, samt, i den mån förhållandena därtill föranleda, vidtaga åtgärder för indrivning av förfallna belopp och i sådant syfte besluta om lagsökning, konkursansökning eller annan lämplig åtgärd; samt

å Kungl. Maj:ts och kronans vägnar tala och svara för den egendom, som nämnden förvaltar; så ock i övrigt såväl vid som utom domstol företräda Kungl. Maj:t och kronan i allt som angår nämndens verksamhet, under förutsättning att lantbruksstyrelsen ej förbehåller sig rätten därtill.

Lantbruksnämndernas tjänstemannapersonal omfattar i runt tal 700 personer. Avlöningskostnaderna uppgingo för senaste budgetår till 10 200 000 kronor, medan motsvarande belopp för omkostnader var 2 500 000 kronor.

I detta sammanhang må även omnämnas att *hushållningssällskapen* — av vilka finnes ett i varje län med undantag för Kalmar län och Älvsborgs län, som ha vartdera två — åtnjuta statsbidrag för sin verksamhet. Till avlöningar utgick under senaste budgetåret ett belopp av 5 900 000 kronor och till omkostnader ett belopp av 4 400 000 kronor.

Jämlikt allmänna veterinärinstruktionen den 17 november 1933 (nr 616) skall för varje län finnas en i länets residensstad stationerad *länsveterinär*. Länsveterinär utnämnes av Kungl. Maj:t på förslag av veterinärstyrelsen.

Länsveterinären åligger bl. a. att utöva tillsyn över den allmänna hälso- och sjukvården bland husdjuren ävensom över den animala födoämneskontrollen inom länet, att verkställa de inspektioner, undersökningar och andra tjänsteförrättningar, som enligt instruktionen ankomma på honom eller vilkas utförande av myndighet uppdrages åt honom, samt att tillhandagå länsstyrelsen, hushållningssällskap och kommunala myndigheter inom länet med råd och anvisningar rörande den allmänna hälso- och sjukvården bland husdjuren samt den animala födoämneskontrollen.

Länsveterinär åligger dessutom dels att vara föredragande hos länsstyrelsen i sådana ärenden rörande den allmänna hälso- och sjukvården bland husdjuren samt den animala födoämneskontrollen inom länet, som länsstyrelsen bestämmer, dels ock att, då så påkallas, även eljest deltaga i handläggningen hos länsstyrelsen av dylika ärenden, allt i enlighet med vad därom stadgas i länsstyrelseinstruktionen.

Länsveterinär skall ock eljest i rådgivande egenskap biträda länsstyrelsen vid handläggningen av till hans befattning hörande angelägenheter ävensom bringa till länsstyrelsens kännedom missförhållanden, varom han erhållit vetskap, samt föreslå åtgärder för deras avhjälpande.

Länsveterinär har vidare inseende över tjänsteveterinärer vid det civila veterinärväsendet i länet samt är skyldig att samarbeta med vissa kommunala myndigheter m. fl.

Länsveterinärernas antal är 24, och avlöningskostnaderna kunna beräknas till 650 000 kronor per budgetår.

Jämväl *skogsvårdsstyrelserna* — en i varje län — åtnjuta statsbidrag, för sistförflutna budgetår uppgående till i fråga om personalens avlöning 10 100 000 kronor och i fråga om omkostnader 6 500 000 kronor.

Enligt lantmäteriinstruktionen den 30 juni 1948 (nr 526) skall i varje

län i residensstaden finnas ett *lantmäterikontor*, som förestås av en överlantmätare. Denna har att leda och öva tillsyn över länets lantmäteriväsen samt taga initiativ till åtgärder, som äro ägnade att främja en ändamålsenlig fastighetsindelning.

Lantmäteristaten sysselsätter i runt 1 500 personer med avlöningskostnader, som under senaste budgetår uppgingo till sammanlagt 19 300 000 kronor; omkostnaderna voro 4 400 000 kronor.

Enligt allmänna läkarinstruktionen den 19 december 1930 (nr 442) skall för varje län finnas en i länets residensstad stationerad *förste provinsialläkare* ävensom en biträdande förste provinsialläkare.

Förste provinsialläkaren åligger bl. a. att utöva tillsyn över den allmänna hälso- och sjukvården inom länet, att verkställa de inspektioner, undersökningar och andra tjänsteförrättningar, som enligt instruktionen ankomma på honom eller vilkas utförande av myndighet uppdrages åt honom, samt att tillhandagå länsstyrelsen och menigheter inom länet med råd och anvisningar rörande allmänna hälso- och sjukvården.

Förste provinsialläkare åligger vidare dels att vara föredragande hos länsstyrelsen i sådana mål och ärenden angående hälsovårdsförhållandena inom länet, som länsstyrelsen bestämmer, dels ock att, då så påkallas, även eljest deltaga i handläggningen hos länsstyrelsen av dylika mål och ärenden, allt i enlighet med vad därom stadgas i länsstyrelseinstruktionen. Förste provinsialläkare skall ock eljest i rådgivande egenskap biträda länsstyrelsen vid handläggning av länets hälsovårdsangelägenheter ävensom bringa till länsstyrelsens kännedom sanitära missförhållanden, varom han erhållit vetskap, samt föreslå åtgärder för deras avhjälpan. I övrigt åligger det honom att övervaka iakttagandet av vad länsstyrelsen föreskriver i avseende å hälsovården samt att utan dröjsmål verkställa de förrättningar, var- till förordnande av länsstyrelsen meddelats honom.

Förste provinsialläkaren har vidare inseende över tjänsteläkarna i länet och skall ägna tillsyn åt tandläkare, apoteksföreståndare, sjuksköterskor, sjukgymnaster, barnmorskor, fältskärer m. m. Han har vidare vissa befogenheter gent emot hälsovårdsnämnderna. Han skall också utöva tillsyn över sjukhus, sjuk- och vilohem, förlossningshem, dispensärer, brunns- och badanstalter, institut för ljusbehandling, medicinska och hygieniska institut samt anstalter för blindas och dövstummas — allt dock med vissa undantag, bl. a. för inrättningar och anstalter som drivas av staten. Han är jämväl skyldig att utöva tillsyn över fattigvårdsanstalter, anstalter för vård och uppfostran av barn samt skolor samt har närmaste överinseendet över viss vård av sinnessjuka m. fl. samt över anstalter för kroniskt sjuka.

Avlöningskostnaderna för de 24 förste provinsialläkarna kunna beräknas till 750 000 kronor per budgetår.

Slutligen må beträffande den statliga länsförvaltningen omnämnas att

1956 års riksdag fattat beslut om inrättandet av särskilda *länskolnämnder*. Dessa beräknas komma att sysselsätta i runt tal 125 personer med en årlig avlöningskostnad, inräknat arvoden åt ledamöter, av 3 100 000 kronor.

Med hänsyn till de betydelsefulla uppgifter *landstingen* fylla och då deras verksamhet i stort sett är knuten till länen må följande kortfattade redogörelse för denna lämnas.

Varje län utgör en landstingskommun, dock att Kalmar län är uppdelad på två, Kalmar läns norra respektive södra. De städer som ej tillhöra landstingskommuner äro Stockholm, Göteborg, Malmö, Norrköping, Gävle och Hälsingborg.

Landstingets uppgifter definieras i landstingslagen på följande sätt:

Landstingskommun äger att själv, efter vad i denna lag närmare bestämmes, vårda sina angelägenheter avseende hälso- och sjukvård, undervisning, socialvård, jordbrukets och andra näringars utveckling med mera dylikt, såvitt icke handhavandet därav enligt gällande författningar tillkommer annan.

Angående vissa på landstingskommun ankommande angelägenheter är särskilt stadgat.

Landstingets huvuduppgifter falla inom hälso- och sjukvården. I samband med tillkomsten av nu gällande landstingslag lämnades vissa uppgifter rörande landstingens nettoutgifter för år 1950. Dessa fördelade sig på olika förvaltningsgrenar i procent ungefärligen sålunda: hälso- och sjukvård 87, undervisnings- och bildningsanstalter 5,5, social verksamhet 4,5, allmän förvaltning 2 och andra ändamål 1.

Kommunallagskommittén lämnade i sitt år 1952 avlämnade betänkande med förslag till landstingslag m. m. nedanstående redogörelse för olika anslagsändamål, sådana de framgingo av uppgifter i Årsbok för Sveriges landsting 1952. Då redogörelsen, som gäller år 1954, i allt väsentligt fortfarande torde äga sin aktualitet, må den, till belysande av landstingens verksamhet, här återgivas.

På hälso- och sjukvårdens område anslås medel bl. a. till distriktsvård, dispensärvård, förebyggande mödra- och barnavård, barnmorskeväsen, abortförebyggande verksamhet, tandvård, hälsovårds- och bostadsinspektion, psykisk barna- och ungdomsvård, lasarettsväsen, vård av kroniskt sjuka, tuberkulossjukvård, vård av lättskötta sinnessjuka, undervisning och vård av sinnesslöa, epidemisjukvård och vanförevård.

I fråga om undervisningsväsendet märkas anslag till folkhögskolor, lantmanna- och lantushållsskolor, centrala verkstadsskolor och andra yrkeskolor. Åtskilliga landsting lämna stipendie- eller andra anslag för undervisning vid socialinstitut, för deltagande i skogs- och lantarbetarkurser och för undervisning i hemslöjd och hantverk. Hemkonsulentverksamheten åtnjuter anslag från flera landsting. Landstingen understödja vidare olika

grenar av det fria och frivilliga folkbildningsarbetet, såsom folkbiblioteksväsen och studiecirkelverksamhet. Även till gymnastik, idrott och friluftsliv utgå bidrag. Slutligen kan i detta sammanhang nämnas, att landstingen understödja olika kulturella och vetenskapliga ändamål, såsom fornminnes- och hembygdsvård, konst och teaterverksamhet.

På jordbrukets område lämnas stundom bidrag till viss upplysningsverksamhet. Landsbygdens elektrifiering understödjes på sina håll, och de kemiska stationerna åtnjuta vissa anslag. Av övriga näringar, som erhålla landstingens stöd, märkas boskapsskötsel, trädgårdsskötsel, jaktvård, fiskevård och biodling. På senare år ha även företagarföreningarna i olika län fått anslag av landstingsmedel.

Kommunikationsväsendet är endast i mindre omfattning föremål för landstingens omvårdnad. I de län, där järnvägsbygge alltjämt kan bli aktuellt, har anslag lämnats för utredning rörande ifrågakommande projekt. Viss sjötrafik åtnjuter understöd av landstingsmedel. Flera landsting anvisa bidrag till den enskilda väghållningen. För upplysnings- och propagandaverksamhet till trafiksäkerhetens främjande lämnas anslag, och även turisttrafiken främjas genom anslag av flera landsting.

Landstingens verksamhet i fråga om allmän ordning och säkerhet har i stort sett mist sin betydelse, sedan den i några län inrättade landstingspolisen avskaffats. Av anslag för vissa närstående ändamål må nämnas sådana för brandskydd och hemvärn. Åtskilliga landsting lämna bidrag till skytteväsendet.

Vissa fattigvårds- och barnavårdsbehov tillgodoses av landstingen. I förstnämnda hänseende lämnas ersättning till primärkommunerna för vård av vissa sjuka och abnorma samt anordnas och bekostas arbetshem för försumliga försörjare. På barnavårdens område bedrivs och främjas barnhemsverksamhet och fosterhemsvård.

Även andra socialvårdsgrenar åtnjuta anslag av landstingsmedel. Hit höra bl. a. husmoderssemesterverksamhet, barnkoloniverksamhet, social hemhjälpverksamhet, arbetsvård åt partiellt arbetsföra samt hjälpverksamhet för blinda, hörselskadade och dövstumma. Dessutom beviljas medel till vissa socialvården närstående ändamål, såsom soldathemsverksamhet, rättshjälp och nykterhetens främjande.

I efterföljande tabell (sid. 26—27) lämnas vissa statistiska uppgifter beträffande de olika länen m. m.

Revisorernas uttalande. Genom 1634 års regeringsform tillkom i vårt land en systematisk länsindelning, som med undantag för Norrland alltjämt i väsentliga delar är bestående. Det ligger i sakens natur att denna indelning, som får antagas ha varit ett uttryck för dåtida näringsgeografiska och befolkningsmässiga förhållanden, icke på samma sätt svarar mot det moderna samhällets struktur härtutinnan. Såsom av den föregående redogörelsen framgår ha också i olika sammanhang under senare tid, bland annat i riksdagen, framförts krav på ändringar i länsindelningen, syftande till antingen en fullständig översyn eller enbart mindre gränsjusteringar. Samtliga dessa förslag ha emellertid avvisats, även om andra kammaren vid ett till-

fälle beslutat hemställa hos Kungl. Maj:t om utredning rörande indragning av vissa län. På grund av medkammarens skiljaktiga beslut föll dock frågan härom.

Redan den omständigheten, att förslag om en ny länsindelning vid flera tillfällen framförts, kan sägas utgöra ett bevis för att någon helt entydig opinion mot ändringar i den nu bestående ordningen icke finnes. Revisorerna ha för sin del erhållit den uppfattningen, att förhållandena på förevarande område utvecklats därhän, att frågan om en allmän översyn av länsindelningen icke längre bör skjutas på framtiden. De konkreta skäl som tala för en sådan översyn variera från län till län. Revisorerna anse icke erforderligt att i detalj ingå därpå utan vilja begränsa sig till följande, mera generella och principiella synpunkter i ämnet.

Det svenska samhället har, särskilt sedan slutet av 1800-talet, undergått mycket djupgående förändringar. Denna strukturuomvandling har främst förorsakats av den fortskridande industrialiseringen, som både skapat ett mera differentierat näringsliv än tidigare och lett till betydande omflyttningar bland befolkningen. Jämsides härmed har kommunikationsväsendet snabbt utvecklats, varigenom avstånden förkortats och även mera avsides belägna trakter fått ökade förbindelser med yttervärlden. Ett resultat av denna process har blivit, att de nuvarande länen icke på samma sätt som under gångna tider framstå såsom naturligt avgränsade enheter, vilkas invånare sammanhållas av gemensamma intressen. Tvärtom har den nya näringsgeografiska grupperingen i många fall utsuddat de gamla länsgränserna och kommit att förskjuta den ekonomiska intresseinriktningen. Exempel härpå kunna anföras icke blott beträffande de regioner som äro belägna i närheten av storstäder som Stockholm och Göteborg utan även beträffande andra delar av landet.

Olägenheterna av att länsindelningen icke anpassats efter de faktorer som varit bestämmande för det moderna näringslivets lokalisering och befolkningsrörelserna ha förstärkts genom det behov av regionplanering och interkommunal samverkan som i dag förefinnes på en rad viktiga avsnitt av samhällsverksamheten. Så är fallet i fråga om exempelvis undervisning, sjukvård, bostadsbyggande och väghållning. I den mån samarbetet härvidlag av strukturella skäl nödgas söka sig en väg över länsgränserna, uppstå självfallet administrativa svårigheter, vilka kunna fördröja eller rent av förhindra en ändamålsenlig lösning av de aktuella problemen. Att de nuvarande länen i flera fall äro olämpliga som underlag för en modern länsförvaltning har bl. a. framkommit i samband med den nyligen slutförda utredningen om skolväsendets lokala och regionala ledning m. m. Beträffande den lämpligaste administrativa enheten för den s. k. mellaninstansen inom skolväsendet har 1951 års skolstyrelseutredning sålunda förklarat, att man icke kunde förbise att länsindelningen vore gammal och enligt

talrika vittnesbörd irrationell med hänsyn till de krav som enligt nu rådande förhållanden ställdes på en administrativ indelning. Man borde enligt kommitténs mening icke utan noggrann prövning, och endast om vägande skäl talade för en anknytning, ansluta en verksamhet till länsområdena, därest det funnes möjligheter att utan alltför stora svårigheter skapa lämpliga administrationsenheter för verksamheten i fråga.

Skolstyrelseutredningens sålunda hävdade uppfattning torde åtminstone delvis ha föranletts därav, att många av de nuvarande länen ha alltför ringa folkmängd med hänsyn till arten av de arbetsuppgifter för vilka de skola utgöra underlag. De därmed förbundna olägenheterna torde under de närmaste åren komma att alltmer framträda. I detta sammanhang må erinras, att kontorstekniska maskiner av komplicerat slag kunna bedömas få en vidgad användning även inom länsförvaltningen. Då dylika maskiner äro ytterst personalbesparande men samtidigt synnerligen kostsamma i inköp är det av betydande vikt, att de få en så rationell användning som möjligt. Det står likväl redan nu klart, att länen i flera fall äro mindre lämpliga enheter för att ifrågavarande maskiner skola kunna utnyttjas på ett ekonomiskt lönande sätt, något som ådagalagts vid de praktiska försök med vilka statens organisationsnämnd f. n. är sysselsatt inom bl. a. folkbokförings- och skatteväsendet. Uteslutet är icke att utvecklingen på förevarande område kan leda därtill, att maskiner av sådan kapacitet komma till användning, att endast ett fåtal maskincentraler för hela den regionala statsförvaltningen komma att bli erforderliga. Jämväl vid sådant förhållande är det dock av vikt, att länsindelningen är ändamålsenligt utformad, så att underlaget för den maskinella bearbetningen blir så enhetligt som möjligt och det därmed sammanhängande administrativa bestyret underlättas. Helt oavsett vilka maskinella hjälpmedel som i framtiden komma att stå till buds för det löpande kontorsarbetet, synes det emellertid uppenbart att den nuvarande länsindelningen — även om man tillvaratager alla möjligheter till rationaliseringar inom ramen för densamma — medför onödigt höga administrationskostnader, vilka med en lämpligare storlek på varje särskilt län skulle kunna i icke ringa mån reduceras. Härutinnan må särskilt erinras om den avsevärda utbyggnad som under senare år skett av den regionala statsförvaltningen. Vid sidan av själva länsstyrelserna och utöver tidigare befintliga specialorgan såsom länsarkitektkontor, länslantmåterikontor m. fl. ha sålunda tillkommit vägförvaltningar, länsarbetsnämnder, länsbostadsnämnder och lantbruksnämnder. Av 1956 års riksdag har vidare beslut fattats om inrättandet av särskilda länsskolnämnder. Inom den statliga länsförvaltningen sysselsättes f. n. ett avsevärt antal personer, för vilka enbart avlöningskostnaderna kunna beräknas till inemot 150 miljoner kronor per år.

Den i det föregående berörda strukturella omdaning av samhället har

icke endast lett till att de nuvarande gränserna mellan olika län i många fall te sig mindre rationella. Därav har även följt, att understundom tyngdpunkten inom ett och samma län kommit att förskjutas åt annat håll än residensstaden. Exempel härpå utgör Älvsborgs län, som i nu berört avseende ingående behandlades av 1955 års riksdagsrevisorer. Dessa erinrade bl. a. hurusom förhållandena inom detta län så småningom framtvingit att länsstyrelsen jämte vissa speciella länsorgan, å ena sidan, och återstående länsorgan, å andra sidan, blivit förlagda till skilda platser. Länet har vidare av enahanda skäl utrustats med dubbel uppsättning av en del offentliga institutioner. Motsvarande förhållanden föreligga i viss mån inom andra län. Att en länsförvaltning på angivet sätt är splittrad i både organisatoriskt och lokalt hänseende måste självfallet medföra olägenheter av skilda slag.

Mot bakgrunden av nu anförda omständigheter finna revisorerna uppenbart, att den nuvarande länsindelningen är behäftad med allvarliga brister, vilka i första hand försvåra en ändamålsenlig lösning av en rad aktuella samhällsproblem men även göra länsförvaltningen onödigt kostsam och i en del fall komplicerad. Enligt revisorernas mening föreligga därför så starka skäl för en översyn av rikets indelning i län, att en utredning härom icke längre bör anstå.

Det torde icke behöva framhållas, att en omprövning av länsindelningen inrymmer många svårbemästrade problem. Ett förhållande som särskilt komplicerar frågan är, att landstingens verksamhetsområden med vissa undantag sammanfalla med länen. Även om en nyindelning av länen icke i och för sig behöver medföra att landstingskommunerna ändras, synes det dock ur flera synpunkter önskvärt att dessa båda enheter ha gemensamma gränser. Landstingens huvuduppgifter ligga inom hälso- och sjukvården, för vilken en omfattande organisation tillskapats. Det torde emellertid kunna antagas, att denna organisation uppbyggts icke i första hand med tanke på landstingsområdenas nuvarande form utan under beaktande främst av de befolkningsmässiga förhållandena, d. v. s. bebyggelsecentra m. m. Denna omständighet torde på sitt sätt underlätta en lösning av de spörsmål som kunna aktualiseras vid en ändrad länsindelning. När det gäller sjukvården bör det f. ö. icke förbises, att den slutna sjukvården numera nått en sådan utveckling, att en fortsatt utbyggnad av specialvården ofta kräver större befolkningsunderlag än de nuvarande sjukvårdsområdena ha. Bl. a. detta förhållande har f. ö. lett till att några landsting ingått samarbetsavtal i fråga om viss sjukvård. Något avgörande skäl mot en ny länsindelning synes därför landstingens nuvarande verksamhet icke utgöra. Det må även erinras, att de skäl som på sin tid åberopades mot en kommunindelningsreform voro av delvis samma natur som de vilka i olika sammanhang framförts mot en ändrad länsindelning. Det har emellertid visat sig möjligt att genomföra förstnämnda reform utan några oöverstigliga svårigheter, och motsvarande

torde gälla beträffande förevarande spørsmål. Även om problem av komplicerad art kunna uppkomma för bl. a. landstingen vid en ändrad länsindelning, böra dessa svårigheter — som i allt väsentligt torde vara av övergående natur — därför icke få undanskymma de uppenbara fördelar som icke minst på längre sikt måste följa med en i förevarande avseende ändrad administrativ indelning av landet.

I detta sammanhang må vidare erinras om det försök som gjorts inom storstockholmsområdet att genom interkommunalt samarbete över länsgränserna komma till rätta med olika för såväl Stockholms stad som angränsande förorter gemensamma problem. Enligt revisorernas mening har här tagits ett värdefullt initiativ, som på allt sätt bör fullföljas helt oavsett hur länsorganisationen kan komma att utformas för framtiden. Med hänsyn till det föreliggande spørsmålets riksomfattande karaktär synes å andra sidan det ifrågavarande samarbetet icke rimligen kunna utgöra hinder för att den av revisorerna åsyftade utredningen, vilken nödvändigtvis måste bli tidskrävande, kommer till stånd.

Hur en ny länsindelning närmare bör utformas, därom kunna revisorererna givetvis icke hysa någon bestämd mening. Såsom allmän princip synes emellertid böra gälla, att länen i möjligaste mån skola omfatta ur näringsgeografisk, trafikteknisk och befolkningsmässig synpunkt väl sammanhållna och naturligt avgränsade områden. Några tekniska hinder för större territoriella enheter än dem flera av de nuvarande länen utgöra synas knappast föreligga efter den utveckling kommunikationsväsendet undergått i våra dagar. I betraktande av de nuvarande kostnaderna för enbart den statliga länsförvaltningen synes det sannolikt, att icke oväsentliga besparingar stå att vinna genom en för våra dagars förhållanden mera ändamålsenlig indelning. De främsta rationaliseringsvinsterna torde emellertid kunna erhållas genom att administrativa förutsättningar skapas för en mera rationell planläggning och utbyggnad av bostäder, undervisningsväsende, sjukvård etc. Alldeles samma skäl som på sin tid talade för storkommunreformen göra sig med andra ord gällande för en ny länsindelning.

Revisorerna anse således, att frågan om en ändrad administrativ indelning av riket i län snarast bör göras till föremål för en allsidig och förutsättningslös utredning.

Areal, indelningar och folkmängd

L ä n	Areal i kvkm den 1 jan. 1956		Indelningar den 1 jan. 1956					
	Hela arealen	Därav land	Domsagor	Tingslag	Kommuner			
					Städer	Köpingar	Landskommuner	Summa
Stockholms stad	187,97	182,78	—	—	1	—	—	1
Stockholms	7 763,03	7 455,50	7	7	12	5	38	55
Uppsala	5 397,83	5 252,45	2	3	2	1	22	25
Södermanlands	6 823,15	6 249,64	3	3	9	2	28	39
Östergötlands	11 079,65	10 057,33	6	6	7	4	36	47
Jönköpings	11 509,19	10 604,66	4	4	9	7	38	54
Kronobergs	9 913,03	8 976,53	4	4	2	8	34	44
Kalmar	11 621,69	11 097,60	6	6	6	4	40	50
Gotlands	3 172,63	3 140,10	1	1	1	1	12	14
Blekinge	3 038,67	2 908,63	3	3	4	1	20	25
Kristianstads	6 418,81	6 156,05	7	7	4	9	45	58
Malmöhus	4 864,48	4 751,72	7	7	² 9	9	54	72
Hallands	4 930,33	4 754,11	3	3	5	1	33	39
Göteborgs och Bohus	5 143,89	4 955,81	5	5	7	—	37	44
Älvsborgs	12 763,51	11 709,67	7	7	6	7	54	67
Skaraborgs	8 449,86	8 070,93	6	7	7	4	45	56
Värmlands	19 416,58	17 605,08	7	9	6	7	39	52
Örebro	9 006,66	8 268,85	4	4	6	6	21	33
Västmanlands	6 771,60	6 446,61	3	4	5	3	20	28
Kopparbergs	30 201,05	28 190,23	6	9	6	3	41	50
Gävleborgs	19 698,65	18 181,04	6	6	5	2	35	42
Västernorrlands	25 703,23	24 122,73	6	6	5	3	36	44
Jämtlands	51 711,57	47 669,98	4	5	1	2	32	35
Västerbottens	59 141,33	55 396,74	5	7	3	3	27	33
Norrbottens	105 875,57	98 909,31	5	9	5	1	24	30
De fyra stora sjöarna	9 077,91	—	—	—	—	—	—	—
Hela riket	449 681,87	411 114,08	117	132	³ 133	93	811	1 037

¹ Med m:e förstås enligt 87 § lagen om kommunalstyrelse på landet *del* av landskommun, för vilken en eller flera av de s. k. stadsstadgorna gälla.

² Skanör och Falsterbo utgöra tillsammans en stad. — ³ Därav 101 fögderistäder,

inom de särskilda länen

Indelningar den 1 jan. 1956					Folkmängd den 1 jan. 1956			
Municipal- samhällen ¹	Fögderier	Landsfiskals- distrikt	Pastorat	Församlingar	Landsbygden	Städerna	Summa	Inv. på kvkm land
—	—	—	423	526	—	785 945	785 945	4 300
3	10	17	73	117	221 270	175 857	397 127	53
—	3	7	43	88	79 180	82 203	161 383	31
2	5	8	58	94	96 883	124 063	220 946	35
1	7	11	91	156	156 170	199 174	355 344	35
1	7	15	66	130	147 178	132 734	279 912	26
4	5	11	51	84	129 344	30 138	159 482	18
3	7	15	71	108	163 064	74 033	237 097	21
1	2	4	30	92	41 693	15 234	56 927	18
—	4	7	627	640	86 076	59 311	145 387	50
19	8	17	79	148	203 247	55 800	259 047	42
10	8	16	115	252	205 930	396 044	601 974	127
—	5	7	46	91	98 256	68 177	166 433	35
34	6	14	55	7104	138 864	449 191	588 055	119
3	10	17	72	222	226 433	141 635	368 068	31
11	8	14	85	265	169 636	79 554	249 190	31
5	8	18	59	94	189 470	99 110	288 580	16
4	6	12	46	63	127 657	128 517	256 174	31
—	4	10	47	68	98 905	119 488	218 393	34
5	8	21	48	56	205 488	73 553	279 041	10
1	8	17	44	59	191 996	100 545	292 541	16
2	9	20	56	67	215 191	74 174	289 365	12
3	4	15	34	62	120 875	23 518	144 393	3,0
23	7	24	30	35	194 057	44 220	238 277	4,3
3	7	20	28	29	178 929	72 102	251 031	2,5
—	—	—	—	—	—	—	—	—
138	156	337	1 377	2 550	3 685 792	3 604 320	7 290 112	17,7

varav 86 under landsrätt. — 4 En hov- och en garnisonsförsamling ej inräknade. —
5 Därav 4 icke territoriella församlingar. — 6 Karlskrona amiralitetsförsamling in-
räknad. — 7 Därav en icke territoriell församling.

Decentralisering av beslutanderätten i vissa frågor till länsstyrelserna

Under år 1947 tillkallades särskilda sakkunniga, den s. k. decentraliseringsutredningen, för att utreda möjligheterna av en ytterligare decentralisering av beslutanderätten inom statsförvaltningen jämte därmed sammanhängande frågor. Utredningen lämnade den 29 november 1947 bl. a. en redogörelse med vissa allmänna synpunkter på frågan, varvid utredningen anförde i huvudsak följande.

De sakkunniga delade principuppfattningen, att decentraliseringsåtgärder borde genomföras på förvaltningsområden, där större utrymme för lokala myndigheters handlingsfrihet lämpligen kunde beredas och leda till förenkling och rationalisering av verksamheten. Tendensen hos statsmakterna att lägga beslutanderätten i förvaltningsärenden å högre myndighet än som kunde anses erforderligt med hänsyn till ärendenas art och omständigheterna i övrigt syntes ingalunda alltid ha varit uttryck för en avsiktlig strävan att centralisera förvaltningen utan ha framgått som en följd av förvaltningens ansvällning samt krigs- och krisförhållandena.

Vid bedömandet av frågan om decentraliseringens omfattning och utsträckning måste hänsyn tagas till en rad olika synpunkter. Svaret å frågan kunde icke givas generellt utan måste bli beroende av en bedömning för varje särskild ärendesgrupp av vilken myndighet som, med hänsyn till förvaltningen i dess helhet och omständigheterna i det särskilda fallet, kunde antagas administrera ärendena på det mest ändamålsenliga sättet. Med hänsyn till att den dåvarande ärendesfördelningen inom förvaltningen verkställdes under trycket av en allmän centraliseringstendens, syntes emellertid den huvudlinjen böra uppställas, att decentralisering borde ske icke blott om påtagliga fördelar därigenom vunnes i det särskilda fallet, utan även om det endast kunde sägas, att handläggning av ärendena av underordnade organ skulle med hänsyn till alla föreliggande omständigheter vara lika ändamålsenlig som central handläggning.

Som avgörande skäl för central handläggning av viss ärendesgrupp hade ofta åberopats vikten och intresset av att upprätthålla en enhetlig tillämpning av gällande bestämmelser. Ehuru detta i och för sig kunde vara väsentligt, borde däremot vägas fördelarna av att den beslutande myndigheten ägde direkt kännedom om de lokala förhållandena och de speciella omständigheterna i det särskilda fallet. Därtill komme risken av att strävan att vinna enhetlighet ledde till en schablonmässig prövning. Faran av decentralisation ur förevarande synpunkt kunde begränsas genom centralt utfärdade råd och anvisningar, vägledande beslut i besvärsmål, konferenser eller kurser för tjänstemän samt publicering av beslut i principiella frågor.

Decentraliseringsutredningen påpekade i anslutning härtill att genom

centralt utfärdade råd och anvisningar ofta kunde övervinnas nackdelar som bestode i svårigheter att för ärendenas beredande lokalt tillgå erforderlig sakkunskap.

Centraliserad beslutanderätt kunde i vissa fall vara betingad av kravet på rättssäkerhet. Även i frågor berörande den ekonomiska förvaltningen påkallades ofta central handläggning, särskilt om det kunde befaras att underordnad myndighet skulle vara benägen att i första hand tillvarataga orts- eller eljest speciella intressen. Emellertid kunde det ofta vara tillräckligt att den centrala myndigheten bestämde den allmänna utgiftsramen eller de ändamål för vilka medlen finge användas.

Vid bedömning av lämpligheten av en decentraliseringsåtgärd kunde man icke bortse från de organisatoriska konsekvenserna därav. En decentralisation behövde icke alltid betyda ökade arbetsuppgifter för den myndighet, till vilken ärendena flyttades, i synnerhet icke om myndigheten regelmässigt avgivit yttranden i ärendena. I andra fall kunde uppenbarligen en arbetsökning inträda. Den lättnad i arbetsbelastningen som vunnes för den överordnade myndigheten motsvarades icke alltid av en begränsning i dennas organisation. I många fall utjämnades den genom ökade krav å beredningen av kvarliggande mera väsentliga ärenden.

Utredningen ansåg att för decentralisering talade ytterligare bl. a. följande särskilda synpunkter.

De lokala organen gäves större handlingsfrihet och självbestämmanderätt. Förfarandet bleve därmed snabbare, och bättre personlig kontakt kunde vinnas mellan allmänheten och den beslutande myndigheten. Genom underordnad myndighets beslutanderätt minskades även skriftligheten i förhållandet mellan de olika förvaltningsorganen och det mycket omfattande remissförfarandet kunde begränsas. En väsentlig anledning att eftersträva ökad handlingsfrihet för underordnade organ vore vidare, att starkt centraliserad handläggning av förvaltningsärendena medförde att dessa organs uppgifter huvudsakligen begränsades till avgivande av yttranden samt verkställighet och strikt tillämpning av fattade principbeslut. Den ensidighet i arbetet som därigenom uppkom kunde lätt medföra, att de underordnade organen finge mindre intresse för sitt arbete, vilket kunde påverka deras initiativförmåga samt öka riskerna för att tjänstemännen bleve paragrafryttare och bokstavstolkare.

Ett visst berättigande hade den uppfattningen, att ökad decentralisering skulle innebära ökad rättssäkerhet därigenom att en sökande, som fått avslag hos ett lokalt organ, hade större möjligheter än förut att i besvär hos överordnad myndighet argumentera i saken och förebringa ytterligare utredning rörande relevanta omständigheter. Om ärenden i stor utsträckning kunde förväntas komma att besvärsvägen bringas under överordnad myndighets prövning, kunde dock anledning föreligga att icke genomföra decentraliseringen. Emellertid visade ofta besvärsmålens procentuella omfattning

nedgående tendens sedan den lokala myndigheten vunnit erfarenheter inom området och den överordnade meddelat prejudicerande beslut i besvärssärenden.

Utredningen framhöll slutligen, att det vore av betydelse att högre myndigheter genom befrielse från mindre väsentliga ärenden gaves tillfälle att med större kraft ägna sig åt de kvarstående mera väsentliga uppgifterna. För de underordnade organen möjliggjorde decentraliseringen, om den utsträcktes till kommunala organ, bättre utnyttjande av de medborgerliga krafterna, vilka alltid utgjort en av hörnpelarna i den svenska förvaltningen.

Utredningen avlämnade promemorior i sammanlagt 28 frågor. Förslagen föranledde propositioner till riksdagen i åtskilliga frågor, och resultatet av utredningens arbete blev att en ganska väsentlig decentralisering genomfördes.

Som ganska lång tid förflutit sedan frågan om en mera allmän decentralisering inom statsförvaltningen senast behandlades, ha riksdagens revisorer funnit det vara av intresse att undersöka möjligheterna till en ytterligare decentralisering och ha därvid ansett sig främst böra uppmärksamma detta spörsmål i vad avser länsstyrelsernas ämbetsområde. Revisorerna ha fördenkskull från överståthållarämbetet och länsstyrelserna inhämtat uppgifter angående de ärendesgrupper, beträffande vilka enligt deras uppfattning beslutanderätten med fördel skulle kunna överflyttas till nämnda myndigheter. Nedan lämnas en redogörelse för huvuddragen av de inkomna svaren.

Enligt 5 § förordningen den 25 oktober 1940 (nr 910) angående yrkesmässig automobiltrafik m. m. är beslutanderätten i ärenden rörande beställningstrafik med lastbil för godsbefordran fördelad mellan statens biltrafiknämnd och länsstyrelserna. Tillstånd att bedriva linjetrafik å vägsträcka som är belägen i mer än ett län eller mellan orter i skilda län eller att i beställningstrafik för godsbefordran använda lastbil med maximilast överstigande 4 500 kilogram eller lastbil jämte släpvagn, vilkas sammanlagda maximilast överstiger 5 500 kilogram, meddelas av biltrafiknämnden.

Det stora flertalet länsstyrelser har ansett, att tillståndsgivningen för beställningstrafik för godsbefordran bör i större omfattning än som nu sker överföras från biltrafiknämnden till länsstyrelserna.

Överståthållarämbetet har härvidlag bl. a. framhållit, att den gjorda gränsdragningen mellan biltrafiknämndens och länsstyrelsernas tillståndsgivning skett i syfte att erhålla en central handläggning av tillståndsfrågan rörande fjärrtrafik och en lokal handläggning vad gäller lokaltrafik. Önskemålet att bereda biltrafiknämnden en för dess övriga verksamhet värdefull erfarenhet av konkreta fall av tillståndsgivning hade samtidigt tillgodosetts. Den förskjutning som skett mot tyngre fordon och fordonskombinationer syntes numera kunna motivera en annan gränsdragning. Även om hithörande spörsmål hörde till de frågor som anförtratts 1953 års trafikutred-

ning, syntes med hänsyn till ovissheten om när förslag från nämnda utredning kunde väntas leda till ny lagstiftning skäl föreligga att redan nu överväga en ändrad befogenhetsfördelning.

Även *länsstyrelsen i Älvsborgs län* anser anledning föreligga att ompröva gränsdragningen mellan biltrafiknämndens och länsstyrelsernas kompetensområden. Det syntes dock f. n. icke vara lämpligt att angiva, huru en sådan gränsdragning borde verkställas, då ett helt nytt utgångsläge syntes uppkomma efter den omstöpning av den yrkesmässiga trafiken, som kunde antagas bli resultatet av trafikutredningens arbete.

Länsstyrelsen i Norrbottens län anför bl. a., att de lokala transporterna krävde allt större bilar ur transportekonomisk synpunkt. Huvudparten av den lokala yrkesmässiga lastbilstrafiken inom länet vore nämligen baserad på tunga transporter av framför allt timmer, malm och fyllnadsmassor. Det ökade antalet större lastbilar hade medfört, att de ärenden som biltrafiknämnden hade att avgöra vuxit i antal och att länsstyrelsen alltmer kommit att bli en remissinstans. Länsstyrelserna hade på grund av sin ingående kännedom om de lokala förhållandena inom respektive län större förutsättningar än en central myndighet att avgöra sådana ärenden, varom här vore fråga. Såsom en praktisk lösning av de problem som sammanhänge med regleringen av fjärrtrafiken har länsstyrelsen föreslagit, att i trafik-tillstånden angåves att tillståndet endast gällde trafik inom det egna länet jämte en viss räjong därutöver. Under sådana förhållanden syntes all tillståndsgivning rörande lokaltrafik utan olägenhet kunna anförtros länsstyrelserna. Således skulle det ankomma på biltrafiknämnden att meddela tillstånd endast i de fall, då ansökningarna avsåge trafik utöver nyssnämnda avgränsade områden.

I de fall då förslag framställts om en preciserad höjning av den maximala last till vilken de lokala myndigheternas kompetens borde anknytas, ha i allmänhet sex respektive sju ton ansetts såsom lämplig viktgräns för lastbilar och fordonskombinationer. Med hänsyn till bl. a. de timmer- och massavedstransporter som förekomme i *Västerbottens län* har länsstyrelsen därstädes såsom en lämplig gräns föreslagit sex respektive femton ton.

Jämlikt 15 § byggnadslagen äger länsstyrelse, då för stad fråga väckts om framställning angående fastställelse av generalplan beträffande visst område eller ändring av fastställd generalplan, på framställning av staden förordna, att nybyggnad icke må företagas inom området utan länsstyrelsens tillstånd. Sådant förordnande gäller högst ett år. Om tiden behöver förlängas, äger länsstyrelsen att på framställning av staden förordna därom. Beslutet skall dock underställas Kungl. Maj:ts prövning. Enligt bestämmelserna i samma lag om stadsplans upprättande och antagande (24—27 §§) äger länsstyrelse på uppdrag av Kungl. Maj:t att fatta beslut i vissa ärenden.

Mer än hälften av länsstyrelserna anser, att fördelar skulle vinnas, om

länsstyrelserna gåves vidgad rätt att besluta i ärenden angående byggnadslagstiftningen. Länsstyrelserna ha dock med vissa undantag icke ansett sig böra närmare ingå på dessa frågor med anledning av det betänkande, som i juni innevarande år framlagts av 1951 års byggnadsutredning (SOU 1957: 21) och som f. n. är föremål för remissbehandling.

Enligt 34 § lagen om allmänna vägar äger länsstyrelse, när fråga väckts om byggande av väg, meddela förbud att utan länsstyrelsens tillstånd uppföra byggnad inom visst område, som kan beräknas bliva taget i anspråk för vägen eller komma att ligga i omedelbar närhet av densamma. Förbudet må ej meddelas för längre tid än tre år. Vid behov äger länsstyrelsen föreskriva förlängning av tiden. Beslutet skall dock underställas Kungl. Maj:ts prövning.

Länsstyrelsen i Östergötlands län ifrågasätter, om icke underställningsplikten beträffande ifrågavarande grupp av ärenden borde kunna avskaffas.

Ansökningar om naturalisation prövas jämlikt föreskrifter i grundlagen och lagen om svenskt medborgarskap av Kungl. Maj:t. Jämlikt 3 och 4 §§ medborgarskapslagen ankommer det på länsstyrelse att pröva vissa frågor om förvärv av svenskt medborgarskap.

Överståthållarämbetet anför härutinnan bl. a. följande.

Naturalisationsärenden — vilka äro ojämförligt talrikast — kräva en ingående och tidsödande handläggning. Det sagda avser icke blott kontrollen av att ärendena äro i utredningshänseende fullständiga utan även föredragningen för avgivande av utlåtande. Ämbetet föreställer sig att dessa föredragningar, som vid överståthållarämbetet ske för överståthållaren, äro lika ingående som beredningarna inom Kungl. Maj:ts kansli. Såväl inom överståthållarämbetet som — såvitt ämbetet har sig bekant — för departementsberedningen upprättas i varje ärende en föredragningspromemoria, upptagande de relevanta omständigheterna i ärendet. Det torde ligga i öppen dag att den sålunda beskrivna handläggningen innefattar ett betydande dubbelarbete, som med hänsyn till naturalisationsärendenas stora antal måste inge betänkligheter.

Överståthållarämbetet inser väl vikten av att naturalisationsärendena bedömas enligt en enhetlig praxis. Ämbetet kan dock icke finna annat än att enhetlighet skulle kunna vinnas även genom den praxis som komme att vidareutvecklas genom Kungl. Maj:ts ställningstaganden efter anförda besvär. Det helt övervägande antalet naturalisationsansökningar härrör för övrigt från medborgare i våra nordiska grannländer och prövningen av dessa ansökningar är regelmässigt av tämligen rutinmässig natur.

Den omständigheten att prövningsrätten för Kungl. Maj:t nu är inskriven i grundlag synes icke böra utgöra skäl mot en decentralisation. Naturalisationsförfarandet får numera anses ha förlorat den extraordinära karaktär, som det hade under äldre tider och dess lämpliga anordnande framstår som ett praktiskt förvaltningsproblem av samma art som andra frågor om central eller lokal handläggning.

Länsstyrelserna i Kronobergs och Hallands län anse, att beslutanderätten i fråga om ansökning om svenskt medborgarskap av person, som vore med-

borgare i något av de övriga nordiska länderna, kunde överlämnas till vederbörande länsstyrelse. En motsatt uppfattning hävdas av *länsstyrelserna i Uppsala och Göteborgs och Bohus län*, vilka funne det icke vara lämpligt att överflytta beslutanderätten beträffande dessa ärenden till länsstyrelserna. Enligt förstnämnda länsstyrelse syntes ärendenas allmänna karaktär tala för att de borde avgöras av Kungl. Maj:t. Ett ställningstagande i dylika ärenden vore ofta ömtåligt med hänsyn till politiska eller andra skäl, varför en enhetlig tillämpning bäst syntes främjas genom en central handläggning.

I 79 § aktiebolagslagen stadgas bl. a., att styrelseledamot och verkställande direktör skola vara här i riket bosatta svenska medborgare, där ej för särskilt fall Kungl. Maj:t eller annan myndighet Kungl. Maj:t förordnar annat tillåter. Liknande bestämmelse återfinnes i 22 § lagen om ekonomiska föreningar.

Länsstyrelsen i Malmöhus län anser, att några särskilda olägenheter av att ärenden rörande tillstånd för utländsk medborgare att vara styrelseledamot i svenska aktiebolag eller svensk ekonomisk förening icke kunde antagas uppkomma, även om de icke handlades centralt. Dock borde en redogörelse för Kungl. Maj:ts (numera kommerskollegiets) praxis i dylika ärenden tillställas länsstyrelserna, därest en delegering ansåges böra äga rum. Samma uppfattning delas av länsstyrelserna i *Södermanlands, Kalmar, Gotlands, Gävleborgs och Västernorrlands län*.

Länsstyrelsen i Hallands län ställer sig tveksam till huruvida ifrågavarande ärendesgrupp borde decentraliseras, emedan det här kunde vara fråga om ekonomiska transaktioner, som säkrast syntes kunna bedömas av central myndighet. En decentralisering syntes i varje fall böra begränsas till sådana utländska medborgare, som hade sitt hemvist i de nordiska länderna.

Enligt 26 § förordningen den 18 juni 1864 (nr 41) angående utvidgad näringsfrihet fordras Kungl. Maj:ts tillstånd för att utlänning skall äga rätt att här i riket idka handels- eller fabriksrörelse m. m.

Länsstyrelserna i Stockholms, Södermanlands, Jönköpings och Skaraborgs län anse att dylika tillstånd borde kunna meddelas av länsstyrelserna. *Länsstyrelsen i Jönköpings län* föreslår, att länsstyrelserna tilldelas beslutanderätt i varje fall beträffande ansökningar från medborgare i de nordiska länderna om tillstånd att driva handel m. m.

Enligt 4 § lagen om rätt till fiske fordras för bedrivande av fiske i allmänt vatten Kungl. Maj:ts tillstånd för den som ej är svensk medborgare.

Länsstyrelserna i Södermanlands, Kalmar, Gotlands, Hallands, Göteborgs och Bohus, Gävleborgs och Västernorrlands län hävda, att ansökningar i dylika ärenden med fördel borde kunna avgöras av länsstyrelserna.

Länsstyrelsen i Norrbottens län erinrar, att vid behandlingen av två lika-

lydande motioner vid innevarande års riksdag (I: 383 och II: 472) angående nordiska medborgares jämställande med svenska med avseende å rätten till fiske tredje lagutskottet föreslagit, att frågan skulle särskilt utredas av något samnordiskt organ, exempelvis nordiska rådet, och hemställt att riksdagen måtte i skrivelse till Kungl. Maj:t som sin mening giva till känna vad utskottet anfört. Med hänsyn till att riksdagen bifallit utskottets hemställan, ifrågasätter länsstyrelsen lämpligheten av att nu vidtaga någon ändring av beslutanderätten i sådana ärenden, varom här vore fråga.

Enligt 7 § statens allmänna avlöningsreglemente må tillstånd för förening av ordinarie eller extra ordinarie tjänst med vissa uppdrag beviljas av vederbörande myndighet i fråga om befattningar med lönegradsbeteckning Ao eller Ae och något av lönegradsnumren 1—23 samt eljest av Kungl. Maj:t eller, efter Kungl. Maj:ts bemyndigande, av vederbörande myndighet.

Överståthållarämbetet ifrågasätter, om icke den prövningsbefogenhet som tillerkänts länsstyrelserna borde kunna utsträckas till att omfatta samtliga tjänster med lönegradsbeteckningar Ao eller Ae. Åt liknande önskemål ha inemot hälften av samtliga länsstyrelser givit uttryck.

Av de länsstyrelser som fört denna fråga på tal ger *länsstyrelsen i Gävleborgs län* uttryck åt viss tveksamhet och anser, att i princip ansökan från tjänstemän i högre lönegrader alltjämt borde förbehållas Kungl. Maj:ts prövning. Länsstyrelsen ställde sig likväl icke helt främmande för att en viss uppmjukning av gällande bestämmelser komme till stånd.

Enligt kungl. brev den 1 juni 1951 har civilförsvarsstyrelsen bemyndigats att tills vidare från och med budgetåret 1951/52 i vissa fall utbetala ersättning i de fall, då egendomsskada uppkommit i anledning av civilförsvärsövning m. m., därest ersättningsanspråket icke avser högre belopp än 200 kronor.

Länsstyrelsen i Malmöhus län anser, att med hänsyn till beloppets ringa storlek beslutanderätten i dylika ärenden borde överflyttas till länsstyrelserna. Därmed skulle vid handläggningen av dessa ärenden en tidsvinst uppnås till förmån för den sökande, som icke sällan vore i trängande behov av ersättning. Samma uppfattning hysa *länsstyrelserna i Stockholms* samt *Göteborgs och Bohus län*.

För skador å bil, orsakade av kollision med älg, beviljas av Kungl. Maj:t ersättning medelst bidrag ur jaktvårdsfonden. Utredning angående skadan verkställs genom vederbörande länsstyrelses försorg. En överflyttning av beslutanderätten i dessa ärenden till den utredande myndigheten syntes enligt *länsstyrelserna i Kronobergs, Blekinge* och *Värmlands län* kunna ske utan olägenhet. I detta sammanhang framhåller *länsstyrelsen i Kronobergs län*, att Kungl. Maj:t enligt 4 § kungörelsen den 1 juni 1951 (nr 298) om

älgavgifter m. m. meddelade beslut om bidrag ur älgskadefonden för jaktvårdsändamål, medan beslut om anvisande av medel i övrigt ur sådan fond meddelades av länsstyrelsen. Även om ansökningar om bidrag ur en dylik fond för jaktvårdsändamål vore ganska sällsynta, syntes det knappast erforderligt att bibehålla en sådan uppdelning av beslutanderätten mellan Kungl. Maj:t och länsstyrelserna. Därför syntes beslutanderätten även för jaktvårdsändamål böra överlämnas till länsstyrelserna.

I lotteriärenden förekommer i ganska stor utsträckning, att förening med verksamhetsområde som omfattar två län eller delar av två län ansöker om att få bedriva lotteri inom hela sitt verksamhetsområde. Enligt 3 § c) lotteriförordningen är länsstyrelsen förhindrad bevilja tillstånd till sådant lotteri. Sökande hänvisas att antingen begära tillstånd hos Kungl. Maj:t eller att söka tillstånd till två lotterier, ett inom vardera länet. Länsstyrelsen i *Älvsborgs län* anser det böra övervägas, om icke länsstyrelsernas tillståndsgivning kunde utvidgas, så att tillstånd till lotteri inom två län kunde lämnas av länsstyrelsen i det län, där sökanden hade sitt hemvist (föreningen hade sitt säte). För bifall till sådan ansökan borde givetvis förutsättas tillstyrkan av den andra länsstyrelsen.

Utöver vad som redovisats i det föregående ha från olika länsstyrelser framförts önskemål om delegering av beslutanderätten från Kungl. Maj:t till länsstyrelserna i en mängd skilda ärenden angående t. ex. expropriationstillstånd, tillstånd till vapenutförelse, tillstånd till försäljning av kronan tillhörig fast egendom m. m.; det skulle dock föra för långt att här närmare ingå på dessa frågor.

Revisorerna ha funnit det vara av intresse att inhämta särskild uppgift om antalet av följande ärenden, som under ettvarvt av budgetåren 1950/51, 1954/55 och 1956/57 handlagts av överståthållarämbetet och länsstyrelserna, nämligen

1. Beställningstrafik för godsbefordran, beträffande vilka ärenden beslutanderätten tillkommer statens biltrafiknämnd;
2. Ärenden rörande nybyggnadsförbud under längre tid än ett år i anslutning till frågan om antagande av generalplan eller stadsplan;
3. Ärenden rörande tillstånd att inneha vissa bisysslor;
4. Ärenden rörande tillstånd för utländsk medborgare att vara styrelseledamot i svenskt aktiebolag eller svensk ekonomisk förening;
5. Medborgarskapsärenden; samt
6. Ärenden rörande tillstånd till fiske för utländska medborgare.

De inkomna uppgifterna ha sammanfattats i omstående tabell, där siffrorna 1—6 i rubriken hänvisa till de ovan uppräknade ärendesgrupperna.

Län	Budgetåren																		Summa					
	1950/51						1954/55						1956/57											
	1	2	3	4	5	6	1	2	3	4	5	6	1	2	3	4	5	6	1	2	3	4	5	6
Överståthållarämbetet	143	4	2	53	570	—	575	9	5	62	1 807	—	354	9	2	69	1 077	—	1 072	22	9	184	3 454	—
Stockholms	129	37	7	5	592	—	407	32	6	6	799	—	283	37	8	3	759	—	819	106	21	14	2 150	—
Uppsala	24	2	2	—	143	—	94	4	4	1	196	—	125	5	7	—	217	—	243	11	13	1	556	—
Södermanlands	200	—	2	1	117	1	215	2	6	—	244	—	188	3	6	—	260	—	603	5	14	1	621	1
Östergötlands	193	7	1	4	175	—	253	6	1	1	280	—	299	4	2	1	255	—	745	17	4	6	710	—
Jönköpings	114	6	3	—	202	—	315	8	5	—	277	—	194	7	4	—	215	—	623	21	12	—	694	—
Kronobergs	70	3	4	—	92	—	107	1	2	—	118	—	90	4	4	—	117	—	267	8	10	—	327	—
Kalmar	155	4	—	1	189	—	316	3	1	2	158	—	245	3	4	—	140	—	716	10	5	3	487	—
Gotlands	11	—	2	—	80	—	6	3	3	—	26	—	9	5	2	—	47	—	26	8	7	—	153	—
Blekinge	49	2	3	—	45	—	127	3	—	—	89	—	94	2	3	—	76	—	270	7	6	—	210	—
Kristianstads	153	1	—	2	150	—	183	—	2	1	178	—	149	—	—	—	176	—	485	1	2	3	504	—
Malmöhus	274	1	3	14	418	—	421	1	16	16	548	—	398	—	19	15	491	1	1 093	2	38	45	1 457	1
Hallands	101	10	5	1	97	—	139	8	9	1	129	—	154	9	14	2	132	2	394	27	28	4	358	2
Göteborgs o. Bohus	215	10	—	13	270	—	327	4	3	20	697	2	319	2	3	21	663	1	861	16	6	54	1 630	3
Älvsborgs	201	5	—	3	187	—	324	4	12	2	722	3	344	3	12	3	495	—	869	12	24	8	1 404	3
Skaraborgs	157	—	5	—	100	—	199	2	10	—	185	—	189	1	8	—	160	—	545	3	23	—	445	—
Värmlands	143	3	1	1	141	—	178	1	9	4	311	—	269	—	5	1	326	—	590	4	15	6	778	—
Örebro	118	1	7	—	144	—	206	3	8	3	269	—	215	3	6	—	374	—	539	7	21	3	787	—
Västmanlands	75	3	1	—	174	—	362	9	5	1	427	—	280	6	17	1	619	—	717	18	23	2	1 220	—
Kopparbergs	118	2	3	—	146	—	291	2	4	—	262	—	276	1	2	—	227	—	685	5	9	—	635	—
Gävleborgs	149	2	—	—	150	—	474	1	9	—	234	—	379	—	8	—	240	—	1 002	3	17	—	624	—
Västernorrlands	182	2	7	1	108	—	307	—	7	—	181	—	350	2	12	1	141	—	839	4	26	2	430	—
Jämtlands	114	3	—	—	85	—	101	2	8	—	86	—	177	2	5	—	73	—	392	7	13	—	244	—
Västerbottens	84	—	2	—	41	—	139	3	9	—	100	—	184	2	7	—	95	—	407	5	18	—	236	—
Norrbottnens	97	1	1	—	179	—	259	3	5	—	212	—	368	7	11	—	223	—	724	11	17	—	614	—
Hela riket	3 269	109	61	99	4 595	1	6 325	114	149	120	8 535	5	5 932	117	171	117	7 598	4	15 526	340	381	336	20 720	10

Revisorernas uttalande. Frågan om decentraliseringen av beslutanderätten inom statsförvaltningen ägnades stor uppmärksamhet i olika hänseenden under slutet av 1940-talet. Här må allenast erinras att efter förslag av för ändamålet särskilt tillkallade sakkunniga åtskilliga beslut fattades om decentralisering från Kungl. Maj:t till underordnade myndigheter eller från centrala ämbetsverk till regionala eller lokala organ. Enligt revisorernas mening är emellertid denna fråga av sådan betydelse, att den ständigt bör hållas levande. Myndigheterna böra därför ägna oavlåtlig uppmärksamhet åt möjligheterna till ytterligare decentralisering. Med hänsyn till bl. a. statsförvaltningens tillväxt, tillkomsten av nya ärendesgrupper av skilda slag och ändrade förhållanden i övrigt ha revisorerna för sin del funnit sig nu böra aktualisera förevarande spörsmål i vad avser överståthållarämbetets och länsstyrelsernas ämbetsområde och ha fördenskull i rundskrivelse till dessa myndigheter anhållit om uppgift å de ärendesgrupper, beträffande vilka enligt deras uppfattning beslutanderätten med fördel skulle kunna överflyttas till överståthållarämbetet och länsstyrelserna. En redogörelse för de väsentligaste synpunkter som därvid framkommit har lämnats i det föregående.

Revisorerna finna det icke påkallat att i detta sammanhang närmare ingå på de principiella skäl som tala för att fortsatta decentraliseringsåtgärder nu böra vidtagas. De synpunkter decentraliseringsutredningen på sin tid härutinnan anförde och som här inledningsvis återgivits äga alltjämt sin fulla giltighet; det torde vara tillräckligt att hänvisa därtill.

Länsstyrelserna ha, såsom redan antytts, vid besvarandet av den av revisorerna utsända rundskrivelsen framfört åtskilliga konkreta förslag till decentralisering. Revisorerna ha ansett sig icke böra ingå i någon närmare prövning därav utan vilja helt allmänt endast framhålla, att de framförda decentraliseringsförslagen merendels synas välgrundade. Revisorerna få därför förorda, att såväl de av revisorerna i det föregående redovisade förslagen som de eljest framförda måtte upptagas till prövning, så att erforderliga författningsändringar m. m. snarast kunna genomföras. Enligt revisorernas mening erfordras icke någon särskild utredning för ändamålet, utan åtgärderna torde kunna genomföras i annan ordning.

Vidare må följande synpunkter i ämnet anföras.

Såsom i det föregående framhållits böra möjligheterna till decentralisering ständigt beaktas inom förvaltningen. Frågan härom faller inom ramen för vad som enligt 6 § allmänna verksstadgan ankommer på myndigheterna, nämligen att särskilt ägna uppmärksamhet åt rationaliseringsfrågor. Det kan likväl ifrågasättas, huruvida icke en uttrycklig föreskrift borde intagas i verksstadgan om skyldighet för myndigheterna att till Kungl. Maj:t regelbundet inkomma med ev. förslag till decentraliseringsåtgärder. Revisorerna anse sig dock icke f. n. böra framställa yrkande härom. Med hänsyn till länsstyrelsernas allmänna ställning och uppgifter är det enligt revisorernas

uppfattning av särskild vikt, att alla möjligheter till decentralisering tillvaratagas inom just detta ämbetsområde. Revisorerna förordade därför, att en motsvarighet till den föreskrift som nyss ifrågasatts för allmänna verksstadgans del intages i länsstyrelseinstruktionen, nämligen att det skall åligga länsstyrelse att en gång årligen, förslagsvis i samband med avgivandet av anslagsäskandena, framlägga de förslag till decentralisering som kunna anses motiverade. Resultatet av en dylik åtgärd torde få bli avgörande för om den allmänna verksstadgan skall kompletteras på enahanda sätt.

Revisorerna få sålunda föreslå, att åtgärder för ytterligare decentralisering inom statsförvaltningen snarast vidtagas i enlighet med vad här föreslagits.

§ 45

Hälsokort för Sveriges barn och ungdom

I cirkulärskrivelse den 23 december 1947 till rikets samtliga läkare, barnmorskor och sjuksköterskor anförde medicinalstyrelsen angående ett hälsokort för Sveriges barn och ungdom bl. a. följande.

Värdet av ett hälsokort för barn och ungdom torde kunna bli mycket stort, om uppgifterna å detsamma bli fullständiga och riktiga. Detta förutsätter medverkan av läkare, barnmorskor och sjuksköterskor. Man bör sträva efter, att uppgifterna så långt det är möjligt ifyllas av dessa och icke av de anhöriga.

Hälsokortet blir för individen jämte anhöriga av värde, då ur detsamma kunna inhämtas upplysningar om hälsotillstånd, utveckling, sjukdomar, viktigare undersökningar och vaccinationer under uppväxttiden. Såväl för hälsovårdens som för den halvöppna och slutna barnavårdens organ äro givetvis korrekta uppgifter i dessa hänseenden av stor betydelse. Vid inskrivning till värnplikstjänst torde man även ha stor nytta av ifrågavarande upplysningar. För sjukhusens och de praktiserande läkarnas vidkommande är det också såväl ur profylaktiska som diagnostiska och terapeutiska synpunkter mycket värdefullt att kunna lita till uppgifter från hälsokortet.

Ifyllandet av hälsokortet torde icke komma att bereda större svårigheter.

Det är medicinalstyrelsens förhoppning, att hälsokortet skall tillhandahållas gratis genom huvudmännen för den förebyggande barnavården. Särskilda celluloidfodral till kortet finnas och böra med hänsyn till den långa användningstiden anskaffas. Lämpligen bör modern erhålla hälsokortet under de närmaste dagarna efter barnets födelse. De första uppgifterna ifyllas följaktligen å B. B. eller av den i hemmet assisterande barnmorskan. Genom barnavårdsorgan och skolor böra övriga barn och ungdomar förses med kort så långt möjligt är med hänsyn till nuvarande pappersbrist. I varje fall böra nyfödda förses med kort och helst även barn i småbarnsåldern.

Medicinalstyrelsen ville genom nämnda skrivelse uppmana läkare, barnmorskor och sjuksköterskor att var och en inom sitt verksamhetsområde bidra till att hälsokortet komme till användning i största möjliga utsträckning och att de uppgifter som lämnades å detsamma bleve korrekta. Endast under denna förutsättning komme hälsokortet att kunna bli till verklig nytta inom hälso- och sjukvården.

Enligt vad revisorerna inhämtat har landstingens inköpscentral under de tre senaste åren levererat sammanlagt i runt tal 400 000 hälsokort till sjukvårdshuvudmännen. Korten kosta 2 kronor 80 öre per 100 st. De uppgifter som ifrågavarande kort innehålla framgå av bilderna 1 och 2.

I en artikel i nr 43 för år 1957 av Svenska Läkartidningen, författad av doktor Per Selander, belyses frågan, huruvida ifrågavarande hälsokort i praktiken fått den betydelse medicinalstyrelsen avsett. Av en i artikeln publicerad tabell, som återgives på omstående sida, kan upplysning inhämtas rörande hälsokortets aktualitet hos 1 000 barn i åldern 0—9 år, som sökt vård på Flensburgska barnsjukhuset i Malmö under år 1957. De angivna talen äro procenttal.

	0—12 mån. (309 st.)	1—3 år (358 st.)	4—7 år (238 st.)	8—9 år (95 st.)	0—9 år (1 000 st.)
Medföra hälsokort	51	36	26	14	36,7
Uppge sig ej ha fått hälsokort	7	9	18	56	14,7

Till tabellen har författaren lämnat följande kommentar.

Av 1 000 barn i åldern 0—9 år, som sökt på Flensburgska barnsjukhuset under 1957, medförde endast 36,7 procent hälsokort. I åldersgrupperna 4—7 och 8—9 år äro motsvarande siffror 26 och 14 procent. Dessa siffror äro ändå säkerligen generellt sett för höga, eftersom man kan förmoda, att det snart spritt sig bland de här sökande, att vi fråga efter hälsokortet. Av tabellen framgår också, att 14,7 procent uppge sig ej ha fått hälsokort, bland 8—9-åringarna icke mindre än 56 procent, vilket tyder på att många mammor redan efter denna korta tidsrymd glömt bort, att hälsokortet existerar.

Det är alltså uppenbart av dessa siffror, att mödrarna ha ringa intresse för hälsokortet. Detta är endast en bekräftelse på vad man haft på känn men även på vad man kunnat förutse. Erfarenheten lär också, att mödrar, som ha god reda på barnets utveckling och genomgångna sjukdomar, oftare medföra ett ifyllt hälsokort än de mödrar, som veta litet om barnet och där man alltså skulle ha nytta av exakta uppgifter.

Beträffande *barnavårdscentralerna* få dessa redan vid barnens inskrivning fylligare uppgifter än de som står på hälsokortet. Barnavårdscentralen har alltså intet behov av hälsokortet. Skola uppgifterna om t. ex. vikten införas också på hälsokorten får barnavårdscentralen endast besvär av dem.

Beträffande det på hälsokortet framförda önskemålet, att detta skall medtagas vid inskrivning i *skolan* anse sig åtminstone skolorna här i Malmö ej ha behov av ett sådant kort. Vad slutligen beträffar önskemålet, att *unglingarna* vid inskrivning till *värnpliktstjänstgöring* skola medföra det ca 20 år gamla hälsokortet, är ju denna förhoppning så verklighetsfrämmande, att den knappast behöver diskuteras.

Hälsokortet är, för så vitt erfarenheten är densamma på andra håll i landet som i vår stad, till lite nytta för läkarna och sjukhusen. Kortet betyder nästan alltid ett dubbelarbete, då dessa uppgifter och därtill ofta fullständigare sådana redan finnas i barnets journaler på barnavårdscentraler, hos läkare, på sjukhus och i skolor. Flertalet mödrar har ringa intresse för detsamma. Till detta kommer, att hälsokortet kostar en hel del. När 10-årsjubileet stundar, ha våra huvudmän köpt sådana kort för omkring 40 000 kronor. Det medför också extrabesvär för personalen på våra kvinnokliniker. Vi ha funnit, att det tar ungefär 2 min. för att fylla i ett kort, dela ut det till modern och tala med henne om kortets innebörd. Allt detta bör dock helst skötas av sjuksköterskor. Arbetet med de hittills ifyllda och utdelade ungefär 1 miljon korten motsvarar i löner till de kortifyllande och utdelande sköterskorna ungefär 150 000 kronor. Och även om man ej säkert kan taxera kortets kostnad i kronor, är det i alla händelser uppenbart, att det inkräktar på personalens sjukvårdande uppgifter.

Det må omnämnas att i nr 46 av läkartidningen förekommit en artikel av doktor Justus Ström, vari denne på anförda skäl förordat en fortsatt användning av ifrågakort.

Bild 1

vaccinering	år	skärmbild/röntgen	tuberkulin		
smittkoppor		år månad dag + -	år mån dag + -		
tuberkulos (BCG)					
trippe					
difteri + tetanus					
kikhosta					
serumbehandling	år	anm i ex slag av serum			
stelkramp					
difteri					
blodgrupp:					
år månad dag	vikt	längd	år månad dag	vikt	längd
födelse					

Bild 2

frysning			utveckling	ålder	
☐ normal	☐ i hemmet		gick utan stöd talade enst. ord talade meningar.		
☐ icke normal	☐ på anstalt				
ansaltens namn		nummer i sykonokare			
brötsvypfödning					
helt	mån				
delvis	mån				
sjukdomar i släkten					
astma	anförvant	tbc			
eksem					
kramp					
socker					
sjukdom	läkar- diagnos + -	år	sjukdom	läkar- diagnos + -	år
astma			mässling		
barnförämning			pössjuka		
difteri			reumatisk feber		
eksem			röda hund		
gulst			scharlakansfeber		
kikhosta			tuberkulos		
krampfall			vattkoppor		
halsfluss					
öroninfl					
annan sjukdom eller olyckfall av betydelse					
sjukdomens art		år	läkarens eller sjukhusets namn		

Hälsokort
för Sveriges barn och ungdom

efternamn _____
 född _____
 år månad dag 19__-__-__
 födelseort _____
 församling _____ kommun _____
 stad _____ län _____

Medtag alltid kortet vid besök hos läkare, på barnvårdscentral, vid vaccination, vid intagning på och utskrivning från sjukhus, vid inskrivning i skola samt till vårdgårdstjänstgöring m. m.
 Flyttas så långt möjligt år av barnmorska, sköterska och läkare
 Fastställt av Kungl. Medicinalstyrelsen 1947

Revisorernas uttalande. Såsom av den föregående redogörelsen framgår rekommenderade medicinalstyrelsen i en cirkulärskrivelse år 1947 användning av ett särskilt hälsokort för Sveriges barn och ungdom. Avsikten med kortet angavs vara, att man därur skulle kunna inhämta upplysningar om ett barns hälsotillstånd, utveckling och sjukdomar ävensom viktigare undersökningar och vaccinationer under uppväxttiden. Såväl för hälsovårdens som för den halvöppna och slutna barnavårdens organ ansågos korrekta uppgifter i dessa hänseenden vara av stor betydelse. Även vid inskrivning till värnpliktstjänst syntes man ha stor nytta av ifrågasvarande upplysningar. För sjukhusens och de praktiserande läkarnas vidkommande vore det jämväl ur profylaktiska, diagnostiska och terapeutiska synpunkter mycket värdefullt att kunna lita till uppgifter från hälsokortet.

Ehuru kortet icke är obligatoriskt, har det kommit att utdelas i mycket stor utsträckning. Hitintills torde sålunda i runt tal en miljon kort ha överlämnats till mödrar.

Nyligen har publicerats en undersökning som avsett att belysa, huruvida kortet motsvarat angivna förväntningar. Av undersökningen, som i sina huvuddrag återgivits i det föregående, kan utläsas att så icke blivit fallet. Även om det i förevarande sammanhang redovisade materialet är av relativt liten omfattning, torde enligt revisorernas mening de därav dragna slutsatserna ha en i stort sett allmängiltig innebörd, i synnerhet som det resultat som sålunda framkommit alls icke synes överraskande. Det torde nämligen icke vara realistiskt att antaga, att ett kort av denna typ i längden skall kunna fylla någon egentlig funktion. Dessutom finnas, såsom författaren till nyssnämnda artikel framhållit, de uppgifter som hälsokortet avses skola innehålla tillgängliga på ett mera tillförlitligt sätt i andra handlingar. Utan att i detalj taga ställning till de kostnader som anskaffandet och ifyllandet av dessa kort medföra anse sig därför revisorerna kunna konstatera, att värdet av kortet icke står i rimlig proportion till de besvär och kostnader som därmed följa.

Erinras må att 1957 års riksdag efter förslag av 1956 års revisorer beslutat hemställa om en översyn i rationaliserande syfte av blankettbeståndet inom medicinalväsendets område. I det revisorernas uttalande som låg till grund för nämnda beslut framhölls bl. a., att det vore ett framträdande intresse att väsentligt nedbringa antalet blanketter, som läkarna och annan sjukvårdspersonal hade att använda i sitt dagliga arbete. Enligt revisorernas mening är det här behandlade hälsokortet av så begränsat värde, att en indragning därav skulle vara ett bidrag, låt vara ringa, till förverkligandet av 1956 års revisorers sålunda uttalade önskemål. Revisorerna få därför föreslå, att medicinalstyrelsen i en ny cirkulärskrivelse återkallar sin rekommendation till användning av hälsokortet för Sveriges barn och ungdom.

Civildepartementet

§ 46

Vissa kostnader m. m. vid omstationering av statstjänstemän

Enligt 7 § A kungörelsen den 30 juni 1948 (nr 564) med tilläggsbestämmelser till statens allmänna avlöningsreglemente skall, då tjänsteman befordras eller förflyttas till tjänst å annan ort, denna ort regelmässigt vara hans stationeringsort fr. o. m. den dag den nya tjänsten enligt utnämningss eller annan tillsättningshandling skall tillträdas. Dock gäller att i fråga om tjänsteman med eget hushåll, vilken befordras eller vilken förflyttas utan att ha uttryckt önskan därom, vederbörande myndighet må besluta att med ändring av stationeringsort skall anstå tills vidare, intill dess tjänstemannen kunnat erhålla bostad av sådan beskaffenhet att han skäligen bort godtaga densamma. Sådant anstånd må medgivas för en tid av högst ett år och endast under villkor att tjänstemannen vidtager alla de åtgärder som böra åligga honom för att anskaffa dylik bostad. Vid prövning av fråga om ändring av stationeringsort har myndigheten att beakta ej blott att statsverkets ekonomiska intressen behörigen tillgodoses utan även att tjänstemannen ej oskäligt betungas genom ändring av stationeringsorten.

Om anstånd med omstationering medgivits, är tjänstemannen berättigad att under anståndstiden vid tjänstgöring på den nya orten uppbära traktementen enligt 7 § 2 mom. allmänna resereglementet (Arr) den 21 november 1952 (nr 735) samt 7 § 1 och 2 mom. kungörelsen samma dag (nr 736) med tilläggsbestämmelser till nämnda reglemente (tb Arr). De angivna författningsrummen ha följande lydelse.

7 § 2 mom. Arr

2 mom. Traktamente utgår med de belopp, som angivas i nedanstående tabell, där ej med stöd av 2 § 1 mom. annorlunda bestämts eller annat följer av 3 mom.

Traktaments- klass	Traktamente		
	för natt	för dag	tillhopa för dygn
A	17:—	23:—	40:—
B	15:—	21:—	36:—
C	13:—	19:—	32:—

7 § 1 och 2 mom. tb Arr

1 mom. Om förrättning under längre tid än 15 kalenderdygn i följd äger rum inom en och samma förrättningszon, må traktementen för dag från och med sextonde dygnet av förrättningen icke utgå med högre belopp än i nedanstående tabell anges. Har det vid förrättningens början eller vid senare tidpunkt meddelats förrättningsmannen, att vistelsen inom förrättningszonen därefter kan beräknas fortgå under minst 45 dygn, må från och med sextonde dygnet efter det meddelandet lämnats icke heller traktementen för natt utgå med högre belopp än i tabellen anges.

Traktaments- klass	Traktamente till					
	förrättningsman med eget hushåll			annan förrättningsman		
	för natt	för dag	tillhopa för dygn	för natt	för dag	tillhopa för dygn
A	8:—	12:—	20:—	8:—	7:50	15:50
B	7:—	11:25	18:25	7:—	7:25	14:25
C	6:—	10:50	16:50	6:—	7:—	13:—

2 mom. Till tjänsteman, som med stöd av vad därom särskilt stadgas erhållit anstånd med omstationering, skall traktamentet, sedan 90 dagar förflutit från den för tillträdet av den nya tjänsten eller förordnandet bestämda dagen, utgå enligt kol. 5 och 6 av den i 1 mom. intagna tabellen.

Med stöd av bestämmelserna i 9 § statens allmänna avlöningsreglemente plägar Kungl. Maj:t på därom av vederbörande tjänsteman gjord ansökning i allmänhet medgiva förlängt anstånd med omstationering under ytterligare sex månader, sedan tre månader förflutit efter den förenämnda anståndstiden om ett år. Traktamente utgår därvid till vederbörande med belopp som angivas i kolumnerna 5 och 6 i den i 7 § 1 mom. tb Arr intagna tabellen.

Utöver förenämnda förmån av traktamente kan enligt 7 § flyttningser-sättningskungörelsen den 5 juni 1953 (nr 355) till omplacerad tjänsteman (med eller utan eget hushåll) utgå ersättning för merutgift för bostadshyra under högst ett år, undantagsvis ett och ett halvt år. Sådan ersättning må dock icke utgå för tid varunder tjänstemannen uppbär traktamente på grund av anstånd med omstationering. Bestämmelsen har följande lydelse.

Därest tjänstemannen med anledning av omstationering eller bostadsbyte nödgas vidkännas hyra för mer än en bostad, må skälig ersättning utgå för den särskilda hyreskostnad, som härigenom åsamkas honom.

I hyreskostnad inräknas värmeersättning och annan utgift, som tjänstemannen enligt hyresavtal har att vidkännas.

Vid flyttning från eller till bostad i egen fastighet bestämmes ersättningen efter uppskattning av bostadens hyresvärde.

Hyresersättning må icke beräknas för längre tid än ett år; har det beslut, som föranlett flyttningen, meddelats å sådan tid, att tjänstemannen icke kunnat uppsäga gällande hyresavtal till upphörande senast vid utgången av löpande hyresår, må likväl tiden för ersättningens beräkning kunna utsträckas högst ett halvt år utöver nämnda maximitid.

Hyresersättning må icke utgå för tid, varunder tjänstemannen uppbär traktamente på grund av anstånd med omstationering.

Uti de till författningsrummet hörande anvisningarna har bl. a. stadgats, att »tjänsteman kan tillerkännas ersättning för kostnad för magasinering av bohag, om härigenom undvikes eller minskas utgift, för vilken ersättning enligt denna paragraf eljest skulle utgå, och härvid åstadkommes besparing för statsverket».

Med stöd av ovan angivna bestämmelser kan exempelvis en till traktementsklass B hänförlig tjänsteman med eget hushåll, vilken medgivits anstånd med omstationering under ett år och sex månader, uppbära traktement under anståndstiden med tillhoppa i runt tal 8 370 kronor (15 dygn à 36 kronor + 75 dygn à 18 kronor 25 öre + 275 dygn à 14 kronor 25 öre + 180 dygn à 14 kronor 25 öre).

Härutöver kan såsom ovan nämnts till vederbörande tjänsteman utgå ersättning för bostadshyra för egen del på den nya stationeringsorten. Denna ersättning är icke fixerad och kan därför variera. Förhyrning av ett möblerat rum i Stockholm torde exempelvis f. n. betinga en kostnad av 100—150 kronor för månad eller 1 200—1 800 kronor för år.

Revisorerna ha i syfte att fastställa i vilken omfattning här ifrågavarande förmåner faktiskt utgå bl. a. tagit del av en inom försvarets civilförvaltning i mars 1956 verkställd undersökning rörande längden av den tid som förflutit, innan vid försvaret omstationerad tjänsteman erhållit familjebostad å den nya stationeringsorten. Undersökningen har avsett 475 under tiden den 1 oktober 1953—den 30 september 1954 omplacerade befattningshavare.

Enligt undersökningen hade

120	erhållit bostad inom	3 månader	(25,26 %);
93	»	» mellan 3—6 månader	(19,58 %);
91	»	» » 6—12 månader	(19,16 %);
43	»	» » 12—15 månader	(9,05 %);
53	»	» efter 15 månader	(11,16 %);
40	ej erhållit bostad		(8,42 %).

Vidare hade undersökningen ådagalagt att 28 befattningshavare omplacerats till tidigare stationeringsort eller till en tredje ort (5,90 %) samt att 7 beviljats avsked (1,47 %).

Enligt en i september 1957 på motsvarande sätt gjord undersökning avseende 520 under kalenderåret 1955 omplacerade tjänstemän hade

139	erhållit bostad inom	3 månader	(26,73 %);
99	»	» mellan 3—6 månader	(19,04 %);
108	»	» » 6—12 månader	(20,77 %);
48	»	» » 12—18 månader	(9,23 %);
26	»	» efter mer än 18 månader	(5,00 %);
35	ej erhållit bostad		(6,73 %).

56 hade omplacerats till tidigare stationeringsort eller till en tredje ort (10,77 %), medan 8 hade beviljats avsked och 1 tjänstledighet (1,73 %).

Enligt vad revisorerna inhämtat utbetalades under budgetåret 1955/56 i runt tal 1,5 miljoner kronor i traktementen på grund av anstånd med omstationering av tjänstemän vid försvarsväsendet. Antalet dylika omplaceringar inom försvaret torde uppgå till 1 000—1 200 per år.

För statens järnvägar, postverket, vattenfallsverket och televerket upp-

gingo motsvarande kostnader enligt tillgängliga uppgifter under samma tid till i runt tal respektive 2,0, 0,3, 0,2 och 0,25 miljoner kronor.

För underlättande av bostadsanskaffning av det slag varom här är fråga har för försvarets del försöksvis från och med den 15 november 1950 inrättats en försvarets bostadsförmedling, vilken enligt uppgift hittills i huvudsak inriktats på anskaffande av bostäder i nybyggnader. Enligt vad revisorerna inhämtat föreligga vidare planer på att inrätta särskilda bostadsdetaljer vid marinkommandostaberna, vilka bl. a. skulle tjäna som förmedlingscentraler vid bostadsbyten.

Revisorernas uttalande. Enligt gällande bestämmelser kan en i statens tjänst anställd tjänsteman med eget hushåll, vilken befordras eller förflyttas till tjänst å annan ort, erhålla anstånd med ändring av stationeringsorten, under förutsättning att han i samband med omstationeringen icke kunnat erhålla godtagbar bostad å den nya orten. Dylikt anstånd kan beviljas under högst ett år. Kungl. Maj:t är dock oförhindrad att efter framställning från tjänstemannen bevilja ytterligare anstånd, varvid som regel en förlängning av anståndstiden med sex månader plägar medgivnas. Under den tid vederbörande tjänsteman sålunda bibehålles vid den gamla stationeringsorten äger han uppbära traktamente på sätt föreskrives i allmänna resereglementet. Vidare är han med stöd av flyttningersättningskungörelsen under vissa förutsättningar berättigad till ersättning under maximalt ett och ett halvt år för merutgifter för bostads- eller magasinshyra.

De ersättningar som en omstationerad tjänsteman sålunda är berättigad till kunna, såsom de i det föregående anförda exemplen ge vid handen, uppgå till icke obetydliga belopp. I syfte att erhålla en uppfattning om storleken av statens totala utgifter för här ifrågakvarande ändamål ha revisorerna inhämtat uppgifter rörande de traktamentsersättningar som under budgetåret 1955/56 utgått vid omstationering av personal vid försvarsväsendet, statens järnvägar, postverket, vattenfallsverket och televerket. Enbart inom nämnda statliga verksamhetsgrenar ha berörda utgifter under sagda budgetår belöpt sig till i runt tal drygt 4 miljoner kronor. Inom försvaret torde antalet omplaceringar av tjänstemän uppgå till 1 000—1 200 per år.

Med hänsyn till de avsevärda kostnader om vilka här är fråga framstår det givetvis som i hög grad önskvärt, att varje möjlighet till nedbringande av desamma tillvaratages. Men även ur synpunkten att minska tjänstemännens och deras familjers personliga olägenheter av att bostad icke inom rimlig tid kan erhållas på den nya tjänstgöringsorten synes det revisorerna angeläget, att särskilda åtgärder vidtagas från statsmakternas sida. Revisorerna äro självfallet härvid medvetna om att den bristsituation som kännetecknat bostadsmarknaden under senare år skapat svårigheter, vilka medföra att här berörda problem icke f. n. kunna i sin helhet lösas. Inom försvarsstaben har, såsom nämnts, för försvarets del försöksvis sedan år 1950

funnits inrättad en bostadsförmedling, vilken har till uppgift att underlätta bostadsbyten i de fall försvaret tillhöriga tjänstemän vid omstationering äro i behov av bostad på den nya tjänstgöringsorten. Det synes ligga i sakens natur, att en förmedlingsverksamhet avsedd enbart för en viss kategori tjänstemän måste få begränsad räckvidd och att tillfredsställande resultat knappast kan förväntas av en på dylikt sätt organiserad bytesförmedling. Att den ifrågavarande bostadsförmedlingens verksamhet icke lett till åsyftat resultat torde f. ö. belysas av att man inom marinen planerat inrättande av särskilda bostadsdetaljer vid marinkommandostaberna. Det synes icke uteslutet att under nuvarande omständigheter de olika statliga organ som beröras av svårigheter i fråga om bostadsanskaffning till omstationerade tjänstemän efter hand tvingas att var för sig organisera bostadsdetaljer eller vidtaga andra liknande åtgärder för att hjälpligt lösa hit hörande problem.

Enligt revisorernas mening torde det icke vara möjligt att komma till rätta med de aktuella problemen under annan förutsättning än att ifrågavarande bostadsförmedlingsverksamhet samordnas inom statsförvaltningen i dess helhet. Revisorerna anse det därför ofrånkomligt att ett samarbete snarast etableras mellan berörda statliga organ, förslagsvis i den formen att bytesförmedlingen koncentreras till det statliga verk som kan förutsättas besitta de största erfarenheterna rörande frågor om anståndstraktamenten och flyttningsersättningar. Till nämnda verk skulle vid sådant förhållande i god tid anmälan göras om avsedda omplaceringar av tjänstemän, i samband varmed från vederbörande tjänsteman kunde infordras uppgifter beträffande innehavd bostad, möjligheten att utnyttja densamma för byte samt önskemål i fråga om ny bostad. Revisorerna förutsätta att vid verksamhetens bedrivande erforderlig kontakt kommer att upprätthållas med vederbörande kommunala förmedlingsorgan.

Revisorerna äro av den uppfattningen, att en på föreslaget sätt centraliserad bostadsförmedling skulle leda till ett icke blott avsevärt minskat behov av personal för förmedlingsverksamheten utan även ökade möjligheter att inom rimlig tid tillhandahålla omplacerade tjänstemän godtagbara bostäder, vilket i sin tur skulle leda till betydande besparingar för statsverket i fråga om de av omplaceringarna föranledda traktamentskostnaderna och ersättningarna för s. k. dubbelhyror. Genom den föreslagna åtgärden skulle vidare ökade förutsättningar skapas för att på ett tillfredsställande sätt kontrollera, att vederbörande tjänsteman vidtagit alla de åtgärder som stå till buds för anskaffande av bostad på den nya tjänstgöringsorten.

Revisorerna anse sig icke böra ingå på frågan om organisationen av den föreslagna centraliseringen av bostadsförmedlingsverksamheten. Den närmare utformningen av nämnda verksamhet torde böra ske först efter vederbörande myndigheters hörande, varvid berörda personalorganisationer jämväl synas böra beredas tillfälle yttra sig.

Allmänna resereglementet m. m.

Jämlikt 33 § 1 mom. statens allmänna avlöningsreglemente (Saar) gäller angående ersättning vid förrättning och tjänsteresa vad därom stadgas i allmänna resereglementet och i särskilda av Kungl. Maj:t meddelade föreskrifter.

På grundval av ett utav 1949 års reseersättningskommitté avgivet betänkande (SOU 1952: 6) med förslag till allmänt resereglemente m. m. framlades för 1952 års riksdag proposition (nr 197) om nytt dylikt reglemente. Riksdagen godkände däri föreslagna riktlinjer för en reglering av förmånerna resekostnadsersättning och traktamente. Med stöd av riksdagsbeslutet utfärdades för tillämpning fr. o. m. den 1 januari 1953 allmänt resereglemente (Arr; SFS 1952: 735), vartill ansluta sig bl. a. kungörelse med tilläggsbestämmelser till reglementet (TB Arr; SFS 1952: 736) och en kungörelse med vissa bestämmelser i anledning av ikraftträdandet av nytt allmänt resereglemente m. m. (SFS 1952: 781). Den sistnämnda kungörelsen innefattar dels upphävande av ett antal författningar och kungl. brev, dels ock vissa övergångsbestämmelser.

Enligt 1929 års allmänna resereglemente utgingo resekostnadsersättning och traktamente vid resa inom riket för förrättning i statens ärenden. Avlöningsbestämmelserna tillerkände emellertid dessutom under vissa förhållanden statstjänstemännen en med traktamentsersättning närbesläktad förmån, tjänstgöringstraktamente. Detta utgick under tjänstgöring på annan ort inom riket än stationeringsorten. För tjänstemän tillhörande en och samma lönegrad överensstämde traktamentsersättningens och tjänstgörings-traktamentets belopp, och även i övrigt voro de båda förmånerna till stor del likartat reglerade.

I enlighet med reseersättningskommitténs förslag ha i det nya reglementet traktamentsersättningen och tjänstgöringstraktamentet sammanförts till en enhetlig ersättningsform, benämnd *traktamente*. De i Saar med tilläggsbestämmelser givna reglerna om tjänstgöringstraktamente ha i samband därmed upphävts. Det nya traktamentet ersätter även den tidigare förekommande speciella förmånen omplaceringstraktamente.

För bestämningen av de fall, då traktamente kan utgå, har man i Arr definierat vissa nya begrepp. Traktamentets ändamål anses vara att bereda ersättning för de merkostnader — främst för mat och logi — som uppkomma då man på grund av tjänst eller uppdrag måste vistas på annan plats än den där man normalt har sin verksamhet. För sistnämnda plats användes i Arr uttrycket *tjänsteställe*, vars innebörd närmare belyses i de anvisningar som meddelats i kungörelsen 1952: 736. Enligt 1 § Arr avses med *förrättning* tjänstgöring eller uppdrag, som på grund av statlig myndighets föreskrifter eller beslut fullgöres för statens räkning annorstädes än å för-

rättningsmannens tjänsteställe. Av förrättning direkt föranledd resa benämnes i reglementet *tjänsteresa*. Traktamente utgår — i princip — vid förrättning utom förrättningsmannens *tjänstgöringszon*, varmed förstås ett cirkelformigt område med fem kilometers radie och med tjänstestället som medelpunkt.

Ändringar ha ägt rum även beträffande de minimitider som krävas för att dagtraktamente skall få åtnjutas respektive åtnjutas med fullt belopp. Enligt det tidigare gällande resereglementet utgick halvt dagtraktamente, om mer än tre men högst åtta timmar hade tagits i anspråk för resa eller förrättning, och helt traktamente, om de åtta timmarna hade överskridits. Dessa regler modifierades år 1951 genom en förordning (nr 242), enligt vilken traktamentsersättningen skulle höjas med två kronor för dag, varav mer än åtta timmar hade tagits i anspråk. Vid utarbetandet av Arr ansågs det vara motiverat att meddela olika regler för å ena sidan de fall, då förrättningen och resorna helt inföllo under en sådan del av dagen, att förrättningsmannen borde kunna intaga middagsmålet på vanligt sätt efter återkomsten, och å andra sidan de fall, då detta icke skäligen kunde förutsättas utan man hade att räkna med kostnader för både lunch och middag under bortovaron. Med denna utgångspunkt konstruerades regler av visst innehåll. Dessa bestämmelser ha numera ändrats (SFS 1956: 171). F. n. gäller följande (7 § 2 mom.).

Traktamente utgår med de belopp, som angivas i nedanstående tabell, där ej med stöd av 2 § 1 mom. annorlunda bestämts eller annat följer av 3 mom.

Traktamentsklass	Traktamente		
	för natt	för dag	tillhoppa för dygn
A	17: —	23: —	40: —
B	15: —	21: —	36: —
C	13: —	19: —	32: —

I tredje momentet av 7 § stadgas följande.

Traktamente må icke åtnjutas för natt, varav högst en timme tagits i anspråk för tjänsteresa eller förrättning, och icke heller för dag, varav högst tre timmar i följd sålunda tagits i anspråk.

För dag, varav för tjänsteresa eller förrättning tagits i anspråk längre tid än som i föregående stycke angives, dock högst 12 timmar i följd, utgår traktamente med de belopp, som angivas i nedanstående tabell.

Traktamentsklass	Traktamente för dag, varav tagits i anspråk	
	mer än 3 men högst 8 timmar i följd	mer än 8 men högst 12 timmar i följd
A	10: —	20: —
B	9: —	18: —
C	8: —	16: —

Då fråga är om dag, varunder tjänsteresa eller förrättning såväl påbörjats som avslutats mellan klockan 6 och klockan 19, skola dock vid tillämp-

ningen av vad ovan i detta moment stadgas de där angivna tiderna tre och åtta timmar förlängas till sex respektive tio timmar.

Traktamente för dag må icke i något fall åtnjutas med högre belopp än som angives i 2 mom.

Kungl. Maj:t äger föreskriva undantag från vad i första, andra och tredje styckena är stadgat.

Före den 1 januari 1953 hade sedan lång tid tillbaka rätten till traktamentsersättning eller beloppet av denna för vissa grupper av förrättningsmän varit inskränkt i förhållande till vad som skulle ha gällt enligt allmänna resereglementet genom särskilda av Kungl. Maj:t meddelade bestämmelser, de s. k. besparingsreglementena. Bestämmelser av samma slag funnos i viss utsträckning meddelade också i fråga om tjänstgöringstraktamente. Enligt reseersättningskommitténs beräkningar gällde besparingsreglementen av olika slag formellt för 127 000 av totalt 185 000 statstjänstemän med lön enligt löneplan.

Flertalet besparingsreglementen tillämpades på tjänstemän, vilkas verksamhet väsentligen var förlagd till ett visst distrikt eller tjänstgöringsområde. Dessa reglementen voro i huvudsak ensartat konstruerade. De brukade innehålla regler, som utvidgade de i allmänna resereglementet angivna gränser i tid och rum, vilkas överskridande medförde rätt till traktamentsersättning. Därjämte reducerades själva traktamentsbeloppen, i regel dock icke mera avsevärt. Den motivering som främst anfördes för besparingsreglementen av denna typ var, att förrättningsmän med begränsade tjänstgöringsområden hade särskilda möjligheter att förbilliga sin mathållning och inkvartering i samband med förrättningar genom den kännedom om förhållandena inom området som de förvärvade.

Reseersättningskommittén förklarade sig starkt ifrågasätta hållbarheten av de skäl, som hade ansetts böra föranleda mera restriktiva traktamentsregler för distriktstjänstemän, och uttalade, att besparingsreglementen av här avsedd typ icke vidare borde förekomma. Däremot föreslog kommittén införandet av en generell föreskrift om skyldighet för myndighet att själv utfärda bestämmelser eller meddela beslut om reduktion eller innehållande av traktamente i fall, då myndigheten funne särskilda skäl därtill föranleda. En dylik föreskrift har jämte exemplifierande anvisningar för tillämpningen intagits i tilläggsbestämmelserna till Arr. Det må framhållas, att den vittgående befogenhet som sålunda har tillagts myndigheterna icke är någon principiell nyhet; den tillkom dem redan tidigare med avseende å tjänstgöringstraktamente.

Inom vissa förvaltningsområden bedrives verksamhet av så särpräglad art, att det har ansetts nödvändigt att meddela särskilda traktamentsregler av annan konstruktion än allmänna resereglementet och bestämmelserna om tjänstgöringstraktamente. Som exempel på dylika förvaltningsområden kunna nämnas försvaret, postverket, statens järnvägar, tullverket och lots-

verket. Även specialregler av detta slag ha brukat betecknas som besparingsreglementen. Resersättningskommittén framlade i ett särskilt betänkande förslag till särskilda resereglementen för vissa verk, avsedda att ersätta där tillämpade besparingsreglementen. På grundval av detta betänkande ha sedermera för nämnda förvaltningsområden utfärdats speciella resereglementen, nämligen

- k. br. 6/3 1953 ang. resereglemente för statens järnvägar;
- k. br. 6/3 1953 ang. resereglemente för postverket;
- k. br. 13/3 1953 ang. resereglemente för tullverket;
- k. br. 13/3 1953 ang. resereglemente för lots- och fyrstaten;
- k. br. 10/4 1953 ang. traktamente m. m. till personal vid vissa passkontroller;
- k. br. 10/4 1953 ang. resereglemente för försvaret;
- k. br. 30/4 1953 ang. vissa bestämmelser i anledning av ikraftträdandet av resereglemente för försvaret m. m.;
- k. br. 30/4 1953 ang. särskilda bestämmelser om traktamente m. m. vid vissa institutioner inom försvaret; samt
- k. br. 30/4 1953 ang. resereglemente för kartverket.

De fyra traktamentsklasserna i 1929 års allmänna resereglemente ha i Arr minskats till tre. Vissa övergångsbestämmelser ha emellertid i kungörelsen 1952: 781 meddelats till förmån för tjänstemän, som enligt den nya indelningen skulle nedflyttas i rese- eller traktamentsklass.

Genom kung. 1947: 18 erhöll statstjänsteman med eget hushåll, som omplacerats till annan stationeringsort men på grund av rådande förhållanden på bostadsmarknaden icke kunde få bostad där, möjlighet att under vissa förutsättningar och för viss begränsad tid få bidrag till täckande av uppkommande merkostnader, s. k. omplaceringstraktamente. Detta var till storleken lika med det tjänstgöringstraktamente som utgick för dygn fr. o. m. 16:e dygnet på en och samma ort till tjänsteman *utan* eget hushåll. Under den tid omplaceringstraktamente åtnjöts utgick lönen efter den förutvarande stationeringsortens ortsgrupp.

Efter förslag av resersättningskommittén upphävdes nyssnämnda kungörelse men ersattes med ett system av bestämmelser, vilka medföra i huvudsak samma verkningar för tjänstemannen som omplaceringstraktamente. I de föreskrifter angående stationeringsort som meddelats i 7 § tilläggsbestämmelserna till Saar har som undantag från huvudregeln, att befordran eller förflyttning till tjänst å annan ort skall medföra ombyte av stationeringsort, införts ett bemyndigande för vederbörande myndighet att medge tjänsteman med eget hushåll anstånd med omstationering. På grund av föreskrift i 1 § till TB Arr skall här avsedd tjänsteman anses bibehållen vid sitt förutvarande tjänsteställe, intill dess han omstationerats. Härigenom blir tjänstgöringen på den nya orten att betrakta som förrättning, och de allmänna traktamentsbestämmelserna i Arr bli i stort sett tillämpliga.

Riksdagens revisorer ha vid sin granskning av de berättelser över revisionsverksamheten som avgivas av vissa myndigheter bl. a. iakttagit, att ett relativt stort antal anmärkningar framställas rörande tillämpningen av allmänna resereglementet. Med anledning därav ha revisorerna funnit det vara av intresse att inhämta närmare upplysningar om vissa myndigheters erfarenheter rörande tillämpningen av resereglementet m. m. Revisorerna ha fördenskull i rundskrivelse till dessa myndigheter anhållit om upplysningar i följande hänseenden, nämligen

1. Vilka äro Edra allmänna erfarenheter rörande tillämpningen av Arr och vilka ändringar har Ni eventuellt att föreslå?

2. Gälla för Edert förvaltningsområde några särskilda bestämmelser, utöver resereglementet, i förevarande ämne eller ha av Eder utfärdats några anvisningar rörande tillämpningen av detta?

3. Granskas reseräkningarna regelbundet av Eder revision; vilken personal utnyttjas för dylik granskning?

4. Äligger det tjänsteman som företagit tjänsteresa att själv utskriva reseräkningen eller har någon särskild organisation för ändamålet införts?

Då de inkomna svaren i allt väsentligt ansluta sig till nyssnämnda frågor, torde det vara lämpligt att i efterföljande redogörelse tillämpa samma ordning.

1. Vilka äro Edra allmänna erfarenheter rörande tillämpningen av allmänna resereglementet och vilka ändringar har Ni eventuellt att föreslå?

Försvarets civilförvaltning erinrar i sitt svar om en skrivelse den 10 mars 1954 i samma ämne till revisorerna. Det hette i denna, att de nya bestämmelserna om resor och förrättningar på åtskilliga områden, där tidigare rått stor osäkerhet, varit ägnade att bringa större klarhet, kanske främst genom införande av ett enhetligt traktamentsbegrepp, vilket medfört en betydande koncentration och förenkling av bestämmelserna. På andra områden åter hade enligt civilförvaltningen reglementet medfört många svårigheter vid tillämpningen och krävt utfärdande — efter ingående överläggningar vid ett flertal förhandlingstillfällen med berörda personalorganisationer — av särskilda anvisningar.

Civilförvaltningen anför i fortsättningen av sin nu aktuella skrivelse bl. a. följande.

Det ligger i sakens natur att det för försvarets vidkommande med dess mångfald av lokala förvaltningsorgan, ca 300, måste förflyta viss tid, innan tillämpningen av ett reglemente som det förevarande, vilket innehåller så mycket av skälighetsbedömanden, fångas in i rätta banor och en såvitt möjligt enhetlig praxis åstadkommes. Civilförvaltningen fann det också redan från början nödvändigt att vidtaga särskilda åtgärder för att underlätta tillämpningen av reseförfattningarna. Ett första steg tog ämbetsverket genom utfärdandet av de nyss berörda anvisningarna till reglementet. De finnas sedan två år tillbaka tillgängliga i en särskild publikation, benämnd Sammanställning av bestämmelser rörande reseersättning m. m. (SamRes).

Publikationen utgör en bok enligt lösbladssystem, i vilken intagits Arr med tillägsbestämmelser och andra viktiga bestämmelser på området. Under varje paragraf i bestämmelserna följer de av civilförvaltningen utfärdade anvisningarna. Publikationen har — i syfte att göra den mera lättillgänglig och pedagogiskt tilltalande — försetts med en del åskådliggörande bilder. SamRes, som trycktes i en upplaga av 10 000 exemplar, har omfattats med stort intresse, vilket icke minst visat sig av den mängd beställningar, som ingått från även andra myndigheter än försvarets, statliga verk och personalorganisationer.

Civilförvaltningen nämner även vissa andra åtgärder som vidtagits i syfte att underlätta tillämpningen av resereglementet. Sammanfattningsvis uttalar ämbetsverket, att frånsatt en och annan punkt det nu kunde konstateras, att resereglementet med tillhörande författningar ej längre vållade några nämnvärda svårigheter i tillämpningen.

I detta sammanhang må även omnämnas att civilförvaltningen lämnat en redogörelse för erfarenheterna av tillämpningen av kungl. brev den 10 april 1953 angående resereglemente för försvaret (Förr). Härutinnan framhåller civilförvaltningen att detta trots vidtagna ändringar och förtydliganden i viss utsträckning är oklart. Behov av ändringar och tillägg föreligger därför.

Arbetsmarknadsstyrelsen uttalar, att tillämpningen av Arr i stort sett icke synes innebära några större svårigheter, därest man undviker att pröva skäligheten av traktamentets storlek utan endast tillämpar de belopp som följa av en strikt tillämpning av gällande bestämmelser.

Generalpoststyrelsen förklarar, att åtgärden att sammanföra traktamentsersättning och tjänstgöringstraktamente till en ersättningsform varit rationell och bidragit till att en del av de tolkningssvårigheter som voro förknippade med det förutvarande resereglementet bortfallit. Myndighetens befogenhet att antingen nedsätta de författningensliga traktamentsbeloppen eller föreskriva, att traktamente icke skulle utgå, hade verksamt bidragit till att traktamentet, då särskilda omständigheter verkade reducerande på förrättningsmannens kostnader, kunnat anpassas efter tjänstemannens merkostnader.

Generalpoststyrelsen fortsätter:

Styrelsen framhöll i sin skrivelse till riksdagens revisorer den 12 mars 1954 angående erfarenheter vid tillämpning av Saar 1948 och vissa andra författningar på avlöningsområdet, att avsevärda svårigheter beträffande tolkningen förorsakats av det nya allmänna resereglementet och Kungl. Maj:ts kungörelse med tillägsbestämmelser till allmänna resereglementet. Sedan numera kungl. kammarrätten meddelat utslag i flera mål, som beröra tillämpningen av resereglementet, och vissa normer utbildats för bedömning av frågor, som ha samband med reglementet, ha tolkningssvårigheterna till stor del blivit undanröjda. Härtill ha jämväl bidragit de överenskommelser, som träffats mellan styrelsen och av bestämmelserna berörda personalorganisationer.

Inom postverket handläggas ärenden rörande resekostnadsersättning och traktamente, på några få undantag när, vid postdirektionerna, varigenom

vunnits större likformighet vid bestämmelsernas tillämpning. Härigenom kommer även den personal, som handlägger ärendena, att erhålla god insikt i och förtrogenhet med ämnet.

Generalpoststyrelsen har upplyst, att de till postdirektionerna inkommande reseräkningarna ofta äro felaktiga i något avseende, vilket medför att rättelser måste göras. Som exempel nämnes att till postdirektionen i östra distriktet under viss tid inkommit 144 reseräkningar, av vilka endast 64 voro helt utan anmärkning. Styrelsen förklarar sammanfattningsvis, att nu refererade synpunkter icke utesluta att vissa förtydliganden och förenklingar av bestämmelserna kunna anses önskvärda. Vissa av de ändringar styrelsen önskar genomförda komma att i det följande närmare beröras.

Telestyrelsen finner det icke alls vara förvånande, att man av de berättelser över revisionsverksamheten som avgivas av vissa myndigheter kunnat utläsa, att ett relativt stort antal anmärkningar framställas rörande tillämpningen av allmänna resereglementet. Enligt de erfarenheter som gjorts inom televerket måste nämligen Arr och TB Arr karakteriseras som svåra att överskåda, komplicerade att tillämpa och i vissa delar vanskliga att tolka. Detta hade medfört ett betungande administrativt arbete. Bestämmelsernas komplicerade natur m. m. medförde, att även de tjänstemän som dagligen hade att handlägga frågor som sammanhänge med Arr och TB Arr i alltför många fall hade en känsla av osäkerhet vid tillämpningen av bestämmelserna. Jämväl de tjänstemän som inom telestyrelsen specialiserats på frågor rörande Arr och TB Arr ställdes ofta inför problem, vilkas lösning vore tidsödande, enär författningstexten icke direkt utsade vad som skulle gälla i det föreliggande fallet. Ej sällan måste problemen diskuteras med andra myndigheter (riksräkenskapsverket m. fl.).

Vid televerket ålåg det tjänsteman som företagit tjänsteresa att själv upprätta reseräkning. Det vore under nyss angivna förhållanden fullt förståeligt, att det för de enskilda tjänstemännen många gånger förelåge stora svårigheter vid avfattandet av reseräkningar. Vid den granskning som hos respektive redogörare gjordes innan reseräkning likviderades hade konstaterats anmärkningsvärt många felaktigheter, vilket måste tillskrivas det förhållandet, att bestämmelserna vore svårförståeliga. De anmärkningar som sålunda ofta måste göras mot reseräkningar innan utbetalning skedde vore administrativt betungande, då i många fall tidsödande resonemang finge föras med den tjänsteman som upprättat reseräkningen för att för honom klarlägga anledningen till att ändring av reseräkningen måste företagas (detta även för att i fortsättningen undvika upprepning av felet). Huvudorsakerna till att bestämmelserna i Arr och TB Arr medförde svårigheter i tillämpningen vore enligt styrelsens uppfattning *dels* att bestämmelserna givits en mycket allmän räckvidd, i det att de gällde för alla statliga verk och myndigheter och därutöver i vissa fall för förvaltningsområden, för vilka annan än staten vore huvudman, *dels ock* att bestämmelserna utfor-

mats på sådant sätt, att deras tillämpning förutsatte en bedömning av förhållandena vid varje tjänsteresa för sig, något som måhända låte sig göra för tjänstemän vid de centrala ämbetsverken men i praktiken vore uteslutet beträffande befattningshavare vid stora verk med en vittutgrenad verksamhet.

Telestyrelsen anför i fortsättningen.

Bestämmelserna böra formuleras på enklare och lättfattligare sätt än nu är fallet. Detta är synnerligen angeläget för bestämmelser av den typ det här är fråga om, som skola tolkas och tillämpas även av personal utan vana vid författningstext. Mycket skulle enligt styrelsens uppfattning vinnas, om bestämmelserna utformades mer rakt på sak utan onödiga omskrivningar. Detta önskemål gäller icke bara den rena författningstexten utan i minst lika stor utsträckning de i TB Arr lämnade anvisningarna. Dessa anvisningar komma nämligen genom det språkliga framställningssättet (ordrikedom, referensstil, omskrivningar etc.) att långt ifrån nå det viktigaste syftemålet med dem, nämligen att förklara författningstexten.

Styrelsen vill i detta sammanhang bara påtala *en* detalj, som icke oväsentligt bidrager till att försvåra läsandet och förståendet av bestämmelserna. Även om det rent skrivtekniskt sett är mest rationellt, bör vid avfattandet av bestämmelserna i största möjliga utsträckning undvikas att hänvisning av typen »i fall som avses i — — — §» eller liknande användes. I stället bör — även om detta leder till upprepning — alla samhörande bestämmelser samlas i samma författningsrum. Det merarbete, som härigenom skulle uppstå vid utarbetandet av bestämmelserna, skulle mer än kompenseras av att de bleve administrativt lättare att handskas med.

En annan viktig orsak till att bestämmelserna i Arr och TB Arr äro komplicerade är enligt styrelsens uppfattning, att man vid bestämmelsernas utformning strävat efter att i så stor utsträckning som möjligt skapa rättvisa i *varje* enskilt fall. Denna tendens, som gör sig gällande över huvud taget när det gäller bestämmelser på avlöningsområdet och som blivit mer och mer markant under de senaste åren, anser styrelsen vara beklaglig. Det administrativa krångel, som härigenom uppkommer, står icke i rimlig proportion till det ekonomiska resultatet för den enskilde tjänstemannen. Den till följd av strävan efter »millimeterrättvisa» förekommande mångfalden av särregler och undantag medför ofta att innebörden av själva grundbestämmelsen går förlorad för läsaren. Styrelsen, som väl förstår svårigheten i avvägningen mellan de två oförenliga önskemålen å ena sidan om klara och enkla bestämmelser och å andra sidan om rättvisa verkningar i varje enskilt fall, anser sig böra förorda, att vid utarbetande av bestämmelser på avlöningsområdet följas mera schematiska linjer än vad nu är fallet, enär det eljest är fara värt att man än mer än för närvarande råkar in i »lönekineseri». Sådana mera schablonmässiga bestämmelser böra kompletteras med bemyndigande för myndigheterna att själva besluta om vad som skall gälla i de fall, där de schablonmässiga bestämmelserna i praktiken giva ett uppenbarligen obilligt resultat.

Vattenfallsstyrelsen har i en längre promemoria lämnat en redogörelse för erfarenheter i fall, då resereglementets bestämmelser i tillämpningen

verket i opraktisk eller orättvis riktning. Vissa av de framförda synpunkterna komma att närmare beröras i det följande.

Enligt *väg- och vattenbyggnadsstyrelsens* mening ha de nya bestämmelserna angående resekostnadsersättning och traktamente i stort sett tillfredsställande reglerat de problem som styrelsen ställts inför vid handläggningen av hithörande frågor. Jämfört med äldre föreskrifter i ämnet måste de nya stadgandena betecknas som enklare och tydligare. Tack vare systemet med anvisningar i förening med myndighetens befogenhet att i vissa hänseenden besluta efter skälighetsprövning möjliggjorde de samtidigt en smidigare anpassning efter de skiftande förhållanden som förelåge på ifrågasvarande område.

Generaltullstyrelsen anser, att resereglementet jämte tillhörande författningar i stort sett icke föranlett några svårigheter i fråga om tolkningen eller tillämpningen. Styrelsen ifrågasätter dock, huruvida icke bestämmelserna borde kompletteras eller revideras i vissa hänseenden. Bl. a. borde anvisningarna givas en mera detaljerad och preciserad utformning och förses med ytterligare vägledande exempel. Önskvärt vore även att rättsfall av prejudicerande betydelse inarbetades i anvisningarna.

Lantbruksstyrelsen har helt allmänt gjort ett liknande uttalande som generaltullstyrelsen.

Erfarenheterna rörande tillämpningen av resereglementet har icke givit *riksräkenskapsverket* anledning till förslag om ändring av reglementets bestämmelser.

Domänstyrelsen har hänvisat till en skrivelse den 29 mars 1954 till revisorerna i samma ämne. Styrelsen erinrade i denna, att Arr tillämpats vid domänverket fr. o. m. den 1 april 1953. Erfarenheterna från det då förflutna året visade, att reglementet icke vore lämpligt för de tjänste- och förlägningsförhållanden som vore rådande för huvuddelen av domänverkets personal. Styrelsen hade den 27 februari 1952 i sitt yttrande till Kungl. Maj:t över förslaget till nytt allmänt resereglemente närmare utrett de med reglementet för domänverkets vidkommande förenade nackdelarna. De däri framförda synpunkterna ägde enligt domänstyrelsen alltjämt giltighet. Beträffande erfarenheterna från den tid som förflutit sedan detta yttrande avgavs hade dessa icke givit styrelsen anledning att ändra sin uppfattning i frågan.

Medicinalstyrelsen hade icke någon större erfarenhet av underlydande myndigheters tillämpning av resereglementet. Kameralbyråns tjänstemän finge emellertid besvara förfrågningar från de enskilda tjänstemännen beträffande tolkningen av resereglementets bestämmelser. Det hade därvid visat sig, att frekvensen av sådana förfrågningar i stort sett syntes vara ungefär densamma beträffande det nya reglementet som det tidigare. Det allmänna intrycket vore, att det nya reglementet icke inneburit någon förenkling av bestämmelserna. I synnerhet traktamentsbestämmelserna med

floran av olika timmarsregler hade vållat huvudbry hos reseräkningsförfattarna och måste anses betänkliga. Vid snart sagt varje justering av traktamentenas storlek under senare år hade reglerna komplicerats, och de hade nu nått det stadium, att de berörda befattningshavarna så gott som alltid funne sig föranledda att göra förfrågningar om de rätta beloppen för varje särskild förrättningsdag. Det vore enligt medicinalstyrelsens mening angeläget att senare tiders utväxter skures bort och att en återgång skedde till äldre och enklare regler, lämpligen dem som infördes genom kungörelsen den 5 juni 1942 (nr 339), d. v. s. skillnad gjordes endast mellan högst 3 timmar, 3—8 timmar och därutöver.

Revisorerna övergå härefter till att paragrafvis redogöra för vissa av de förslag till ändringar m. m. i resereglementet, vilka framförts av de hörda myndigheterna. En fullständig redogörelse härför skulle i detta sammanhang föra för långt.

1 § TB Arr

Enligt 1 § 2 mom. tredje stycket, andra punkten, TB Arr har vederbörande myndighet att i fall, då tjänsteman utan vikariatslöneförordnande förordnas att inom stationeringsorten uppehålla tjänst eller där fullgöra annan förrättning, bestämma, huruvida och efter vilken tid förrättningsstället skall övergå till att bli tjänstemannens tjänsteställe. I punkt 2. andra stycket anvisningarna till ifrågavarande föreskrift anges vad som vid tillämpningen härav skall beaktas.

De överväganden m. m. som skola göras i förevarande fall har *telestyrelsen* — eftersom antalet förrättningar av ifrågavarande slag är relativt stort inom televerket — funnit onödigt betungande. De medförde därjämte orättvisor olika tjänstemän emellan. Det vore enligt styrelsens mening skäl att överväga införande av en bestämmelse av innebörd, att traktamente vid förrättning inom stationeringsorten skulle — utan särskild prövning — utgå med ett i förhållande till de normala traktamentena reducerat belopp. Än bättre vore att såsom villkor för att traktamente skulle utgå principiellt stadga att förrättningen skedde *utanför* stationeringsorten.

4 § Arr

Enligt denna paragraf utgå resekostnadsersättning och traktamente med hänsyn tagen till den väg och det färd sätt, som verkligen använts; dock må ersättning icke tillgodonjutas med sammanlagt högre belopp än som skulle ha utgått, därest förrättningsmannen begagnat sig av den väg och det färd sätt, som med avseende å resans ändamål samt för åstadkommande av minsta sammanlagda rese- och traktamentskostnad eller eljest varit lämpligast.

Försvarets civilförvaltning har förklarat, att detta stadgande om s. k. kostnadsjämförelse — som är av grundläggande betydelse för förrättnings-

mannens rese- och traktamentsersättning och som även upptagits i tidigare gällande reglementen — bereder svårigheter i tillämpningen, oaktat att i särskilda av Kungl. Maj:ts utfärdade anvisningar viss vägledning lämnats för tolkningen. Civilförvaltningen anför härom följande.

Dessa äro emellertid ej tillräckligt uttömmande. Sålunda är det, för att taga ett exempel, förenat med stor vansklighet att avgöra, huruvida en tjänstemans förkortade bortovaro från hans vanliga tjänstgöring (t. ex. genom att han använder flygplan) uppväger olägenheterna av de ökade resekostnaderna. De myndigheter som skola göra ett sådant bedömande torde nog i många fall — icke minst med hänsyn till risken för anmärkning och åtföljande återbetalningsföreläggande — vara benägna att låta allenast den direkt påvisbara kostnadsbesparingen vara utslagsgivande.

Enligt 4 punkten Kungl. Maj:ts anvisningar till 4 § Arr skall beträffande varje ifrågakommande färdsätt hänsyn tagas till sådana förmåner, som förrättningsmannen skulle ägt åtnjuta och kunnat utnyttja. Synnerligen ofta uppkomma svårigheter, då det gäller resa med bil, att bedöma, huruvida en förrättningsman skall äga rätt att debitera kostnad för sovvagnsbiljett å järnväg. Civilförvaltningen har för sin del tolkat bestämmelserna så, att då bilresan företagits under dagtid (under tjänstefri tid eller ledighet) och det kan beräknas, att även den fingerade järnvägsresan kunnat ske på motsvarande sätt, förrättningsmannen ej medgivits ersättning för sovvagnsbiljett. Har det däremot ansetts, att förrättningsmannen, därest han använt järnväg, normalt skulle ha begagnat sig av sovvagn, har ersättning för sovvagnsavgift utgått. Med hänsyn till det betydande administrativa merarbete, som frågor av denna natur ständigt föranleda, samt risken för ojämnheter i bedömningen ävensom svårigheten för den enskilda förrättningsmannen att på förhand överblicka, vilken ersättning han kommer att få upphära, är det ett framträdande önskemål, att i författnings- eller anvisningsväg klargörande riktlinjer lämnas för myndigheternas ställningstagande till ersättningsfrågan.

Vid bedömandet av förevarande spörsmål bör det, säger civilförvaltningen, beaktas att resa med bil numera är väl så vanligt förekommande som färd med allmänt kommunikationsmedel. Civilförvaltningen ville därför till närmare överväganden framkasta tanken på en särskild ersättningsregel för resa med egen bil eller såsom passagerare i annans bil. Under alla förhållanden vore det önskvärt, att bestämmelserna på området så till vida förenklades, att man vid kostnadsjämförelse ej skulle taga hänsyn till sådan omständighet som att förrättningsmannen, därest han använt tåg, skulle ha ägt färdas med sovvagn och få ersättning härför. Ett alternativ till den nyss framförda tanken vore alltså att en föreskrift meddelades av innehåll, att kostnad för sovvagnsavgift icke finge tagas i betraktande vid bestämmande av ersättning för resa med bil. Skulle likväl möjligheten till ersättning för sovvagnsavgift böra ifrågakomma, syntes i allt fall den begränsningen böra införas, att hänsynstagande till sådan kostnad finge ske endast i de fall, då resan, därest den företagits med järnväg, skulle ha tagit exempelvis mer än åtta timmar i anspråk.

Även *medicinalstyrelsen* har fäst uppmärksamheten på de problem som

kunna uppstå vid beräkning av resekostnadsersättning till förrättningsman, vilken företagit tjänsteresa med egen bil med skyldighet till jämförelse enligt 4 § Arr. Styrelsen anför härom följande.

Vid tjänsteresor med egen bil mellan orter med sovvagnsförbindelser har nämligen förekommit att förrättningsmän i reseklass A i reseräkningen yrkat ersättning med belopp motsvarande kostnaderna för färd med tåg i single sovkupé. Riksräkenskapsverket har på muntlig förfrågan meddelat, att i sådana fall ersättning beräknad efter sistnämnda färd sätt skulle kunna utbetalas endast om resan i verkligheten företagits nattetid. I annat fall skulle således ersättningen beräknas efter första klass tågbiljett samt trakamentsersättning för resdagarna, d. v. s. vanligen dagen före resp. efter förrättningsdagen(arna). En förrättningsman, hänförlig till reseklass B, skulle däremot i motsvarande fall inte kunna erhålla högre ersättning än motsvarande kostnaderna för resa med sovvagn i första klass fram och åter, vilket i regel torde vara det billigaste färd sättet.

Man får anta, att förrättningsmän i reseklass A erhållit förmånen av resa i single sovkupé delvis på grund av att den med den högre tjänstställningen förenade arbetsbördan m. m. kräver ett större mått av avskildhet, komfort och möjlighet till vila, än vad resa i delad sovkupé vanligen kan ge. En resa med egen bil, som företas nattetid, kommer däremot att vara synnerligen påfrestande för förrättningsmannen och alltså ha direkt motsatt verkan mot vad resan i single sovkupé skulle innebära beträffande vila m. m. Däremot skulle det ekonomiskt sett vara fördelaktigt för förrättningsmannen att konstruera sina tjänsteresor på sådant sätt, att de vid jämförelse med tågresor inte hade kunnat företas på annat sätt än med sovvagn. Det synes därför angeläget, att bestämmelserna i resereglementet angående kostnadsjämförelse kompletteras med en bestämmelse, som innebär att vid kostnadsjämförelse mellan resa med egen bil och tåg i intet fall hänsyn må tagas till förmånen av resa i single sovkupé.

I det tidigare har nämnts, att vid resor med egen bil till avlägsna mål förrättningsmannen vanligen torde företaga resan till och från förrättningsplatsen dagen före resp. efter förrättningsdagen(arna). En förrättningsman tillhörande reseklass B erhåller därvid i regel ersättning med belopp motsvarande kostnaderna för tågresa i första klass sovvagn, vilket vid jämförelse torde innebära minsta sammanlagda resekostnad. Reglementet tar däremot inte ställning till frågan om förrättningsmannen skall anses vara skyldig att begära semester eller tjänstledighet för den arbetstid, som går förlorad genom att resan företages med bil. Reglementet tar endast (anvisn. till § 4 tilläggsbest. Arr) hänsyn till det fall, då en förrättningsman genom att använda ett dyrbarare men snabbare färd sätt gör en tidsvinst i form av ökad arbetstid. I sådant fall har man möjlighet att vid jämförelse mellan de båda färd sätten ta hänsyn även till den inbesparade arbetstiden, i princip beräknad efter tjänstemannens daglön. Reseräkningsgranskaren torde vanligtvis nöja sig med att konstatera att statsverket åsamkas minsta möjliga kontanta utlägg för tjänsteresan. Anvisningarna borde för sådana fall lämna besked, huruvida ett långsammare men inte billigare färd sätt i princip kan godtagas utan att förrättningsmannen är skyldig lämna motprestation för den sålunda förlorade arbetstiden.

Telestyrelsen har beträffande anvisningarna till denna paragraf uttalat, att de visserligen äro mycket detaljerade men icke giva behöflig klarhet.

Enligt anvisningarna skulle avgörande i många fall grundas på skälighetsprövning. Tillämpningen av Arr och TB Arr skulle betydligt förenklas, om denna regelmässiga skälighetsprövning slopades och schablonmässiga regler i stället infördes.

Vattenfallsstyrelsen ifrågasätter, om icke anvisningarna till denna paragraf borde innehålla uppgifter om sådana fall, då förrättningsman må befrias från skyldigheten att begagna nattåg över huvud taget och sovvagn i synnerhet.

6 § 1 mom. Arr

6 § innehåller bestämmelser om den resekostnadsersättning som utgår för olika färdmedel och reseklasser. *Telestyrelsen* har beträffande tillämpningen av ifrågavarande moment erinrat, att tjänsteman stundom med mycket kort varsel kan nödgas anträda långväga tjänsteresa. Om lämpligaste förbindelse därvid vore nattåg, vore det icke ovanligt, att sovplats icke funnes ledig i den reseklass, efter vilken tjänstemannen ägde uppbära resekostnadsersättning. Enär förrättningen — exempelvis reparation av en radioanläggning — måste utföras utan onödig tidsutdräkt och då det vore erforderligt för arbetets rätta utförande, att tjänstemannen komme fram till förrättningsorten utvilad, nödgades han i nu avsedda fall företaga resan i sovkupé i högre reseklass. Enligt den nuvarande lydelsen av 6 § Arr kunde ersättning dock icke utgå med högre belopp än som motsvarade kostnaden i den lägre reseklassen. Detta ansåge styrelsen vara otillfredsställande. Vederbörande myndighet borde i angivna och liknande fall ha möjlighet att ersätta tjänstemannen hans verkliga utgifter.

6 § 2 mom. Arr

Detta moment har följande lydelse.

Vid begagnande av taxebil äger förrättningsman utöver vad ovan angivits utfå såväl ersättning för den merkostnad, som kan hava uppkommit genom att annan person, som är anställd hos staten och som deltagit i förrättning, eller annan förrättningsman medföljt i bilen, som ersättning för utgivna drickspenningar med högst 10 procent av den sammanlagda kostnaden.

Om vid gemensam färd användes färdmedel, som tillhör någon av förrättningsmännen, äger denne åtnjuta särskild gottgörelse med 5 öre per kilometer för varje i föregående stycke avsedd medresande.

Härom har *vattenfallsstyrelsen* anfört följande.

Enligt förarbetena till Arr avses med förrättningsman i förevarande fall endast hos staten anställd, av staten eller av statsanslutet företag, såsom exempelvis skogsvårdsstyrelse eller hushållningssällskap, avlönad befattningshavare. Denna definition innebär formellt att för i en förrättning deltagande person, som icke tillhör ovannämnda kategori, har den fordonsägande förrättningsmannen icke rätt att debitera s. k. kilometerpengar, 5 öre/km. I samband med förrättningar vid Statens Vattenfallsverk förekommer emellertid ett stort antal fall, där deltagare i en förrättning icke tillhör nämnd kategori, men där verket är skyldigt att betala fram- och återtransport av vederbörande. Om den fordonsägande förrättningsmannen ne-

kar att medtaga sådan person i sitt fordon, får verket betala vederbörandes transport på annat sätt exempelvis taxebil, privatbil, buss eller annat färdmedel. En sådan lösning av transportproblemet ställer sig givetvis mångfaldigt dyrare, än om fordonsägaren erhöle rätt att debitera 5 öre/km för den medresande.

7 § 2 och 3 mom. Arr

I det föregående har lämnats en redogörelse för de olika tidsregler som enligt 7 § Arr gälla för traktamente för dag, till vilken redogörelse här torde få hänvisas.

Generalpoststyrelsen har förklarat, att dessa bestämmelser i hög grad komplicerat tillämpningen av reglementet. En minskning av antalet tidsperioder, som f. n. vore ej mindre än fem, nämligen tre, sex, åtta, tio och tolv timmar, vore synnerligen påkallad och skulle underlätta räkningsutskrivandet samt arbetet för både utbetalande och granskande myndigheter.

Enligt *telestyrelsens* erfarenhet berodde de flesta felaktigheter som förekomme på reseräkningar på den långt drivna differentieringen av traktamentena, vilken även allvarligt fördyrade arbetet med granskningen av reseräkningarna. Sedan det år 1956 införts den ändringen, att traktamentets storlek skulle differentieras jämväl med hänsyn till om förrättningens varaktighet överstege 12 timmar eller ej, hade tillämpningen av traktamentsreglerna ytterligare komplicerats. Telestyrelsen ansåge det vara nödvändigt med en ändring av bestämmelserna härutinnan och ville ifrågasätta, huruvida man icke borde återgå till de betydligt enklare regler som hade funnits i 1929 års resereglemente. Antalet dagtraktamentsalternativ med hänsyn till förrättningens varaktighet skulle då reduceras till tre och antalet tidsgränser i sammanhanget reduceras till två.

Järnvägsstyrelsen anser, att ifrågavarande tidsgränser böra reduceras till två, nämligen fyra och tio timmar. Detta innebure bl. a., att nuvarande differentiering — med hänsyn till vissa klockslag — vid endagsförrättning skulle bortfalla. Efter föreslagna reducering skulle alltså kvarstå alternativen intet, halvt och helt traktamente med följande räckvidd:

intet traktamente, om högst fyra timmar av dagen tagits i anspråk;
halvt traktamente, om mer än fyra men högst tio timmar tagits i anspråk;
samt

helt traktamente, om mer än tio timmar tagits i anspråk för förrättning.

Även *vattenfallsstyrelsen* och *generaltullstyrelsen* anse, att ifrågavarande bestämmelser böra förenklas. Generaltullstyrelsen har erinrat, att traktamente enligt 7 § 3 mom. Arr icke må åtnjutas för natt, varav högst en timme tagits i anspråk. Bestämmelsen kunde medföra, att förrättning, som påbörjats mellan klockan 5 och 6 eller avslutas mellan klockan 0 och 1, berättigade till mindre traktamente än en lika lång förrättning, som påbörjats senare respektive avslutats tidigare. I dylika fall, vilka icke vore ovanliga inom

tullverket, syntes det skäligt att tid, som sålunda icke berättigade till natttraktamente, finge inräknas i kvalifikationstiden för dagtraktamente.

7 § 1 mom. TB Arr

I detta moment stadgas bl. a. följande.

Om förrättning under längre tid än 15 kalenderdygn i följd äger rum inom en och samma förrättningszon, må traktamente för dag från och med sextonde dygnet av förrättningen icke utgå med högre belopp än i nedanstående tabell anges. Har det vid förrättningens början eller vid senare tidpunkt meddelats förrättningsmannen, att vistelsen inom förrättningszonen därefter kan beräknas fortgå under minst 45 dygn, må från och med sextonde dygnet efter det meddelandet lämnas icke heller traktamente för natt utgå med högre belopp än i tabellen anges.

Generalpoststyrelsen har i samråd med vederbörande personalorganisationer för tillämpning fr. o. m. den 1 augusti 1953 bestämt, att traktamente för natt, i likhet med vad som enligt 7 § 1 mom. tilläggsbestämmelserna gäller för dag fr. o. m. 16:e dygnet av förrättningen, generellt icke må utgå med högre belopp än som anges i den i nyssnämnda författningsrum intagna tabellen. Om på dylikt sätt reducerat natttraktamente icke skulle täcka kostnaderna för tjänstemannens inkvartering, skulle denne dock efter framställning till styrelsen kunna få ersättning för sina merkostnader. Dylik framställning hade hittills gjorts endast i några enstaka fall.

Styrelsen anser nu, att föreskriften att förrättningen skall pågå minst 45 dygn och att tjänstemannen skall underrättas härom för att natttraktamentet skall kunna reduceras fr. o. m. 16:e dygnet bör ersättas med en bestämmelse av samma lydelse som den styrelsen utfärdat. Natttraktamentets funktion att utgöra ersättning för logikostnad måste anses till fullo säkerställd genom möjligheten för tjänstemannen att erhålla ersättning för sina verkliga kostnader.

Telestyrelsen har funnit, att det i många fall vore svårt att i förväg beräkna förrättningens varaktighet och att det med den mängd arbetsuppgifter av skilda slag som arbetsledande personal hade sig ålagd ofta nog förbisåges att lämna ifrågavarande meddelande samt att bestämmelsen i fråga vore i vissa hänseenden svårtolkad. Den ifrågavarande bestämmelsen borde därför slopas och förslagsvis ersättas av en föreskrift, att nedsättning av traktamente för natt skulle ske enligt samma grunder som för närvarande gällde för nedsättning av dagtraktamentet. Viss förenkling skulle vidare ernås, om traktamentsbeloppen fastställdes till jämna krontal.

Järnvägsstyrelsen har i denna del anfört följande.

Bestämmelserna i TB Arr 7 § 1 mom. ändras så, att även traktamente för natt nedsattes fr. o. m. sextonde dygnet och att nuvarande villkorliga nedsättning vid förrättning, som beräknas fortgå under minst 45 dygn, slopas. Efter sådan ändring skulle kunna övervägas att upphäva vissa av styrelsen beslutade nedsättningar vid förrättning, som beräknas bli av längre varaktighet än 30 dygn.

Nedsatt traktamente för natt enligt TB Arr 7 § 1 mom. tabellen bör fastställas att motsvara hälften av nattractamente enligt 7 § Arr. Den obetydliga kostnadsökningen 50 öre i samtliga traktamentsklasser, torde mer än väl uppvägas av den förenkling i arbetet som åtgärden skulle medföra. För vissa av järnvägsstyrelsen fastställda nedsättningar gäller nämligen att halvt traktamente för natt skall utgå.

Vattenfallsstyrelsen har uttalat följande.

Tolkningen av denna bestämmelse erbjuder inga svårigheter, men den tillämpning, som textförfattarna synbarligen avsett, är så gott som omöjlig att genomföra vid Statens Vattenfallsverk. Detta hänger samman med att vattenfallsverket är ett tekniskt verk, där resefrekvensen torde vara osedvanligt hög och där ordergivningen om resans verkställande gives i ett försvinnande fåtal fall av andra än tekniska chefer, vilka senare, på grund av andra viktigare arbetsuppgifter, icke kan begäras vara inne i resereglementets detaljer eller, om så vore fallet, vid varje ordergivning av här avsett slag icke kan beakta just den detalj i ordern, som här förutsättes. Dessutom är realiteten nog den, att en tjänsteman, som fått uppdraget att ombesörja ett visst arbete, relativt självständigt utarbetar sina resplaner och endast anmäler, att han vid viss tidpunkt startar en resa för visst ändamål. Resultatet blir att de 45 dygnen passeras, utan att något meddelande om tidslängden givits och teoretiskt sett kan fullt nattractamente utgå hur länge som helst, såvida man inte har att göra med någon ovanligt lojal förrättningsman, som själv efterfrågar en tidsorder.

Enligt de erfarenheter som vunnits vid Statens Vattenfallsverk borde föreskriften förslagsvis ha följande lydelse:

Om vistelsen inom förrättningszonen uppgår till minst 45 dygn skall från och med det sextonde dygnet icke heller traktamente för natt utgå med högre belopp än i tabellen anges.

Enligt 7 § 1 mom. TB Arr, sista stycket, skall såsom förrättningsman med eget hushåll anses den, som normalt har fullständig mathållning i hemmet utom för sig själv jämväl för familjemedlem eller för person i husföreståndarinnas ställning eller tjänare, vars anställning utgör vederbörandes huvudsakliga sysselsättning eller förvärvskälla. Fullständig mathållning skall anses föreligga, även om hushållsmedlem regelmässigt intager viss måltid utom hemmet.

Enligt *försvarets civilförvaltnings* mening är denna definition oklar. De talrika besvärs- och anmärkningsmål som civilförvaltningen haft att avgöra rörande stadgandets tolkning hade bl. a. rört frågan om hemskild eller frånskild skulle anses ha eget hushåll, om fader, moder eller syskon skulle anses såsom »familjemedlem» eller om modern skulle betraktas såsom »husföreståndarinna». Åtskilliga mål hade rört frågan om det räckte med att det egna hushållet bildades först på förrättningsorten eller om det måste varit för handen före en förrättnings början och i så fall om det egna hushållet skulle ha funnits på stationeringsorten eller på annan ort än förrättningsorten. Tveksamhet hade även rått om den betydelse som skulle inläggas i det förhållandet, att en förrättningsman medfört det egna hushållet till förrätt-

ningsorten. Bestämmelsens tillämpning medförde stundom stötande resultat. Som exempel härpå anföres följande.

Två förrättningsmän, som under en längre tid kommenderats att genomgå viss utbildning utom stationeringsorten, ingingo båda äktenskap under kommenderingen. Den ene erhöll genast bostad å stationeringsorten, i vilken hustrun flyttade in, och ansågs därmed ha eget hushåll. Den andre däremot kunde på grund av bostadsläget ej få bostad på stationeringsorten utan sammanbodde med sin hustru på förrättningsorten i därstädes förhyrd bostad. Enligt civilförvaltningens av kammarrätten biträdda tolkning kunde denne senare ej anses såsom innehavare av eget hushåll. Den skiljaktighet, som därigenom uppstod för de båda förrättningsmännen i traktamentshänseende, måste för dem framstå såsom oförståelig.

I fortsättningen framhåller civilförvaltningen, att uppkommande tolkningsspörsmål rörande bestämmelsen om eget hushåll ofta krävde mycket ingående undersökningar rörande förrättningsmannens, hans familjemedlemmars eller husföreståndarinns privata dispositioner, ekonomiska förhållande etc. Förutom att dessa förfrågningar måste för den enskilde förefalla stötande, vållade de för de beslutande myndigheterna mycket administrativt besvär. Särskilt betungande bleve förhållandena inom försvaret, vars verksamhet i mycket stor utsträckning karakteriserades av kommenderingar och förrättningar. I detta sammanhang finge till ytterligare belysning av problemet framhållas, att i flertalet fall fråga bleve om huruvida ogift förrättningsman, sammanboende med sin moder, skulle anses ha eget hushåll. Någon fast praxis för bedömning av denna fråga förelåge icke. Det funnes sålunda ett flertal kammarrättsutslag i ämnet, av vilka kunde utläsas, att kammarrätten fäste avgörande vikt vid storleken av den inkomst modern ägt uppbära (folkpension m. m.). Det vore därför angeläget att åstadkomma en sådan förenkling i hithörande avseenden, att de nuvarande svårigheterna i möjligaste mån undanröjdes. Civilförvaltningen ville därvid erinra om 1949 års reseersättningskommittés uttalande i förslag till nytt resereglemente, att kommittén på grundval av verkställda undersökningar i frågan närmast vore benägen att föreslå upphävandet av differentieringen mellan förrättningsman med eget hushåll och annan förrättningsman. Kommittén funne sig dock förhindrad framlägga förslag av sådan innebörd, då spørgsmålet vore av den natur, att ställning därtill borde tagas endast i samband med förhandlingar angående traktamentsbeloppens storlek (SOU 1952: 6, s. 61). I sitt yttrande över kommitténs förslag underströk civilförvaltningen de av kommittén framförda synpunkterna. Såsom en utväg att åstadkomma förenkling framlade ämbetsverket förslaget, att förrättningsmannens civilstånd skulle bli avgörande för traktamentets storlek.

Den största förenklingen skulle naturligen uppnås genom att helt slopa den nuvarande differentieringen mellan förrättningsman med och förrättningsman utan eget hushåll. Om kostnadsskäl skulle lägga hinder i vägen för en sådan åtgärd, ansåge civilförvaltningen att erforderlig differentiering

ej borde anknyta till begreppet eget hushåll. I stort sett samma syfte syntes kunna uppnås med den förut av civilförvaltningen föreslagna lösningen eller sålunda att förrättningsmannens civilstånd (gift eller ogift) skulle vara avgörande för traktamentsbeloppets storlek.

Även *arbetsmarknadsstyrelsen* finner definitionen på »eget hushåll» icke tillfredsställande. I allmänhet syntes man utgå från att befattningshavare, som vore gift, vore att betrakta som sådan tjänsteman. Skulle en myndighet emellertid för undvikande av anmärkning vara helt säker på att en sådan tjänsteman hade »eget hushåll», skulle myndigheten behöva göra förfrågningar, som inkräktade på tjänstemannens privata förhållanden. Det vore nämligen icke självfallet, att en befattningshavare som vore gift också hade »eget hushåll». Makarna kunde leva åtskilda, exempelvis på grund av oenighet i äktenskapet, på grund av att de icke lyckats anskaffa familjebostad eller till följd av att det blivit dömt till hemskillnad mellan dem. Det skulle vara klarare, om begreppet »tjänsteman med eget hushåll» anknötes till ett juridiskt och icke till ett faktiskt förhållande.

Generalpoststyrelsen säger sig haft att taga ställning till ett flertal framställningar från tjänstemän att bli betraktade som innehavare av eget hushåll, varvid i de flesta fall fråga varit om ogifta tjänstemän, vilka bott tillsammans med åldrig moder och bidragit till hennes försörjning, utan att modern kunnat betraktas som husföreståndarinna. En anvisning om vem som i här berört avseende kunde anses som familjemedlem vore önskvärd.

Tolkningen av detta begrepp har enligt *telestyrelsens* erfarenhet medfört svårigheter. Det vore även vanskligt att utöva granskning av sakförhållandena härutinnan. Ett slopande av den ifrågavarande differentieringen syntes styrelsen böra övervägas. Under alla förhållanden skulle det vara av värde att få definitionen av »tjänsteman med eget hushåll» kompletterad i förtydligande syfte.

7 § 2 mom. TB Arr

Detta moment har följande lydelse.

Till tjänsteman, som med stöd av vad därom särskilt stadgas erhållit anstånd med omstationering, skall traktamentet, sedan 90 dagar förflutit från den för tillträdet av den nya tjänsten eller förordnandet bestämda dagen, utgå enligt kol. 5 och 6 av den i 7 § 1 mom. TB Arr intagna tabellen.

Innebörden av sagda bestämmelse är, att tjänsteman som förflyttats till tjänst å annan ort och erhållit anstånd med omstationering äger under de första 90 dagarna, räknat från den för tillträdet bestämda dagen, uppbära traktamente enligt vanliga regler. Han är sålunda berättigad att under de första 15 dygnen efter återkomsten från en förrättning utom förrättningszonen, som varat 8 dygn eller längre tid, utbekomma oreducerat traktamente enligt 7 § 2 mom. Arr (jämför 7 § 1 mom. andra stycket TB Arr). Härigenom erhåller även omplacerad tjänsteman, som under bortkommendering nödgats bibehålla sin tidigare bostad, viss kompensation för sina så att säga

kvarstående kostnader. Någon motsvarande kompensation kan ej komma den omplacerade tjänstemannen till del, vilken redan åtnjutit anstånd med omstationering i 90 dagar. På grund av bestämmelsen i 7 § 2 mom. TB Arr kommer han efter återkomsten från en bortkommendering endast i åtnjutande av traktamente enligt kol. 5 och 6 i den förenämnda tabellen.

Försvarets civilförvaltning anför härom följande.

Då tjänstemannen ej kan beräkna, när han erhåller familjebostad på den nya orten, får han antagas ha träffat avtal om förhyrning av rum för egen del på sagda ort för en längre tidsperiod. Han har naturligen även dit överflyttat en del personliga tillhörigheter. Under sådana förhållanden kan det rimligen ej fordras, att tjänstemannen skall säga upp sitt rum, då han beordras fullgöra en tillfällig förrättning. Vid en uppsägning av rummet lärers f. ö. regelmässigt en uppsägningstid av 14 dagar behöva iakttagas, i vissa fall längre tid. Den omplacerade tjänstemannen kommer sålunda vid fullgörande av en tillfällig förrättning i ett mycket oförmånligt läge.

Den berörda frågan har på sin tid av civilförvaltningen underställts Kungl. Maj:ts prövning i anledning av en ansökan från löjtnanten C. G. F. Boris-Möller. Denne, som omplacerats från Hässleholm till Strängnäs och åtnjöt anstånd med omstationeringen till sistnämnda stad, hade under ca en månad varit kommanderad på viss förrättning i Dalarna. I sin ansökan anhöll han få uppbära — förutom på grund av sagda förrättning utgående traktamente — jämväl traktamente för natt med belopp, som angives i kol. 5 i den i 7 § 1 mom. TB Arr intagna tabellen. Civilförvaltningen ansåg för sin del, att åtgärder borde vidtagas i syfte att åstadkomma ett tillrättaläggande, i samband varmed ämbetsverket föreslog viss ändring i TB Arr. Genom beslut den 18 juni 1954 fann emellertid Kungl. Maj:t gott endast medgiva, att i ansökningen avsett nattractamente finge utgå till Boris-Möller för de »sju första nätterna» under hans ifrågavarande förrättning i Dalarna.

Sedan Kungl. Maj:ts beslut meddelats, ha från tjänstemän under årens lopp inkommit ett stort antal ansökningar rörande traktamente för förrättningar, som fullgjorts under liknande förhållanden som i fallet Boris-Möller. Kungl. Maj:t har därvid städse meddelat beslut i samma riktning som rörande denne.

Det vill synas civilförvaltningen, som om en mera ändamålsenlig lösning på här förevarande problem skulle stå att vinna genom en författningsändring. Civilförvaltningen föreslår därför, att till 7 § 2 mom. TB Arr fogas ett andra stycke av följande lydelse:

»Vid avbrott på grund av tjänstledighet, tjänstgöring inom stationeringsorten eller förrättning utom förrättningszonen under 8 hela kalenderdygn i följd eller mera, skall i första stycket angiven reduktion av traktamente för natt avse tid först fr. o. m. 16:e dygnet efter återkomsten till förrättningszonen.»

7 § 3 mom. TB Arr

I detta moment stadgas följande.

Om förrättning, som avses i 1 § 2 mom. sista stycket denna kungörelse, under längre tid än 15 kalenderdygn i följd äger rum inom en och samma förrättningszon, må traktamente från och med sextonde dygnet av förrättningen icke utgå. Dylik förrättning skall anses hava ägt rum i samman-

hängande tidsföljd, även om den varit avbruten av semester eller — under mindre än 8 hela kalenderdygn i följd — av tjänstledighet, tjänstgöring på tjänstestället eller förrättning utom förrättningszonen. Tid för sådana avbrott skall inräknas i de 15 kalenderdygnen.

Denna bestämmelse synes enligt *generalpoststyrelsen* icke motiverad. Styrelsen anför härom.

I många fall bestämmer myndigheten generellt, att traktamente icke skall utgå vid det slag av förrättningar, varom här är fråga. Så t. ex. har postdirektionen i Stockholms distrikt beträffande Stockholm beslutat, att traktamente icke skall utgå vid förordnande eller uppdrag utom tjänstgöringszonen men inom stationeringsorten. Om å andra sidan på en viss ort med anledning av speciella förhållanden skäl skulle föreligga att låta tjänsteman komma i åtnjutande av traktamente vid här berörda förrättningar, finnes ingen anledning att begränsa traktamentsrätten till 15 dygn. Enligt styrelsens mening bör bestämmelsen därför utgå, varigenom enhetliga traktamentsregler skulle komma att gälla för alla förrättningar, under vilka nätterna tillbringas i hemmet.

Därest ifrågavarande bestämmelse kommer att kvarstå, bör enligt generalpoststyrelsens mening begreppet stationeringsort definieras. Tveksamhet hade nämligen uppstått, huruvida med stationeringsort skulle avses hela den sammanhängande stads- eller stadsliknande bebyggelsen på en ort utan hänsyn till administrativa gränser eller huruvida hela den administrativa enheten skulle betraktas som en och samma stationeringsort. En tolkning enligt det sistnämnda alternativet skulle innebära, att exempelvis Kiruna och Vittangi, som åtskildes av ca 70 km ren landsbygd, skulle utgöra samma stationeringsort, eftersom båda orterna vore belägna inom Kiruna stad. Även med den förstnämnda snävare tolkningen av begreppet stationeringsort kunde svårigheter uppstå. Postexpeditionen i Skelleftehamn vore belägen i Skellefteå stad, ca 16 km från postkontoret Skellefteå 1 i stadens centrum. Bebyggelsen vore i stort sett sammanhängande hela sträckan mellan de båda postanstalterna men kunde åtminstone delvis knappast sägas vara av stadskaraktär. Genom att städer och köpingar numera ofta införlivade stora ytterområden, många gånger av ren landsbygdskaraktär, bleve detta problem allt oftare aktuellt.

Telestyrelsen anför i detta sammanhang följande.

Den i detta författningsrum intagna avbrottsregeln, nämligen att dagar i avbrott i förrättning inom stationeringsorten skola *inräknas* i de 15 kalenderdygn, efter vilka traktamente icke må utgå, är uppenbarligen orättvis i sina verkningar och leder lätt till förväxling med motsvarande regel i fråga om nedsättning av traktamente för dag fr. o. m. 16 dygnet (7 § 1 mom. andra stycket TB Arr), enligt vilken senare regel avbrottsdagar icke skola inräknas i de 15 dygnen. Telestyrelsen föreslår, att de två berörda reglerna samordnas på så sätt, att avbrottsdagar enligt 7 § 3 mom. TB Arr icke skola inräknas i de 15 kalenderdygnen.

7 § 4 mom. TB Arr

Ifrågavarande bestämmelse har följande lydelse.

För natt eller dag, varunder tjänsteresa företages från förrättningszon, skall i 1 mom. föreskriven reduktion av traktamentet tillämpas endast i fall, som avses i 8 § reglementet, eller då resan är föranledd av att förrättningsmannen prövas kunna tillbringa nätterna i hemmet.

Telestyrelsen, som anser det skulle leda för långt att försöka klarlägga innebörden av ifrågavarande bestämmelse, som vore synnerligen oklar, föreslår att den ersättes med bestämmelse av innebörd, att för natt eller dag, varunder resa skedde till eller från förrättningszon, traktamente skulle utgå enligt bestämmelserna i 7 § Arr, såvida icke fråga vore om resa, som vore föranledd av att förrättningsmannen prövats kunna tillbringa nätterna i hemmet, i vilket senare fall bestämmelserna i 7 § 1 mom. TB Arr skulle tillämpas.

7 § 5 mom. TB Arr

Enligt detta stadgande skall vederbörande myndighet, därest den finner särskilda skäl därtill föreligga, utfärda bestämmelser eller meddela beslut, innebärande att de traktamentsbelopp som enligt 1 eller 2 mom. denna paragraf eller 7 eller 8 § reglementet skulle tillämpas skola nedsättas eller icke skall utgå.

Jämlikt 1 § 1 mom. andra stycket TB Arr åligger det myndighet inom försvaret, som beslutat om förrättning och som finner skäl kunna föreligga för utfärdandet av bestämmelser eller meddelande av beslut enligt 7 § 5 mom. TB Arr, att ofördröjligen göra anmälan därom till försvarets civilförvaltning. Enligt civilförvaltningens anvisningar avses med myndighet i förevarande sammanhang beträffande för flera truppförband gemensam skola eller utbildningskurs chefen för skolan eller utbildningskursen eller, om skolan eller utbildningskursen är förlagd till ett truppförband och i förvaltningshänseende underställt chefen för förbandet, vederbörande förbandschef.

Försvarets civilförvaltning framhåller, att myndigheterna med tanke på det stora antal kommenderingar till skolor och de olika slag av utbildning som förekomma inom försvaret i förhållandevis liten utsträckning underställa civilförvaltningen frågan om nedsättning av traktamente under en kommendering. Orsaken härtill kunde vara den, att vissa militära chefer för sin del ej ansåge skäl föreligga för dylik åtgärd. Härigenom hade uppstått ojämnheter i traktamentshänseende vid kommenderingar av eljest likartad natur, vilket naturligtvis icke vore tillfredsställande.

F. n. tillämpade civilförvaltningen följande principer vid meddelande av individuella beslut om nedsättning av traktamente.

a) Förrättningsman — med eller utan eget hushåll — som bor inom förrättningszonen eller har kortare väg till förrättningsstället än till tjändestället, erhåller icke något traktamente;

b) Annan förrättningsman — med eller utan eget hushåll — som bor

utom förrättningszonen men som kan bibehålla sin ordinarie bostad såsom nattkvarter erhåller 4 kr. 50 öre för dag;

c) Förrättningsman — med eller utan eget hushåll — som icke kan bibehålla sin ordinarie bostad såsom nattkvarter erhåller vid förrättning av icke alltför kort varaktighet, därest han har tillgång till mäss eller annan av staten subventionerad matinrättning, traktamente för dag med belopp, som jämlikt 7 § 1 mom. TB Arr utgår fr. o. m. 16: e dygnet samt nattrakamente enligt eljest gällande grunder.

Bakgrunden till en föreskrift av den under c) angivna innebörden vore, att den förrättningsman, som redan från första dagen av förrättningen kunde intaga sina måltider på mäss eller annan av staten subventionerad matinrättning, icke behövde åsamkas merkostnader av den storleksordning, efter vilken de normala traktamentsbeloppen vore avvägda. Det kunde nämnas, att enligt ett nyligen av civilförvaltningen enligt principen c) meddelat beslut om traktamente åt ett 80-tal till flygvapnets centrala skolor i Västerås kommenderade extra flygtekniker innebure en kostnadsbesparing för statsverket på i runt tal 13 000 kr.

Med stöd av 7 § 5 mom. TB Saar har civilförvaltningen även meddelat vissa generella bestämmelser om nedsättning av traktamente vid endagsförrättningar. Härom anför förvaltningen följande.

Tillämpningen av de i SamRes intagna bestämmelserna har varit förenad med en hel del svårigheter, vilket icke minst visat sig i en mängd till civilförvaltningen inkomna förfrågningar och besvärsmål rörande bestämmelsernas rätta tolkning. Följande exempel må här nämnas. Civilförvaltningen har ansett, att bestämmelserna ha avseende ej endast på militär och civilmilitär personal utan även på civil personal. I vissa fall har emellertid gjorts gällande, att den civila personalen ej utan vidare har tillgång till i bestämmelserna avsedd mäss utan att härför fordras tillstånd i varje särskilt fall. Vidare har framhållits, att även om sådant tillstånd regelmässigt ges, den civila personalen erfar visst obehag och tvång, då den intager sina måltider på en för i huvudsak militär personal avsedd mäss. Då sådana synpunkter endast framförts under hand och frågan aldrig satts på sin spets, har civilförvaltningen ej tagit ställning till frågan om de generella bestämmelserna skulle vara tillämpliga i dylika fall. Åtskilliga besvärsmål ha rört frågan, på vilket avstånd från arbetsplatsen den subventionerade matinrättningen eller mässen skall vara belägen för att bestämmelserna skola tillämpas. Dessa mål ha måst avgöras efter prövning i varje särskilt fall. Förfrågningar ha vidare förekommit, huruvida en förrättningsman »nödgas huvudsakligen leva på medhavd kost», om på förrättningsorten ej finnes tillgång till näringsställe men väl en speceributik. Civilförvaltningen har ansett förutsättningarna i dylikt fall föreligga för bestämmelsernas tillämpning. Då i annat fall vederbörande överenskommit med en lantbrukare på orten om inackordering, fick målet motsatt utgång.

Över huvud taget måste civilförvaltningen konstatera, att bestämmelserna, som mycket hårt ingrepp i den enskildes göranden och låtanden, vållade mycket förtret och ohägn. De förorsakade även administrativt mer-

arbete för de lokala myndigheterna och icke minst för civilförvaltningen. Det låge även i sakens natur, att möjligheterna för ämbetsverkets revision att kameralt granska dylika ärenden vore mycket små. Om än civilförvaltningen av anförda skäl skulle varit mest benägen att upphäva bestämmelserna, hade dock sådan åtgärd ansetts ej kunna vidtagas mot innehållet i de förenämnda av Kungl. Maj: t utfärdade anvisningarna. Självfallet medförde civilförvaltningens generella bestämmelser mycket betydande kostnadsbesparingar. Ur denna synpunkt hade de sitt berättigande.

Järnvägsstyrelsen anför följande.

Den bestämmelse, som vid SJ vållat mest bekymmer för de omkring 125 myndigheter, som har att besluta om utbetalning av traktamente, och som samtidigt varit särskilt irriterande för personalen, är föreskriften i TB Arr 7 § 5 mom. om att myndighet skall utfärda bestämmelser eller meddela beslut om nedsättning eller innehållande av traktamente, om myndigheten finner särskilda skäl därtill föreligga. Enär denna föreskrift kom att tillämpas mera rigoröst av vissa myndigheter än av andra och vållade ständiga missnöjesyttringar bland personal, som fann sig särskilt hårt drabbad av traktamentsreduceringar vid jämförelse med annan personal, ofta på samma ort, blev järnvägsstyrelsen nödsakad att för åstadkommande av enhetlighet, efter framställning av personalorganisationerna besluta om vissa mera allmänt förekommande och befogade nedsättningar.

Då åberopade föreskrift alltfört måste anses motiverad men något direkt stöd för ett ingripande av verksstyrelse i de befogenheter, som enligt reglementet tillkomma underlydande myndighet, varmed här förstås myndighet som har att besluta om utbetalning av resekostnadsersättning och traktamente till förrättningsman — synes det styrelsen lämpligt att bestämmelsen i TB Arr 7 § 5 mom. kompletteras med anvisning om, att även central förvaltningsmyndighet kan besluta i berörda hänseende, om så befinnes nödvändigt för åstadkommande av enhetlighet vid tillämpningen.

Enligt *generaltullstyrelsens* uppfattning ha bestämmelserna i förevarande moment berett svårigheter. En komplettering av anvisningarna med preciserade och detaljerade exempel skulle vara önskvärd.

9 § Arr

Om myndighet erbjuder förrättningsman inkvartering i lokal som myndigheten disponerar, må förrättningsmannen enligt denna paragraf icke åtnjuta traktamente för natt med högre belopp än det som myndigheten betingar sig för inkvarteringen. Mottager han icke erbjudandet, äger han dock uppbära traktamente utan dylik inskränkning under förutsättning att inkvarteringen icke är av sådan beskaffenhet, att den skäligen borde ha godtagits.

Försvarets civilförvaltning upplyser, att för personal vid försvaret som kommenderas till skolor, kurser och annan tjänstgöring finnas ett flertal förlägningsutrymmen, vilka icke hålla föreskriven standard. Det kan därvid förekomma att, medan personalen ordnar sin inkvartering i öppna marknaden, kronans förlägningsutrymmen stå outnyttjade. En sådan ord-

ning kan enligt civilförvaltningen knappast anses ekonomiskt försvarbar. Ämbetsverket anför vidare.

Åtskilliga sådana fall ha förekommit, bl. a. vid artilleriskjutskolan i Vilingsberg, där flera år i följd kronan — delvis efter rättegång — måst utbetala avsevärda belopp i natttraktamenten på grund av att inkvarteringen ej hållit vederbörlig standard. Enligt civilförvaltningens mening skulle en mera ändamålsenlig lösning stå att vinna, om traktamente finge utgå med eljest tillämpligt belopp, även då ett erbjudande om icke godtagbar inkvartering utnyttjades, därvid personalen skulle ha att erlægga avgift till myndigheten för inkvarteringen. Gällande bestämmelser medgiva emellertid ej sådan lösning. Det förtjänar anmärkas, att chefen för artilleriskjutskolan för att råda bot på de missförhållanden av nyss antydd art, som där föreligga, nyligen ingått till kungl. fortifikationsförvaltningen med framställning om att kronans förläggingsutrymmen, vilka ej hålla föreskriven standard, skulle få hyras ut mot avgift, men att framställningen med hänvisning till bestämmelserna på området måst avvisas. Problem av i viss mån liknande natur ha uppkommit vid förläggning av personal på vissa avsides belägna platser, bl. a. i Stockholms skärgård, där personalen anvisats förläggning i bristfälliga logement o. d. Då vederbörande i dessa fall äro nödsakade att godtaga förläggningen och själva måste vidtaga anstalter för eldning, städning etc., tala skälighetssynpunkter för att personalen ej fråntagas sina natttraktamenten utan får erlægga viss avgift för förläggningen.

Det må erinras, att statsutskottet i utlåtande 1952:194 i anledning av propositionen till allmänt resereglemente var inne på samma tankegångar. Statsutskottet ansåg sig emellertid icke böra föreslå riksdagen att besluta i frågan utan förordade, att det skulle ankomma på Kungl. Maj: t att, sedan närmare erfarenheter vunnits, taga ställning till frågan, huruvida en omreglering i den av utskottet antydda riktningen borde komma till stånd. Det förtjänar vidare anmärkas, att bestämmelser av nu avsedd innebörd fr. o. m. den 1 april 1954 införts i för försvaret gällande kollektivavtal (allmänna bestämmelser).

Civilförvaltningen anser fördensskull, att en sådan ändring av 9 § Arr bör vidtagas, att även förrättningsman som utnyttjar en »icke godtagbar» inkvartering skall erhålla traktamente för natt med eljest tillämpligt belopp.

Bestämmelserna i fråga ha vid *statens vattenfallsverk* tillämpats så, att om förrättningsman av någon anledning icke begagnat sig av ett »godtagbart» erbjudet logi har ersättning utgått med det belopp som den erbjudna inkvarteringen skulle ha kostat. Vattenfallsstyrelsen hade föreskrivit, att förrättningsman skulle begagna sig av verkets mässar och överliggningsrum, när sådana funnes tillgängliga och lediga på förrättningsorten. Vattenfallsstyrelsen anför vidare härom följande.

Nu inträffar emellertid att förrättningsman trots att förläggning icke är godtagbar måste begagna sig av den. Departementschefen säger i ett uttalande att även i dylikt fall skall icke utgå högre traktamente än vad förrättningsmannen fått erlægga för inkvarteringen. En tillämpning i denna riktning liksom överhuvudtaget föreskrifterna om skyldigheten att begagna av myndigheten erbjudet nattkvarter har orsakat stor irritation bland förrättningsmännen som tydligen här ser ett intrång i den personliga friheten.

Detta kan väl förstås, ehuru föreskrifterna väl stämmer med reglementets anda att traktamentet skall vara ersättning för havda merkostnader. Då en rätt tillämpning av 9 § även medför ett betungande av administration och kontroll, ifrågasättes om icke en förenkling här kunde åstadkommas genom att 9 § slopades och ersattes med en uppmaning till myndigheterna att för sina inkvarteringsrum fastställa priser som svarade mot den allmänna marknadens, varvid förrättningsmannen erhöle det natraktamente, som han nu är berättigad till, när han icke begagnar staten tillhörig inkvartering.

Irritationen skulle försvinna, inkvarteringarna skulle villigt utnyttjas medan statens merkostnad icke torde bli anmärkningsvärd, allt i förklingens tecken.

Reglementets uppställning m. m.

Generalpoststyrelsen erinrar, att styrelsen i sitt yttrande den 11 januari 1957 till löneförfattningsberedningen framhållit angelägenheten av att komma till rätta med den olägenhet som ligger däri, att de bestämmelser som reglera en viss avlöningsförmån oftast måste sökas såväl i Saar, tilläggsbestämmelserna till Saar som i de därtill hörande anvisningarna. Styrelsen anförde vidare, att om en fullständig sammanslagning av bestämmelserna icke ansåges genomförbar, studiet och tillämpningen av de olika föreskrifterna skulle i hög grad underlättas, om efter varje författningsställe (paragraf eller moment) i Saar hänvisning gjordes till de kompletterande föreskrifterna i tilläggsbestämmelserna samt att anvisningarna i varje fall skulle kunna inarbetas i tilläggsbestämmelserna.

Generalpoststyrelsen framhåller nu, att liknande svårigheter föreligga då det gäller Arr, TB Arr samt anvisningarna. Styrelsen vill därför föreslå en sådan motsvarande anordning beträffande resereglementet, som enligt det föregående föreslagits beträffande Saar.

Telestyrelsen har härutinnan anfört följande.

Även redigeringsmässigt synas en hel del åtgärder kunna vidtagas för att underlätta handhavandet i praktiken av bestämmelserna. Sålunda böra huvudbestämmelser, tilläggsbestämmelser och anvisningar arbetas ihop. Det kan icke anses vara tillfredsställande med det nu tillämpade systemet, vilket innebär att för ett uttömmande klarläggande av vad som gäller i ett visst fall fordras studier av bestämmelser m. m. på tre skilda ställen. Det vore dessutom till stor fördel om, i fall där det är nödvändigt med undantagsregler i bestämmelserna, dessa redigerades på så sätt att undantagsregeln icke skrevs ihop med huvudregeln utan i stället angavs efter huvudregeln såsom »Undantag».

I detta sammanhang torde även få hänvisas till de allmänna synpunkter i förevarande ämne telestyrelsen åberopat och vilka refererats i det föregående.

2. Gälla för Edert förvaltningsområde några särskilda bestämmelser, utöver resereglementet, i förevarande ämne eller ha av Eder utfärdats några anvisningar rörande tillämpningen av detta?

Innan de på förevarande frågor inkomna svaren redovisas må erinras att genom kungl. brev speciella resereglementen utfärdats för vissa förvaltningsområden, vilka reglementen angivits i det föregående.

Vid sidan av Arr med tilläggsbestämmelser har för *försvaret* med dess i mångt och mycket särpräglade verksamhet utfärdats speciella bestämmelser om förmåner vid resor och förrättningar. Främst är därvid att märka Kungl. Maj: ts förut omnämnda brev den 10 april 1953 angående resereglemente för försvaret (Förr), som med av civilförvaltningen utfärdade anvisningar är intaget i SamRes.

Arbetsmarknadsstyrelsen har upplyst, att särskilda bestämmelser eller anvisningar rörande tillämpningen av Arr endast utfärdats för länsarbetsnämnderna i fråga om föreskrifterna rörande anstånd med omstationering. Beträffande mera allmänna föreskrifter påginge förhandlingar med vederbörande personalorganisation.

Bostadsstyrelsen, väg- och vattenbyggnadsstyrelsen och riksräkenskapsverket ha icke utfärdat några särskilda bestämmelser eller anvisningar.

Genom brev till *generalpoststyrelsen* den 19 december 1952 har Kungl. Maj: t föreskrivit, att resekostnadsersättning eller traktamente enligt Arr icke skall utgå till tjänsteman i postverket under fullgörande av lantbrevhäring, lådbrevhäring eller postföring.

Med hänsyn till de skiftande arbetsförhållanden som äro rådande inom postverket samt den avsevärda omfattning i vilken förrättningar av olika slag förekomma inom verket har det i likformighetens intresse ansetts nödvändigt, att styrelsen utfärdar ganska detaljerade anvisningar till resereglementet. Dessa ha intagits i den handbok, benämnd »Avlöningsbestämmelser för personalen vid postverket», i vilken styrelsen alltsedan år 1923 sammanfört för postverket gällande avlöningsförfattningar jämte av styrelsen i anslutning därtill utfärdade anvisningar. Dessutom har överenskommelse träffats mellan den berörda personalorganisationen och styrelsen angående traktamente till tjänsteman, som vid tjänstgöring i järnvägs-posten anses kunna tillbringa viss tid mellan tjänstgöringsturer i hemmet.

Järnvägsstyrelsen har, såsom i det föregående omnämnts, meddelat enhetliga föreskrifter om nedsättning eller innehållande av traktamente; styrelsen har därjämte lämnat vissa anvisningar om de olika resereglementenas tillämpning.

Telestyrelsen har med stöd av 2 § 1 mom. och 7 § 1 mom. TB Arr utfärdat vissa bestämmelser, föreskrifter och anvisningar rörande tillämpning och tolkning av Arr och TB Arr.

Inom *tullverket* gälla, utöver vad tidigare nämnts, följande särskilda bestämmelser, nämligen

Kungl. Maj: ts brev den 15 juni 1956 angående ändring i resereglementet för tullverket;

Kungl. Maj: ts brev den 13 mars 1953 angående ersättning i vissa fall åt tjänstemän i tullverket för resor mellan bostad och tjänsteställe;

civildepartementets ämbetsskrivelse den 22 maj 1953 angående bemyndigande för generaltullstyrelsen jämlikt 2 § 1 mom. tredje stycket allmänna resereglementet;

generaltullstyrelsens cirkulär den 27 april 1954 med särskilda bestämmelser angående rätten att åtnjuta resekostnadsersättning och traktamente m. m.;

generaltullstyrelsens cirkulär den 25 februari 1955 om ändrad lydelse av 5 § cirkuläret den 27 april 1954 med särskilda bestämmelser angående rätten att åtnjuta resekostnadsersättning och traktamente m. m.;

generaltullstyrelsens cirkulär den 20 november 1956 om ändrad lydelse av 12 § cirkuläret den 27 april 1954 med särskilda bestämmelser angående rätten att åtnjuta resekostnadsersättning och traktamente m. m.;

finansdepartementets ämbetsskrivelse den 9 januari 1948 och civildepartementets ämbetsskrivelser den 6 april 1951, den 18 januari 1952, den 30 december 1952 och den 12 juni 1953 angående resekostnadsersättning vid färder till och från Torslanda flygplats;

generaltullstyrelsens meddelande angående tillämpning av vissa bestämmelser rörande traktamente samt flyttningsersättning;

generaltullstyrelsens meddelande angående tillämpning av 7 § 2 mom. tillägsbestämmelserna till allmänna resereglementet (innebär ändring i viss del av föregående);

generaltullstyrelsens meddelande angående beräkning av resekostnadsersättning;

kamerala meddelanden nr 18, 29 och 38; samt

generaltullstyrelsens kameralbyrås meddelande till kust- och gränsdistriktcheferna av den 4 maj 1955 angående traktamentet vid kust- och gränstullmästarnas inspektionsresor.

För *lantbruksnämndernas* del gälla särskilda bestämmelser i förevarande ämne för bl. a. ordförandena i lantbruksnämnderna. Några särskilda anvisningar rörande tillämpningen av resereglementet ha icke utfärdats inom lantbruksstyrelsen eller lantbruksnämnderna. Däremot har det varit erforderligt att utfärda anvisningar rörande tillämpningen av bilersättningskungörelsen. Härutöver har upplysts att den av försvarets civilförvaltning utgivna och i annat sammanhang omnämnda »Sammanställning av bestämmelser röranden reseersättning m. m.» (SamRes) överlämnats till lantbruksnämnderna för kännedom, när den i vissa delar bedömts vara till god ledning även för dem.

Domänstyrelsen har meddelat vissa föreskrifter rörande tillämpningen av Arr ävensom vissa bestämmelser angående för domänverket gällande traktamenten.

Medicinalstyrelsen har utfärdat bestämmelser beträffande traktamentsersättning för statens sinnessjukhus, statens anstalt för fallandesjuka och personal, sysselsatt med den statliga skärmbildsundersökningen.

3. *Granskas reseräkningarna regelbundet av Eder revision; vilken personal utnyttjas för dylik granskning?*

På denna fråga ha lämnats följande svar.

Försvarets civilförvaltning har anfört.

Lokalmyndigheternas reseräkningar granskas till ungefär 30 procent. På grund av ofta förekommande fel har mindre omfattande granskning ej ansetts lämplig. Granskningen utföres av revisorer och amanuenser. Det har sedan något år övervägts att låta biträdespersonal utföra huvuddelen härav under ledning av revisor och med hjälp av »mallar». På grund av f. n. rådande brist på biträdespersonal vid revisionsbyrån (3 vakanser, 3 endast deltidstjänstgörande) har detta system ännu icke kunnat prövas, men avsikten är att så skall ske omkring den 1 juli 1957.

Arbetsmarknadsstyrelsens räkningsmaterial granskas till genomsnittligt 40 procent med ett minimum av 25 procent. Något undantag för reseräkningarna syntes icke vara motiverat och kunde icke genomföras utan förfång för övrig granskning.

Reseräkningar utfärdade av *bostadsstyrelsens* ledamöter eller tjänstemän granskades före utbetalningen av kassören. Länsbostadsnämndernas reseräkningar granskades i första hand av kamreraren vid nämnden. Då nämndernas kassarörelse vore centraliserad till styrelsen, insändes räkningarna dit för utbetalning. Före utbetalningen underkastades de en ytterligare formell granskning inom styrelsen av en kontorist. Vid denna granskning framkomme fortfarande ett icke obetydligt antal felaktigheter, och den hade därför icke kunnat slopas. Å andra sidan kunde den icke heller ersätta kamrerarnas granskning, som vore omistlig. Någon revision (efterhandsrevision) förekomme icke i styrelsens regi.

Generalpoststyrelsen har upplyst, att reseräkningarna inom *postverket* stickprovsvis granskas av personal i dåvarande lönegrad Ca 21.

Reseräkningar som ingivas av tjänsteman i *järnvägsstyrelsen* förhandsgranskas undantagslöst av revisorer. Vad övriga reseräkningar beträffade måste med hänsyn till materialets stora omfattning stickprovsgranskningen tillgripas i viss utsträckning; granskningen utfördes av revisorer, bokhållare och kontorsskrivare.

Telestyrelsen har upplyst följande.

De reseräkningar, som ingå i centralstationernas redovisningar, granskas praktiskt taget kontinuerligt av telestyrelsens revisionsavdelning. I övriga förvaltningars redovisningar ingående reseräkningar granskas av nämnda avdelning stickprovsvis i sådan omfattning, att inemot en tredjedel av hela antalet reseräkningar bli föremål för granskning; vid väsentliga ändringar i resereglementets bestämmelser granskas ett större antal reseräkningar. För nämnda granskning utnyttjas 4 kontrollörer (Ca 23) och 5 förste kansliskrivare (Ca 17). För dessa utgör reseräkningsgranskningen en mindre del av deras arbetsuppgifter (kvalificerad eftergranskning av redovisningar).

Å telestyrelsens revisionsavdelning sysselsättes en kontorsskrivare (Ca 19) helt med *förhandsgranskning* av reseräkningar för styrelsens personal.

De till *väg- och vattenbyggnadsstyrelsen* inkommande reseräkningarna granskas av en kontorsskrivare under överinseende av en förste revisor eller revisor.

Generaltullstyrelsen har i denna del anfört följande.

Reseräkningarna granskas regelbundet av generaltullstyrelsens kameralbyrås revision. Granskningen sker stickprovsvis.

Förgranskning, innefattande siffergranskning, kontroll av lämnade uppgifter samt kontrollräkning av resekostnadsersättning och traktamente, utföres av biträdespersonal i kontorists grad (Ca 13). Eftergranskning verkställs av kammarskrivare (Ca 21) eller revisor (Ca 25). Eftergranskningen innebär dels en noggrann genomgång av sådana reseräkningar, som vid förgranskningen befunnits felaktiga, dels en mera allmän genomgång av räkningarna, varvid mera komplicerade räkningar samt resornas planläggning särskilt uppmärksammas.

Inom *riksräkenskapsverket* verkställs icke någon regelbunden granskning av reseräkningar, utan granskning sker stickprovsvis i samband med den övriga granskningen. Viss systematisk granskning har emellertid ägt rum exempelvis med avseende på tillämpningen av gällande bestämmelser om traktamentsreducering vid längre vistelse än 15 dygn inom en och samma förrättningszon samt om nattractamente vid inkvartering genom myndighets försorg. Granskningen av reseräkningar har verkställts såväl av revisorer som av biträdespersonal under revisors ledning.

Lantbruksstyrelsens revisionsgranskning av reseräkningar, som under det första verksamhetsåret (1948/49) utförts i det närmaste regelbundet, har successivt kunnat starkt begränsas. Detta har skett genom att revisionen övergått till viss stickprovsgranskning och dessutom bortlottat visst antal månadsräkenskaper. Vissa eftergranskningssuppgifter beträffande reseräkningar ha med början fr. o. m. budgetåret 1950/51 alltmer överförts till biträdespersonalen. Denna eftergranskning utföres under överinseende av revisorerna. Revisorernas granskning av reseräkningar har därvid som regel kunnat begränsas till vissa stickprovskontroller av dels biträdespersonalens eftergranskning och dels reseräkningar av större svårighetsgrad.

Beträffande ordningen för förhandsgranskningen av reseräkningar inom *domänverket* har hänvisats till 9 § punkt 3 c) i domänverkets reseföreskrifter. De inom lokalförvaltningen utanordnade reseräkningarna eftergranskas på styrelsens revisionskontor, medan de reseräkningar som utanordnas av styrelsen granskas på annan avdelning. För reseräkningsgranskningen på revisionskontoret disponeras en kontorist till icke fullt halva arbetstiden samt därjämte ett kontorsbiträde, för vilket denna arbetsuppgift utgör den huvudsakliga sysselsättningen. Granskningen står under ledning av en förste revisor.

Medicinalstyrelsens reseräkningsgranskning innebär — utom beträffande tjänstemän på statens sinnessjukhus — en förstagångsgranskning, vilken göres så snart räkningen inkommit till styrelsen. Eftergranskning av de reseräkningar som ingivits och granskats av vederbörande sinnessjukhuskontor har endast i undantagsfall ansetts erforderlig.

4. *Åligger det tjänsteman som företagit tjänsteresa att själv utskrive reseräkningen eller har någon särskild organisation för ändamålet införts?*

Övervägande delen av de utav revisorerna hörda myndigheterna har på denna fråga förklarar, att vederbörande tjänsteman själv upprättar reseräkning efter företagen tjänsteresa; i vissa fall biträdades han dock av annan tjänsteman med särskild erfarenhet på området. *Försvarets civilförvaltning* har emellertid upplyst, att i vissa fall s. k. kvittenslistor användas, t. ex. i fråga om personal kommenderad till skolor o. d. och vid värnpliktigas in- och utryckningsresor. — Vid några *tullanstalter* har det blivit praxis, att bevakningsförmannen utskriver reseräkningarna åt den honom underställda bevakningspersonalen.

Vid *vattenfallsstyrelsen* har i rationaliserande syfte inrättats en särskild reseräkningscentral. Härom har styrelsen lämnat följande upplysningar.

Tidigare upprättades och iordningställdes räkningarna av vissa tjänstemän vid varje byrå resp. byråavdelning. Rationaliseringen innebär följande arrangemang. Varje förrättningsman är skyldig att själv upprätta reseräkningskoncept, som underskrives av förrättningsmannen och vidimeras av de överordnade, som enligt tidigare rutin vidimerat resp. till utbetalning godkänt motsvarande reseräkningar. Därefter överlämnas konceptet till reseräkningscentralen, som granskar såväl resekostnader som traktamenten. I stort antal fall gör förrättningsmannen själv icke några traktamentsdebiteringar utan detta sker vid reseräkningscentralen. Anledningen härtill är svårigheterna för den enskilde tjänstemannen att sätta sig in i det otal traktamentskombinationer som numera kan uppstå. Sedan konceptet sålunda rättats, kompletterats och iordningställt genom maskinutskrift åsättes såväl konceptet som den för kassaräkenskaperna avsedda utskriften speciell stämpel.

Originalkonceptet jämte den för kassan avsedda utskriften överses här efter av förste revisorn, som i egenskap av föreståndare för reseräkningscentralen godkänner utskriften till betalning, om erinran från hans sida ej föreligger.

Reseräkningscentralens personal består f. n. av två kontorsskrivare, en kansliskrivare, en kontorist och ett kanslibitråde. Systemet är ännu icke helt utbyggt beroende på lokalbrist. I den mån lokalfrågan blir tillfredsställande löst kommer ytterligare personal att läras upp och därmed alla styrelsens reseräkningar att behandlas i enlighet med ovan skisserad rutin.

Vinsten med systemet är trefaldig. Totalt mindre personalåtgång, lika behandling av lika problem och snabbare räkningsbehandling. Den hittillsvarande erfarenheten är god.

Revisorernas uttalande. Då årets revisorer ansett sig böra till granskning upptaga allmänna resereglementet jämte tillhörande författningar, må till

en början erinras att 1954 års revisorer i fråga om de statliga avlöningsförfattningarna gjorde vissa uttalanden, som i huvudsak utmynnade i krav på en förenkling av det statliga avlöningssystemet; revisorerna åsyftade därvid främst statens allmänna avlöningsreglemente. Ehuru vissa av de myndigheter som vid ifrågavarande tillfälle hörts av revisorerna framfört synpunkter även på allmänna resereglementet, ansågo sig revisorerna vid ifrågavarande tidpunkt icke böra göra något uttalande i detta ämne, enär resereglementet då varit gällande under alltför kort tid för att några säkra omdömen skulle kunna grundas på dittills vunna erfarenheter. Riksdagsbehandlingen av 1954 års revisorers nämnda uttalande har sedermera föranlett tillkallandet av den s. k. löneförfattningsberedningen. Enligt sina direktiv har beredningen, allmänt uttryckt, till uppgift att i förenklande syfte överse de statliga avlöningsförfattningarna. Enligt vad årets revisorer inhämtat har beredningen fattat sin uppgift att främst avse statens allmänna avlöningsreglemente, medan den däremot icke ämnar ingå i prövning av resereglementet. På grund härav ha revisorerna ansett tidpunkten nu vara lämplig att närmare undersöka, hur reglementet jämte följd författningar utfallit i praktiken. Fördenskull ha från vissa myndigheter infordrats uppgifter om deras erfarenheter i ämnet. De synpunkter som därvid framkommit ha i allt väsentligt redovisats i det föregående.

Någon helt entydig uppfattning om reglementet synes icke föreligga bland de hörda myndigheterna. Vissa ha en positiv inställning, medan andra åter äro mera kritiska. Telestyrelsen karakteriserar, för att taga ett exempel i sistnämnda hänseende, reglementet som svårt att överskåda, komplicerat att tillämpa och i vissa fall vanskligt att tolka. Över huvud taget synas de affärsdrivande verken, med sin stora resefrekvens, finna reglementet mindre tillfredsställande än övriga hörda myndigheter. Men även flertalet av de myndigheter som anse reglementet i allt väsentligt lämpligt hysa den meningen, att större eller mindre ändringar äro påkallade.

Revisorerna ha för sin del på grundval av de inkomna svaren och eljest gjorda iakttagelser bibringats den uppfattningen, att det nuvarande reglementet innebär ett visst framsteg i förenklande riktning i förhållande till det tidigare gällande. Ett sådant omdöme utesluter emellertid icke att revisorerna — som äro väl medvetna om de svårigheter som föreligga vid utformning av bestämmelser på förevarande område — anse bestämmelserna mer komplicerade än vad ämnet i och för sig nödvändiggör; därom vittnar bl. a. det stora antal revisionsanmärkningar som fortfarande framställes rörande tillämpningen av reglementet. Därtill kommer att det vill förefalla, som om vissa myndigheter i sin strävan efter att tillämpa bestämmelserna så enhetligt som möjligt gå längre än vad som kan anses nödvändigt. Det synes sålunda — för att taga ett exempel från försvarets civilförvaltnings ämbetsområde — som om förefintligheten av en speceriaffär på en ort

knappast bör vara avgörande för bestämmelsernas tolkning i visst hänseende. Över huvud taget torde försvaret vara det område, där resereglementet med tilläggsförfattningar kommit att te sig mest komplicerat. Erinras må att civilförvaltningen funnit det påkallat att utgiva en särskild handbok i ämnet på nära 125 sidor.

De myndigheter som med anledning av revisorernas framställning inkommit med synpunkter i ämnet ha i åtskilliga hänseenden förordat ändringar i resereglementet m. fl. författningar. Förslagen, som i flera fall äro samstämmiga, synas merendels välgrundade, t. ex. i fråga om en reducering av antalet tidsgränser som gälla för åtnjutande av traktamente. Revisorerna ha emellertid icke ansett sig böra ingå i närmare prövning av förslagen, bl. a. beroende på att dessa åtminstone delvis äro av den natur att förhandlingar med vederbörande personalorganisationer synas böra föregå vidtagandet av ändringar. Revisorerna inskränka sig därför till att framföra vissa allmänna synpunkter i ämnet men förutsätta, att även de av olika myndigheter i förevarande ärende framförda önskemålen upptagas till vederbörlig prövning vid den översyn som reglementet m. m. enligt revisorernas mening bör underkastas.

Någon myndighet har ansett, att det skulle vara möjligt att åstadkomma enklare och i praktiken lättare användbara regler, därest man i stället för ett resereglemente för hela statsförvaltningen utfärdade särskilda reglementen för olika områden av denna. Synpunkten är enligt revisorernas mening beaktansvärd, då det ligger i sakens natur, att ett reglemente som skall taga hänsyn till så skiftande förhållanden som förekomma inom statsförvaltningen lätt blir både komplicerat och omfattande. Å andra sidan skulle även olägenheter följa av en sådan uppdelning. Det må emellertid erinras, att 1954 års revisorer i fråga om statens allmänna avlöningsreglemente berörde motsvarande problem. Det torde kunna förutsättas, att denna fråga kommer att intaga en central plats i löneförordningsberedningens arbete. Därest beredningen kommer att föreslå en uppdelning av avlöningsreglementet på skilda reglementen för olika förvaltningsområden, förtjänar enligt revisorernas mening en motsvarande uppdelning av resereglementet att övervägas.

Ett utmärkande drag för de moderna avlöningsreglementena är, att man i varje given situation söker åstadkomma en så »rättvis» lösning som möjligt; man eftersträvar vad man i förevarande sammanhang brukar kalla för millimeterrättvisa. Denna leder emellertid till att bestämmelserna bli svåra att tillämpa. Därtill kommer att de förhandlingar som numera föregå utfärdandet av de statliga avlöningsförfattningarna naturligt nog ofta leda till kompromisser, som i sig själva utgöra grunden för komplicerade författningar. Det kan emellertid ifrågasättas, huruvida det icke även ur personalens synpunkt vore lämpligare att få till stånd mera schematiska bestämmelser, som måhända icke skulle leda till absolut rättvisa i varje

enskilt fall men likväl sedda på längre sikt giva ett tillfredsställande resultat. Härigenom skulle det bl. a. bli möjligt att minska det kostnadskrävande och improduktiva arbete som följer med tillämpningen och kontrollen av lönebestämmelser.

Liksom vid remissbehandlingen av förslaget till allmänt resereglemente har i nu förevarande sammanhang anmärkts på att det är både opraktiskt och tidsödande att för tillämpningen av bestämmelserna behöva ha tillgång till ett resereglemente, tilläggsbestämmelser och anvisningar till detta ävensom för vissa förvaltningsområden gällande speciella föreskrifter. Några av de hörda myndigheterna ha såsom allmänt önskemål uttalat, att huvudbestämmelser, tilläggsbestämmelser och anvisningar böra arbetas ihop. Därvid har i första hand åsyftats att samtliga ifrågavarande bestämmelser skulle samlas i en författning. Skäl tala onekligen för en dylik åtgärd, då bestämmelserna därigenom enligt revisorernas mening skulle bli mer överskådliga. De skiljaktiga formerna för utfärdandet av författningarna synas emellertid förhindra ett dylikt sammanförande. Bestämmelserna skulle emellertid bli mer lätthanterliga, därest de i statsliggarens bihang intoges på så sätt, att omedelbart efter varje paragraf i reglementet följde tilläggsbestämmelser och anvisningar till paragrafen i fråga.

Revisorerna anse således, att resereglementet med tillhörande författningar snarast bör bli föremål för en översyn, varvid alla möjligheter till förenklingar böra tillvaratagas. En dylik översyn bör emellertid kunna komma till stånd utan att någon särskild utredning tillkallas.

Till slut finna sig revisorerna böra till behandling upptaga ett speciellt spörsmål, som har samband med tillämpningen av resereglementet. Upprättande, utskrift och kontroll av reseräkningar medför ett icke obetydligt arbete. Även om den som företagit en tjänsteresa nedlägger stor omsorg på upprättandet av reseräkningen, är denna ofta behäftad med fel. Postverkets ovan redovisade erfarenheter härutinnan äro belysande. I syfte att komma till rätta med de olägenheter i olika avseenden som följa med felaktiga reseräkningar och samtidigt erhålla en effektiv kontroll av dessa har inom vattenfallsstyrelsen, såsom tidigare redovisats, upprättats en särskild detalj för ändamålet. Denna — som enligt revisorernas mening på sitt sätt belyser de svårigheter som följa med tillämpningen av resereglementet — har visat sig ändamålsenlig. Det synes fördenskull vara förtjänt att övervägas, huruvida icke liknande anordningar böra införas vid andra verk med mera omfattande reseverksamhet.

§ 48

Utrikes tjänsteresor

Allmänna resereglementet äger icke tillämpning å resor i statens ärenden utom rikets gränser. Normerande för dylika resor är i stället bestämmelserna i kungörelsen den 27 november 1953 angående förrättningar och tjänsteresor utom riket (utlandsresereglementet), vilket utfärdats av Kungl. Maj:t med stöd av bemyndigande i det allmänna resereglementet. Utlandsresereglementet gäller fr. o. m. den 1 januari 1954. Enligt tidigare ordning förordnade Kungl. Maj:t i varje särskilt fall angående ersättning i samband med utlandsresa.

Vid utrikes förrättning och utrikes tjänsteresa äger förrättningsman åtnjuta resekostnadsersättning och traktamente enligt bestämmelserna i reglementet. Vederbörande myndigheter må dock utfärda bestämmelser eller meddela beslut, enligt vilka i vissa fall nämnda förmåner skola utgå med lägre belopp än i reglementet sägs eller icke alls utgå. Förrättningsman hänföres alltefter löneställning enligt reglementet till rese- och traktamentsklass, som i princip gäller för inrikes resa.

Vad gäller resekostnadsersättning är särskilt att märka att ersättning för resa med flygplan kan medges av myndighet, som Kungl. Maj:t därtill förordnar. Skyldighet att färdas med flygplan föreligger icke vid resa till de nordiska länderna och icke heller vid resa till annat land, om myndigheten så förordnar. Utöver ersättning för biljetter i vanlig ordning utgår ersättning jämväl för bl. a. följande speciella kostnader, såsom resgodsförsäkring, viseringsavgift, provision vid köp av resevaluta, kursförlust, skyddsympning m. m.

Traktamente utgår med belopp, som för varje land anges i en vid reglementet fogad bilaga. Som exempel på traktamentsbelopp må nämnas följande dagbelopp i traktamentsklass A och B.

Land	Kronor	Land	Kronor
USA	75	Italien	55
Australien	45	Norge	40
Belgien	60	Portugal	50
Brasilien	100	Schweiz	50
Danmark	40	Spanien	50
Finland	45	Västtyskland	45

Medför annan utrikesresa än sådan som avser förhandlingar med främmande makt eller sammanträde med internationell organisation, vari Sverige är medlem, uppehåll å en och samma ort under längre tid än 20 dagar i följd, skall traktamentet för dag för överskjutande tid i regel nedsättas med 30 procent.

Styrkta utgifter för hotellrum ersättas i den mån de av vederbörande myndighet prövas skäligen. Ingår vid hotellvistelse även kosthåll i rumspriset, skall sagda ersättning dock minskas med värdet av denna förmån, dock lägst med 35 procent av rumspriset vid helpension och lägst med 10 procent, om priset endast innefattar första frukost.

Revisorerna ha funnit det vara av intresse att närmare undersöka omfattningen av utrikes tjänsteresor inom statsförvaltningen. Revisorerna ha därför från ett antal statliga myndigheter införskaffat uppgifter angående de tjänsteresor som under åren 1954—1956 företagits av tjänstemän inom vederbörande myndigheters förvaltningsområden samt på grundval härav verkställt vissa undersökningar angående reseverksamhetens utformning inom dessa områden.

I efterföljande tabell (tabell 1) ha sammanställts kostnaderna för utrikes tjänsteresor under åren 1954—1956 för de undersökta myndigheterna.

Tabell 1

Myndighet	Kostnader	
	totalt Kronor	därav trakta- mente och ho- tellokostnader Kronor
Arméintendenturförvaltningen	54 734	—
Armétygförvaltningen	1 189 971	697 691
Marinförvaltningen	1 141 856	739 976
Flygförvaltningen	670 859	473 986
Försvarets fabriksstyrelse	257 127	117 701
Fortifikationsförvaltningen	52 179	6 065
Försvarets forskningsanstalt	370 764	174 414
Telestyrelsen	591 342	—
Järnvägsstyrelsen	241 754	188 459
Väg- och vattenbyggnadsstyrelsen	161 489	71 399
Vattenfallsstyrelsen	595 579	281 536
Byggnadsstyrelsen	18 991	7 925
Sveriges meteorologiska och hydrologiska institut	56 973	31 684
Luftfartsstyrelsen	225 508	174 172
Lantbruksstyrelsen	5 536	—
Flygtekniska försöksanstalten	58 620	22 763
Statens provningsanstalt	19 444	10 572
Medicinalstyrelsen	89 234	33 769
Civildövarstyrelsen	35 672	10 385
Summa kronor	5 837 632	3 042 497
Genomsnitt per år kronor	1 945 877	1 014 166

Som sammanställningen utvisar, **intaga** särskilt de militära verken en markant särställning, när det gäller kostnader för reseverksamheten. En avsevärd del av de utrikes tjänsteresorna avse i dessa fall avtalsförhandlingar och kontrollundersökningar i anslutning till materielanskaffningar. Liknande gäller i fråga om de tekniska civila myndigheterna. Beträffande myndigheterna i allmänhet avser flertalet utrikes resor deltagande i internationella konferenser och liknande sammankomster, studiebesök, underhandlingar med motsvarande utländska organ i gemensamma angelägenheter, kontaktverksamhet i övrigt m. m.

För att närmare belysa reseverksamhetens kvantitativa betydelse och uppläggning ha revisorerna i tabell 2 för ett antal myndigheter sammanställt uppgifter, utvisande under den ifrågavarande tiden antalet tjänsteresor samt antalet förrättningsdagar och det antal tjänstemän som sammanlagt deltagit i resorna. Till belysande särskilt av verksamhetens relativa omfattning lämnas i tabellen även uppgifter, avseende det genomsnittliga antalet dagar per tjänsteresa liksom antalet deltagande tjänstemän per dylik resa.

Tabell 2

Myndighet	Antal förrättningsdagar	Antal tjänstemän	Antal tjänsteresor	Antal förrättningsdag per resa	Antal tjänstemän per resa
Arméintendenturförvaltningen	131	17	12	10,9	1,4
Armétygförvaltningen	9 941	554	433	23,0	1,3
Försvarets fabriksstyrelse	1 959	204	157	12,5	1,3
Fortifikationsförvaltningen	95	21	16	5,9	1,3
Väg- och vattenbyggnadsstyrelsen ..	1 020	164	96	10,6	1,7
Vattenfallsstyrelsen	4 181	376	376	11,1	1,0
Byggnadsstyrelsen	229	19	14	16,4	1,4
Sveriges meteorologiska och hydrologiska institut	472	39	29	16,3	1,3
Luftfartsstyrelsen	2 312	308	275	8,4	1,1
Lantbruksstyrelsen	39	6	5	7,8	1,2
Flygtekniska försöksanstalten	304	25	18	16,9	1,4
Medicinalstyrelsen	673	111	84	8,0	1,3
Civilförsvarsstyrelsen	130	22	15	8,7	1,5

I syfte att närmare undersöka kostnadsfördelningen olika verk emellan ha revisorerna även sammanfört uppgifterna i tabellerna 1 och 2. I tabell 3 redovisas sålunda de genomsnittliga kostnaderna per förrättningsdag respektive per tjänsteresa vid de undersökta myndigheterna.

Tabell 3

Myndighet	Kostnad per	
	förrättningsdag Kronor	resa Kronor
Arméintendenturförvaltningen	418	4 561
Armétygförvaltningen	120	2 748
Försvarets fabriksstyrelse	131	1 638
Fortifikationsförvaltningen	549	3 261
Väg- och vattenbyggnadsstyrelsen	158	1 682
Vattenfallsstyrelsen	142	1 584
Byggnadsstyrelsen	83	1 357
Sveriges meteorologiska och hydrologiska institut	121	1 965
Luftfartsstyrelsen	98	820
Lantbruksstyrelsen	142	1 107
Flygtekniska försöksanstalten	193	3 257
Medicinalstyrelsen	133	1 062
Civilt försvarsstyrelsen	274	2 378
Genomsnitt kronor		2 109

Till komplettering av de lämnade uppgifterna om reseverksamhetens omfattning och kostnader må slutligen i tabell 4 lämnas exempel, utvisande ett antal av de redovisade enskilda resorna.

Tabell 4

Deltagare	Ändamål	Tid	Kostnad Kronor
1 överingenjör, 1 kapten, arméflygförvaltningen	Studier i USA	ca 1 mån.	13 250
1 inköpsdirektör, 1 överstelöjtnant, 1 byrådirektör, flygförvaltningen	Besök vid amerikanska flygind. för upphandling av flygmateriel	ca 1,5 mån.	19 800
1 förste byråsekr., telestyrelsen	Studier i USA	ca 3 mån.	13 000
2 förste byråsekr., 1 kontrollör, telestyrelsen	Studier av hålkortsmaskiner i Tyskland, Frankrike m. m.	ca 3 veckor	6 315
Generaldirektören, överdirektören, 1 överingenjör, 3 vägdirektörer, 1 väginpektör, väg- och vattenbyggnadsstyrelsen	Internationell vägkongress i Istanbul	ca 2 veckor	22 000
1 byrådirektör, luftfartsstyrelsen	Studier av flygplatser i USA	ca 1 mån.	4 600
1 byråchef, 1 assistent, luftfartsstyrelsen	Do	ca 1 mån.	9 800
Generaldirektören, 1 specialföredragande, medicinalstyrelsen	Världshälsovårdsföreningens möte i Mexico	ca 1 mån.	17 800
Generaldirektören, 1 byråchef, riksbrandinsp., 1 civilförsvarsdir., civilförsvarsstyrelsen	Studier i Västtyskland och Holland	ca 10 dagar	6 175
Generaldirektören, militärassistenten, civilförsvarsstyrelsen	Do i USA	ca 1 mån.	13 450

Rätten att företaga utrikes tjänsteresa regleras icke vare sig i utlandsresereglementet eller — såsom i regel gäller tjänsteresa inom landet — i allmänhet i vederbörliga verksinstruktioner eller motsvarande föreskrifter. I vissa fall har Kungl. Maj:t lämnat vederbörande myndighet generellt medgivande att under vissa förutsättningar besluta utrikes resa, i andra fall meddelas dylikt beslut av Kungl. Maj:t beträffande varje aktuell resa. Av den verkställda utredningen framgår beträffande rättsgrunden till den utrikes reseverksamheten på olika områden följande,

Jämlikt nådigt brev den 11 februari 1955 har Kungl. Maj:t bemyndigat dels *försvarets fabriksstyrelse* att besluta om sådana tjänsteresor till inom Europa belägna länder som sammanhånga med försvarets fabriksverks inköps- och försäljningsverksamhet, dels *fortifikationsförvaltningen*, *armétygförvaltningen*, *arméintendenturförvaltningen*, *marinförvaltningen* och *flygförvaltningen* att besluta om sådana utrikes tjänsteresor som stå i direkt samband med slutligt beslutad materielanskaffning utomlands, dels ock *marinförvaltningen* att därjämte besluta om sådana utrikes tjänsteresor som stå i samband med utläggande av beställningar hos marinverkstäderna från utländska köpare.

Försvarets forskningsanstalt äger enligt bemyndigande den 16 januari 1948 att själv, då det finnes oundgängligen erforderligt, besluta om tjänsteresor till de skandinaviska länderna.

I ämbetsskrivelse den 1 februari 1952 har Kungl. Maj:t meddelat vissa föreskrifter avseende ersättning till befattningshavare vid *postverket*, *televerket*, *statens järnvägar*, *statens vattenfallsverk* och *luftfartsverket*, vilken efter särskilt uppdrag av vederbörande verksstyrelse företager tjänsteresa till utlandet. Beslutet anses innefatta befogenhet för vederbörande myndigheter att besluta om utländska tjänsteresor.

Genom brev den 12 april 1946 och den 23 juli 1948 har Kungl. Maj:t meddelat *väg- och vattenbyggnadsstyrelsen* vissa generella bemyndiganden beträffande resor i grannländerna. Tjänstemännen vid vägförvaltningarna i vissa gränslän må sålunda vid sådana tjänsteresor mellan orter inom riket, som för undvikande av tidsförlust delvis företagas å norskt område, uppbära ersättning enligt resereglementet. Vidare må vägdirektör och vägingenjör efter styrelsens prövning företa tjänsteresor för överläggningar med finländska och norska vägmyndigheter. Genom beslut den 29 januari 1954 har Kungl. Maj:t bemyndigat styrelsen att uppdraga åt personal vid väg- och vattenbyggnadsverket att företaga tjänsteresor utom riket för erforderliga förhandlingar om inköp av maskiner och förrådseffekter, för nödig kontroll av pågående fabrikation eller leverans av sådan materiel samt för nödig kontroll av entreprenadarbeten. *Byggnadsstyrelsen* har bemyndigande att besluta om resor i huvudsaklig anslutning till förvaltningen av beskickningsfastigheterna.

Luftfartsstyrelsen äger med stöd av årliga föreskrifter i regleringsbrev

beordra personalen att företaga tjänsteresor utom riket i och för erforderliga inspektionsresor, undersökningar eller förhandlingar eller i syfte att inhämta praktisk kannedom om flygsäkerhetstjänsten, varvid dock skall iakttagas att vistelse utomlands ej må omfatta längre tid än åtta dagar.

Beträffande *övriga myndigheter* meddelar Kungl. Maj:t beslut om utrikes tjänsteresa i varje särskilt fall.

Revisorernas uttalande. Utrikes förrättningar och tjänsteresor ha med tiden nått en betydande omfattning i statsförvaltningen. Som den lämnade redogörelsen utvisar kunna de årliga kostnaderna för denna verksamhet uppskattas till över 2 miljoner kronor, varav drygt hälften faller på utgifter för traktamenten och hotellrum. Stickprovsmässiga undersökningar ge emellertid vid handen, att antalet tjänsteresor till utrikes ort och kostnaderna därför kraftigt variera olika myndigheter emellan. Somliga myndigheter redovisa naturligt nog icke några eller mycket obetydliga sådana utgifter, medan på andra områden utrikes resor för många av befattningshavarna ingå nära nog som ett reguljärt inslag i verksamheten. Vanligast förekommande äro dylika resor inom försvarsförvaltningarna samt de tekniska verken. Ett mycket stort antal förrättningar utom riket vid ifrågasvarande myndigheter sammanhänga med kontrollverksamhet eller avtalsförhandlingar i anslutning till verkens materielanskaffningar eller annan dylik verksamhet. I övrigt avse utlandsresorna i regel sådana ändamål som deltagande i internationella konferenser, studiebesök, överläggningar med motsvarande utländska myndigheter i gemensamma frågor m. m.

Den stegrade resefrekvensen får ytterst ses mot bakgrunden av det behov av ökad kontakt och information på det internationella planet, som blivit en följd av den snabba och genomgripande samhällsutvecklingen på de flesta verksamhetsområden. Revisorerna förbise ingalunda heller det stora värde som utrikes resor i allmänhet måste sägas ha, även när det gäller den statliga verksamheten. Därigenom erhållas impulser och erfarenheter av ofta mycket stor betydelse för berörda myndigheters arbete. Å andra sidan kan man knappast undgå att uppmärksamma, att de utrikes resorna regelmässigt draga betydande kostnader. Revisorerna ha också vid sin granskning av det införskaffade materialet blivit övertygade om att besparingar borde stå att vinna på förevarande område, utan att därigenom förutsättningarna för och utbytet av de ifrågasvarande resorna skulle i det väsentliga behöva rubbas. Sålunda ha revisorerna fått det intrycket, att utrikes resor på sina håll blivit en mer eller mindre slentrianmässig form för viss kontaktverksamhet. Även i andra, mindre kostnadskrävande former torde emellertid icke sällan finnas möjligheter att nå samma syften. Det torde exempelvis icke vara nödvändigt att vid avtalsförhandlingar eller kontrollverksamhet i samband med materielanskaffningar, där regelbundna förbindelser upprätthållas med viss leverantör, göra särskild resa. Skrift-

växling eller reklameringar i vanlig ordning torde i sådana fall vara till fyllest. I många fall torde vidare ändamålet med ett studiebesök kunna tillgodoses på annan väg. På det tekniska området finnes exempelvis god tillgång till aktuella facktidskrifter, vilka i samlad form förmedla samma material som eljest skulle inhämtas på en internationell kongress eller vid ett studiebesök. Revisorerna vilja sålunda framhålla vikten av att de möjligheter till en begränsning av den ifrågavarande reseverksamheten, vilka ur nu angivna synpunkter erbjuda sig, bättre tillvaratagas.

Ur kostnadssynpunkt särskilt angeläget är också, att en avvägning kommer till stånd beträffande de befattningshavare som företaga dessa resor. Antalet resedeltagare bör i många fall kunna begränsas, och endast befattningshavare i sådan ställning utväljas som ha det närmaste ansvaret för viss verksamhet. Onödigt är t. ex. att beordra flera deltagare, representerande samma verksamhet, till ett studiebesök eller en kongress. De erfarenheter som därvid inhämtas torde i stället t. ex. i föredrags- eller promemorieform eller på annat lämpligt sätt kunna delges samtliga av verksamheten berörda, hemmavarande tjänstemän. Angeläget är också att det enskilda personalvalet sker med omsorg och med hänsyn till vad som kan komma verket bäst till godo. Exempelvis ha revisorerna uppmärksammat fall, där vederbörande kort tid efter en utlandsresa avgått ur tjänst med ålderspension eller eljest lämnat verket.

Även om revisorerna sålunda anse, att en begränsning av den nuvarande omfattningen av utrikes resor utan skada kan komma till stånd, vill det å andra sidan synas, som om möjligheter till vissa lättnader skulle föreligga. F. n. äga i regel myndigheterna icke befogenhet medgiva tjänsteresa till utrikes ort. Bortsett från försvarets myndigheter och de tekniska verken ha icke några generella bemyndiganden av sådant slag givits.

Revisorerna vilja ifrågasätta, om icke en annan ordning här skulle kunna övervägas, då garantier mot missbruk torde kunna skapas, även om myndigheterna tillerkännas vissa ökade befogenheter på förevarande område. Det torde exempelvis vara möjligt att för myndigheter, där utlandsresor sedan gammalt förekommit och där sådana också i en given omfattning bedömas som nödvändiga för verksamhetens utövning, anslå härför erforderliga medel under särskilt maximerat anslag eller anslagspost, varvid åt myndigheten överlämnas att inom denna ram fritt disponera medel för utrikes resor. Beloppet torde få avvägas i samband med den årliga budgetbehandlingen. Den föreslagna metoden torde med särskild fördel kunna tillämpas vid resor till de övriga nordiska länderna. På ett flertal områden — skolväsendet, hälsovården, socialvården — upprätthållas sålunda f. n. reguljära förbindelser med dessa länder, och medel för resor i dessa fall plägar av Kungl. Maj:t anvisas till ungefär samma storlek årligen.

Slutligen vilja revisorerna uttala önskvärdheten av att även redovisningsmässigt kostnaderna för de ifrågavarande resorna bättre uppmärk-

sammas. F. n. anvisas dylika medel i vissa fall från materiel- eller liknande anslag, i andra fall åter från anslag till extra utgifter m. m. Behov föreligger att kunna bättre överblicka medelsåtgången för dessa ändamål, varför en enhetligare redovisning av kostnaderna bör eftersträvas.

Revisorerna få framhålla angelägenheten av att åtgärder snarast vidtagas i av revisorerna nu berörda avseenden.

Avlagda besök

Följande myndigheter, institutioner m. m. ha under året besökts av riksdagens revisorer eller deras kansli.

Stockholms stad

Försvarets sjukvårdsstyrelse
Försvarets förvaltningsdirektion
Militärbefälhavaren för IV. militär-
området
Televerkets telefonstation
Musikhögskolan
Gymnastiska centralinstitutet
Operabyggnaden

Stockholms län

Statens vårdanstalt å Venngarn för
alkoholmissbrukare
Norrtäljevägens ombyggnadsetapp
Danderyd-Rosenkälla
Televerkets verkstadshyrå och
verkstad, Nynäshamn
Riksbankens pappersbruk, Tumba
Riksbankens sedelförstöringskon-
tor, Tumba

Uppsala län

Eknäs yrkesskola, Enköping
Hornö yrkesskola, Enköping
Stiftsnämnden, Uppsala

Östergötlands län

Livgrenadjärregementet, Linköping
Östgöta luftvärnsregemente, Lin-
köping
Svea trängregemente, Linköping

Kronobergs län

Stiftsnämnden, Växjö
Lantbruksnämnden, Växjö

Blekinge län

Marinkommando Syd, Karlskrona
Blekinge kustartilleriförsvaret, Karls-
krona
Marinverkstäderna, Karlskrona

Kristianstads län

Vägförvaltningen, Kristianstad
Vissa anordningar för sandlagring
Lantbruksnämnden, Kristianstad
AB Svensk torvförädlings anlägg-
ningar i Sösdala

Malmöhus län

Stiftsnämnden, Lund
Statens forskningsanstalt för lant-
mannabyggnader, Lund
AB Svensk torvförädlings forsk-
ningslaboratorium, Lund

Göteborgs och Bohus län

Göta artilleriregemente, Göteborg
Fiskeristyrelsen, Göteborg
Undersöknings- och bevakningsfar-
tyget Skagerak

Älvsborgs län

Lantbruksnämnden, Borås

Skaraborgs län

Karlsborgs luftvärnsregemente,
Karlsborg
Fastighetsförvaltningen i Karlsborg
Karlsborgs tygstation, Karlsborg
Arméns intendenturförråd i Karls-
borg

Västmanlands län

Sundbo yrkesskola, Fagersta
 Vissa anordningar för sandlagring
 Stiftsnämnden, Västerås
 Lantbruksnämnden, Västerås

Västernorrlands län

Hovrätten för Nedre Norrland,
 Sundsvall
 Fångvårdsanstalten, Härnösand
 Västernorrlands regemente, Sol-
 lefteå
 Sundsvalls luftvärnskår, Sundsvall
 Arméhundskolan med arméhund-
 gården, Sollefteå
 Garnisonssjukhuset i Sollefteå
 Marinkommando Nord, Härnösand
 Härnösands kustartillerikår, Här-
 nösand
 Gustavsviks örlogsdepå
 Tvätt- och reparationsanstalten i
 Långele
 Vemyra skolhem, Sollefteå
 Länsnykterhetsnämnden, Sundsvall
 Länsarbetsnämnden, Härnösand
 Vissa statsbelånade fastigheter
 Vägförvaltningen, Härnösand
 Ånge järnvägsstation
 Bergeforsens kraftstation
 Sillre kraftstation
 Järkvissle kraftstationsbygge
 Forsmo kraftstation
 Nämforsens kraftstation
 Kilforsens kraftstation

Lasele kraftstation
 Långbjörns kraftstationsbygge
 Tullkammaren, Sundsvall
 Stiftsnämnden, Härnösand
 Statens folkskolinspektör i Sköns-
 berg
 Vissa skolbyggnader
 Distriktsskolan för döva i Härnö-
 sand
 Stadsbiblioteket i Härnösand
 Offers försöksgård, Undrom
 Skeppsmalens fiskehamn
 Lotsuppassningsstället vid Skags-
 udde
 Sjömätningen i Kvarken
 Viss oljelagringsanläggning
 Länsstyrelsen, Härnösand
 Gådeå sjukhus i Härnösand
 Sidsjöns sjukhus i Sundsvall
 Vanförestalten i Härnösand
 Riksbankens avdelningskontor i
 Härnösand

Jämtlands län

Ragunda revir
 Bispgårdens skolrevir

Norrbottnens län

Statens folkskolinspektör i Hapa-
 randa
 Vissa skolbyggnader i Nederkalix,
 Övertorneå och Hietaniemi skol-
 distrikt
 Karlsborgsverken

RIKSDAGENS
REVISORERS BERÄTTELSE

över den år 1957

av dem verkställda granskningen angående

STATSVERKET

DEL II

FÖRKLARINGAR

Innehållsförteckning

Justitiedepartementet

- § 1. Om måls avgörande utan huvudförhandling i hovrätt 1

Utrikesdepartementet

- § 2. Handläggningen av administrativa ärenden inom utrikesdepartementet 23

Försvarsdepartementet

- § 3. Försvarssjukvårdens centrala ledning 45
§ 4. Förrådshållningen inom försvaret 65
§ 5. Vissa militära verkstäder 114
§ 6. Vissa livsmedelsindustrier inom försvaret 124
§ 7. Viss anskaffning av reservdelar vid marinen 128
§ 8. Samling för marinen av förvaltningsföreskrifter 132
§ 9. Reservpensionsförmåner inom försvaret 140
§ 10. Arvoden till lärare vid vissa militära skolor 151
§ 11. Prövning av värnpliktigas tjänstduglighet i vissa fall 156
§ 12. Dockanläggningen vid Gustavsviks örlogsdepå 163

Socialdepartementet

- § 13. Orts- och lokalombuden inom den offentliga arbetsförmedlingen 165
§ 14. Gruppbebyggelse i Sollefteå m. m. 168
§ 15. Anstaltsvårdades rätt till folkpension m. m. 176
§ 16. Administrationen för näringshjälp 184

Kommunikationsdepartementet

- § 17. Utfallet av automobilskattemedlens specialbudget 191
§ 18. Den nya Norrtäljevägen 191
§ 19. Anordningar för sandlagring 193
§ 20. Förhyrande av mark vid vägförvaltningarna 198
§ 21. Semesterresor vid statens vattenfallsverk 199

Finansdepartementet

- § 22. Vissa iakttagelser angående skatteuppbörden m. m. 201
§ 23. Arbetsgivares ansvar för arbetstagares skatt m. m. 221

§ 24. Processförfarandet i viss uppbördsfråga	230
§ 25. Vissa iakttagelser vid 1957 års allmänna fastighetstaxering m. m.	245
§ 26. Bestämmelserna om s. k. schablonavdrag vid taxering till in- komstskatt m. m.	257
§ 27. Kammarkollegiet	265
§ 28. Den statliga administrationen för nykterhetsvård m. m.	307
§ 29. Viten i den statliga upphandlingsverksamheten	340
§ 30. Av vissa myndigheter utgivna årsberättelser m. m.	350
§ 31. Statsverkets annonsering	351
 <i>Ecklesiastikdepartementet</i>	
§ 32. Förvaltningen m. m. av vissa kyrkliga fastigheter	359
§ 33. Vissa skolbyggnadsfrågor i Norrbottens län	390
§ 34. Vissa lokalutrymmen vid gymnastiska centralinstitutet	395
§ 35. Visst av statens samhälls- och rättsvetenskapliga forskningsråd utbetalat bidrag	398
 <i>Jordbruksdepartementet</i>	
§ 36. Beredskapslagring av spannmål	402
§ 37. Vissa bidrag till jordbrukets inre rationalisering	409
§ 38. Undersöknings- och bevakningsfartyget Skagerak	414
§ 39. Domänverkets markfond	429
§ 40. Domänverkets skogsarrondering	431
 <i>Handelsdepartementet</i>	
§ 41. Kungl. teaterns ombyggnad	435
§ 42. Redovisningen av tipsmedel och vissa andra fondmedel	439
 <i>Inrikesdepartementet</i>	
§ 43. Rikets indelning i län	442
§ 44. Decentralisering av beslutanderätten i vissa frågor till läns- styrelserna	501
§ 45. Hälsokort för Sveriges barn och ungdom	513
 <i>Civildepartementet</i>	
§ 46. Vissa kostnader m. m. vid omstationering av statstjänstemän	518
§ 47. Allmänna resereglementet m. m.	540
§ 48. Utrikes tjänsteresor	551

<p>Vid tryckningen av de till departement och ämbetsverk inkomna förklaringsarna och yttrandena har vissa vid dylika officiella skrivelser brukade formaliteter utan betydelse för innehållet utslutits.</p>
--

JUSTITIEDEPARTEMENTET

§ 1 Om måls avgörande utan huvudförhandling i hovrätt

Riksåklagarämbetet

Genom remiss den 20 december 1957 har riksåklagarämbetet anbefallts att avgiva utlåtande i anledning av riksdagsrevisorernas berättelse till 1958 års riksdag, såvitt berättelsen avser frågan om måls avgörande utan huvudförhandling i hovrätt.

Ämbetet, som utgår från att ämbetet icke har att ingå på denna fråga i vidare mån än den angår rättegången i brottmål, får med anledning av remissen anföra följande.

Ämbetet har tidigare vid tre tillfällen efter remiss avgivit yttrande i den förevarande frågan, nämligen dels i underdånig skrivelse den 14 mars 1950 med anledning av riksdagsrevisorernas berättelse till 1950 års riksdag, dels i skrivelse den 29 november 1952 till 1951 års rättegångskommitté med anledning av en inom kommittén upprättad preliminär promemoria i frågan, dels ock i underdånig skrivelse den 2 november 1953 med anledning av rättegångskommitténs betänkande den 10 augusti 1953 med förslag till vissa ändringar i rättegångsbalken m. m. (SOU 1953: 26).

I sin ovannämnda skrivelse den 29 november 1952 förordade ämbetet, att avgörande på handlingarna i hovrätt av brottmål skulle kunna ske dels därest målet väsentligen avsåge endast rättstillämpningen och båda parter begärde sådant avgörande samt hovrätten funne uppenbart, att huvudförhandling icke erfordrades, dels ock i fall då vadetalan framstode såsom uppenbart ogrundad. Avskrift av skrivelsen i hithörande delar bilägges. (Bilaga.)

Rättegångskommittén, som i sin ovannämnda promemoria ställt sig positiv till en regel om avgörande på handlingarna vid uppenbart ogrundad vadetalan av tilltalad i mål, vilka icke gällde svårare straff än fängelse eller straffarbete tre månader, frånföll i sitt betänkande denna ståndpunkt med följande motivering.

»I de avgivna yttrandena har man emellertid merendels ställt sig betänksam mot vad kommittén i denna del ifrågasatt. Advokatsamfundets styrelse framhåller, att det ur rättsvårdens synpunkt är en väsentligt mindre olägenhet att en eller annan person i onödan besväras det allmänna med en huvudförhandling än att det över huvud taget skall kunna tänkas förekomma fall, där en person som anser sig med orätt dömd till frihetsstraff skall förvägras att muntligen framlägga sin sak i hovrätten, därför att en hovrättsavdelning av handlingarna utläser att hans vadetalan är uppenbart ogrundad. Vid förnyat övervägande av denna fråga har kommittén ansett sig icke böra föreslå någon ändring i förevarande avseende (SOU 1953: 26 s. 78).»

I sin skrivelse den 2 november 1953 med yttrande över betänkandet anförde ämbetet emot vad kommittén sålunda andragit.

»Häremot må emellertid till en början framhållas att de fall, då fullföljd av talan äger rum endast i syfte att fördröja straffverkställigheten, ingalun-

da äro sällsynta. Fall av uppenbart ogrundad talan torde i själva verket vara ojämförligt mycket vanligare i brottmål än i tvistemål, i fråga om vilka ju en regel om avgörande på handlingarna vid uppenbart ogrundad vadetalan gäller. De onödiga kostnader, som för det allmänna föranledas av ett upprätthållande av principen om muntlig handläggningsform i brottmål jämväl vid uppenbart ogrundad vadetalan, böra alltså ej underskattas. Det är emellertid ej endast kostnadsskäl som tala för att en regel av omförmålt innehåll bör införas även för brottmålets del. För åklagaren medför en huvudförhandling i hovrätten i regel en icke obetydlig tidsförlust, särskilt därrest han i och för huvudförhandlingen måste inställa sig å annan ort. Den arbetsböda, som åvilar åklagarna, är, trots skedd utbyggnad av åklagarkåren, mycket betydande. Att åklagarna tagas i anspråk för huvudförhandling i hovrätten i onödiga fall leder till att deras sysslande med väsentliga åklagaruppgifter förryckes. Även ur denna synpunkt synes det angeläget att huvudförhandling underlåtes i sådana mål, där den med hänsyn till beskaffenheten av den fullföljda talan framstår som en tom formalitet. Beträffande en regel av nu ifrågasatt innehåll må vidare framhållas att det icke torde vara anledning befara att icke hovrätterna komma att visa sträng återhållsamhet med att bedöma vadetalan i brottmål såsom uppenbart ogrundad. För hovrätternas egen arbetsböda torde valet av handläggningsform i de föga omfattande mål, varom här är fråga, sakna egentlig betydelse. Det bör även betonas att i de fall, då den tilltalade icke vidgått gärningen och skuldfrågan alltså är tvistig, utrymme knappast torde finnas för ett konstaterande att tilltalads vadetalan är uppenbart ogrundad. Slutligen må framhållas att en tilltalad även om hans vadetalan bedömts såsom uppenbart ogrundad och målet på den grund avgjorts på handlingarna icke är betagen rätten att fullfölja talan till högsta instans.»

I propositionen anförde departementschefen med anledning av ämbetets yttrande.

»Enligt min mening är det tydligt att i ett icke ringa antal fall den som av underrätt ådömts frihetsstraff fullföljer talan, trots att det objektivt sett icke finnes någon utsikt att få domen ändrad. I vissa fall kan det väl stå klart för den tilltalade att han icke kommer att vinna bifall till sin talan och syftet med att han likväl fullföljer denna kan då vara att han vill uppnå ett anstånd med verkställigheten. I andra fall kan det emellertid antagas att den tilltalade fullföljer talan, emedan han ser subjektivt på vad som förevarit och därför icke är i stånd att godtaga den förebragta bevisningen och den av domstolen uttalade värderingen av hans handlingssätt. Det kan i dylika fall vara till skada, om den tilltalade bibringas den föreställningen att hans mål icke i hovrätten behandlas med samma omsorg som enligt huvudregeln kommer andra mål till del. Härtill kommer, att det ofta torde vara ytterst svårt att med säkerhet fastslå att den tilltalades talan är ogrundad, innan denne erhållit tillfälle att personligen framlägga sin sak. Jag vill alltså icke förorda riksåklagarämbetets förslag i denna del (prop. 1954: 200 s. 59).»

Riksdagsrevisorerna anse nu att, oaktat den förevarande frågan om förenklat hovrättsförfarande i vissa mål redan varit föremål för övervägande, densamma bör på nytt upptagas till prövning med hänsyn till angelägenheten av att åtgärder vidtagas för att nedbringa de genom den nya rättegångsordningen stegrade kostnaderna för det allmänna och för den enskilde.

Såsom revisorerna framhållit och såsom framgår även av årets statsverksproposition föreligger under senare år en kraftig tillströmning av mål till domstolarna, vilken även hovrätterna fått märkbar känning av.

Vilken betydelse det skulle ha för hovrätternas arbetsbörda, därest en sådan utvidgning av möjligheterna till brottmåls avgörande på handlingarna åvägabringas som ämbetet föreslagit och som revisorerna anse ånyo bör övervägas, kan ämbetet icke bestämt uttala sig om. Däremot är oomtvistligt, att inställelse till huvudförhandling i hovrätt medför en betydande tidsspilan för åklagarna.

Ämbetet har under hand från statsåklagarna i Stockholm, Göteborg och Malmö inhämtat yttranden i ärendet. Samtliga ha därvid uttalat sig för en uppmjukning av bestämmelserna om huvudförhandling i hovrätt i den riktning som revisorerna föreslagit. Statsåklagaren i Stockholm har för åklagarmyndighetens i Stockholm vidkommande framhållit, att åklagarnas arbetsbörda är så stor, att den arbetsbesparing, som skulle uppkomma genom en reformering av hovrättsförfarandet i brottmål enligt de av ämbetet förordade linjerna, skulle ur arbetsbesparingssynpunkt hälsas med stor tillfredsställelse.

Ämbetet vill för sin del understryka, att trots den upprustning, som under senare år skett inom åklagarväsendet, arbetsläget är utomordentligt ansträngt. Det är därför ur åklagarväsendets synpunkt angeläget, att de möjligheter utnyttjas, som kunna föreligga att, utan att rubba de grundläggande principerna i rättegångsförordningen, i arbetsbesparande syfte förenkla processförfarandet.

Med hänsyn härtill och under hänvisning till ämbetets tidigare yttranden i den föreliggande frågan anser sig ämbetet böra förorda, att frågan ånyo upptages. Stockholm den 23 januari 1958.

MATHS HEUMAN

Gunnar Seldén

Bilaga

Yttrande från riksåklagarämbetet till 1951 års rättegångskommitté

Från kommittén har riksåklagarämbetet för yttrande mottagit en promemoria angående måls avgörande utan huvudförhandling i hovrätt. I promemorian dryftas olika förslag till ändring av gällande regler på detta område.

Med hänsyn till sitt verksamhetsområde ingår ämbetet icke på dessa förslag i vidare mån än de avse rättegången i brottmål. Beträffande de olika förslagen i denna del får ämbetet anföra följande.

1. Generellt bemyndigande för hovrätt att avgöra mål på handlingarna, då med bestämdhet kan antagas att huvudförhandling icke kommer att tillföra rättegången material av beskaffenhet att inverka på avgörandet.

Ämbetet ansluter sig till kommitténs uppfattning att en regel härom icke kan förordas.

2. Avgörande av mål på handlingarna, därest båda parterna begära det och hovrätten finner uppenbart att huvudförhandling icke erfordras.

Kommittén har ansett att en dylik regel beträffande brottmål icke kan förordas. Fall torde emellertid otvivelaktigt förekomma, då huvudförhandling i brottmål icke fyller någon uppgift. Så är mången gång förhållandet i

mål, vilka avse väsentligen rättstillämpningen. Här må anföras ett exempel, vilket har sin nära motsvarighet i ett fall, som ämbetet haft under bedömande (jämför NJA 1952 s. 50). En yngling dömes för en serie allvarliga egendomsbrott till ungdomsfängelse. Domen innebär bifall till samtliga åklagarens ansvarspåståenden utom ett. Detta avser egenmäktigt förfarande, bestående däri att ynglingen tagit sig in i en olåst bil och tillbringat några timmar där. De faktiska omständigheterna äro ostridiga. Underdomstolens ogillande av ansvarsyrkandet grundar sig därpå att domstolen anser förfarandet icke kunna bedömas såsom besittningstagande av bilen. Enär åklagaren finner frågan härom vara av principiell betydelse, fullföljer han talan mot domen med yrkande endast om bifall till sitt ifrågavarande ansvarspåstående. Någon ändring i övrigt av underrättens dom är icke ifrågasatt. Enligt nu gällande regler är i ett dylikt fall huvudförhandling i målet med genomgång av hela processmaterialet ofrånkomlig. En sådan ordning framstår emellertid såsom föga ändamålsenlig. Huvudförhandlingen fyller ju här icke någon uppgift. — Även i fall, som icke röra rättstillämpning, kunna omständigheterna vara sådana, att huvudförhandling måste anses obehörlig. Nämnas kan såsom exempel mål om ansvar för rattfylleri, där målets avgörande beror allenast på bedömningen av en sakkunnigutredning beträffande betydelsen och värdet av blodprov i visst fall.

Enär enligt förslaget såsom förutsättning för avgörande på handlingarna kräves icke endast att hovrätten finner huvudförhandling obehörlig utan även att parterna äro ense att huvudförhandling ej skall äga rum, synes införandet av en dylik regel icke behöva föranleda betänkligheter.

3. Avgörande av mål utan huvudförhandling, då vadetalan är uppenbart ogrundad.

Det torde vara en allmän erfarenhet att i ett icke ringa antal brottmål, som av den tilltalade föres vidare till hovrätten, huvudförhandlingen icke tjänar något syfte, emedan det redan på förhand framstår såsom uppenbart att den fullföljda talan icke kan leda till ändring i överklagade domen. En grupp av mål, där så regelmässigt är fallet, är de militära brottmål, som angå lydnadsbrott eller grovt tjänstefel av vissa värnpliktsvägrare (Jehovas vittnen). En annan grupp av mål, där utgången redan på förhand ofta är given, är rattfyllerimålen. Ytterligare tillkommer emellertid ett stort antal mål rörande de vanliga förmögenhetsbrotten, där den tilltalade endast för att vinna uppskov med straffverkställigheten fullföljer talan med yrkande om villkorlig dom eller straffnedsättning, ehuru på grund av tidigare brottslighet villkorlig dom är utesluten och straffnedsättning ej kan ifrågakomma.

Med hänsyn härtill framstår införandet av en regel, varigenom möjlighet beredes hovrätt att på handlingarna avgöra mål, där vadetalan av enskild part är uppenbart ogrundad, såsom önskvärd.

Kommittén har också förordat en dylik regel. Emellertid har kommittén föreslagit en gräns för regelns tillämpning med avseende å det utdömda straffets svårhetsgrad. Sålunda skulle regeln icke gälla i fråga om svårare straff än fängelse eller straffarbete tre månader.

Väl fyller det muntliga förfarandet särskilt i straffprocessen en viktig uppgift för rättssäkerhetens garanterande. Med hänsyn härtill synes en regel om måls avgörande på handlingarna vid uppenbart ogrundad talan icke böra gälla i fråga om svårare straff. Ämbetet vill emellertid ifrågasätta om icke den av kommittén i detta hänseende förordade gränsen för regelns tillämpning dragits alltför snävt. Sålunda kan nämnas att straff å mer än tre månaders fängelse stundom utdömas i de ovannämnda militära brottmålen,

då fråga är om upprepad brottslighet. Och i dessa mål fyller ju huvudförhandling ingen uppgift. I rattfyllerimål är ej sällan rattfylleriet förenat med ett eller annat egendomsbrott — oftast grovt egenmäktigt förfarande — vilket medför att frihetsstraff å mer än tre månader utdömes. Fullföljd talan i sådant mål med yrkande om strafflindring eller villkorlig dom kan ofta bedömas såsom uppenbart ogrundad.

Med hänsyn till det nu anförda synes gränsen böra dragas något vidare än vad kommittén föreslagit. Måhända kan därvid en lämplig gränslinje anses ligga vid de straff — fängelse eller straffarbete sex månader och därutöver — i fråga om vilkas verkställande särskilda bestämmelser gälla (43 § straffverkställighetslagen; lagen om villkorlig frigivning). Regeln skulle alltså innebära att vid uppenbart ogrundad talan huvudförhandling ej erfordras, då det ådömda straffet understiger fängelse eller straffarbete sex månader. Stockholm den 29 november 1952.

Svea hovrätt

Genom remiss den 20 december 1957 har Kungl. Maj:t anbefallt Svea hovrätt att avgiva utlåtande över § 1 uti den av riksdagens revisorer den 16 december 1957 avgivna berättelsen över av dem verkställd granskning av statsverkets tillstånd, styrelse och förvaltning.

Med anledning härav får hovrätten i underdånighet anföra följande.

Såsom riksdagens revisorer anført torde alla numera vara ense om värdet av den nya rättegångsbalkens principer. Detta torde icke minst gälla fördelarna av det muntliga förfarandet i hovrätt. Den tidigare diskuterade frågan, huruvida viss inskränkning av muntlighetsprincipen i hovrätten likväl vore motiverad, ha riksdagens revisorer nu ansett böra upptagas till förnyad prövning. Som skäl för att sådan förnyad prövning borde ske ha anförts bland annat de ökade kostnaderna för hovrättsprocessen samt även det förhållandet att en stegrad målbalkens hos hovrätterna vore lika betänkelig från rättssäkerhetssynpunkt som de vådor vilka förmenats följa av en mindre inskränkning av muntlighetsprincipen. Hovrätten vill i anslutning till det första skälet framhålla, att olägenheten av de ökade kostnaderna, såvitt rör parterna, i första hand bör avhjälpas genom utökade möjligheter till fri rättegång, vilken fråga också är föremål för utredning för närvarande. Beträffande det sistnämnda skälet bör kraftigt understrykas att, därest en inskränkning i muntlighetsprincipen medför vådor för rättssäkerheten, dessa vådor icke böra accepteras av det skälet att andra liknande vådor eljest skulle följa av en stegrad arbetsbalans i hovrätterna; motgården mot det sistnämnda missförhållandet måste i stället vara en utökning av domarpersonalen.

Beträffande *tvistemålen* ha riksdagens revisorer tagit upp ett av rättegångskommittén tidigare framlagt förslag, att dispositiva tvistemål skulle få avgöras utan huvudförhandling, om båda parterna begärt det och hovrätten finner uppenbart att huvudförhandling ej erfordras. Vid avvägningen mellan de skäl — icke minst processekonomiska — som talade för förslaget och de skäl som talade emot, funno statsmakterna år 1954 att behovet av en ändring av föreslagen art ej var så stort att det vägde tyngre än de risker för en olämplig utveckling som voro förbundna med en lagregel av det obestämda innehåll som skulle erfordras för att tillgodose behovet.

Även om det vid den tidigare behandlingen anfördes goda skäl för förslaget och det kanske även kan ifrågasättas om icke en del av argumenten mot

förslaget i någon mån överbetonats, är det tveksamt om det verkligen är motiverat att efter så kort tid taga upp frågan till omprövning. Några nya synpunkter torde knappast komma fram, och erfarenheterna efter 1954 ha ej varit sådana att man på grund av dem kan säga att behovet av vidgad föredragningsmöjlighet skulle ha blivit större än tidigare. Uppfattningen att det icke så sällan förekommit mål vari huvudförhandling varit onödig kvarstår säkerligen, men den betingas nog till stor del av fall, där man efter huvudförhandling konstaterat att förhandlingen icke givit något nytt. Antalet mål, där redan före huvudförhandling kunnat med säkerhet bedömas att sådan skulle vara onödig, kan knappast ha varit så stort att en regel av nu ifrågasatt art kan antagas medföra någon mer väsentlig förändring av proportionen mellan huvudförhandlingsmål och föredragningsmål. Med hänsyn härtill och även till att ett visst fog finnes för de under ärendets tidigare handläggning uttalade farhågorna för en olämplig utveckling till följd av den ifrågasatta regeln, anser sig hovrätten icke ha anledning förorda att ifrågavarande förslag nu ånyo upptages till prövning. Härtill bör dock fogas den anmärkningen att — vilket framhållits i åtskilliga tidigare sammanhang — det finns speciella typer av mål som särskilt väl lämpa sig för skriftligt förfarande eller ett blandat muntligt och skriftligt förfarande, såsom vissa redovisningstvister och vissa patentmål. De äro dock icke så vanliga att beträffande dem särskilda bestämmelser böra intagas i rättegångsbalken.

Även beträffande *brottmålen* ha de förslag som riksdagens revisorer nu tagit upp tidigare varit under diskussion. Mot förslagen anfördes då starka betänkligheter från flera håll. Hovrätten anser att de invändningar som då framfördes äro av den tyngd, att det synes uteslutet att frångå muntlighetsprincipen i sådana fall som nu kommit i fråga. Dessa fall avse ju personer, för vilka underrätten bestämt frihetsstraff eller skyddsåtgärd, och de tilltalade böra under sådana förhållanden ha en ovillkorlig rätt att i hovrätt själva framlägga sin sak.

I hovrättens behandling av detta ärende ha deltagit, förutom presidenten, lagmannen Hagendahl, hovrättsråden Ericsson och Backman samt adjungerade ledamoten Mannerfelt, referent. Stockholm den 31 januari 1958.

HERMAN ZETTERBERG

Arne Wilhelmsson

Göta hovrätt

Sedan riksdagens revisorer i berättelse den 16 december 1957 över av dem verkställd granskning av statsverkets tillstånd, styrelse och förvaltning till behandling upptagit fråga om måls avgörande utan huvudförhandling i hovrätt, har Kungl. Maj:t anbefallt Göta hovrätt att avgiva utlåtande i ärendet.

Med anledning härav får hovrätten anföras, att hovrätten i denna fråga vidhåller de synpunkter, som kommit till uttryck i hovrättens yttrande den 20 oktober 1953 över 1951 års rättegångskommittés betänkande med förslag till vissa ändringar i rättegångsbalken m. m. (SOU 1953: 26). Transumt av nämnda yttrande bilägges. (Bilaga.)

Hovrätten vill tillägga, att en ökning av möjligheterna att i hovrätt avgöra mål på handlingarna icke — såsom revisorerna synas antaga — torde få nämnvärd betydelse, när det gäller att motverka uppkomsten av målbalsans. Även om, efter en sådan reform, ett större antal mål skulle kunna

avgöras än för närvarande, vilket är långt ifrån säkert, är det icke osannolikt att denna vinst skulle uppvägas av att måltillströmningen skulle öka genom att den enskildes kostnader för fullföljd bleve mindre. Det enda verkligt effektiva medlet att — utan radikal försämring av själva förfarandet — förhindra målbalkens är en förstärkning av domarpersonalen. Genom en dylik förstärkning skulle tiden för målens avgörande kunna nedbringas till samma icke minst för den rättssökande allmänheten.

Vid behandlingen i hovrätten av detta ärende ha deltagit lagmannen Engqvist, hovrättsråden Brodén och Wetterling samt adjungerade ledamöterna Widding och Lindgren (den sistnämnde föredragande). Jönköping den 28 januari 1958.

OLOF ENGQVIST

K. Å. Hessfelt

Bilaga

Yttrande från Göta hovrätt över 1951 års rättegångskommittés betänkande med förslag till vissa ändringar i rättegångsbalken m. m. (SOU 1953: 36)

Måls avgörande utan huvudförhandling i hovrätt

Hovrätten vill understryka nödvändigheten av att man på detta område reformerar med den största försiktighet för att undvika en glidning mot skriftlighet i hovrätt och därmed även i underrätt.

Emellertid kan fastställas två utgångspunkter för varje övervägande i denna sak. För det första är den kanske allvarligaste nackdelen med rättegångsreformen, att till följd av muntligheten i hovrätt processkostnaderna där väsentligt fördyrats. För det andra avgöras för närvarande i hovrätt åtskilliga mål vid huvudförhandling, vilka med samma säkerhet för ett riktigt bedömande kunde avgöras i skriftlig process.

Mot bakgrunden härav framstår det som ett oavvisligt krav, att man vid den nu pågående översynen av rättegångsbalken söker finna en regel, enligt vilken mer eller mindre approximativt de mål utsöndras, som lämpligen kunna avgöras på handlingarna. Det synes emellertid vara förenat med oöverstigliga svårigheter att giva ett entydigt kriterium på just de mål, som lämpa sig för sådan handläggning. Det av kommittén föreslagna stadgandet, att dispositiva mål på båda parternas begäran må avgöras utan huvudförhandling, om hovrätten finner uppenbart, att sådan ej erfordras, synes vara en godtagbar lösning av de antydda praktiska svårigheterna. Hovrätten tillstyrker därför införandet av en lagregel med detta innehåll. Skäl föreligga även att höja den i 50 kap. 21 § andra stycket rättegångsbalken angivna värdegränsen till 1 500 kronor.

Hovrätten delar kommitténs uppfattning, att någon utvidgning av möjligheterna att avgöra brottmål på handlingarna ej bör ske.

Vid behandlingen i hovrätten av detta ärende hava deltagit lagmannen Engqvist, hovrättsråden Brodén och Wetterling samt adjungerade ledamöterna Blomdahl och Gustafsson (den sistnämnde föredragande). Jönköping den 20 oktober 1953.

Hovrätten över Skåne och Blekinge

Genom nådig remiss den 20 december 1957 har hovrätten över Skåne och Blekinge anmodats avgiva utlåtande över en av riksdagens revisorer i berättelse till 1958 års riksdag väckt fråga rörande måls avgörande i hovrätt utan huvudförhandling i vissa angivna fall. Till åtlydnad härav får hovrätten i underdånighet anföra.

Revisorerna ha *beträffande tvistemålen* återupptagit 1951 års rättegångskommittés förslag att dispositiva tvistemål skulle få avgöras utan huvudförhandling, om båda parterna begärt det och hovrätten funne uppensbart, att huvudförhandling ej erfordrades.

I yttrande den 24 oktober 1953 tillstyrkte hovrätten kommitténs förslag härutinnan. Hovrätten anförde därvid bland annat, att de betänkligheter som kunde hysas mot den föreslagna regeln gällde det sätt, varpå regeln kunde komma att tillämpas, och hovrätten gav uttryck för den uppfattningen att, om än parterna av olika skäl kunde tänkas föredraga ett skriftligt förfarande även då med hänsyn till rättssäkerheten huvudförhandling vore påkallad, skulle hovrätternas prövning av formen för förfarandet utgöra en tillräckligt stark garanti mot missbruk av regeln, för att man, ställd inför kravet på ett förbilligande av hovrättsproceduren, skulle våga godtaga regeln.

Det gäller emellertid en avvägning mellan å ena sidan de ekonomiska fördelarna för parter och det allmänna av ett utvidgat skriftligt förfarande samt å andra sidan riskerna för en för rättssäkerheten olycklig utveckling av ett dylikt förfarande. Det kan ej förnekas, att sådana risker finnas, främst på grund av det otillräckliga material handlingarna utgöra för hovrätternas ställningstagande till frågan om behovet av huvudförhandling. Bedömas riskerna vara betydande, bör den ifrågasatta lagregeln icke införas, oaktat i det särskilda fallet den otillfredsställande prövningen av målet i hovrätten måste sägas vara en följd av parternas egna dispositioner.

För egen del anser hovrätten alltjämt, att riskerna för missbruk av regeln icke äro större än att man skulle kunna pröva denna utväg för nedbringande av hovrättskostnaderna. Skulle — efter införande av lagregeln — tendenser visa sig till en olämplig utveckling, bör frågan tagas upp till omprövning.

Därest en så allmänt hållen regel icke anses böra införas, bör ånyo undersökas, huruvida icke huvudförhandling kan undvaras under närmare angivna omständigheter.

Hovrätten finner en sådan undersökning angelägen när det gäller mål, däri de faktiska omständigheterna äro klara och fullföljden endast avser fråga om skäligheten av ett yrkat belopp. Spörsmålet om dylika måls avgörande utan huvudförhandling väcktes ursprungligen av advokatsamfundets styrelse. Rättegångskommittén uttalade i sin promemoria den 6 mars 1952 (s. 24), att det ifrågasatts om icke i dessa fall ett avgörande på handlingarna kunde ske med stöd av det nuvarande stadgandet för mål »vari fråga är om allenast rättstillämpningen», att så också i något fall torde ha skett i praxis men att en dylik tolkning knappast kunde godtagas, enär återopade faktiska omständigheters ostridighet icke uteslöte att rättens skälighetsprövning, grundad på dessa omständigheter och rättens allmänna kunskaper, vore att anse som bevisprövning. Gentemot förslaget om ett utvidgande av skriftligt förfarande i hovrätt till dessa fall yttrade kommittén i promemorian bland annat, att alla de begrepp man härvid rörde sig med — rättstillämpning, ostridiga faktiska omständigheter, skälighetsprövning — torde vara så oklara och gränserna så flytande, att betydande tolkningssvårighe-

ter skulle uppkomma om de skulle läggas till grund för undantagsbestämmelser om ett skriftligt förfarande i hovrätt. Vid underhandsremissen av promemorian tillstyrktes likväl från många håll, bland annat av denna hovrätt, införandet av en lagregel av nu antytt innehåll, men kommittén anförde i sitt år 1953 avgivna betänkande endast, att förslaget härom syntes väsentligen förfalla, om det av kommittén framförda förslaget beträffande de dispositiva tvistemålen genomfördes.

Ett avvisande av den mera allmänt hållna regeln för dispositiva tvistemål aktualiserar en regel för mål som angår uteslutande en skälighetsprövning. Behovet av ett övervägande av en sådan regel markeras ytterligare av att man på en del håll alltjämt finner sig oförhindrad att med stöd av undantagsregeln för mål som allenast röra rättstillämpningen avgöra mål, som uteslutande gälla en skälighetsprövning, utan huvudförhandling. Så är fallet vid en av denna hovrätts avdelningar. Man anser där, att rättens skälighetsprövning, grundad på ostridiga faktiska omständigheter, icke innefattar något moment av bevisprövning, och finner därför, med stöd av lagrådets uttalanden i samband med dess förslag om införande av undantagsregeln för mål som allenast avse rättstillämpning, att även dessa mål allenast gälla rättstillämpning och förty kunna — om jämväl övriga förutsättningar äro för handen — avgöras utan huvudförhandling.

Rättegångskommittén hade uppenbarligen rätt, när kommittén konstaterade att begreppen rättstillämpning, ostridiga faktiska omständigheter och skälighetsprövning äro oklara och kunna föranleda tolkningssvårigheter. Tolkningssvårigheterna torde emellertid ej bliva svårare att bemästra, om den nuvarande undantagsregeln omformuleras så att den avser såväl mål som allenast angå rättstillämpningen som mål som avse allenast en skälighetsprövning, baserad på ostridiga faktiska omständigheter.

Hovrätten föreslår att en sådan omformulering genomföres, därest den av statsrevisorerna föreslagna regeln ej kommer till stånd. I sin utvidgade del kommer undantagsregeln uppenbarligen endast att gälla dispositiva frågor och regeln torde få praktisk betydelse.

Om icke heller den nu föreslagna omformuleringen av undantagsregeln för mål som allenast rör rättstillämpning finnes böra ske, torde i vart fall — till undvikande av olikartad praxis i fråga om måls avgörande utan huvudförhandling — ett auktoritativt uttalande böra göras angående innebörden av begreppet rättstillämpning.

För brottmålets del föreslå statsrevisorerna att man inför möjlighet att — liksom gäller för tvistemål — avgöra mål utan huvudförhandling dels då vadetalan synes uppenbart ogrundad och dels då fråga endast är om rättstillämpning. De ifrågasätta också beträffande brottmålen införande av en regel motsvarande den de föreslagit för de dispositiva tvistemålen.

Brottmål som allenast avse rättstillämpning torde ej kunna tänkas förekomma, då hovrätt alltid vid fullföljd talan i huvudsaken har att pröva straffmätningen.

Att för brottmålets del införa en allmänt hållen regel om möjlighet till skriftligt förfarande, då parterna begära målets avgörande utan huvudförhandling och hovrätten — på handlingarna — finner uppenbart att huvudförhandling ej erfordras, bör enligt hovrättens mening ej ifrågakomma.

Återstå då de fall i vilka vadetalan synes uppenbart ogrundad. Det är obestridligt, att fullföljd talan mot dom å frihetsstraff stundom kan vara så utsiktslös, att huvudförhandling ej tjänar något ändamål. Så är exempelvis fallet, då till stöd för ändringssökandet anföras skäl som ej kan leda till befrielse från eller ändring i ett efter fast praxis utmätt normalstraff (vilket förekommer vid lydnadsbrott respektive arbetsvägran av Jehovas vittnen).

Så kan också vara fallet i det av statsrevisorerna nämnda exemplet att återfallsförbrytare begär villkorlig dom utan att — ens efter anmodan — kunna antyda bärande skäl för en sådan. Om sådana och liknande fall kunna klart avgränsas i en undantagsregel om måls avgörande utan huvudförhandling, anser hovrätten, att en sådan undantagsregel bör införas för prövning av tilltalads talan mot dom å kortare frihetsstraff. I vidare mån synes ett bedömande av straffmätning ej böra ske å handlingarna. En allmänt hållen undantagsregel är ej tillräddig. Hovrätten tillstyrker alltså en undersökning av möjligheterna att klart avgränsa de fall som kunna tänkas ifrågakomma.

I detta ärendes behandling ha deltagit presidenten Wieslander, hovrättsråden Moberg, Persson (referent) och Nordholm samt adjungerade ledamoten Lindelöw. Malmö den 20 januari 1958.

IVAR WIESLANDER

Torsten Jacobsson

Hovrätten för Västra Sverige

Genom remiss den 20 december 1957 har Eders Kungl. Maj:t anbefallt hovrätten för Västra Sverige att avgiva utlåtande över vissa av riksdagens revisorer i deras berättelse till 1958 års riksdag gjorda uttalanden om måls avgörande utan huvudförhandling i hovrätt. Med anledning härav får hovrätten i underdånighet anföra följande.

Den fördyring som genom den nya rättegångsordningen inträtt för hovrättsprocessens del måste ses mot bakgrunden av det förhållandet att rättegången i hovrätt tidigare var även i jämförelse med den dåtida underrättsprocessen utomordentligt billig. Att numera någon enskild på grund av höga processkostnader anser sig böra avstå från att vända sig till domstol med ett verkligen befogat rättsanspråk av någon betydelse för honom torde med hänsyn till befintliga möjligheter att erhålla billig rättshjälp knappast behöva förekomma. Antagandet att så likväl skulle vara fallet kan för hovrättsprocessens del motsägas av det av revisorerna omnämnda förhållandet att tillströmningen av mål till hovrätterna ökat. I detta sammanhang anser sig hovrätten böra betona, att hovrätten icke kan dela revisorernas uppfattning att en ökad måltillströmning skulle i och för sig utgöra anledning till omprövning av gällande bestämmelser för hovrättsprocessen. Den stegrade målbalansen bör man enligt hovrättens mening i första hand söka komma till rätta med genom att tillföra hovrätterna ökade arbetskrafter.

Beträffande frågan om införande för de dispositiva tvistemålens del av en bestämmelse enligt vilken dylika mål skulle få avgöras utan huvudförhandling, om båda parterna begärt det och hovrätten funne uppenbart att huvudförhandling ej erfordrades, har hovrätten i remissyttrande den 20 oktober 1953 över ett av 1951 års rättegångskommitté i avgivet betänkande (SOU 1953: 26) framlagt förslag till ett stadgande av nämnda innehåll anført:

»Varje reform i syfte att nedbringa den enskildes processkostnader innebär i och för sig ett avsevärt steg i riktning mot ökad rättssäkerhet. Den vinst, som ernås genom en dylik reform, kan dock stundom medföra att till den enskildes förfogande kommer att ställas ett domstolväsende, som i andra hänseenden är mindre effektivt. Detta har särskild aktualitet, när det gäller att införa ytterligare undantag från regeln att i princip alla värdjade mål skola bliva föremål för muntlig handläggning.

Ett lagfästade av kommitténs förslag att dispositiva tvistemål skola kunna avgöras utan huvudförhandling i hovrätt, om parterna begära detta och hovrätten finner uppenbart att huvudförhandling icke erfordras, skulle obestridligen leda till att en del onödiga huvudförhandlingar bleve slojade. Förslaget måste emellertid anses förbundet med uppenbara risker för en avgjort försämrad överrättsprocess. Vad reservanten Brodin härutinnan anfört anser hovrätten sålunda i högsta grad förtjänt av beaktande.

Hovrätten har rik erfarenhet av att vadekärandena — ibland även sådana som företrädas av advokat — förklara sig icke önska huvudförhandling, oaktat förnyad bevisupptagning med hänsyn till innehållet i den så kallade tilltrosparagrafen framstår som uppenbart nödvändig för att ändring i underrättsdomen över huvud skall vara tänkbar. Liknande felbedömningar förekomma ännu oftare då vadekärandena i huvudförhandlingsmål ha att taga ställning till om de skola påkalla förhör i hovrätten med vittnen, som blivit hörda i underrätten. Hovrätten har med hänsyn till vad nu sagts all anledning räkna med att en vadekärandes samtycke till skriftlig hovrättsprocess icke utgör någon säker garanti för att en dylik processform är lämplig i det ifrågakvarande målet. Det kan visserligen förfäktas att en part själv bör stå risken för sina misstag i en civilprocess. Denna synpunkt torde emellertid i förevarande sammanhang ha särskilt ringa bärkraft.

Vadesvarandens samtycke till ett skriftligt förfarande torde — som reservanten påpekat — regelmässigt icke vara någon garanti för att ett dylikt förfarande ej är olämpligt.

Som en garanti för att den skriftliga processformen icke bleve missbrukad skulle enligt kommitténs mening i sista hand hovrätterna stå. Faran för att hovrätterna, därest förslaget genomfördes, efter hand i alltför stor omfattning skulle visa sig benägna att i enlighet med parternas önskningsningar avgöra mål på handlingarna bör emellertid icke underskattas. Hovrätternas möjlighet att på förhand kunna bedöma om huvudförhandling är erforderlig torde vara ganska begränsad. Full visshet om att huvudförhandling ej är av betydelse kan sällan nås. Hovrätternas ställningstagande torde därför regelmässigt få karaktären av ett sannolikhetsöverbäggande. Det är med hänsyn härtill ej verklighetsfrämmande att förmoda att hovrätterna, om förslaget genomfördes, i många fall, exempelvis av ren omtanke om vadekärandens ekonomi, skulle medge skriftligt förfarande i mål, däri hovrätterna med hänsyn till bevisläget bedömde att vadekäranden hade ringa utsikt att vinna. Skulle hovrätterna på detta sätt i större utsträckning följa parternas önskningsningar om skriftligt förfarande, komme den föreslagna reformen med hänsyn till innehållet i tilltrosparagrafen med säkerhet att leda till ett stort antal meningslösa överrättsprocesser. Den enskilde skulle med en sådan utveckling ha föga glädje av de minskade processkostnaderna.

Det är vidare troligt att en ökad användning av skriftlig hovrättsprocess efter parternas åsämjande i längden skulle leda till en uppmjukning av tilltrosparagrafen på sätt framskyntat i betänkandet å s. 73. En dylik utveckling — som efter hand även kunde komma att beröra huvudförhandlingsmålen — vore ytterst olycklig. Att hovrätterna i tvistemål skulle, annat än i exceptionella undantagsfall, få ompröva underrätternas värdering av den muntliga bevisningen utan att ånyo upptaga densamma skulle innebära ett kullkastande av en av rättegångsbalkens grundprinciper. Såsom muntlig bevisning bör för övrigt i princip räknas alla slags partsuttalanden i samband med en huvudförhandling, ehuru tilltrosparagrafen endast reglerar uttalanden under sanningsförsäkran.

Med vad nu anförts vill hovrätten särskilt understryka att kommitténs ifrågavarande förslag innebär att avgörandet av ytterst vanskliga och grannliga avvagningsfrågor skulle läggas i hovrätternas händer. För att hovrätterna skola ha utsikt att lyckas med en sådan uppgift måste det dock i vart fall krävas att muntlighetsprincipen vunnit betydligt mera stadga inom vårt processväsende, än den för närvarande har.

Hovrätten vill slutligen påpeka att antalet mål, i vilka det nu berörda förslaget verkligen skulle kunna vara till egentlig nytta på sätt kommittén åsyftat, icke bör överskattas.»

Vad hovrätten sålunda förut anfört anser hovrätten alltjämt äga giltighet. Den tid som förflutit sedan hovrätten avgav det nu återgivna yttrandet kan enligt hovrättens mening icke anses ha i något avseende minskat de däri framhållna riskerna för en alltför mycket utvidgad skriftlighet och därmed också för en icke önskvärd uppmjukning av tilltrosparagrafen, vilken utgör en hörnsten i den gällande rättegångsordningen. Faran för att en utveckling i riktning mot ökad skriftlighet i hovrätt även sprider sig till underrättsprocessen bör icke heller underskattas. Erfarenheterna från den äldre rättegångsbalkens tid tala härvidlag sitt tydliga språk. Beträffande särskilt hovrätternas möjligheter att på förhand bedöma ett måls lämplighet för avgörande på handlingarna skall det icke bestridas att vissa slags mål på grund av sin art i och för sig ägna sig för ett skriftligt förfarande. Sådana mål äro emellertid icke ofta förekommande, och att med särskild tanke på dem utvidga möjligheterna för skriftligt förfarande genom en regel av så generell innehåll som den nu ifrågasatta bör med hänsyn till de olägenheter i övrigt som äro att befara av en utökad skriftlighet ej komma i fråga. Vad angår de vädjade mål i vilka bevisupptagning ej är avsedd att förekomma vill hovrätten framhålla att ej heller dessa kunna utan vidare bedömas såsom lämpade för avgörande på handlingarna, eftersom enligt hovrättens erfarenhet de mål torde vara ganska sällsynta där ej ett vid huvudförhandling hållet fritt partsförhör tillför utredningen värdefullt material.

För brottmålen del ha revisorerna ifrågasatt införandet av bestämmelser enligt vilka sådana mål skulle kunna avgöras utan huvudförhandling då vadetalan syntes uppenbart ogrundad eller fråga vore endast om rättstillämpningen, såvida målen icke anginge svårare straff. Hovrätten kan icke förorda införandet av en regel av sådant innehåll. Det är visserligen riktigt att talan ofta nog fullföljes till hovrätt endast för uppnående av anstånd med straffverkställigheten. Ur allmän rättssäkerhetssynpunkt måste det emellertid te sig otillfredsställande att en person skulle kunna ådömas ett än så kortvarigt frihetsstraff utan att ha fått tillfälle att personligen inför en överrätt framlägga sin sak, en uppfattning som vinner i styrka i den mån hovrätterna i allt större omfattning kommit att fungera som sista instans för det stora flertalet mål. Ur denna synpunkt kan enligt hovrättens uppfattning en huvudförhandling i hovrätt aldrig betecknas som ändamålslös. Beträffande de av revisorerna särskilt nämnda mål där fråga är närmast om brottsrubriceringen eller om tillämpning av reglerna om sammanläggning av straff är att märka att i dessa mål regelmässigt också förekommer en straffmättningsfråga samt att just för bestämmandet av påföljden för ett brott den tilltalades personliga närvaro inför domstolen är betydelsefull. Ett brottsligt förfarande av den beskaffenhet att brottsrubriceringen är tveksam torde för övrigt sällan kunna anses tillfredsställande utrett utan att hovrätten hört den tilltalade personligen. En inskränkning av muntligheten i nu avsedda mål, liksom även i mål som

avse straffmätning för rattfylleri, skulle med all sannolikhet medföra att hovrätterna i de fall där huvudförhandling ansåges kunna underlätas bleve obenägna att enbart på skriftlig utredning göra ändring i underrätternas avgöranden, en även med hänsyn till domstolens officialutredningsplikt betänklig utveckling, som med nu gällande bestämmelser redan är skönjbar för bötesbrottens del och som torde vara förbunden med i stort sett varje inskränkning i muntlighetsprincipen i hovrätt. När det gäller mål som avse villkorlig dom för eller annan ändring av påföljden för en återfallsbrottsling har hovrätten åtskilliga gånger erfarit hurusom den tilltalades sätt att personligen framställa sin belägenhet kunnat påverka domstolen att göra en ändring som vid en föredragning på handlingarna aldrig skulle ha på allvar ifrågasatts. Den tilltalades egen framställning kan i dylika fall åt de av honom åberopade synpunkterna ge en tyngd, som aldrig kan ersättas av argumenteringen i en oftast av honom själv ej författad inlaga.

I anslutning till vad ovan yttrats rörande den ifrågasatta möjligheten att avgöra brottmål på handlingarna då vadetalan synes uppenbart ogrundad finner hovrätten anledning framhålla att en bestämmelse av sådant innehåll, därest den skulle komma till stånd, i varje fall ej bör inskränkas till att avse endast enskild parts vadetalan. Det förekommer nämligen icke sällan att även olika åklagare på ganska svagt grundade skäl draga mål, där huvudförhandling måste allvarligt övervägas, under hovrättens prövning. I den mån det rör sig om mål angående bagatellförseelser eller där endast ett ringa bötesstraff kan ifrågakomma, mål utan prejudicerande betydelse och där utgången i underrätten varit beroende av bevisvärdering, synes det hovrätten som om åklagaren överhuvudtaget borde nöja sig med underrättens prövning. Om sådana mål föras vidare utgör detta en onödig belastning för åklagaren och hovrätten, varjämte onödiga kostnader uppkomma för så väl den enskilda parten som statsverket.

Revisorerna ha slutligen antytt möjligheten att för brottmålen del införa en regel motsvarande den som ovan diskuterats för tvistemålen. Hovrätten kan icke tillstyrka ett sådant förslag och anser att de synpunkter hovrätten ovan anfört i fråga om tvistemålen i huvudsak göra sig gällande även beträffande brottmålen.

Hovrätten kan alltså icke förorda någon utvidgning av nu gällande undantag från huvudregeln att vädjade mål skola avgöras efter huvudförhandling.

I handläggningen av detta remissärende inom hovrätten ha deltagit lagmannen Holm, hovrättsråden Bonge och Arnold (referent) samt adjungerade ledamoten Leire. Göteborg den 18 januari 1958.

EINAR HOLM

Greta Weibull

Hovrätten för Nedre Norrland

Hovrätten för Nedre Norrland får härmed avge infortrat utlåtande över riksdagens revisorers den 16 december 1957 avgivna berättelse, såvitt rör *fråga om måls avgörande utan huvudförhandling i hovrätt*.

Möjligheterna för måls avgörande på handlingarna i hovrätt äro i enlighet med den nya rättegångsordningens grundläggande principer starkt begränsade. De undantag från huvudregeln att mål skola avgöras efter huvudförhandling, som medges i 50 kap. 21 § och 51 kap. 21 § rättegångsbalken, be-

tingas av att lagstiftaren beträffande vissa mål ansett sådana undantag kunna ske utan avkall på rättssäkerhetskravet samt i fråga om mindre viktiga mål funnit muntligheten böra begränsas av processekonomiska skäl. Någon ändring i dessa grundvillkor synas riksdagsrevisorerna icke ifrågasätta. De av dem anvisade möjligheterna till en jämkning av reglerna om hovrättsförfarandet torde icke syfta längre än till att vidga området för skriftlighet, när det är uppenbart att en muntlig förhandling icke skulle kunna tillföra målet något material som icke lika väl framgår av handlingarna.

Hovrätten delar riksdagsrevisorernas uppfattning att hovrätterna numera blivit så förtrogna med den muntliga handläggningsformen och övertygade om värdet därav, att missbruk vid ökade möjligheter till avgörande på handlingarna icke behöver befaras. Då reglerna om rättegångsförfarandet i hovrätt gällt praktiskt taget oförändrade i tio år, kan tiden i och för sig vara mogen att med ledning av givna erfarenheter överväga, hur en uppmjukning av bestämmelserna skulle kunna åvägbringas. Med anledning av riksdagsrevisorernas uttalande, att den ökade tillströmningen av mål till hovrätterna och den genom stegrad målbalans orsakade tidsutdräkten för målens avgörande innebära skäl för ett sådant övervägande, vill hovrätten visserligen erinra, att det är tveksamt huruvida ett ökat skriftligt förfarande beträffande de i allmänhet mycket enkla mål, varom det kan bli fråga, skulle medföra någon mera avsevärd arbetsbesparing för hovrätternas del. Oavsett hur härmed må förhålla sig är det dock, med hänsyn till de kostnader för parterna och statsverket, som äro förenade med muntlig förhandling, av vikt att rättegångsförfarandet icke göres mera omständligt eller tidsödande än som betingas av rättssäkerhetens krav.

Riksdagsrevisorerna ha nu upptagit 1951 års rättegångskommittés förslag, att dispositiva tvistemål skola avgöras utan huvudförhandling, om båda parterna begärt det och hovrätten finner uppenbart att huvudförhandling ej erfordras. Detta förslag förklarade sig hovrätten i ett den 16 oktober 1953 avgivet utlåtande biträda, samtidigt som hovrätten framhöll, att en sådan regel givetvis måste tillämpas med omdöme och försiktighet. Hovrätten, vars uppfattning härutinnan är oförändrad, utgår från att en dylik regel i praktiken skulle tillämpas så att om någon hovrättsledamot icke finner huvudförhandling uppenbart obehövlig sådan alltid kommer till stånd. Vidare förutsätter hovrätten att parterna, då de önska målet avgjort på handlingarna, självmant — helst redan i vadeinlagan respektive genmälet — ge sin uppfattning tillkänna; de få givetvis ej utsättas för något slag av påtryckning från hovrättens sida.

Hovrätten är icke främmande för tanken att det kan förtjäna att närmare övervägas, om hovrätt — i det fall att de faktiska omständigheterna äro klara och fullföljden endast avser fråga om skäligheten av yrkat belopp, t. ex. storleken av underhållsbidrag eller av skadestånd, samt det med bestämdhet kan antagas att huvudförhandlingen icke kommer att tillföra rättegången material av beskaffenhet att inverka på avgörandet — kunde ges generellt bemyndigande att efter parternas hörande besluta målets avgörande på handlingarna. Mål av detta slag torde vara de vanligaste dispositiva tvistemål, som komma under hovrätternas behandling, och hovrätterna kunna följaktligen antagas ha stor vana vid bedömandet av om handlingarna i dylika mål innehålla tillräcklig utredning. En sådan regel kan emellertid möta betänkligheter ur ett par synpunkter. Ett partsombud kan i vissa fall ha svårt att konkret ange, varför han vill höra sin huvudman eller dennes motpart vid huvudförhandling, då han visserligen tror att partens person-

liga hörande skulle kunna påverka rättens avgörande men ej väntar sig någon ny uppgift från dennes sida. Förutsättningen för ett dylikt bemyndigande för hovrätt måste därför vara, att regeln får en så restriktiv tillämpning, att begärd huvudförhandling i allmänhet ej vägras, även om den som anholder därom ej förmår att ge en helt övertygande motivering härför. Hur rättegångskostnadsfrågan skall bedömas, om det sedan vid huvudförhandling visar sig att partens inställelse var onödig, torde också böra lösas i sammanhanget. Så mycket är nämligen klart, att om vinnande part i dylikt fall fränkännes ersättning för sin inställelse eller t. o. m. förpliktas gottgöra motpart kostnad härför, detta skulle innebära en stark hämsko på part som överväger att begära huvudförhandling.

Även beträffande brottmål som rör frihetsstraff är det tänkbart, att i linje med vad riksdagsrevisorerna föreslagit möjligheten till skriftlighet i förfarandet utan våda för rättssäkerheten skulle kunna vidgas. I dessa mål tillkommer emellertid ett moment, som måste tillmätas särskilt beaktande vid sidan av kravet på processens säkerhet, snabbhet och billighet, nämligen den tilltalades önskan att personligen få medverka i rättegången. Även om partens personliga närvaro i och för sig knappast kan ha någon betydelse för utgången, måste ett sådant önskemål ofta anses berättigat. Området för ett ökat skriftligt förfarande när det gäller frihetsstraff torde därför vara tämligen begränsat. Det bör emellertid ej utesluta att jämväl förevarande spörsmål ånyo prövas vid den pågående översynen av rättegångsbalken. Fall kunna nämligen förekomma då i brottmål, liksom i tvistemål, vadetalan måste anses uppenbart ogrundad. Så kan vara förhållandet exempelvis då — såsom i vissa rattfyllerimål — syftet icke är annat än att få uppskov med straffverkställighet eller då — såsom beträffande Jehovas vittnen — överklagandet endast utgör ett led i vissa religiösa eller ideologiska strävanden. Den tilltalades önskemål om huvudförhandling torde under dylika omständigheter icke förtjäna beaktande. Svårighet möter emellertid att avgöra huruvida läget med säkerhet är det här angivna. Någon nämnvärd inverkan på hovrätternas och åklagarnas arbetsbörda skulle kanske därför en uppmjukning av reglerna om förfarandet härvidlag knappast få. Ännu mindre betydelse torde det ha att från huvudförhandling undanta sådana brottmål, där frågan endast rör rättstillämpningen. Ehuru det väl icke kan möta något allvarligt hinder för att dylika mål regelmässigt prövas på handlingarna, synes båda parternas medgivande härtill böra fordras.

I behandlingen av detta ärende ha, förutom presidenten, deltagit lagmannen von Schultz, hovrättsråden Asplund och Malmer, assessorerna Melin, Grotander, Herlin och Ellmén samt adjungerade ledamöterna Nyman och Duus. Sundsvall den 14 januari 1958.

KNUT ELLIOT

Bertil Crona

Hovrätten för Övre Norrland

Genom remiss den 20 december 1957 har hovrätten för Övre Norrland anbefallts att avgiva utlåtande över den av riksdagens revisorer till 1958 års riksdag avgivna berättelsen, såvitt däri behandlats frågan om måls avgörande utan huvudförhandling i hovrätt. Till åtlydnad härav får hovrätten i underdånighet anföra följande.

Revisorerna ha — efter anmärkande att med den nya rättegångsordningen följt ökade kostnader såväl för det allmänna som för den enskilde — förklarat, att i den mån dessa utgiftsökningar kunde minskas utan att rätts-säkerhetskravet eftersattes, det syntes angeläget att åtgärder vidtoges för kostnadernas nedbringande. Revisorerna ha därvid uttalat, att man främst borde söka komma till rätta med problemet genom att såvitt möjligt förbilliga domstolsprocessen. Av vikt vore självfallet därvidlag bl. a. att under-rättsförfarandet gestaltades så, att det i minsta möjliga omfattning bleve eller ansåges behöfligt att föra målet till högre rätt. I den mån detta icke vore möjligt, borde förutsättningarna för att förenkla hovrättsprocessen, som i särskild grad torde ha blivit dyrare genom den nya rättegångsordningen, i främsta rummet beaktas. Vad tvistemålen beträffade syntes på nytt böra övervägas införande av en regel motsvarande den av 1951 års rättegångskommitté år 1953 föreslagna, nämligen att dispositiva tvistemål skola få avgöras utan huvudförhandling, om båda parterna begärt det och hovrätten finner uppenbart att huvudförhandling ej erfordras. I fråga om brottmålen syntes enligt revisorerna betänkligheter icke behöva möta mot att man införde möjlighet att avgöra målet utan huvudförhandling åtminstone då vadetalan synes uppenbart ogrundad eller fråga är endast om rättstillämpningen. Tillämpningsområdet för en dylik regel torde emellertid enligt revisorerna böra inskränkas till mål som icke angå svårare straff. Huruvida man även beträffande brottmål som nu sagts skulle våga gå längre och införa en regel motsvarande den som revisorerna förordat för tvistemålen vore mera tveksamt. En sådan regel syntes dock förtjäna att övervägas. Det vore enligt revisorerna påkallat, att de berörda spörsmålen på nytt upptoges till övervägande i samband med den pågående översynen av rättegångsbalken och därtill anslutande bestämmelser rörande rättegångsordningen.

Vad först beträffar hovrättsprocessen i tvistemål får hovrätten erinra om, att efter processreformens genomförande spörsmålet om ökad möjlighet att avgöra mål utan huvudförhandling redan tvenne gånger varit föremål för statsmakternas överväganden, nämligen dels i anledning av vad riksdagens revisorer uttalade i sin till 1950 års riksdag avgivna berättelse rörande processreformens ekonomiska verkningar och dels i anledning av rättegångskommitténs år 1953 avgivna betänkande med förslag till vissa ändringar i rättegångsbalken. I proposition nr 200 till 1954 års riksdag har emellertid Kungl. Maj:t — med undantag för en föreslagen höjning av värdegränsen 500 kronor till 1 500 kronor i 50 kap. 21 § andra stycket rättegångsbalken, vilken höjning sedermera kodifierats genom lag den 18 juni 1954 — icke, enligt vad föredragande departementschefens uttalanden giva vid handen, funnit skäl föreligga att föreslå ytterligare möjlighet att avgöra mål utan huvudförhandling.

Rättegångsbalkens huvudprinciper om muntlighet, koncentration och omedelbarhet äro enligt hovrättens mening av sådan central betydelse, att de icke utan synnerliga skäl böra uppluckras. Sedan Kungl. Maj:t senast prövat ifrågavarande spörsmål hava enligt hovrättens åsikt icke inträtt några ändrade förhållanden, vilka skulle kunna motivera den föreslagna regeln. Rätt tillämplig torde för övrigt denna endast komma att bli tillämplig i rena undantagsfall och således utan nämnvärt kostnadsnedbringande effekt.

Vad härefter angår hovrättsprocessen i brottmål finner hovrätten, såsom tidigare i denna fråga framhållits (SOU 1953: 26 s. 78), att det ur rättsvårdens synpunkt är en väsentligt mindre olägenhet att en eller annan person i onödan föranleder huvudförhandling i hovrätt än att det över huvud taget skall kunna förekomma fall, där en person, som anser sig med orätt dömd

till frihetsstraff, skall förvägras att muntligen framlägga sin sak i hovrätt, därför att domstolen av handlingarna i målet bedömer, att hans vadetalan är uppenbarligen ogrundad.

På grund av det anförda finner hovrätten — som tillika erinrar om att hovrätterna efter införandet av den nya rättegångsordningen i realiteten blivit sista dömande instans i övervägande antalet mål och att det med hänsyn härtill är ett väsentligt rättsvårdsintresse att hovrättsprocessen icke försämrats — anledning ej förekomma att de av revisorerna väckta frågorna på nytt upptagas till övervägande.

Beträffande hovrättsprocessen i tvistemål ha, såsom framgår av bifogat protokollsutdrag (bilaga), två av hovrättens i ärendet deltagande ledamöter uttalat skiljaktig mening. Umeå den 13 januari 1958.

MAURITZ WIJNBLOTH

Margit Kolfeldt

Bilaga

Protokoll, hållet vid sammanträde den 13 januari 1958 i Umeå

Rättens ledamöter: Presidenten Wijnbladh, lagmannen Fallenius, hovrättsrådet Rydstedt samt assessorerna Andersson och Lid.

Protokollförare: kansliskrivaren Margit Kolfeldt.

Hovrättsrådet Rydstedt föredrar Kungl. Maj:ts remiss den 20 december 1957 av riksdagens revisorers till 1958 års riksdag avgivna berättelse, såvitt däri behandlats frågan om måls avgörande utan huvudförhandling i hovrätt; och beslutas underdånigt utlåtande.

Beträffande hovrättsprocessen i tvistemål äro hovrättsrådet Rydstedt och assessorn Andersson skiljaktiga och anföra: »Väl torde den av revisorerna för tvistemålen förordade regeln, rätt tillämpad, kunna komma till användning endast i tämligen begränsad omfattning. Emellertid är det icke sällsynt, att hovrätten med hänsyn till nu gällande bestämmelser haft att hålla huvudförhandling, som på förhand bedömts meningslös och som icke heller tillfört målet utredning av någon vikt. Bland de mål, beträffande vilka den föreslagna regeln skulle få särskild betydelse, må nämnas de som avse bestämmande av beloppet av underhållsbidrag. Sådana mål äro tämligen ofta förekommande och i åtskilliga av dessa är huvudförhandling onödig. Då den av revisorerna förordade regeln således enligt vår mening skulle kunna — utan att rättssäkerhetskravet eftersättes — medföra en förenkling av hovrättsprocessen och få viss kostnadsnedbringande effekt, vilja vi icke motsätta oss att frågan upptages till förnyat övervägande.»

Statskontoret

Genom remiss den 20 december 1957 har statskontoret anbefallts avgiva utlåtande över vad i riksdagens senast församlade revisorers berättelse yttrats om måls avgörande utan huvudförhandling i hovrätt. I anledning härav får ämbetsverket anföra följande.

Med den nya rättegångsordningen ha, såsom revisorerna framhållit, följt ökade processkostnader. I vissa avseenden torde dessa ha blivit väsentligt högre än vad som förutsattes vid rättegångsbalkens antagande. Statskonto-

ret finner det därför i hög grad angeläget, att sådana förenklingar och förbättringar i processordningen vidtagas, att såväl statsverkets utgifter för rättegångsväsendet som kostnaderna för de rättssökande i möjligaste mån — utan eftersättande av rättssäkerhetens krav — begränsas.

Statskontoret får i anslutning härtill erinra om sitt den 8 oktober 1953 avgivna utlåtande över 1951 års rättegångskommittés betänkande med förslag till vissa ändringar i rättegångsbalken m. m. (SOU 1953: 26). Ämbetsverket anförde därvid bl. a., att vissa skäl talade för att något utvidga området för måls avgörande utan huvudförhandling i hovrätt utöver vad kommittén föreslagit. Statskontoret ville i detta hänseende peka på de möjligheter riksåklagarämbetet anvisat i fråga om mål, som avsågo endast straffmätning eller dylikt, därest åklagare och försvarare voro därom ense. I dessa mål kunde huvudförhandlingen knappast sägas ha någon uppgift att fylla. Det kunde även ifrågasättas, om det ej för brottmålen borde införas en motsvarighet till bestämmelsen beträffande tvistemål, att dessa fingo avgöras utan huvudförhandling, om hovrätten funne uppenbart, att vadedtalan vore ogrundad. Såsom kommittén själv framhållit, vore det en allmän erfarenhet, att det just i brottmål, vari ett kort ovillkorligt frihetsstraff ådömts, vore icke ovanligt, att ett överklagande skedde endast för att fördröja domens verkställande. Vad statskontoret sålunda uttalat torde alltjämt äga aktualitet.

Vid handläggningen av detta ärende har närvarit statskommissarien Jerdenius. Stockholm den 8 januari 1958.

IVAR LÖFQVIST

Rolf Rudhe

Föredragande

Sven Rydén

1951 års rättegångskommitté

Sedan riksdagens revisorer i berättelse den 16 december 1957 över av dem verkställd granskning av statsverkets tillstånd, styrelse och förvaltning till behandling upptagit fråga om måls avgörande utan huvudförhandling i hovrätt, har Kungl. Maj:t anbefallt 1951 års rättegångskommitté att avgiva utlåtande i ärendet.

Med anledning härav får kommittén anföra, att kommittén i alla delar vidhåller de synpunkter och förslag, vilka kommit till uttryck i kommitténs betänkande den 10 augusti 1953 (SOU 1953: 26).

I behandlingen inom kommittén av detta ärende ha deltagit undertecknad Laurin samt advokaten Wilhelm Brodin, stadsfiskalen Rob. Clémentz, häradshövdingen G. A. Eriksson, advokaten Eric Hanse och borgmästaren Sven Lutteman.

Advokaten Brodin är skiljaktig och har förklarat, att han vidhåller vad han anfört i reservation till ovannämnda betänkande. Jönköping den 15 januari 1958.

JOËL LAURIN

Rune Lindgren

Sveriges advokatsamfund

Sedan Herr Statsrådet genom remiss den 20 december 1957 berett Sveriges advokatsamfund tillfälle att avgiva utlåtande i anledning av vad riksdagens revisorer i sin den 16 december 1957 dagtecknade berättelse anfört rörande måls avgörande utan huvudförhandling i hovrätt, får advokatsamfundets styrelse härmed anföra följande.

Vad först angår tvistemålen bör enligt revisorernas mening på nytt övervägas att införa den av 1951 års rättegångskommitté i betänkandet SOU 1953: 26 föreslagna regeln att dispositiva tvistemål skall få avgöras utan huvudförhandling, om båda parterna begärt det och hovrätten finner uppenbart att huvudförhandling ej erfordras. Redan i yttrande till rättegångskommittén hade styrelsen avstyrkt en sådan regel (se TSA 1953 s. 340—344). Kommitténs förslag i denna del var icke heller enhälligt. En av ledamöterna reserverade sig under hänvisning till risken för att ett dylikt stadgande kunde leda till en mera allmän eller i vart fall alltför stor återgång till skriftlig procedur. I yttrande över rättegångskommitténs betänkande avslöt sig styrelsen till reservantens uppfattning och avstyrkte förslaget under uttalande att den föreslagna ändringen enligt styrelsens bestämda mening icke kunde genomföras utan allvarlig risk för att muntlighetsprincipens upprätthållande äventyrades. Kungl. Maj:ts proposition till 1954 års riksdag (nr 200) upptog icke heller det ifrågavarande ändringsförslaget; departementschefen ansåg nämligen att man icke borde bortse från risken att hovrätten komme att tillmötesgå parternas önskan om avgörande på handlingarna i fall, då huvudförhandling i själva verket varit behövlig.

Styrelsen finner icke anledning att frångå den ståndpunkt som styrelsen sålunda tidigare intagit. Vad revisorerna anfört innefattar icke några övertygande skäl för att den ifrågasatta ändringen skulle kunna genomföras utan risk för muntlighetsprincipens upprätthållande. Erfarenheterna från den gamla rättegångsordningens tid visar hur lätt skriftligheten smyger sig in och breder ut sig, om icke lagstiftaren med kraft upprätthåller muntligheten. Styrelsen måste bestämt avråda från det för muntlighetsprincipens upprätthållande äventyrliga experiment som införandet av den föreslagna regeln skulle innebära. De missförhållanden som föreligger är enligt styrelsens uppfattning icke så stora som kritikerna vill göra gällande, och i varje fall har man anledning att avvakta rättegångskommitténs förslag i fråga om den processuella rättshjälpen, innan man överväger att ändra de nu gällande reglerna om huvudförhandling i hovrätt.

Vad härefter angår brottmålen uttalar revisorerna den uppfattningen att hinder icke synes möta mot införande av möjlighet för hovrätt att avgöra sådana mål utan huvudförhandling »åtminstone då vadetalan synes uppenbart ogrundad eller fråga är endast om rättstillämpningen»; av hänsyn till rättssäkerheten anser revisorerna dock att en dylik regel bör inskränkas till mål som icke angår »svårare» straff. Även med en sådan begränsning är den av revisorerna antydda regeln ur rättssäkerhetssynpunkt omöjlig att acceptera. Styrelsen hänvisar till vad som härom anförts i styrelsens yttrande till rättegångskommittén (se TSA 1953 s. 342—343). Att huvudförhandling i brottmål skulle vara obehövlig därför att målet endast avser rättstillämpningen, är enligt styrelsens mening icke något generellt hållbart påstående. Förhållandena växlar från fall till fall, och oftast är det omöjligt för hovrätten att i förväg bedöma i vad mån huvudförhandling är erforderlig eller icke.

Under återopande av det anförda får styrelsen uttala den uppfattningen

att det icke föreligger anledning att nu upptaga de av revisorerna berörda spörsmålen till nytt övervägande.

Styrelsen beklagar att dess yttrande icke kunnat avgivas inom den i remisskrivelsen angivna tiden. Då styrelsen efter remissens mottagande icke kunnat hålla sammanträde förrän den 31 januari—1 februari innevarande år, har det emellertid icke varit möjligt för styrelsen att tidigare avgiva yttrande i ärendet. Stockholm den 31 januari 1958.

GUNNAR LINDH

Holger Wiklund

Föreningen Sveriges häradshövdingar

Genom remiss den 20 december 1957 har Herr Statsrådet berett Föreningen Sveriges häradshövdingar tillfälle att senast den 20 januari 1958 avgiva utlåtande över de av riksdagens revisorer i deras berättelse den 16 december 1957 gjorda uttalandena om måls avgörande utan huvudförhandling i hovrätt.

Med anledning härav får föreningen vördsamt anföra följande.

Under erinran om att 1951 års rättegångskommitté i ett den 10 augusti 1953 avgivet betänkande (SOU 1953:26) föreslagit, att dispositiva tvistemål skulle i hovrätt få avgöras utan huvudförhandling, om båda parterna begärt det och hovrätten finner uppenbart att huvudförhandling ej erfordras, och att detta förslag icke föranlett lagstiftningsåtgärd hava riksdagens revisorer uttalat, att det med hänsyn till angelägenheten av att rättegångskostnaderna nedbringades vore påkallat, att detta spörsmål på nytt upptoges till övervägande i samband med den pågående översynen av rättegångsbalken.

Föreningen har i sitt den 9 oktober 1953 avgivna underdåniga utlåtande över rättegångskommitténs ifrågavarande förslag (årstryck 1953:17) tillstyrkt detsamma och därvid anfört, bland annat, att man torde kunna utgå ifrån att parterna ur egen intressesynpunkt härutinnan komme att träffa det lämpligaste avgörandet samt att, om man därtill lade att hovrätt ytterst hade att avgöra, huruvida huvudförhandling erfordrades, all önskvärd garanti syntes vara given för att icke huvudförhandling komme att uteslutas i icke tillräddlig utsträckning. Föreningen är fortfarande av samma mening och vill alltså tillstyrka lagstiftning av här ifrågavarande innebörd.

Revisorerna hava vidare uttalat, att betänkligheter icke syntes böra möta mot att man för brottmålsens del införde möjlighet att i hovrätt avgöra mål utan huvudförhandling åtminstone då vadetalan syntes uppenbart ogrundad eller då fråga vore endast om rättstillämpningen. Föreningen har intet att erinra mot att även detta spörsmål upptages till övervägande. Stockholm den 17 januari 1958.

GUNNAR CARLESJÖ

Föreningen Sveriges stadsdomare

Genom remiss den 20 december 1957 har Föreningen Sveriges stadsdomare beretts tillfälle att avgiva yttrande över Riksdagens revisorers den 16 december 1957 avgivna berättelse, i vad den berör frågan om måls avgörande utan huvudförhandling i hovrätt. Med anledning härav får arbets-

utskottet inom föreningens styrelse å föreningens vägnar värdsamt anföra följande.

Såsom revisorerna framhåller, har frågan om ett förenklat förfarande i hovrätten för vissa slag av mål varit föremål för överväganden, därvid framförda förslag på ett undantag när icke lett till någon ändring. Revisorerna framhåller emellertid att sedermera ytterligare erfarenheter vunnits, vilka enligt revisorernas mening kunna giva anledning till en förnyad prövning.

När det gäller att bedöma de vunna erfarenheterna är det enligt styrelsens uppfattning angeläget att ej se hovrättsprocessen isolerad utan att sätta in den i sitt större sammanhang, d. v. s. som ett led i vår rättegångsordning. Härvid bör beaktas den starka inskränkning i möjligheten att få talan prövad i tredje instans, som den nya rättegångsordningen medfört. I de fåtaliga fall, i vilka prövningsdispens beviljas, har huvudvikten kommit att vila å rättsfrågorna. Prövningen i hovrätt har därför — om man frånser den prövning i sak dispensprövningen innebär — i de flesta fall kommit att utgöra prövning i sista instans. Revisorernas förslag till förenklingar av hovrättsprocessen bör enligt styrelsens åsikt bedömas mot nu antydda bakgrund. I den mån förslagen till förenkling jämväl leder till en försvagning böra de avvisas.

Beträffande tvistemålen vill revisorerna till förnyat övervägande upptaga den av rättegångskommittén föreslagna regeln, att dispositiva tvistemål skola få avgöras utan huvudförhandling, om båda parterna begär det och hovrätten finner uppenbart att huvudförhandling ej erfordras. Regeln avisades av departementschefen främst av det skälet, att hovrätten icke hade fullgod möjlighet att enbart på handlingarna bedöma, huruvida huvudförhandling vore behöfelig eller ej. Styrelsen delar på denna punkt departementschefens uppfattning. Revisorerna hade i sin till 1950 års riksdag avgivna berättelse uttalat, att förutsättningar för att avgöra mål utan huvudförhandling i hovrätt borde vidgas genom att garantier skapades för att akten i målet gjordes så fyllig och tillförlitlig, att den kunde läggas till grund för domen. Trots att revisorerna nu icke ånyo givit uttryck för denna tanke, är det dock styrelsen angeläget att framhålla, att en reform i denna riktning säkerligen skulle få ekonomiska verkningar rakt motsatta de av revisorerna åsyftade. En dylik reform skulle nämligen leda till ökade kostnader för underrättsprocessen i alla mål blott för att undvika huvudförhandling i hovrätten i ett fåtal mål.

Vad härefter angår revisorernas förslag i fråga om brottmålen vill styrelsen vitsorda att det för ett icke ringa antal mål redan på förhand står klart, att den fullföljda talan icke kan leda till ändring i underrättens dom, och att fullföljd mången gång sker endast i avsikt att uppskjuta straffverkställigheten. Några betänkligheter borde därför icke möta mot att införa möjlighet att avgöra mål utan huvudförhandling, då vadetalan synes uppenbart ogrundad eller fråga är endast om rättstillämpningen. En av revisorerna ej berörd synpunkt måste emellertid i detta sammanhang tillmätas stor vikt och det är frågan om rättssäkerheten eller mera preciserat uttrycket frågan om allmänhetens tilltro till rättssäkerheten. Det måste nämligen för en tilltalad, som ådömes strängare straff än böter, framstå som en betänkelig brist i vår rättsordning att han endast i första instans har en ovillkorlig rätt att muntligen få framlägga sina synpunkter för sina domare. Eftersom möjligheterna därtill, såsom framgår av det inledningsvis anförda, i tredje instans är ytterligt beskurna, anser styrelsen att denna rätt utan inskränkning bör bibehållas i hovrätten. Att hovrätterna i viss utsträckning

håller huvudförhandlingar, vid vilka ej framkommer något utöver vad som står i akten i målet, är enligt styrelsen en mindre olägenhet än den påfrestning för tilltron till vår rättsordning, som skulle kunna bli följden av att hovrätterna finge pröva jämväl domar å frihetsstraff utan att den dömde får framlägga sina synpunkter annat än skriftligen.

På ovan anförda skäl vill styrelsen avstyrka revisorernas förslag, att frågan om måls avgörande utan huvudförhandling i hovrätt göres till föremål för förnyad utredning.

Vid behandlingen av detta ärende har i arbetsutskottet deltagit borgmästarna Strandell och Rappe samt rådmännen Höijer, Brandt och Lännergren. De båda sistnämnda voro såtillvida skiljaktiga, att de ansågo att styrelsen bort tillstyrka vad revisorerna föreslagit angående behandlingen av tvistemålen. Örebro den 20 januari 1958.

GÖSTA STRANDELL

Nils Rappe

UTRIKESDEPARTEMENTET

§ 2 Handläggningen av administrativa ärenden inom utrikesdepartementet

Utrikesdepartementets personalavdelning

Syftet med den år 1949 påbörjade översynen av de kamerala ärendenas handläggning inom utrikesförvaltningen, som för övrigt ingick som ett led i en större utredning rörande statsdepartementens expeditionella organisation och därmed sammanhängande omläggning av bokföringssystemet, var att få till stånd en avlastning av den arbetsbörda, som då åvilade chefen för departementets personal- och räkenskapsbyrå. Den härför tillkallade utredningsmannen anförde härom i en den 14 oktober 1949 dagtecknad promemoria:

»Den väsentligaste nackdelen i fråga om arbetsuppgifternas fördelning mellan chefstjänstemännen syntes vara den förskjutning, som ägt rum i kamrerarens arbetsuppgifter. Genom att kamreraren måste påtaga sig en omfattande arbetsbörda vid handläggningen av s. k. reseräkningsärenden, syntes han i alltför stor omfattning ha måst släppa kontakten med de övriga delarna av det honom underställda arbetsområdet.

Den kamerala verksamheten inom utrikesdepartementet hade sålunda kommit att lida brist på central arbetsledning. Denna fördelades på avdelningschef, byråchef, kamrerare och revisor. Den främsta förutsättningen för att kameralorganisationen vid departementet åter skulle bli fullgod syntes vara, att reseräkningsdetaljen erhöll en kvalificerad chef.

En handläggningssäsig gränsdragning har — samtidigt som ett intimt samarbete ägt rum mellan cheferna för personal- och räkenskapsbyråerna — i största möjliga utsträckning sökt åstadkommas mellan personalbyråns och räkenskapsbyråns ärenden. En avlastning har på så sätt åstadkommit i personalbyråchefens arbetsbörda.

I anslutning till den handläggningssäliga omläggningen ha vissa verkställande kamerala arbetsuppgifter överflyttats från avdelningschef och personalbyråchef till chefen för räkenskapsbyrån. Så har denne t. ex. under-tecknat checker, s. k. bemyndiganden till avförande i räkenskaperna vid utlandsmyndigheterna, kassaförstärkningsbesked och s. k. kopieskrivelser (besked om åtgärd i kameralt ärende), allt följdföreteelser av fattade utanordningsbeslut.

Omläggningen i arbetsfördelningen mellan chefstjänstemännen vid personalavdelningen har även avsetts utgöra ett steg i riktning mot en organisation, vilken i sig innesluter en befattningshavare — icke ingående i diplomatkarriären — som från en central arbetsledande befattning inom avdelningen kan ge kontinuitet och stadga åt den del av dess verksamhet, vilken bygger på innehålllet i ett tid efter annan skiftande författningsmaterial ävensom, i icke oväsentlig omfattning, prejudikat och praxis. Några erfarenheter härvidlag ha naturligtvis ännu icke kunnat framkomma. I en dylik personalorganisation avses emellertid vissa av de nackdelar kunna elimine-

ras, som för personalavdelningens del följa med de relativt täta ombytena på de i diplomatkarriären ingående chefsbefattningarna.»

Den av utredningsmannen åsyftade organisationen innebar sålunda närmast, att en handläggningssmässig gränsdragning gjordes mellan personalärenden i egentlig mening och ärenden av kameral natur. I anslutning här till överflyttades vissa verkställande kamerala uppgifter från avdelningschefen och personalbyråchefen på chefen för räkenskapsbyrån. Sistnämnda byrå skulle i fortsättningen erhålla en mera självständig ställning under ledning av en särskild befattningshavare. Kameralärendena vore nämligen enligt utredningsmannen dock icke så komplicerade eller så omfattande, att deras handläggning motiverade inrättandet av en byråchefstjänst.

Emellertid hade man inom utrikesdepartementet kommit till den uppfattningen, att omfattningen av de kamerala ärendena väl motiverade inrättandet av en särskild byrå inom personalavdelningen för handläggning av dessa ärenden. Med anledning härav föreslogs till 1950 års riksdag upprättandet av en särskild räkenskapsbyrå under ledning av en byråchef och den 14 oktober 1950 fastställdes av ministern för utrikes ärendena en uppdelning å den nya räkenskapsbyrån och personalbyrån av de ärenden, vilka ditintills handlagts å den sistnämnda byrån.

Sålunda överfördes till räkenskapsbyrån jämväl ärenden rörande utrikesrepresentationens fastigheter och anskaffning av inventarier och övrig utrustning för beskickningar, konsulat och tjänstebostäder ävensom frågor sammanhängande med materialanskaffning i allmänhet till såväl utrikesdepartementet som utlandsmyndigheterna samt sådana budgetfrågor under III huvudtiteln, som icke avsåge organisatoriska eller personella spörsmål.

Understrykas bör emellertid, att meningen aldrig varit att åt innehavaren av den sålunda nyinrättade befattningen såsom chef för räkenskapsbyrån giva en annan ställning än den som följde med chefskapet över den rent kamerala verksamheten inom utrikesförvaltningen.

Den fortsatta översynen av de kamerala ärendenas handläggning resulterade vidare i ett förslag till 1952 års riksdag innebärande en rationalisering och centralisering av räkenskapsbyråns kamerala verksamhet genom en omläggning av kameralorganisationen vid utlandsmyndigheterna samt överflyttande till räkenskapsbyrån av det kamerala arbetet vid departementets arvs- och ersättningsbyrå. Samtidigt ändrades byråns namn till »ekonomibyrån».

Emellertid visade det sig ganska snart, att den genomförda förändringen i utrikesdepartementets och utlandsmyndigheternas kamerala verksamhet kom att medföra en ansenlig ansvällning av ekonomibyråns rent kamerala arbetsuppgifter. De för denna verksamhet artskilda arbetsuppgifter, som i dåläget (1950) ansågos böra överföras till byrån, ha medfört en ytterligare arbetsbelastning på denna. Det ursprungliga syftet med inrättandet av en byråchefsbefattning — nämligen att denne befattningshavare skulle utföra en »centralt arbetsledande» verksamhet ifråga om det kamerala arbetet inom utrikesförvaltningen — har därför icke helt kunnat förverkligas. Byråchefen har sålunda fått ägna sig allmer åt fastighets- och bostadsfrågor samt inrednings- och möbleringsärenden, vilka därjämte föranlett ofta återkommande tjänsteresor i utlandet. Hans tid har på grund härav kommit att tagas i anspråk för dessa uppgifter i en utsträckning, som gjort det allt svårare för honom att personligen övervaka och leda det kvalificerade kamerala arbetet på byrån. Denna tendens till ökning av byråchefens arbetsuppgifter inom områden som ligga vid sidan av byråns egentliga verksam-

het, har visat sig leda till mindre tillfredsställande konsekvenser i ett läge där utrikesrepresentationen — och därmed departementets kamerala verksamhet — är under stark utveckling samtidigt som kraven på service från ekonomibyråns sida för lämnande av direktiv och anvisningar i rese- och flyttningsärenden samt i allmänna kamerala frågor kommit att göra sig alltmer gällande. Härvid torde särskilt böra påpekas det förhållandet, att sådana anvisningar, som enligt 1953 års utlandsresereglemente 2 § 2 mom. vederbörande myndighet förutsatts skola utfärda rörande tillämpningen av reglementet ännu icke kommit att utfärdas.

Det har med anledning härav sedan någon tid övervägts att återföra de s. k. fastighetsärendena till personalbyrån, där de ursprungligen handlagts. Utrikesförvaltningens fastighetsärenden falla i och för sig inom byggnadsstyrelsens kompetensområde, där de handläggas i nära samråd med personalledningen (kabinettsekreteraren, personalchefen och personalbyråchefen). Det torde emellertid böra ifrågasättas, huruvida icke som ett fortsatt led i pågående rationaliseringssträvanden inom detta område jämväl frågor rörande inredning och möblering av beskicknings- och konsulatsfastigheter samt tjänstebostäder utomlands borde överföras till byggnadsstyrelsen, som för övrigt redan övertagit ifrågavarande ärenden i den mån det gäller inredning och möblering av nybyggnader eller iståndsättande av och större reparationsarbeten i redan befintliga statsägda fastigheter. Då byggnadsstyrelsen dessutom enligt gällande föreskrifter har att förvalta å beskickningsfastigheternas delfond av statens allmänna fastighetsfond redovisade fastigheter ävensom av fonden förhyrda lokaler torde det vara motiverat att i fortsättningen låta styrelsen — i nära samråd med departementet — svara för utrikesförvaltningens lokalanskaffningsprogram samt i samband därmed stående inventarie- och möbleringsfrågor. Det torde få erinras om, att byggnadsstyrelsen besitter en betydande erfarenhet på detta område i egenskap av ansvarig fackmyndighet för möblering och annan inredning av t. ex. landshövdingeresidens, biskopsbostäder, hovrätter och andra högre domstolar m. m. En överföring av nyssnämnda ärenden till byggnadsstyrelsen torde för ekonomibyråns vidkommande innebära en icke oväsentlig avlastning i arbetsbördan.

När det gäller budgetärendena, handläggas och beredas dessa dels av personalbyrån dels ock av en på ekonomibyrån placerad förste kanslisekretärare, vilken i praktiken kommit att bliva direkt föredragande inför personalchefen.

Genom att ärenden, vilka icke äro av rent kameral natur, återföras från ekonomibyrån till personalbyrån torde chefen för ekonomibyrån komma att få större möjligheter att helt ägna sig åt sina egentliga arbetsuppgifter, vilka dels såsom ovan sagts ökat i omfattning, dels ock äro av sådan vikt och betydelse för utrikesförvaltningen, att de förutsätta personlig ledning och övervakning från byråchefens sida. Härigenom torde också det av utredningsmannen på sin tid angivna syftet med omorganisationen av de kamerala ärendenas handläggning inom utrikesförvaltningen bättre kunna uppnås.

Revisorerna ha förklarat sig »icke kunnat undgå att uppmärksamma den oklarhet som råder beträffande ekonomibyråns ställning och uppgifter inom utrikesdepartementets administrativa system». Någon dylik oklarhet föreligger dock knappast. Chefen för utrikesdepartementets personalavdelning är dels föredragande i personalfrågor men har dels ock en självständig ställning. Han har nämligen enligt utrikesdepartementets instruktion § 14 att på eget ansvar förvalta och redovisa tredje huvudtitelns anslag. Han är den

huvudansvarige gentemot reviderande myndigheter och inrättandet av en särskild kameral byrå har icke ändrat någonting härvidlag. Det är också som en följd härav som den 4 november 1950 efter samråd med chefen för räkenskapsbyrån föreskrivits, att den ordningen, enligt vilken »utanordningslistorna beträffande de till utrikesdepartementets förfogande stående anslagen å riksstatens tredje huvudtitel från och med den 1 november 1950 skola undertecknas av chefen för räkenskapsbyrån med kontrasignation av kamreraren», icke innefattar »någon rubbning i personalchefens instruktionsenliga ansvar för medelsförvaltningen».

Någon oklarhet beträffande ekonomibyråns och framför allt ekonomibyråchefens ställning torde således icke föreligga. Beträffande medelsförvaltningen är det, såsom otvetydigt framgår av utrikesdepartementets instruktion, arbetsordning för chefen för personalavdelningen samt övriga gällande föreskrifter, personalchefen som är ensam ansvarig och endast han kan och skall fatta beslut i utanordningsfrågor, ehuru med viss delegation till ekonomibyråchefen i utanordningsärenden av rutinkaraktär. Chefens för ekonomibyrån viktigaste uppgift är således att ansvara för, att utbetalningar *verkställas* i enlighet med riksstat, specialstat eller i särskild ordning utfärdade författningar såsom avlöningsreglemente, resereglementen, flyttningskungörelse m. fl. samt i enlighet med av personalchefen fattade beslut. Han äger emellertid som ovan antytts självständigt fatta beslut i ärenden av rutinkaraktär men *skall* i egenskap av föredragande i utanordningsärenden, så snart »tvekan yppas eller fråga uppkommer om avsteg från hittills tillämpad praxis», inhämta personalchefens beslut, innan utanordning verkställs.

Vad nu sagts innebär sålunda, att de anordningsbeslut, som chefen för ekonomibyrån med kontrasignation av kamreraren undertecknar i enlighet med den 30 juni 1952 meddelade föreskrifter rörande utrikesdepartementets kassarörelse, måste ha antingen täckning i lag eller författning eller eljest stöd av beslut av den för medelsförvaltningen ansvarige tjänstemannen, d. v. s. personalchefen.

Gällande instruktion för utrikesdepartementet är dagtecknad den 14 juni 1928 (SFS nr 199) och senast ändrad den 2 juni 1939 (SFS nr 427). En av ministern för utrikes ärendena tillkallad utredningsman har den 21 mars 1957 avlämnat förslag till ny instruktion för utrikesdepartementet. I nämnda förslag har någon ändring ifråga om personalchefens ställning icke ansetts böra göras. Utredningsmannen har framhållit, att i utrikesdepartementet måste, som i alla institutioner med talrik personal, officiella eller enskilda, finnas en tjänsteman med ställning och befogenheter, som täckas av det till sitt innehåll visserligen skiftande begreppet personalchef. Som chef för en huvudförvaltning intager personalchefen i utrikesdepartementet dessutom en särställning, vilken alltid har markerats och alltjämt bör markeras. Han avses sålunda även i fortsättningen skola *på eget ansvar förvalta och redovisa* III huvudtitelns anslag. Endast honom tillkommer det att fatta beslut i frågor rörande medelsförvaltningen. Han är den huvudansvarige gentemot reviderande myndigheter men väl att märka icke för det materiella underlag för viss utbetalning, som må ha tillkommit under utövning av ministerns för utrikes ärendena chefskap över utrikesförvaltningen. Det bör sålunda stå klart, att personalchefens ansvar endast avser förvaltningen och redovisningen av anslagsmedlen, men icke sådana förfoganden om exempelvis ledigheter, färdstätt vid resor och mycket annat, varom det ytterst tillkommer ministern att besluta.

Som framgår av ovanstående har utredningsmannen icke heller ansett

att någon ändring skett genom tillkomsten av en räkenskapsbyrå eller, såsom den efter 1952 benämnes, ekonomibyrå.

Enligt statsrevisorerna saknas »arbetsordning, oaktat i instruktionen förutsättes att sådan skall finnas». Emellertid torde gällande instruktion icke förutse annan arbetsordning än den för chefen för personalavdelningen. En sådan har också efter hörande av Riksräkenskapsverket utfärdats den 15 december 1930. Det övervägs emellertid att i samband med arbetet på en ny instruktion för utrikesdepartementet jämväl söka åstadkomma en arbetsordning beträffande medelsförvaltningen.

Det förutses att den nya instruktionen för utrikesdepartementet jämte ovannämnda arbetsordning skall kunna utfärdas under loppet av innevarande år.

I § 33 av gällande instruktion för utrikesdepartementet stadgas:

1. Gemensam beredning inför kabinetssekreteraren skall äga rum när fråga är om:

a) utfärdande av närmare föreskrifter med avseende å arbetet inom departementet,

b) fördelning till tjänstgöring av förste och andre sekreterare å de olika avdelningarna och byråerna,

c) utnämning, förordnande i samband med förflyttning, entledigande och försättande ur tjänstgöring av diplomatiska och lönade konsulära tjänstemän,

d) — — — — —

e) — — — — —

Vid beredning, som här ovan sägs, bestämmer kabinetssekreteraren, vilka avdelningschefer och chefer för byråer samt övriga tjänstemän, som skola närvara, dock att vid beredning av sådana ärenden, som under a), b) och c) omnämnas, pressbyråchefen respektive arkivchefen böra beredas tillfälle att närvara.

2. — — — — —

Även om man efter ekonomibyråns inrättande tillförde densamma vissa uppgifter, som gingo utanför dess rent kamerala verksamhet, innebar detta dock icke, att chefen för sagda byrå skulle erhålla en sådan ställning, att han ägde deltaga i de i ovannämnda § föreskrivna s. k. personalberedningarna. Någon anledning att giva honom en särställning i förhållande till övriga byråchefer har aldrig förelegat så mycket mindre som personal i sekreteraregrader ur den diplomatiska och konsulära karriären aldrig tjänstgöra å ekonomibyrån.

Med stöd av Kungl. Maj:ts bemyndigande den 17 december 1948 tillkallades vissa sakkunniga för beredning av frågor rörande löner åt tjänstemän vid beskickningar och konsulat, utrikesförvaltningens lönenämnd (III ht 1950 s. 2; jfr även III ht 1949 och prop. 117/1949). Ifrågavarande sakkunniga ha emellertid huvudsakligen haft till uppgift att ägna uppmärksamhet åt frågor sammanhängande med fördelningen av de för prisutjämningsstillägg till diplomatisk och konsulär personal, attachéer, pressattachéer samt sedan år 1954 kanslisterna anslagsmedlen. Såsom framgår av nämndens sammansättning har eftersträfvats att till ledamöter erhålla personer, vilka på grund av sin ställning och verksamhet kunna anses särskilt skickade att bedöma vad som rimligen bör utgå i tillägg till de olika befattningshavarna inom utrikesrepresentationen. Det bör vidare framhållas, att nämnden endast har rådgivande karaktär och att Kungl. Maj:t i sista hand beslutar rörande prisutjämningsstilläggens fördelning. Några skäl som talar för att chefen för den kamerala byrån inom utrikes-

departementet skulle ingå såsom ledamot av lönenämnden torde knappast kunna andragas.

Revisorerna ha vidare till behandling upptagit frågan rörande utrikesförvaltningens rese- och flyttningskostnader samt därvid hänvisat till dels av 1951 års riksdagsrevisorers gjorda uttalanden dels ock statsutskottets utlåtande till 1952 års riksdag. Med anledning härav bör framhållas, att utrikesdepartementet efterkommit de av statsutskottet uttalade önskemålen i syfte att »begränsa utgiftsstegringen» genom att så vitt överhuvud taget varit möjligt, iakttaga den största återhållsamhet beträffande omplacering av såväl diplomatisk och konsulär som biträdespersonal. Enligt vad en för någon tid sedan företagen utredning givit vid handen ha de diplomatiska och konsulära tjänstemännen under den senast förflutna femårsperioden suttit i genomsnitt ett år längre på sina poster än under närmast föregående jämförelseperiod. En motsvarande undersökning beträffande biträdespersonalen har givit samma resultat. Som framgår av den i statsrevisorernas berättelse intagna uppställningen över kostnader för resor och flyttningar inom utrikesförvaltningen under senare år har det också varit möjligt åstadkomma icke blott en »begränsning av utgiftsstegringen» utan till yttermera visso en viss minskning av kostnaderna för resor och flyttningar inom utrikesförvaltningen. Detta har kunnat åstadkommas trots de icke oväsentliga prisstegringar, som ägt rum både i Sverige och utomlands och trots att såväl nya befattningar tillkommit och nya beskickningar och konsulat upprättats utomlands som att ett förhållandevis stort antal sändebud avgått ur tjänst under de tre senaste åren, vilket allt givetvis medfört kostnader i nu berörda hänseenden av ganska avsevärd storlek. För innevarande budgetår synes belastningen den 1 januari 1958 å förevarande anslag giva vid handen, att i varje fall icke någon ökning kommer att äga rum av ifrågakvarande utgifter.

Revisorerna ha ansett sig kunna konstatera, att »resor och personalomflyttningar icke alltid planläggas eller komma till utförande under tillräckligt beaktande av de ekonomiska synpunkter, som icke minst med hänsyn till utrikesförvaltningens allttjämt betydande kostnader för ifrågakvarande ändamål måste tillmätas stor vikt». Revisorerna anföra vidare några exempel härpå samt hänvisa till påtalanden som gjorts av riksräkenskapsverket, bl. a. att vissa resor företagits med båt i stället för med flyg.

Vid planerandet av utlandsresor — till skillnad från resor inom Sverige — göra sig ett flertal synpunkter gällande, vilka hänföra sig icke blott till statens berättigade krav på att resan företages på billigast möjliga sätt, utan även till andra omständigheter av skilda slag. Med anledning av riksräkenskapsverkets anmärkningar har inom utrikesdepartementets personalbyrå utarbetats en den 8 mars 1957 dagtecknad promemoria, vilken under hand tillställts verket och här torde få bifogas (bilaga A). I densamma redogöres för de olika synpunkter som utrikesdepartementet anser sig böra anlägga vid bedömningen av hithörande frågor.

Beträffande närmare kommentarer till de av revisorerna anförda exemplen på av riksräkenskapsverket uppmärksammade rese- och flyttningsärenden torde få hänvisas till här närslutna bilaga (bilaga B).

Med anledning av revisorernas särskilda uttalanden torde sammanfattningsvis följande få anföras.

Såsom tidigare framhållits, torde någon oklarhet icke råda beträffande ekonomibyråns ställning och uppgifter inom utrikesdepartementets administrativa system. Den precisering av området för byråns kompetens, som skett genom den tidigare omnämnda, den 14 oktober 1950 fastställda upp-

delningen å de två byråerna inom personalavdelningen av de ärenden, vilka tidigare handlagts å personal- och räkenskapsbyrån, ger icke anledning till någon tvekan. Ej heller råder någon oklarhet om, vilka befogenheter, som tillkomma byråns chef. Ifråga om medelsförvaltningen äro gällande föreskrifter otvetydiga. De innebära, såsom tidigare framhållits, att personalchefen är den beslutande i alla utanordningsfrågor, att ekonomibyråchefen äger beslutanderätt i frågor av rutinkaraktär samt att ekonomibyråchefen skall med kontrasignation av kamreraren underteckna utrikesdepartementets anordningsbeslut, varvid hans uppgift är att kontrollera att desamma stå i överensstämmelse med gällande föreskrifter eller eljest i förekommande fall ha stöd i av personalchefen fattade beslut. Någon annan räckvidd än den rent verkställande torde aldrig kunna inläggas i undertecknandet av anordningsbeslut annat än i de fall, där ekonomibyråchefen samtidigt fattar beslut i utanordningsfrågan. Att chefen för ekonomibyrån skulle erhålla en vidare beslutanderätt i utanordningsfrågor vid sidan om personalchefen, har givetvis icke kunnat komma ifråga — något sådant har utredningsmannen på sin tid icke heller ens antytt — enär personalchefen såsom den huvudansvarige gentemot de reviderande myndigheterna alltid måste förbehålla sig beslutanderätten i sista hand.

Även om sålunda någon oklarhet icke föreligger i nu berörda avseenden har det dock, såsom tidigare nämnts, redan i samband med arbetet på ny instruktion för utrikesdepartementet övernått att — för undvikande av alla missförstånd i framtiden — utfärda en särskild arbetsordning rörande medelsförvaltningen.

Revisorerna ha ansett sig kunna konstatera förekomsten av »en principiellt mycket djupgående tvist rörande omfattningen och innebörden av det ansvar, som åvilar olika tjänstemän inom personalavdelningen». Att så skett har uppenbarligen främst sin grund i ett av vederbörande revisor inom ekonomibyrån avgivet yttrande med anledning av riksräkenskapsverkets anmärkning beträffande en av extra ordinarie kontoristen W. företagen resa från Karachi till Stockholm vari förklaras, att vissa meningsskiljaktigheter skulle föreligga mellan personalbyrån och ekonomibyrån rörande bestämmandet av resekostnader. Några sådana meningsskiljaktigheter kunna emellertid knappast föreligga, enär personalbyrån icke äger att handlägga ärenden rörande ersättning för tjänsteresor o. d., utan beslutanderätten i sådana ärenden tillkommer personalchefen på föredragning av chefen för ekonomibyrån. I övrigt ber jag få hänvisa till vad i detta ärende särskilt anföres i bilaga B.

Såsom tidigare framhållits, har ekonomibyråns arbetsbelastning vuxit i sådan utsträckning, att chefen för ekonomibyrån icke hunnit i tillräcklig utsträckning ägna sig åt sina egentliga arbetsuppgifter på det kamerala området. Med anledning härav ha vissa åtgärder beträffande de s. k. fastighetsärendena redan vidtagits syftande till en minskning av ekonomibyråns arbetsbörda. Sålunda har med byggnadsstyrelsen såsom ett led i förutnämnda rationaliseringssträvanden överenskommit, att den senare i fortsättningen skall i första hand åtaga sig anskaffningen av möbler och därmed jämförliga inventarier, när fråga är om nybyggnad eller sådana ombyggnads- respektive reparationsarbeten av fastigheter utomlands, vilka handhavas av byggnadsstyrelsen och äro av den omfattning, att de nödvändiggöra nyinredning av berörda lokaler. Överläggningar pågå vidare om överförande till byggnadsstyrelsen jämväl av återstående möblerings- och inredningsfrågor. Tidpunkten härför sammanhänger emellertid med vissa organisatoriska frågor inom styrelsen. I samband med överföring av dessa

ärenden i byggnadsstyrelsens regi torde en viss reducering av personalen på ekonomibyråns intendentsdetalj kunna ske.

Beträffande budgetverksamheten övervägs sedan någon tid tillbaka att överföra samtliga därmed sammanhängande ärenden, vilka för närvarande handläggas å såväl personal- som ekonomibyråerna, till en särskild, fristående sektion under ledning av den tidigare omnämnde förste kanslisekretären och direkt underställd personalchefen. Sistnämnda befattning inrättades nämligen på sin tid huvudsakligen med tanke på budgetarbetet. Till en sådan sektion skulle jämväl kunna överföras den tjänsteman, som nu direkt under personalchefen bereder och handlägger ärenden, som falla inom lönenämndens kompetensområde.

Genom ovan skisserade arrangemang torde dels större möjligheter beredas chefen för ekonomibyrån att ägna sig åt den omfattande kamerala verksamheten inom utrikesförvaltningen dels ock en bättre överensstämmelse kunna uppnås med den ursprungligen åsyftade organisationen.

Med anledning av revisorernas förslag till »organisatorisk omläggning» i syfte att skapa förutsättningar »för en rationalisering och en effektivisering av de administrativa ärendenas handläggning inom utrikesdepartementet» torde från mera principiella utgångspunkter böra framhållas följande.

I revisorernas berättelse synes begreppet »administrativ personal» ha begagnats för att beteckna motsatsen till »diplomatisk och konsulär personal». Även om i utrikesdepartementets personalförteckning åtskillnad göres mellan dessa båda personalkategorier innebär detta dock icke att endast befattningshavare tillhörande den senare kategorien skulle vara skickade att handlägga s. k. administrativa ärenden. I själva verket måste varje chefs-tjänsteman inom utrikesförvaltningen förutsättas ha insikter i och vara förtrogen med rent administrativa uppgifter. Framförallt gäller detta chefen för beskickningar och lönade konsulat, som i sitt dagliga arbete kommer i kontakt med en rad olika administrativa uppgifter. Chefen för en utlandsrepresentation är sålunda personligen ansvarig för bl. a. fastigheter, inventarier, lokalanställd personal, kassa och bokföring på samma sätt som en verkschef i den inre förvaltningen. Det är personalledningens sak att se till att utrikesförvaltningens tjänstemän under sin karriär beredas tillfälle att utbilda sig i administrativa — och ibland rent kamerala — uppgifter. Detta sker i departementet företrädesvis på personalavdelningen eller på arvs- och ersättningsbyrån och utomlands på de större beskickningarnas administrativa avdelningar. De flesta tjänstemännen inom utrikesdepartementet ha för övrigt sådan juridisk underbyggnad att de utan större svårigheter förmå tillägna sig kunskaper och erfarenheter på det administrativa området.

Revisorerna framlägga i slutet av sitt uttalande förslag till en översyn av departementets organisation. Då denna i första hand synes syfta till en mera rationell ordning beträffande den kameralt-administrativa verksamheten inom departementet, torde få hänvisas till den år 1952 avslutade översynen samt de åtgärder ifråga om en organisatorisk omläggning av arbetet på ekonomibyrån, som redan vidtagits respektive nu övervägas i syfte att bringa byråns organisation i bättre överensstämmelse med den av den tidigare utredningsmannen åsyftade. Stockholm den 24 januari 1958.

ERLAND KLEEN

Bilaga A

Enär RRV:s revisor i promemorian under hänvisning till punkt 3 anvisningarna till 4 § tilläggsbestämmelserna till ARR framhållit, att vid beräkningen av resekostnaderna jämväl värdet av vederbörande tjänstemans lön bör tagas i beaktande, torde följande få anföras.

I nyssnämnda författningsrum utsäges — utöver vad som refererats i promemorian — att »självfallet bör emellertid avseende fästas vid tidsvinsten endast om denna verkligen bedömes vara av någon betydelse, och någon exakt beräkning av vare sig inbesparad tid eller därpå belöpande lön kräves ej, utan det är tillfyllest att göra en ungefärlig uppskattning» varjämte framhålls »att en uppskattning av tidsvinsten i penningar icke alltid kan vara utslagsgivande».

Jämlikt 4 § URR »må ersättning icke tillgodonjutas med sammanlagt högre belopp än som skulle hava utgått, därest förrättningsmannen begagnat sig av denna väg och det färd sätt, som *med avseende å resans ändamål* samt för åstadkommande av minsta sammanlagda kostnad eller *eljest varit lämpligast*» (kursiverat här).

Vid tolkning av bestämmelserna rörande resekostnadsberäkning enligt ARR och URR torde först och främst böra uppmärksammas, att ARR avser tjänsteresor uteslutande inom Sverige. Då kostnaderna för flygresor inom landet varit och alltjämt torde vara högre än vid anlitande av andra färd sätt, ha bestämmelserna utformats så, att resor *må* företagas med flyg, även om kostnaderna härigenom skulle bli högre. Hänsyn skulle därvid tagas icke blott till själva färdkostnaderna och kostnaderna för traktamenten utan också till eventuell tidsvinst och till andra fördelar för tjänsten, som det ena eller andra färd sättet kan medföra (SOU 1952: 6 s. 86).

I 4 § ARR utsäges också klart, att vad tidigare i paragrafen sagts rörande beräkningen av resekostnaderna »innebär icke skyldighet för förrättningsman att färdas med flygplan» medan i 4 § URR föreskrives, att »vederbörande myndighet äger även *eljest för särskilda fall förordna*» (kursiverat här), att förrättningsman icke skall vara skyldig att färdas med flygplan».

Planerandet av en utrikes resa medför av naturliga skäl större svårigheter än planerandet av en inrikesresa. Med hänsyn härtill finnes inom utrikesdepartementet sedan år 1949 en särskild resetjänst, som tjänstemännen uppmanas att anlita, då fråga är om tjänste- eller förflyttningsresor. Inom resetjänsten uträknas kostnaderna för en viss utrikes resa enligt olika alternativ, tågresa, båtresa, flygresor eller kombinationer av dessa. Beslutet om vilket av dessa alternativa färd sätt, som vederbörande tjänsteman må anlita, fattas under hänsynstagande till dels de direkta rese- och traktamentskostnaderna *dels ock* de fördelar eller nackdelar för tjänsten och med avseende på resans ändamål — däribland eventuell tidsvinst — som kunna bedömas föreligga.

Det förhåller sig så, att i de flesta fall en resa med flygplan ställer sig dyrare än en resa med andra transportmedel. Om man emellertid utgår ifrån, att samtliga rese- och traktamentskostnader bli ungefärligen desamma, vilket färd sätt som för en viss resa än användes, återstår frågan om resans syfte samt restid och därmed sammanhängande spörsmål. Med hänsyn till de i 4 § stadgade rekvisiten »resans ändamål» och »eller eljest varit lämpligast» göra sig emellertid härvidlag synpunkter av de mest skilda slag gällande.

1. Utrikestjänstemannen skall lära känna världen, det är ett oeftergivligt krav i hans kontinuerliga utbildning. Det är för staten av stort värde att

tjänstemän, som med stora kostnader ha blivit placerade i avlägsna länder, också få tillfälle att se så mycket som möjligt av den värld de måste genomfara. Det torde böra framhållas, att resultatet i detta avseende är ett annat, om tjänstemannen färdas på båt genom Suez-kanalen, stannar till i olika hamnar som exempelvis *Marseille*, *Suez*, *Aden*, *Singapore* och *Hongkong*, än om han endast med ett jättesprång över Nordpolen efter något dygns resa plötsligt landar i exempelvis Tokio för att stanna där några år. En diplomat utan erfarenhet av den värld, som ligger mellan Stockholm och den ort, där han under längre tid skall företräda Sveriges intressen, är endast begränsat användbar. Det torde sålunda snarare få betraktas som en försumelse ur utbildningssynpunkt, om en utrikestjänsteman icke tillåtes se mera av världen, än som kan iakttagas under några hastiga förflyttningsresor i ett flygplan, exempelvis om en tjänsteman med mångårig placering i Tokio skulle flygas varje gång över nordpolen och icke finge lära känna något av den stora del av den bebodda världen, som ligger mellan Stockholm och Tokio, framförallt Asien, som dock måste spela en så stor roll vid den rapportering och de bedömanden, som tjänstemän skall prestera från sin utsiktspost i Tokio. Det skulle snarare kunna göras till föremål för anmärkning, om UD nedlade så ringa intresse på utbildningen av sin personal.

Inom såväl svensk som utländsk utrikesförvaltning har det framstått såsom ett alltmera trängande behov att låta utrikesdepartementets tjänstemän i främmande länder då och då samlas till konferenser för dryftande av gemensamma spörsmål. Vad den svenska utrikestjänsten beträffar anordnas s. k. konsulskonferenser också numera regelbundet i USA men även i Storbritannien, Tyskland m. fl. länder. Bakgrunden härtill är, att ingen i utrikesförvaltningen sköter sitt arbete bra, om han bara sitter stilla på sin post utan att träffa kolleger eller se andra delar av världen. Det har visat sig värdefullt att kunna utsträcka dessa konferenser att omfatta jämväl tjänstemän från närliggande länder. I konsulskonferenserna i Washington bruka sålunda deltaga jämväl tjänstemän stationerade i Canada, Mexico och Venezuela. Av samma skäl kan resans ändamål och tjänstens intressen kräva, att en person, som skall tillträda en post i ett avlägset land, gives tillfälle till personlig kontakt med sina kolleger å stationeringsorter belägna å eller invid färdvägen.

Vid många tillfällen har från Redareföreningens och Sjöfolksförbundets sida framhållits det önskvärda i att de utrikesdepartementets tjänstemän, som förordnas tjänstgöra framförallt å sjöfartskonsulat, beredas tillfälle till studier av de speciella förhållanden, vilka äro förknippade med svensk sjöfart. Inom utrikesdepartementets nämnd för konsulära sjöfolks- och sjöfartsärenden, vari sitta representanter för bl. a. Sveriges redareförening, Sveriges fartygsbefälsförening, Svenska maskinbefälsförbundet och Svenska sjöfolksförbundet, ha vid flera sammanträden krav framställts på en bättre utbildning av konsulära tjänstemän.

Detta önskemål har utrikesdepartementet sökt att på bästa sätt tillmötesgå, bl. a. genom personliga studiebesök, som tjänstemännen beretts tillfälle avlägga i Göteborg för personliga kontakter med representanter för Redareföreningen och Sjöfolksförbundet (och givetvis en grundlig utbildning just på konsulatet).

Såsom ett annat led i tjänstemännens utbildning i sjöfartsärenden har departementet i samband med förflyttning av tjänstemän till sjöfartskonsulat försökt att, när tiden så medgivit, bereda tjänstemännen möjligheter att företaga resan med svenskt fartyg. UD har ansett det vara ett krav, att en tjänsteman, som har att dagligen handlägga ärenden hänförande sig till

sjöfarten, även har någon förtrogenhet med livet ombord på ett svenskt fartyg under gång till sjöss och med de förhållanden, under vilka svenskt sjöfolk arbetar. Utrikesförvaltningens tjänstemän skall utöva tillsyn över efterlevnaden av lagar och förordningar på sjöfartens område, i vissa fall verkställa inspektion å fartyget och avge rapport däröver, vid olyckor av större omfattning själva bege sig till olycksplatsen, vidtaga åtgärder för bärgning av gods, upptaga sjöförklaring, verkställa sjöförhör o. s. v. (se IBK 3 43—55 och där åberopade lagar och förordningar). Det är allmänt omvittnat, att den som endast läst om allt detta och aldrig sett några fartyg, gör en slät figur, då hans insats påkallas i allvarigare situationer. Det är emellertid icke bara tjänstemännen på de lönade konsulatet, som behöva dylika specialkunskaper om svensk sjöfart. Chefstjänstemän och annan personal vid de flesta beskickningar ställas ofta i den situationen, att de som chefsmyndighet över såväl lönade som olönade konsulat måste taga ställning till olika problem berörande sjöfartens intressen, inspektioner, instruktioner i mer komplicerade ärenden etc.

2. Likaså i utbildningssyfte har det ansetts angeläget, att en tjänsteman får förflytta sig till en ny post med det svenska rederiets fartyg, som *uppehåller trafiken på anställningslandet*, exempelvis Afrika, Australien, Sydamerika och USA. Det kan i detta sammanhang nämnas, att en tjänsteman, som förflyttas till någon av beskickningarna i Pretoria, Canberra, Buenos Aires eller Washington, har stor nytta av den direktkontakt med fartygsbefälet, rederiagenter m. fl., som han får under båtresan. Detta kan sedermera nyttiggöras i den handelspolitiska och kommersiella verksamheten vid beskickningarna.

3. I en förvaltning, där tjänstemännen äro utsatta för stora fysiska påfrestningar genom långvariga vistelser i länder med helt olika klimat än Sveriges, är det av stor vikt att icke öka dessa påfrestningar ytterligare genom att vid resor utsätta dem för alltför snabba klimatväxlingar. Erfarenheterna ha visat, att många ofta blivit oförmögna till ordentligt arbete under någon tid efter att ha med flyg förflyttats till en plats med exempelvis hett och fuktigt klimat.

Det är påfallande hur svårt det är för den i Sverige bofaste att uppfatta de fysiska, psykiska och andra faktorer, som ligga till grund för utrikesrepresentationens speciella semesterbestämmelser. I fallet Weidel må framhållas, att just hans hälsotillstånd spelat en roll vid val av båt på hemresan. Weidel hade redan 1953 anmält att han på grund av hälsoskäl icke ansåg sig kunna fortsätta sin tjänstgöring tills han uppnådde 66 års ålder. Han hade även av hälsoskäl nödgats avstå från att ställa upp som kandidat till en välavlönad befattning i en internationell domstol. Han har själv i februari 1954 underrättat UD:s personalchef om att »den långa vistelsen i Brasilien, då jag under krigsåren ej kunde resa från det stekheta Rio de Janeiro (min sekreterare togs ifrån mig) har tyvärr satt spår efter sig, och de varma somrarna i Cairo har gjort blodet ännu tunnare». Framförallt hade fru Weidel besvär med hälsan, och de ville icke utsätta sig för den snabba klimatförändring, som flygresan Kairo—Stockholm skulle ha inneburet. Däremot ansåg man sig kunna begära, att Weidel återvände med flyg, efter att ha sökt något återställa sin hälsa i Sverige under sommaren.

4. Vad beträffar den rent tekniska frågan angående beräkningen av värdet av den tid, under vilken tjänstemannen befinner sig på resa, torde det vara utsiktslöst att tänka ut något schematiskt beräkningsätt.

a) I fallet Weidel synes RRV:s revisor sökt att i pengar precisera, vilken förlust staten gjort på att han färdats med båt. Ehuru det icke tydligen

utsagts, synes tankegången vara att staten utgiver till ingen nytta 1/30 av kronor 5 951:66 varje dag Weidel sitter på båten och följaktligen icke tjänstgör på beskickningen i Kairo. Det ligger något verklighetsfrämmande i detta teoretiska betraktelsesätt. Förutsättningen för en objektiv undersökning av dylik art är, att man börjar undersökningen från en helt annan utgångspunkt, nämligen med att fråga: vilka av Weidels motprestationer undandraget han sig med att åka båt och vad äro de värda i pengar räknat? Om man ställer frågan på detta sätt, kan man till en början konstatera följande. I Weidels lön ingår ersättning för bl. a. stora belopp för representation. En svensk beskickningschef har som regel några stora mottagningar per år t. ex. den 11 november och 6 juni. Därutöver har han ett större antal middagar, fördelade så att han kanske inom en tidrymd av ett år skall åtminstone vid ett tillfälle ha inbjudit regeringsmedlemmarna och andra framstående personer i anställningslandet samt kollegerna på andra beskickningar m. fl. Han har större tillställningar i samband med besök av medlemmar av svenska kungafamiljen, vid svenska fartygsbesök, idrottsbesök, utställningar o. s. v. Men denna verksamhet är inte fördelad efter almanackan så att han fullgör sin representation med 28/365 delar under februari, 31/365 i juli o. s. v. (på somrarna brukar över huvud den sortens verksamhet vara inskränkt i jämförelse med vintern). För att återgå till fallet Weidel kan konstateras, att den nu omnämnda skyldigheten gentemot staten fullgöres till punkt och pricka vare sig han har använt båt eller flyg från Kairo till Stockholm.

b) Om man vill räkna ut statens förlust i pengar genom bortfall av arbetstid, bör väl hänsyn tagas även till sön- och helgdagar, då tjänstemannen kanske ändå inte arbetar, även om han befinner sig på anställningsorten. Kan man anse, att en söndag på en båt eller ett tåg är mera förlorad för staten än om den tillbringats utan arbete på anställningsorten?

c) En annan omständighet, som komplicerar beräkningen av »förlusten» må påpekas, nämligen att exempelvis på två så nära liggande platser och med likartade kommunikationsförhållanden som Kairo och Tel Aviv, beskickningschefernas månadslöner äro kronor 5 951:66 respektive kronor 11 054:67. Lönerna till tjänstemän på samma plats men i olika grader variera dessutom mycket. Det torde icke förhålla sig så, att den »förlust», som beskickningschefen i Tel Aviv åsamkar staten med en dags bortovaro skulle utan vidare kunna sägas vara nästan dubbelt så stor som den »förlust» beskickningschefen i Kairo åsamkar staten. Uträkningen av förlusten blir mer invecklad än så.

d) Att medräkna vikariatsersättning blir också mycket godtyckligt. Beloppen kunna ju variera ganska avsevärt beroende på om beskickningschefen har ett legationsråd eller en attaché som andre man.

e) Utrikestjänstemannens värde varierar vidare från vecka till vecka, månad till månad beroende på arbetsförhållandena på platsen. Värdet av den tid, som går förlorad i ena eller andra fallet kan vara ytterst olika. Till och med inom Sverige finns det ju dödperioder i förvaltning och näringsliv. Utanför Sverige är detta i hög grad fallet. Gäller det sydliga, för att icke tala om tropiska länder, skulle det kanske ofta bli så, att tjänstemannen, som i nio fall av tio med månader av starkt forcerat arbete förberett sin semester, tvingas att per flyg störta tillbaka till sin post vid en tidpunkt, då där överhuvudtaget »ingenting händer». Under perioder när all verksamhet ligger nere på grund av hetta, regeringens förflyttning från huvudstaden, religiösa eller nationella festligheter, fastor, semestersäsonger o. s. v. är den svenske tjänstemannens insats per dag icke värd 1/365 av årslönen men däremot

är den värd mycket mera än $1/365$ under perioder av hög aktivitet i anställningslandet eller på grund av förhandlingar mellan Sverige och anställningslandet, flottbesök, kungabesök, utställningar, mässor kriser o. s. v.

f) Det vore säkert en illusion, om man i en vällovlig avsikt att tillvarata statens intresse instinktivt tror, att staten alltid »förlorar» dyrbar arbetstid bara därför att någon begagnat ett långsammare men billigare färd sätt i stället för ett snabbare men dyrare. En omflyttning av tjänstemän måste ju beslutas månader eller ibland ett halvt år eller mera i förväg. Därvid gör man en beräkning så noggrant som möjligt om när tjänstemannen kan ha avslutat sina gamla arbetsuppgifter och när han skall påbörja de nya arbetsuppgifterna på en annan post. Ehuru utrikesförvaltningen som helhet alltid arbetar med knappt tilltagna resurser ifråga om arbetskraft, händer det dock icke så sällan, att tjänstemannen avslutar de gamla uppgifterna tidigare än beräknat eller att de nya bli aktuella kanske först någon dag eller någon vecka senare än beräknat. Det är i en dylik situation icke alltid möjligt — i de flesta fall snarast omöjligt — att i hast hitta nya arbetsuppgifter att fylla ut skarven med. De flesta arbetsuppgifter måste en tjänsteman först sätta sig in i och om det gäller en eller annan vecka hinner han ibland icke göra någon »nytta» alls och aldrig någon nytta som i pengar räknat skulle vara värd $1/30$ av månadslönen. De pengar, som UD i dylikt fall lägger ner på ett snabbare men ofta dyrare färdmedel, är direkt förlust för staten.

g) Å andra sidan händer det lika ofta, att den förflyttade tjänstemannen icke hinner både avsluta sina gamla arbetsuppgifter och förbereda sig för de nya. Vid förhandlingar måste en tjänsteman lägga ned mycket arbete på att förbereda sig. Om han på grund av andra arbetsuppgifter icke hunnit göra detta tillfredsställande före avresan, gör han det kanske fortare och bättre på ett tåg eller på en båt, än på det gamla tjänsterummet, där han ändå aldrig kan isolera sig eller få vara i fred som han skulle önska.

En tillträdande beskickningschef, chefen för en goodwilldelegation etc. etc. bör när han genast vid ankomsten blir konfronterad med utrikesministeriets protokollchef och landets tidningspress vara så insatt i det nya anställningslandets affärer och Sveriges förbindelser med detta land, att han icke står som fallen från skyarna vid ankomsten. Vid en analys av tidningarnas ständigt återkommande förebråelser mot diplomater för att vara okunniga, visar sig anledningen oftast vara bristande förberedelser vid tillträde på en ny post snarare än direkt okunnighet. Om tjänstemannen icke hunnit både slutföra sina gamla arbetsuppgifter och förbereda de nya på en gång, är tiden icke bortkastad därför att han fullföljer förberedelsen i lugn och ro på en båt eller ett tåg. Den »förlust» staten gör i arbetstid räknat är oftast ingen och aldrig så mycket som $1/30$ av månadslönen.

h) Till slut må framhållas, att det i många länder av exotisk typ och med mindre god administration är förenat med visst besvär att utfå *obeslagat* resgods genom tullbyråkratins labyrinter. Det är inte någon överdrift, att en beskickningstjänsteman kan få sätta till en arbetsdag eller så på att utskryva tullreklamationer, göra demarcher i utrikes- eller finansministeriet på platsen, vänta på svar och beslut, springa med papperen hos tullmyndigheterna eller på kajer och järnvägsstationer. Denna tidsförlust får avräknas mot den tid, som resgodsets ägare inbesparat genom att flyga.

Slutligen kan påpekas, att det för utrikesdepartementet alltid framstår såsom något självklart, att en tjänsteman icke tillåtes begagna sig av ett färd sätt, som genom sin långsamhet skulle inkräkta menligt å hans tjänsteåligganden, d. v. s. ifall han bättre skulle behövas å platsen.

Kvar står emellertid, att det i det enskilda fallet kan finnas fullgoda skäl för att låta vederbörande begagna sig av båtlägenhet, bl. a. för att icke åsamka staten en direkt utgiftsökning på grund av ett dyrare färd sätt, ifall en dylik utgiftsökning icke motsvaras av någon vinst i annat avseende. Det gäller här skäl, vilkas vikt självfallet bäst bedömes inom utrikesdepartementet, och departementet söker alltid noggrant iakttaga stadgandet i 4 § URR första stycket vid tillämpningen av den möjlighet, som ges i samma paragrafs andra stycke att för särskilda fall förordna att förrättningsman med hänsyn till resans ändamål eller när eljest befinnes lämpligt icke skall vara skyldig att färdas med flygplan.

RRV:s revisor har i sin promemoria angående fröken Hesselmarks resa gjort en beräkning av det belopp, som skulle ha inbesparats, därest hon företagit resan med flyg. Frågan rörande kostnadsberäkning vid planläggning av utrikes tjänsteresor har något berörts här ovan i denna promemoria, och några av de generella synpunkter, som härvid böra anläggas, ha redovisats. Härutöver torde följande få anföras.

Det har sedan flera år tillbaka av olika anledningar visat sig svårt erhålla kvalificerad svensk skrivbiträdespersonal till våra utlandsmyndigheter, främst då till långt ifrån Sverige belägna platser. Framförallt är det svårt att få personal, som vill binda sig vid en beskickning under längre tid. Någon förflyttningsplikt finnes icke för dylik personal. Vid de förhandlingar som i regel föregå utsändandet av ett skrivbiträde sättes från UD:s sida bland andra det villkoret, att vederbörande skall binda sig för viss tid, om möjligt minst två år. Skulle hon önska avsluta sin anställning efter exempelvis redan ett år, får hon själv stå för kostnaderna för hemresan. Det anses nämligen att utresan intjänats efter att hälften av den tid, vederbörande bundit sig på, förflutit. Därefter börjar hemresan intjänas. Det har kunnat konstateras, att det oftast är lättare att få sökande att binda sig för längre tid, om de få välja färd sättet själva inom de gränser, som URR medger.

När ansökningstiden utgick för skrivbiträdestjänsten i Lima, visade det sig, att fröken Hesselmark vore beredd resa ut och binda sig för två år vid utresa med båt.

Fröken Hesselmark har snart fullgjort sina två år i Lima och torde komma att stanna ytterligare något år. Räknat på längre sikt, förefaller det uppenbart, att statsverkets intressen äro bäst betjänta av att få skrivbiträden, vilka kanske just tack vare att de få i samband med tillträdet åka på ett något långsammare färd sätt, kunna förmås stanna en längre tid på en utlandspost än som eljest skulle ha varit fallet. Resekostnaderna för tre skrivbiträden exempelvis under sex à nio år ställa sig billigare än för fyra eller eventuellt fem skrivbiträden under ungefär samma tid. Därtill komma de stora olägenheter, som uppstå för beskickningsarbetet vid alltför täta byten på skrivbiträdesposterna.

Ehuru det med hänsyn till vad som anförts i föreskrifterna till ARR förefaller tveksamt, huruvida man vid planläggningen av en resa — och icke minst en utrikes resa — skall vara nödsakad uppgöra en minutiös kostnadsberäkning, synas dock några erinringar i samband med det nu aktuella fallet vara på sin plats.

RRV:s revisor har i sin promemoria förklarat, att till rese- och traktementskostnaderna bör läggas lönekostnaderna under restiden 870 kronor och 80 öre. Emellertid ha ju under fröken Hesselmarks resa infallit fyra söndagar, vilka äro tjänstefria, oavsett om fröken Hesselmark är på resa eller icke. Förstnämnda belopp bör sålunda i första hand reduceras med

111 kronor 70 öre. Återstå sålunda 759 kronor och 10 öre. Sammanlagda resekostnaderna med båt skulle sålunda uppgå till 4 544: 80 (3 785: 70 + 759: 10). Vid beräkningen av kostnaderna med flyg synes vidare till det av RRV framräknade beloppet 3 606 kronor böra läggas *dels* lönekostnaderna för åtminstone halva avresedagen (14: 67) *dels* lönekostnaderna för minst två dagar efter framkomsten, då vederbörande knappast efter ett så pass hastigt klimatbyte torde ha varit arbetsför (90:—), (det gäller icke bara ett hastigt klimatbyte, utan även en omställning av livsrytmen efter förändringar i tiden; tidsskillnaden mellan Stockholm och Lima torde vara omkring 1/3 dygn; under de närmaste dagarna efter en dylik flygresa utför ingen en arbetsprestation, som per dag är värd 1/365 av årslönen), *dels* kostnaderna för transport till flygpaviljongen i Stockholm (lägst 0: 90 + för bagage lägst 2: 50 = 3: 40) *dels* transport till Bromma (2:—) *dels* stadsbud i New York två gånger och i Lima en gång (10:— + 5:— = 15:—), *dels* resgodsförsäkring (enl. reseräkningen 23: 25), *dels* skatt i Peru (64: 75). Sammanlagt sålunda 3 819: 07 (3 606:— + 213: 07). Härtill komma ytterligare kostnaderna för övervikt eller flygfrakt å 34: 28 resp. 25:— per kg (ca 300:—) (endast 30 kg må nämligen medföras fritt inklusive handväska, paraply, kappor etc). samt frakt av återstående resgods med båt, vilken enligt uppgift uppgår till ca 125:— för 100 kg. Speditions- och transportkostnader i Stockholm och Lima kunna icke här uppskattas, men erfarenhetsmässigt uppgå dessa till i förhållande till fraktkostnaden ganska avsevärda belopp. Alltså totalt 4 244: 07. Skillnaden mellan 4 544: 80 och 4 244: 07 d. v. s. 300: 73, utgör sålunda det belopp, till vilket värdet av fröken Hesselmarks förlorade arbetstid kan anses uppgå (varifrån ytterligare borde avgå speditions- och transportkostnader). Utslaget på två år gör det omkring 13:— i månaden. Någon utredning kan nu icke göras beträffande de arbetsuppgifter hon skulle ha fått i Stockholm efter avslutandet av tjänstgöringen på den byrå, där hon var placerad, och vad »statsnyttan» skulle uppskattas till.

Vid en anställningstid på 18 månader skulle sammanlagda resekostnaderna Stockholm—Lima—Stockholm utgöra ungefär 420 kronor per månad (d. v. s. vid 18 månaders anställning har UD i resekostnader haft en utgift av 420 kronor för varje månad av hennes aktiva tjänstgöring). Om anställningstiden kan förlängas till 2 år, blir resekostnaderna endast cirka 315 kronor per månad. Vid en förlängning av anställningstiden till 3 år blir kostnaden cirka 210 kronor per månad. Härav inses lätt, att, även om revisorns räknasätt skulle läggas till grund för bedömningen, statsnyttan bäst iakttages, om man till befattningen utser en sökande, som är beredd att vid utresa med båt stanna en längre tid på den nya posten. Då statsnyttans och utrikesdepartementets intressen härutinnan äro identiska, är det också svårt att se, varför beslutet om fröken Hesselmarks utresa icke skulle ha fattats på ett sätt, som bäst motsvarade dessa gemensamma intressen. Stockholm den 8 mars 1957.

Bilaga B

Kommentarer till av riksdagens revisorer anförda exempel på av riksräkenskapsverket uppmärksammade rese- och flyttningsärenden

1 Extra ordinarie kontoristen W:s resa Karachi—Stockholm

I handbrev till personalbyrån från beskickningen i Karachi anmäldes, att W. önskade lämna sin befattning vid beskickningen och återvända till Sve-

rige varjämte upplystes, att för resan plats preliminärt bokats på båt. Enär anledning saknades för utrikesdepartementet att då taga ställning till det sätt, på vilket W. önskade företaga sin hemresa, särskilt som något särskilt bemyndigande att få färdas med båt icke hade begärts, berördes överhuvud taget icke frågan rörande färd sättet i personalbyråns svarsskrivelse.

När frågan rörande beviljande av ersättning till W. för kostnaderna i samband med tjänsteresan företogs till avgörande, vilken fråga för övrigt icke faller inom personalbyråns kompetens, utgick chefen för ekonomibyrån liksom vederbörande revisor på ekonomibyrån ifrån, att det använda färd sättet godkänts av personalchefen utan att först ha kontrollerat, att så verkligen skett. Vidare utsågs, att ekonomibyrån icke deltagit i den sakliga prövningen av ärendet, vilket knappast synes riktigt, enär ingen annan saksprövning ägt rum än den som företagits eller borde ha företagits av chefen för ekonomibyrån i samband med det av honom fattade utanordningsbeslutet. Vad revisorn i övrigt har att andraga gentemot personalbyrån, som vid det tillfället enligt vad nyss sagts icke längre hade med ärendet att skaffa, är knappast av relevans i nu föreliggande fråga, varför i detta sammanhang endast hänvisas till den tidigare omnämnda promemorian.

Det torde för ordningens skull böra tilläggas, att riksräkenskapsverket den 18 december 1957 meddelat utslag på förevarande anmärkning. I detsamma säger sig verket ha funnit, att då vederbörande myndighet icke förordnat, att W. icke skulle vara skyldig färdas med flygplan, resekostnadsersättning och traktamente icke bort utgå med högre belopp än som skulle hava utgått, därest ifrågavarande resa företagits med flygplan. Vad angår ersättningsyrkandet i vad detsamma avser kostnad i form av lön under förklarad arbetstid, har riksräkenskapsverket emellertid funnit detsamma icke kunna bifallas.

2 Utbetalande av viss merkostnad till en extra byråchef

En reseersättning motsvarande kostnaden vid direkt resa New York—Stockholm har utbetalats till en extra byråchef efter i vederbörlig ordning fattat beslut av dåvarande personalchefen. Det senare tillägget till ersättningen har utanordnats av chefen för ekonomibyrån i strid mot det sålunda fattade beslutet.

Av handlingarna i ärendet framgår, att kabinetssekreteraren visserligen tillstyrkt ersättningens utbetalande men icke fattat beslut därom. Något sådant beslut kan icke heller på grund av gällande föreskrifter fattas av kabinetssekreteraren (jfr Utrikesdepartementets instruktion § 14).

3 T. f. förste sekreteraren C:s förflyttning till beskickningen i Tokio

Bytet på befattningen såsom förste beskickningssekreterare vid beskickningen i Tokio hade länge varit planerat och t. f. förste sekreteraren C. påtänkt för befattningen ifråga. Med hänsyn till omedelbart förestående byte jämväl på beskickningschefsposten och då C., liksom tidigare varje år varit fallet med beskickningschefen, skulle representera beskickningen vid de då stundande handelsförhandlingarna med japanska vederbörande, ansågs det önskvärt, att han utreste till Japan så tidigt som möjligt under hösten. På grund av C:s arbetsuppgifter i departementet kunde avresan emellertid icke ske förrän den 4 november 1955. Handelsförhandlingarna, som avsetts skola inledas i början av december 1955 i Stockholm, uppsköts dock i sista stund, men då hade C. redan avrest till Stockholm. Först den 23 januari 1956 inleddes förhandlingarna, som sedan pågingo till den 23 mars samma år.

C:s närvaro vid ifrågavarande förhandlingar i Stockholm var så mycket mera påkallad, som han avsågs å beskickningen komma att handlägga i första hand handelsärenden. För C:s verksamhet vid beskickningen i Tokio bedömdes det angeläget, att han bereddtes tillfälle att personligen sätta sig in i de frågor, som under förhandlingarna diskuterades icke blott med de japanska delegaterna utan jämväl med vederbörande svenska myndigheter och enskilda intressenter. Hans huvudsakliga uppgifter i Tokio efter första ankomsten dit bestod också i undersökningar av olika slag inför förhandlingarna, samt kontakttagande dels med de svenska affärsmännen därstädes, dels ock med andra länders handelsrepresentanter i Tokio. De uppgifter om Japans utrikeshandel, handelsavtal med andra länder samt allmänna ekonomiska problem, vilka av C. insamlats under vistelsen i Tokio, voro sålunda av stor betydelse för genomförandet av förhandlingarna med japanerna.

Av ovanstående framgår, att C. den 9 november 1955 till gagnet verkligen tillträdde befattningen såsom förste beskickningssekreterare vid beskickningen, då han från och med den dagen enbart sysslade med till nämnda befattning hörande handelsärenden. Härtill kan vidare nämnas, att C. omedelbart efter första ankomsten till Tokio fick tillfälle att ordna sitt bostadsproblem — som i Tokio var förenat med utomordentliga svårigheter — genom att förhyra en lämplig bostad för sig och familjen. C:s utlandslönetillägg (prisutjämningsstillägg) anpassades efter hans faktiska bostadskostnader.

4 Förste kanslisten J:s tjänstgöring i utrikesdepartementet

Det torde till en början få erinras om, att för kanslister liksom för övrig diplomatisk och konsulär personal föreligger s. k. förflyttningstvång, d. v. s. de kunna utan vidare förflyttas till annan tjänstgöringsort, när så med hänsyn till tjänstens krav befinnes lämpligt. När fråga uppkom att låta förste revisorn å utrikesdepartementets arvs- och ersättningsbyrå få tillfälle att »från andra sidan» sätta sig in i arvsmålsverksamheten, förelågo visserligen många skäl för att han borde få tjänstgöra vid något av de s. k. arvskonsulaten i Förenta Staterna, som hade en något större verksamhet ifråga om dessa ärenden än generalkonsulatet i Montreal. Emellertid var det ej möjligt att vid den tidpunkten flytta på någon av de vid förenämnda konsulat tjänstgörande kanslisterna. Då vidare ett tidsbegränsat vikariatslöneförordnande å tjänsten som förste revisor enligt gällande bestämmelser måste utlysas och man ej kunde förutse, vem som skulle komma att söka och eventuellt erhålla detsamma, föll det sig naturligt att i första hand förbereda J. på förflyttning hem. Dessförinnan hade J. beviljats semester för besök i Sverige under sommaren 1956. Skulle annan kompetent sökande anmäla sig, hade statsverket sålunda icke åsamkats några utgifter för förflyttningen, med hänsyn till att kostnaderna för J:s Sverigessemester ändå hade måst betalas.

Enär J. till slut icke sökt vikariatslöneförordnandet som förste revisor och då annan enligt departementets mening för denna speciella tjänst fullt kompetent person icke heller sökt detsamma, har förordnande icke ansetts kunna meddelas å tjänsten ifråga.

Statskontoret

Riksdagens revisorer uttala, att de sökt bilda sig en uppfattning om hur omorganisationen av handläggningen i utrikesdepartementet av vissa eko-

nomiska ärenden utfallit i praktiken. De anse sig kunna konstatera, att syftet med den genom beslut av 1950 och 1952 års riksdagar inrättade ekonomibyrån icke uppnåtts. Förhållandet påkallar enligt revisorernas mening ett förnyat övervägande av frågan om de administrativa ärendenas handläggning inom departementet.

Statskontoret finner angeläget, att ekonomibyrån erhåller den ställning inom utrikesdepartementet, som avsågs genom förenämnda riksdagsbeslut. I sådant syfte synas bestämmelser, i nära anslutning till angivna riksdagsbeslut, böra meddelas, lämpligen genom en instruktion eller i form av en arbetsordning. Enligt statskontorets mening böra erfarenheterna av tillämpningen av nämnda bestämmelser avvaktas, innan spørsmålet om handläggningen av de ekonomiska ärendena inom utrikesdepartementet upptages till ytterligare övervägande.

Med utgångspunkt från anförda förhållanden å ekonomibyrån, ha revisorerna framfört synpunkter på utrikesdepartementets organisation i övrigt och ha avslutningsvis föreslagit, att en skyndsam översyn verkställs av departementet. Statskontoret kan för sin del icke finna, att de av revisorerna påtalade omständigheterna i fråga om handläggningen av vissa ekonomiska frågor kunna tagas till intäkt för ifrågavarande långtgående förslag. Ämbetsverket avstyrker alltså, att en dylik allmän översyn kommer till stånd.

Vid handläggningen av detta ärende har närvarit t. f. statskommissarien Lindblad. Stockholm den 11 januari 1958.

IVAR LÖFQVIST

Tord Elfner

Föredragande

Gunnar Zimmerman

Riksräkenskapsverket

Genom remiss den 3 januari 1958 har riksräkenskapsverket anbefallts att avgiva utlåtande över vad riksdagens år 1957 församlade revisorer anført angående handläggningen av administrativa ärenden inom utrikesdepartementet. Med anledning härav får riksräkenskapsverket anföra följande.

Revisorerna ha konstaterat att oklarhet råder beträffande ekonomibyråns ställning och uppgifter inom utrikesdepartementets administrativa system. Någon precisering av området för den kompetens och de befogenheter som tillkomma byråns chef har icke skett, vilket åtminstone delvis torde sammanhänga med att departementet saknar aktuell instruktion och därpå grundad, efter gängse förvaltningsprinciper utformad arbetsordning.

Vid den inom riksräkenskapsverket bedrivna granskningen av departementets räkenskaper ha, såsom av revisorernas redogörelse framgår, vissa erinringar framställts, bland annat i fråga om utbetalning av ersättningar i samband med tjänsteresor och förflyttningar inom utrikesförvaltningen. Det har därvid visat sig förenat med svårigheter att utröna, vilka befattningshavare inom departementets personalavdelning, som varit ansvariga för de gjorda utbetalningarna. Den rådande oklarheten i fråga om ansvars- och kompetensfördelningen mellan de skilda befattningshavarna inom avdelningen sammanhängar med att några bestämmelser beträffande handläggningen av de administrativa ärendena i anslutning till statsmakternas vid 1950 och 1952 års riksdagar fattade beslut om inrättande av en ekonomibyrå icke meddelats. Icke heller eljest synas sådana förändringar i administrativt hänseende ha vidtagits beträffande ärendenas handläggning

som kunnat skapa erforderlig klarhet i fråga om ansvars- och kompetensfördelningen inom avdelningen. Den medverkan från ekonomibyråns sida vid den sakliga prövningen av inom avdelningen förekommande ärenden av ekonomisk innebörd, som torde ha förutsatts vid ekonomibyråns inrättande, torde främst genom nämnda förhållanden icke ha kommit till stånd i avsedd omfattning. Nämnda olägenheter torde kunna elimineras genom att i de avsedda instruktions- m. fl. bestämmelserna föreskrifter meddelas, vilka i huvudsak anknyta till de inom statsförvaltningen i allmänhet tillämpade principerna i fråga om handläggningen av ekonomiskt-administrativa ärenden.

I detta ärendes handläggning ha, förutom undertecknade, byråcheferna Ehnbohm och Faxelius samt tillförordnade byråchefen Backlund deltagit. Utdrag av protokoll, upptagande särskilt yttrande av byråchefen Faxelius bifogas. Stockholm den 7 januari 1958.

GÖSTA RENLUND

Arvid Stenström

Föredragande

Bilaga

Utdrag av protokoll, hållet hos riksräkenskapsverket den 7 januari 1958

Föredrogs Kungl. Maj:ts remiss den 23 december 1957 angående vad riksdagens år 1957 församlade revisorer anförde beträffande handläggningen av administrativa ärenden inom utrikesdepartementet; och beslöts underdånigt utlåtande.

Byråchefen Faxelius gjorde följande särskilda uttalande:

»I anslutning till förslag av en särskilt tillkallad utredningsman med uppdrag att företaga en översyn av de kamerala ärendenas handläggning inom utrikesförvaltningen inrättades jämlikt beslut av 1950 års riksdag inom utrikesdepartementets personalavdelning en särskild räkenskapsbyrå för handläggning av kamerala ärenden. Utredningsmannen hade, såsom framgår av vad revisorerna anförde, med sitt förslag avsett att åstadkomma en avlastning av den chefen för utrikesdepartementets personalbyrå åvilande arbetsbördan genom en handläggningssmässig gränsdragning mellan personalärenden i egentlig mening och ärenden av kameral natur samt för ändamålet förordat tillskapande av en organisation, innefattande en befattningshavare utanför den diplomatiska och konsulära karriären, vilken från en central arbetsledande befattning inom avdelningen kunde ge kontinuitet och stadga åt den del av denna avdelnings verksamhet, som byggde på innehåll i ett tid efter annan skiftande författningsmaterial ävensom, i icke oväsentlig omfattning, prejudikat och praxis.

Av vad revisorerna anförde framgår emellertid även, att utredningsmannen icke hade föreslagit organiserande av en ny byrå utan endast inrättande av en kvalificerad kamrerartjänst. Såsom skäl för statsmakternas avsteg på denna punkt från utredningsmannens förslag, vilket i övrigt godkändes, anfördes, att omfattningen av de kamerala ärendena inom utrikesdepartementet väl motiverade inrättande av en särskild byrå för handläggning av dessa ärenden. Detta föranledde utredningsmannen att i samband med slutförandet av sitt uppdrag påpeka, att en missuppfattning måhända här förelåg, eftersom vid skilda tillfällen av utredningsmannen framhållits, att kameralärendena vid utrikesdepartementet icke vore vare sig så

komplicerade eller så omfattande, att det för deras handläggning vore motiverat att inrätta en byråchefstjänst. Utredningsmannen ansåg sig också kunna konstatera, att utrikesdepartementet visat sig hysa samma uppfattning genom att tillföra räkenskapsbyrån uppgifter, som vidgat dess verksamhet utöver det i egentlig mening kamerala området. I anledning härav anmäldes i 1952 års statsverksproposition, att till räkenskapsbyrån överförts fastighetsärendena ävensom sådana budgetfrågor, vilka icke avsåge organisatoriska och personella spørsmål. Samtidigt föreslogs överförande av arvs- och ersättningsbyråns kamerala verksamhet till räkenskapsbyrån och att byråns namn skulle ändras till ekonomibyrån, vilka förslag godkändes av riksdagen.

Statsmakternas nu återgivna beslut synes innefatta ett noggrant angivande av ekonomibyråns arbetsuppgifter. I detta avseende må särskilt framhållas, att riksräkenskapsverket i yttrande över utredningsmannens förslag icke framfört någon erinran mot en handläggningssmässig uppdelning av det slag, som utredningsmannen föreslagit, och att ämbetsverket alltså icke funnit anledning att föreslå några förtydligande tillägg till eller ändringar av förslaget på denna punkt. Även om det av praktiska skäl självfallet är önskvärt, att statsmakternas beslut återgives i instruktion och arbetsordning, kan härvid beskrivningen av ekonomibyråns arbetsuppgifter knappast göras mera utförlig, särskilt som fördelningen i detalj av personalavdelningens ärenden mellan dess två byråer med all sannolikhet ibland måste, i likhet med vad som tillämpas beträffande vanliga centrala ämbetsverk, kunna ske på grundval av beslut i varje särskilt fall av chefen för personalavdelningen.

Vad angår på chefen för ekonomibyrån ankommande åligganden och ansvar, har såsom framgår av revisorernas redogörelse, chefen för personalavdelningen genom en den 4 november 1950 dagtecknad promemoria föreskrivit, att beslut i anordningsärenden skola undertecknas av ekonomibyråchefen med kontrasignation av kamreraren. I promemorian, vilken utfärdats i avbidan på ändring av instruktion och arbetsordning, förklaras emellertid, att denna föreskrift, vilken konfirmerats genom de i kungl. brev den 30 juni 1952 meddelade föreskrifterna rörande utrikesdepartementets kassarörelse, icke innefattar någon rubbning i chefens för personalavdelningen instruktionsenliga ansvar för medelsförvaltningen utan att avsikten med bestämmelsen endast är att genom delegation av chefens för personalavdelningen beslutanderätt i utbetalningsärenden av rutinkaraktär förenkla utanordningsproceduren och i möjligaste mån minska tidsutdräkten mellan utbetalningsbesluten och därav föranledda verkställighetsåtgärder. I överensstämmelse härmed förutsattes vidare i promemorian, att alla anordningsärenden, rörande vilka tvekan yppas eller fråga uppkommer om avsteg från tillämpad praxis, skola underställas chefen för personalavdelningen. Detta synes stå i god överensstämmelse med den av riksräkenskapsverket beträffande vanliga centrala ämbetsverk hävdade uppfattningen, att anordningsbeslut som regel böra fattas av verkschefen såsom den för vederbörande verks medelsförvaltning ytterst ansvarige och att avsteg härifrån bör ske endast då detta påkallas av särskilda förhållanden. För utrikesdepartementets del måste, i den mån anordningsärendena underställas chefen för personalavdelningen, detta anses innebära, att ärendena bli va föremål för en mera kvalificerad prövning, eftersom ekonomibyråchefen även deltar i handläggningen av sålunda underställda ärenden.

Avsikten med statsmakternas beslut om inrättande inom utrikesdepartementets personalavdelning av en särskild byrå för handläggning av kame-

rala ärenden har, såsom framgår av det föregående, däremot icke varit, att chefen för denna byrå skulle deltaga i de sakliga avgöranden rörande de till utrikesförvaltningen hörande befattningshavarnas tjänstgöring och resor, som det ankommer på ledningen för utrikesförvaltningen att fatta och till vilka besluten vid de allmänna personalberedningarna äro att hänföra. Det kan också ifrågasättas, huruvida en sådan organisation skulle ur några synpunkter kunna anses vara rationell eller motiverad. Om ekonomibyråchefen på grund av avsaknaden av uttryckliga bestämmelser i instruktion och arbetsordning hävdar en motsatt uppfattning i detta avseende, har man måhända att häri söka förklaringen till det motsatsförhållande, som såvitt framgår av revisorernas uttalande uppkommit mellan ekonomibyrån och personalavdelningen i övrigt och som att döma av revisorernas redogörelse för tvenne av riksräkenskapsverkets revision framställda anmärkningar synes ha lett till att samråd i erforderlig utsträckning icke alltid ägt rum, innan anordningsbeslut meddelats av ekonomibyrån. Angivna motsatsförhållande torde även vara anledningen till att ekonomibyråchefen sedan några år tillbaka i fråga om utanordning av avlöningarna till utrikesförvaltningens tjänstemän icke lämnar den medverkan vid anordningsbeslutens fattande, som ålagts honom genom Kungl. Maj:ts ovan berörda föreskrifter rörande utrikesdepartementets kassarörelse.

Vad särskilt beträffar de av riksräkenskapsverkets revision framställda anmärkningar, som berörts av revisorerna, riktar sig anmärkningen i det ena fallet mot att en resa företagits med båt i stället för med flyg och i det andra mot att en resa från New York till Stockholm icke företagits direkt utan via London. Ansvarighet har i båda fallen av revisionen ansetts åvila ekonomibyråchefen och kamreraren, vilka vid meddelande av anordningsbesluten utgått från att medgivande att använda angivna färdsätt respektive färdväg lämnats, ehuru så icke skett. Därjämte har i det förra fallet ansvarighet ansetts åvila den revisor, som granskat och tillstyrkt utbetalningen. Därest medgivanden, som nu sagts, hade lämnats skulle däremot några anmärkningar överhuvud icke ha kunnat framställas eller i varje fall icke ha kunnat bifallas, eftersom dessa medgivanden skulle ha innefattat enbart en lämplighetsprövning, vars riktighet icke skulle ha kunnat bli föremål för bedömning i ett anmärkningsmål.

Revisorerna ha också berört tvenne beslut rörande förflyttning av tjänstemän, som revisorerna funnit ha åsamkat statsverket avsevärda kostnader. Det är självfallet i hög grad angeläget, att såväl vid sådana beslut som vid lämnande av medgivanden av nyss angivna slag sparsamhetssynpunkten så långt möjligt beaktas. Ansvar för att så sker åvilar ledningen för utrikesförvaltningen, och detta ansvar blir icke mindre betydelsefullt genom att det ej kan utkrävas genom framställande av revisionsanmärkning. För fullgörande av nu angivna åliggande erfordras emellertid ingen speciell kameral sakkunskap. Därför kan det, såsom redan tidigare framhållits, ifrågasättas, huruvida en organisation, som innebure att ekonomibyråchefen deltog i handläggningen av ärenden av det slag varom här är fråga, skulle ur några synpunkter kunna anses vara rationell eller motiverad. Det torde vara tillfyllest, att, såsom för närvarande sker, samråd med ekonomibyråchefen äger rum i de fall så prövas erforderligt.»

Statens organisationsnämnd

Med ledning av remiss den 3 januari 1958 av vad riksdagens revisorer yttrat i sin den 16 december 1957 dagtecknade berättelse angående hand-

läggningen av administrativa ärenden inom utrikesdepartementet får statens organisationsnämnd anförda följande.

Av berättelsen framgår, att handläggningen av administrativa ärenden i vissa fall kan anses ha varit mindre tillfredsställande. Revisorerna föreslå, att förbättrade förutsättningar för en rationell administration skall åstadkommas genom en skyndsam översyn av utrikesdepartementets organisation, verkställd exempelvis av statens organisationsnämnd. Som ett måhända ändamålsenligt omorganisationsalternativ ange revisorerna en ombildning av personalavdelningen till en allmänt administrativ avdelning, eventuellt innefattande departementets arkiv samt arvs- och ersättningsbyrån. Chefen för den nya avdelningen skulle icke tillhöra den diplomatiska och konsulära karriären.

Organisationsnämnden finner det troligt, att den av revisorerna skisserade organisationen med en administrativ avdelning för bl. a. personalärenden under chefskap av en icke-diplomat skulle medföra att utrikesministern och kabinetssekreteraren eller biträdande kabinetssekreteraren till förfång för andra arbetsuppgifter finge ägna förhållandevis mycken tid åt den förberedande handläggningen av flertalet personalärenden, vilket icke vore rationellt. Det förefaller emellertid, som om oklarheten i vissa administrativa ärendens handläggning mera bottnar i avsaknaden av arbetsordning och aktuell instruktion än i organisatoriska brister. Enligt nämndens mening bör man därför, innan en organisationsundersökning igångsättes, avvakta de resultat ifråga om i olika avseenden förbättrad handläggningsrutin som kunna uppnås genom en moderniserad instruktion och en ändamålsenlig arbetsordning. I endera torde böra inrymmas föreskrift om att ekonomibyråns chef skall delta i beredningen av personalärenden på ett sådant sätt, att ekonomiska synpunkter på desamma redan på ett tidigt stadium av beredningen kunna vinna tillbörligt beaktande.

I detta ärendes handläggning ha deltagit, förutom undertecknad generaldirektör, ledamöterna Aste, Björck, Elofsson, Löfqvist och Göran Pettersson samt såsom föredragande t. f. kanslichefen P. Tammelin. Stockholm den 16 januari 1958.

C. TARRAS SÄLLFORS

B. Samuelsson

FÖRSVARSDEPARTEMENTET

§ 3 Försvarssjukvårdens centrala ledning

Överbefälhavaren

Med anledning av nådig remiss den 3 oktober 1957 får överbefälhavaren efter att ha tagit del av försvarsgrenschefernas och berörda centrala militära förvaltningsmyndigheters yttrande i underdånighet avgiva följande yttrande över riksdagens revisorers särskilda berättelse 3/6 1957 om försvarssjukvårdens centrala ledning.

Revisorernas uttalande innehåller i huvudsak:

att en förnyad översyn av den militära sjukvårdens organisationsformer utan dröjsmål bör verkställas i ändamål att söka sammanföra den militära sjukvårdens ledning till en myndighet,

att översynen samtidigt bör innefatta en prövning av försvarets sjukvårdsstyrelsens nuvarande byråindelning och organisation i övrigt,

att slutlig ställning tas till 1944 års militärsjukvårdskommittés förslag om bildande av en gemensam försvarsläkarkår och gemensam utbildning av värnpliktiga läkare,

att frågan om överförande av det militära veterinärväsendets ledning i dess helhet från arméintendenturförvaltningen till försvarets sjukvårdsstyrelse prövas,

att frågan om inordnande av civilförsvarssjukvårdens ledning under försvarets sjukvårdsstyrelse prövas, samt

att uppmärksamhet ägnas åt förhållandet mellan försvarets sjukvårdsstyrelse, medicinalstyrelsens sjukvårdsberedskapsnämnd och riksnämnden för ekonomisk försvarsberedskap, varvid särskild betydelse av en nära samverkan ifråga om upphandling och förrådshållning av sjukvårdsmateriel beaktas.

Dessa frågor upptas här nedan var för sig till behandling.

Den militära sjukvårdens centrala ledning

Genom ämbetsskrivelse 27 september 1957 (Dnr 3640/49, 1432) har chefen för försvarsdepartementet uppdragit åt försvarets sjukvårdsstyrelse att — med beaktande av vad överbefälhavaren uttalat i bifogat yttrande (bilaga A) — i samråd med försvarsgrenscheferna verkställa utredning rörande organisationen av den militära sjukvårdens ledning och därmed sammanhängande spörsmål. Styrelsens uppdrag är sålunda i förhållande till revisorernas förslag begränsat.

Överbefälhavaren har för sin del icke funnit anledning frånga sitt tidigare ställningstagande såsom det redovisats dels i ovannämnt yttrande, dels i yttrande över 1956 års förvaltningssakkunnigas betänkande del II, som bifogas i utdrag (bilaga B). Sjukvårdsstyrelsens uppdrag bör sålunda plan enligt fullföljas med oförändrade direktiv.

Gemensam försvarsläkarkår och gemensam utbildning av värnpliktiga läkare

Vid remissbehandling av 1944 års militärsjukvårdskommittés betänkande framfördes starkt kritiska synpunkter på kommitténs förslag om inrät-

tande av en gemensam försvarsläkarkår. I stort sett samma synpunkter framfördes — i vissa fall med ökad skärpa — av försvarsgrenscheferna, då dessa bereddes tillfälle att yttra sig över den underdåniga framställning från försvarets sjukvårdsstyrelse, som låg till grund för ovannämnda ämbetsskrivelse. Det framhölls härvid bl. a. att den tekniska utvecklingen ökat försvarsgrenarnas behov av specialutbildade läkare såväl i fred som i krig. Förutsättningarna för genomförandet av en långt driven samordning av utbildningen av läkare ansågs därför nu vara mindre än för tio år sedan. Härmed faller ett väsentligt argument för införande av en gemensam försvarsläkarkår. Anledning att nu på nytt ta upp denna fråga synes därför icke finnas, särskilt som den praktiska betydelsen av införandet av en sådan kår synes ringa i såväl krig som fred.

I yttrandet över försvarets sjukvårdsstyrelsens ovannämnda underdåniga framställning med begäran om visst utredningsuppdrag framhöll överbefälhavaren (jfr bilaga A), att frågan om ytterligare samordning av de värnpliktiga läkarnas utbildning borde lösas genom direkta överenskommelser mellan beförda militära myndigheter. Ytterligare utredning av detta spörsmål synes därför f. n. icke påkallad.

Militärveterinärväsendets ledning

Översyn av organisationen vid arméintendenturförvaltningens häst- och veterinärmaterielbyrå har senast företagits genom försorg av 1956 års förvaltningssakkunniga, som i sitt betänkande, del II, föreslagit, att byrån omvandlas till en hästsektion. Förslaget, som motiveras av den successiva utvecklingen av arméns hästar, har till väsentlig del tillstyrkts av berörda militära myndigheter. Arméintendenturförvaltningen kommer, om förslaget vinner beaktande, att få en organisation, som synes väl avpassad med hänsyn till den befattning med upphandling, uttagning och redovisning av hästar som även framdeles kommer att åvila förvaltningen. Anledning att f. n. ompröva organisationen vid arméintendenturförvaltningen finnes därför icke.

En hel del av veterinärmaterielen anskaffas redan nu av försvarets sjukvårdsstyrelse. Styrelsen upphandlar sålunda i egenskap av huvudförvaltningsmyndighet all veterinärmedicinsk materiel och alla djurläkemedel. På längre sikt bör eftersträvas, att styrelsen även övertar förrådshållningen och övrig förvaltning av ifrågakarande materiel. Så bör emellertid icke ske, förrän arméns behov av hästar i krig ytterligare nedbringats.

Försvarets sjukvårdsstyrelse tillfördes hösten 1955 provisoriskt viss veterinärmedicinsk expertis, närmast för att styrelsen skulle kunna utöva sin ledande funktion i vad gäller hygienisk livsmedelskontroll. Sålunda avses f. n. två veterinärer på fältveterinärkårens stat för tjänstgöring vid styrelsens hälsovårdsbyrå. Av arméintendenturförvaltningens underdåniga yttrande framgår, att försvarets sjukvårdsstyrelse vid fullgörandet av sitt utredningsuppdrag även kommer att ta upp frågan om den veterinärmedicinska representationen i styrelsen. Härvid torde även överfältveterinärens ställning komma att prövas.

Anledning att nu föranstalta om ytterligare utredning rörande det militära veterinärväsendets ledning synes av ovan anförda skäl icke finnas.

Civilt försvarssjukvårdens ledning

Frågan om civilt försvarssjukvårdens ledning prövades senast år 1952 av utredningsmannen för krigssjukvården, dåvarande expeditionschefen *E. Montell* (SOU 1952: 22). Denne fann efter ingående prövning det icke vara möjligt att i krig ställa all hälso- och sjukvård under enhetlig ledning. Skä-

let härtill var främst, att det första omhändertagandet av civilpersoner nära måste samordnas med andra räddningsåtgärder, som odiskutabelt ankommer på civilförsvaret. Eftersom civilförsvarets skadeavhjälpande organisation som ett viktigt element måste innesluta enheter för det första livräddande omhändertagandet och för transport av krigsskadade, fann utredningsmannen att civilförsvaret alltså borde bedriva viss sjukvård såsom komplement till den allmänt civila hälso- och sjukvården. Med anledning härav tillstyrkte utredningsmannen ett av civilförsvarsstyrelsen i anslagsäskandena för budgetåret 1952/1953 framfört förslag, att befattningen såsom civilförsvarsöverläkare skulle ändras till en heltidstjänst, samt föreslog att viss ytterligare medicinal expertis skulle knytas till styrelsen.

Grundad anledning att ompröva det beslut, som statsmakterna fattade år 1953 på grundval av utredningsmannens betänkande, synes icke finnas. Tvärtom kan med fog hävdas, att — beroende på den militärtekniska utvecklingen och fiendens ökade möjligheter att momentant tillfoga civilbefolkningen i tätorterna massförluster — behovet av fast organiserade sjukvårds- och sjuktransportenheter ingående som en integrerande del i civilförsvarets skadeavhjälpande organisation nu är större än någonsin. Under sådana förhållanden kan ett överförande till försvarets sjukvårdsstyrelse av den centrala ledningen av dessa enheters operativa användning ej ifrågakomma. Uppenbart är då även, att civilförsvarsstyrelsen liksom hittills bör svara för organisation, utrustning och utbildning m. m. av ifrågavarande enheter och att styrelsen till följd härav måste ha tillgång till viss medicinsk expertis. Tanken på att överföra civilförsvarssjukvårdens ledning till försvarets sjukvårdsstyrelse kan därför icke biträdas. Då med denna fråga sammanhängande spörsmål torde komma att behandlas i det slutbetänkande, som inom kort väntas från 1953 års civilförsvarsutredning, finnes så mycket mindre anledning att nu igångsätta en utredning med av revisorerna angivet syfte.

Samarbete vid upphandling och förrådshållning av sjukvårdsmaterial

Revisorerna har uttalat sig för ett vidgat samarbete mellan berörda myndigheter vid upphandling och förrådshållning av sjukvårdsmaterial. Överbefälhavaren vill understryka betydelsen av samverkan i ifrågavarande hänseenden. Såsom framgår av försvarets sjukvårdsstyrelsens och medicinalstyrelsens sjukvårdsberedskapsnämnds underdåniga yttranden har emellertid sådant samarbete bedrivits sedan en följd av år. Såsom exempel kan nämnas att försvarets sjukvårdsstyrelse för civilförsvarets räkning åtagit sig anskaffning av en betydande del av civilförsvarets sjukvårdsartiklar. I ändamål att ytterligare utveckla ifrågavarande samarbete tillsattes på initiativ av medicinalstyrelsens sjukvårdsberedskapsnämnd för omkring ett år sedan en samarbetsdelegation i vilken — förutom nämnden — försvarets sjukvårdsstyrelse, civilförsvarsstyrelsen, landstingsförbundet och stadsförbundet är representerade. Avsikten är att representant för riksnämnden för ekonomisk försvarsberedskap även skall ingå. Det är att förvänta, att arbetet inom samarbetsdelegationen skall visa sig fruktbarande. Det samråd som revisorerna förordar skall komma till stånd före upphandling av varor, som förrådshålles av mer än en av de berörda myndigheterna, synes med fördel kunna ske genom delegationen.

Sammanfattning

Huvuddelen av de frågor, som berörts i revisorernas berättelse, har såsom ovan framgår nyligen varit föremål för eller är under utredning. I av-

vaktan på resultatet av nämnda utredningar synes det icke lämpligt, att initiativ tas till ytterligare utredningsåtgärder. Revisorernas berättelse bör därför t. v. icke föranleda någon Kungl. Maj:ts åtgärd. Stockholm den 28 december 1957.

Ärendet berett av kapten L. O. Bratt.

På uppdrag av ÖB

C. GÖRANSSON

Chef för försvarsstaben

Sture A. Gyllö

Bilaga A

Yttrande med anledning av nådig remiss angående viss av försvarets sjukvårdsstyrelse föreslagen översyn av den militära sjukvårdens ledning

(Nådig remiss 26/4 1957, FöD ink. dnr 1432/1957)

Den för försvarets sjukvårdsstyrelse gällande instruktionen är fastställd 17/12 1943. Enligt denna utövar styrelsen i tekniskt och ekonomiskt hänseende högsta ledningen av och uppsikten över försvarets hälso- och sjukvård medan respektive försvarsgrenschef är ansvarig för sin försvarsgrens krigsduglighet och tjänstbarhet i övrigt. Denna ansvarsfördelning inom hälso- och sjukvården kan medföra olägenheter för försvarets hälso- och sjukvård. Under senare år ha emellertid vissa samarbetsformer utbildats mellan försvarsgrenscheferna och sjukvårdsstyrelsen, vilka i huvudsak visat sig ändamålsenliga. Dessa samarbetsformer sakna, liksom träffade överenskommelser, underlag i gällande instruktioner. Det är därför angeläget att de bli föremål för översyn. I samband härmed böra möjligheterna att vidga generalläkarens befogenheter i rent medicinska frågor prövas.

Nuvarande former för utbildning av värnpliktiga läkare vid försvarsgrenarna böra överses, sedan krigsmedicinsk undervisning införts i de akademiska studierna för medicine kandidater. Den samordning i läkarutbildningen, som må befinnas lämplig, kan emellertid åstadkommas genom direkta överenskommelser mellan berörda myndigheter. Denna fråga, liksom frågan om sammanförandet av de militära läkarna till en gemensam försvarsläkarkår, bör icke tagas upp i detta sammanhang.

Efter att ha tagit del av försvarsgrenschefernas yttranden har överbefälhavaren tagit kontakt med generalläkaren. Det har härvid framkommit, att avsikten med det av försvarets sjukvårdsstyrelse begärda uppdraget närmast vore att skaffa underlag för den revidering av gällande instruktioner, som förutsatts skola komma till stånd genom 1949 års riksdagsbeslut (jfr prop. nr 135/1949, sid. 42) och för härmed sammanhängande jämkningar av sjukvårdsstyrelsens organisation.

Under förutsättning att översynen begränsas på sätt som ovan angivits har överbefälhavaren intet att erinra mot att försvarets sjukvårdsstyrelse erhåller det begärda uppdraget. Överbefälhavarens mening biträdes av försvarsgrenscheferna. Stockholm den 28 juni 1957.

Utdrag ur överbefälhavarens yttrande över 1956 års förvaltningssakkunnigas »Betänkande med synpunkter och förslag i anledning av översyn av försvarsförvaltningarnas organisation m m» (del II, september 1957)

Kungl. Maj:t har vidare 3/10 1957 infordrat yttrande över riksdagens revisorers berättelse om försvarssjukvårdens centrala ledning (avgiven 3/6 1957) från bl. a. överbefälhavaren, försvarets sjukvårdsstyrelse och försvarsgrenscheferna. Revisorerna har i sin berättelse föreslagit, att en översyn av den militära sjukvårdens organisation verkställas utan dröjsmål. De har i samband härmed uttalat, att sammanförandet till ett organ av ledningen inom den militära sjukvården torde vara förenat med avgörande fördelar och därför borde övervägas. Vidare föreslås att frågan om bildande av en gemensam försvarsläkarkår och införande av gemensam utbildning av värnpliktiga läkare prövas, liksom frågan om det militära veterinärväsendets överförande från arméintendenturförvaltningen till försvarets sjukvårdsstyrelse. Då enligt revisorernas mening skarp gräns mellan militärsjukvård och civilförsvarssjukvård knappast kan upprätthållas, aktualiseras även frågan om inordnande av civilförsvarssjukvården under sjukvårdsstyrelsen. Revisorerna argumenterar slutligen för ett vidgat samarbete vid sjukvårdsmaterielanskaffning mellan försvarets sjukvårdsstyrelse, medicinalstyrelsens sjukvårdsberedskapsnämnd och riksnämnden för ekonomisk försvarsberedskap.

Såsom framgår av ovanstående syftar riksdagens revisorers förslag vida längre än vad som åsyftas med det utredningsuppdrag, som försvarets sjukvårdsstyrelse nu har att fullgöra. En omorganisation av försvarets sjukvårdsstyrelse i ändamål att tillgodose revisorernas önskemål skulle bli genomgripande och få betydande återverkningar även på de delar av styrelsen, som omfattas av de förvaltningssakkunnigas översyn. De sakkunnigas uttalande, att deras översyn icke röner någon nämnvärd inverkan av det sätt på vilket problem angående försvarssjukvårdens centrala ledning framdeles kan komma att lösas, äger därför sin riktighet endast under förutsättning, att försvarets sjukvårdsstyrelsens utredning begränsas på sätt som framgår av ämbetsskrivelsen. Skulle riksdagsrevisorernas synpunkter vinnas beaktande och utredningsuppdraget sålunda vidgas, måste organisationen av styrelsens materielbyrå, kansli m. m. prövas på nytt. Överbefälhavaren som icke funnit anledning att frångå sitt tidigare ställningstagande, att översynen av försvarets sjukvårdsstyrelsens organisation bör begränsas på angivet sätt, förutsätter att styrelsens utredningsuppdrag får fullföljas med oförändrade direktiv. Yttrandet över de sakkunnigas förslag grundas på denna förutsättning.

Stockholm den 28 oktober 1957.

Chefen för armén

Jämlikt nådig remiss 3/10 1957, dnr 2225, får chefen för armén till Eders Kungl. Maj:t i underdånighet avgiva följande yttrande över Riksdagens revisorers särskilda berättelse om försvarssjukvårdens centrala ledning, avgiven 3/6 1957.

Revisorernas berättelse innebär bl. a.,

att en förnyad översyn av den militära sjukvårdens organisationsformer utan dröjsmål bör verkställas,

att denna översyn närmast skall avse möjligheterna att sammanföra de nuvarande skilda organen på den militära sjukvårdsledningens område till ett enda organ,

att ett nytt förslag till instruktion för försvarets sjukvårdsstyrelse skall uppgöras,

att slutlig ställning skall tagas till förslagen om en för de tre försvarsgrenarna gemensam försvarsläkarkår och om gemensam utbildning av värnpliktiga läkare, samt

att frågan om det militära veterinärväsendets överförande från arméintendenturförvaltningen till försvarets sjukvårdsstyrelse skall upptagas till bedömande.

Revisorerna förutsätta härjämte, att en översyn av sjukvårdsstyrelsens nuvarande byråindelning och organisation i övrigt verkställs, varvid alla möjligheter till förenkling och effektivisering tillvaratagas.

1956 års förvaltningsakkunniga ha 24/9 1957 till statsrådet och chefen för försvarsdepartementet överlämnat betänkande med synpunkter och förslag i anledning av översyn av bl. a. arméintendenturförvaltningen samt försvarets sjukvårdsstyrelsens materielbyrå och rent administrativa enheter. Häröver har chefen för armén 16/10 1957 avgivit underdånigt yttrande (arméskrivelse, Ast/O, nr 47:19), i vilket bl. a. frågorna om överfältveterinärens framtida ställning och fältveterinärkårens organisation behandlats. Kungl. Maj:t har 27/9 1957 uppdragit åt försvarets sjukvårdsstyrelse att i samråd med cheferna för armén, marinen och flygvapnet verkställa utredning rörande organisationen av den militära sjukvårdens ledning och därmed sammanhängande spörsmål, därvid beaktande vad Överbefälhavaren uttalat i utlåtande i ämnet.

Vissa av de frågor riksdagens revisorer upptagit till behandling, ha sålunda nyligen varit föremål för eller äro under utredning. I avvaktan på de resultat, vartill nämnda utredningar kunna leda, synes, från de synpunkter chefen för armén har att företräda, ytterligare åtgärder för översyn av försvarssjukvårdens centrala ledning icke böra vidtagas. Stockholm den 14 december 1957.

Ref.: Kapten Ljungqvist, kapten Selander.

På uppdrag av chefen för armén

G. ÅKERMAN

Chef för arméstaben

L. Brant-Lundin

Chefen för marinen

Genom nådig remiss den 3 oktober 1957 har jag anmodats att före den 1 januari 1958 avgiva utlåtande över riksdagens revisorers den 3 juni 1957 avgivna särskilda berättelse om försvarssjukvårdens centrala ledning.

Kungl. Maj:t har den 27/9 1957 uppdragit åt försvarets sjukvårdsstyrelse att i samråd med bland annat chefen för marinen verkställa utredning rörande organisationen av den militära sjukvårdens ledning, det vill säga en utredning av det slag som enligt revisorernas uttalande på sidan 12 i berättelsen bör verkställas.

För att icke föregripa den ställning jag kan komma att taga i samband med angiven utredning, får jag i underdånighet anhålla om anstånd med

avgivande av yttrande över riksdagens revisorers berättelse intill den tidpunkt då sjukvårdsstyrelsens utredning kan framläggas. Stockholm den 28 november 1957.

STIG H:SON-ERICSON

W. Edenberg

Chefen för flygvapnet

Genom nådig remiss den 3/10 1957 har jag anmodats att före den 1 januari 1958 avgiva underdånigt utlåtande över Riksdagens revisorers den 3 juni 1957 avgivna särskilda berättelse om försvarssjukvårdens centrala ledning. Med anledning härav får jag härmed i underdånighet framhålla följande.

Kungl. Maj:t har i ämbetskrivelse den 27 september 1957 uppdragit åt Försvarets sjukvårdsstyrelse att — med beaktande av vissa av överbefälhavaren i ärendet gjorda uttalanden beträffande utredningsarbetets omfattning i samråd med försvarsgrensheferna verkställa utredning rörande organisationen av den militära sjukvårdens ledning och därmed sammanhängande spörsmål. Denna utredning är numera igångsatt.

Den av riksdagsrevisorerna i berättelsen föreslagna översynen omfattar visserligen flera frågor än det åt sjukvårdsstyrelsen redan givna utredningsuppdraget, men berör i väsentliga delar samma frågor som detta. För att icke föregripa den redan pågående utredningens resultat, anser jag mig icke nu böra taga ställning till revisorernas förslag härutinnan. Även övriga i revisorernas berättelse framförda förslag, som ej omfattas av det pågående utredningsarbetet, torde komma att bliva avhängiga av resultatet av sistnämnda utredning och ställas i relation till detta.

Med hänsyn till det ovan framförda får jag i underdånighet hemställa om anstånd med avgivandet av yttrande över riksdagsrevisorernas särskilda berättelse till den tidpunkt, då sjukvårdsstyrelsens utredningsarbete rörande organisationen av den militära sjukvårdens ledning slutförts och de av detsamma betingade förslagen kunnat studeras. Stockholm den 10 januari 1958.

A. LJUNGDAHL

Gustaf Severin

Försvarets civilförvaltning

Genom nådig remiss den 3 oktober 1957 har försvarets civilförvaltning anbefallts att före den 1 januari 1958 avgiva underdånigt utlåtande över riksdagens revisorers särskilda berättelse om försvarssjukvårdens centrala ledning, avgiven den 3 juni 1957.

Med föranledande därav får civilförvaltningen anföra följande.

Revisorerna förmena, att avgörande fördelar torde stå att vinna, om den rådande splittringen på den militära sjukvårdsledningens område bringades att upphöra. Frågan om att sammanföra denna ledning till ett enda organ borde därför övervägas och en förnyad översyn av den militära sjukvårdens organisationsformer utan dröjsmål verkställas. Därvid borde även enligt revisorernas åsikt slutlig ställning tagas till av 1944 års militärsjukvårds-

kommitté framlagda förslag om bildande av en för de tre försvarsgrenarna gemensam försvarsläkarkår samt om gemensam utbildning av läkare. Slutligen borde i samband med en översyn av försvarssjukvårdens organisation vissa andra hithörande frågor upptagas till bedömande, såsom exempelvis veterinärväsendets överförande från arméintendenturförvaltningen till försvarets sjukvårdsstyrelse, inordnandet av civilförsvarssjukvården under sjukvårdsstyrelsen ävensom förhållandet mellan försvarets sjukvårdsstyrelse å ena sidan samt medicinalstyrelsens sjukvårdsberedskapsnämnd och riksnämnden för ekonomisk försvarsberedskap å andra sidan.

Civilförvaltningen erinrar, att Kungl. Maj:t genom beslut den 27 september 1957 på därom av försvarets sjukvårdsstyrelse gjord hemställan uppdragit åt styrelsen att i samråd med cheferna för armén, marinen och flygvapnet verkställa utredning rörande organisationen av den militära sjukvårdens ledning och därmed sammanhängande spörsmål samt till Kungl. Maj:t avgiva de förslag, till vilka utredningen kunde föranleda. Vid utredningen skulle dock — i överensstämmelse med vad överbefälhavaren i ärendet uttalat — icke till behandling upptagas frågorna om samordning av läkarutbildningen och sammanförandet av de militära läkarna till en gemensam försvarsläkarkår.

En översyn av den militära sjukvårdens organisationsformer har således redan kommit till stånd. Vid sådant förhållande anser civilförvaltningen, att några särskilda åtgärder med anledning av revisorernas nu ifrågakommande berättelse icke böra vidtagas i avvaktan på resultatet av sagda utredning. Ämbetsverket förutsätter emellertid därvid, att i den mån under utredningsarbetets gång skulle befinnas lämpligt att till prövning upptaga någon eller några av de övriga av revisorerna i berättelsen berörda spörsmålen rörande det militära sjukvårdsväsendet en härav betingad utvidgning av det sjukvårdsstyrelsen givna uppdraget bör kunna ifrågakomma.

Däremot synes den vidlyftiga frågan om civilförsvarssjukvårdens inordnande under sjukvårdsstyrelsen böra upptagas till utredning i annat sammanhang.

I ärendets handläggning ha deltagit undertecknade Lundberg och Krook, den sistnämnde föredragande, samt krigsråden Hallin och Insulander. Stockholm den 6 december 1957.

RAGNAR LUNDBERG

Carl-Otto Krook

G. Lindmark

Försvarets sjukvårdsstyrelse

Genom remiss den 3 oktober 1957 har Kungl. Maj:t infordrat försvarets sjukvårdsstyrelsens underdåniga utlåtande över riksdagens revisorers den 3 juni 1957 avgivna särskilda berättelse över försvarssjukvårdens centrala ledning.

Revisorerna föreslå på i berättelsen angivna grunder, att en översyn av den militära sjukvårdens organisationsformer måtte komma till stånd. Förslaget torde i denna del innebära, att den militära sjukvårdsledningen i princip skulle organiseras enligt riktlinjer som framlades av 1944 års militärsjukvårdskommitté. Vidare förorda revisorerna att slutlig ställning toges till de av kommittén framlagda förslagen om bildande av en för de tre försvarsgrenarna gemensam försvarsläkarkår samt om gemensam utbildning av värnpliktiga läkare. Dessutom ha revisorerna fäst uppmärksamhet

ten på vissa frågor angående det inbördes förhållandet mellan försvarets sjukvårdsstyrelse och vissa myndigheter som i sin verksamhet ha betydelsefulla beröringspunkter med sjukvårdsstyrelsen.

Med anledning härav får sjukvårdsstyrelsen i underdånighet anföra följande.

I anledning av en av försvarets sjukvårdsstyrelse den 26 mars 1957 gjord framställning har Kungl. Maj:t genom beslut den 27 september 1957 uppdragit åt sjukvårdsstyrelsen att — med beaktande av vad överbefälhavaren i sitt utlåtande över framställningen uttalat — i **samråd med cheferna för armén, marinen och flygvapnet** verkställa utredning rörande organisationen av den militära sjukvårdens ledning och därmed sammanhängande spörsmål samt att till Kungl. Maj:t avgiva de förslag, var till utredningen kunde föranleda. I och med att sjukvårdsstyrelsen ålagts beakta överbefälhavarens uttalanden i nämnda sammanhang ha för utredningen dragits vissa gränser, vilka enligt sjukvårdsstyrelsens tolkning sammanfalla med den ram som angavs i beslutet vid 1949 års riksdag angående en partiell reform av den militära sjukvårdens ledning. Utredningen pågår och sjukvårdsstyrelsen kommer att så snart ske kan avgiva förslag i den omfattning som betingas av de meddelade direktiven. Vid sådant förhållande anser sjukvårdsstyrelsen sig icke böra i förevarande sammanhang taga ställning till revisorernas förslag i vidare mån än av det följande framgår.

I sin berättelse ha revisorerna såsom ovan inledningsvis antytts även berört vissa andra frågor, vilka ha anknytning till verksamheten inom den militära hälso- och sjukvårdens område. Hit höra frågorna om det militära veterinärväsendets överförande i sin helhet från arméintendenturförvaltningen till försvarets sjukvårdsstyrelse, inordnande av civilförsvarssjukvården under sjukvårdsstyrelsen samt förhållandet mellan försvarets sjukvårdsstyrelse å ena sidan samt medicinalstyrelsens sjukvårdsberedskapsnämnd och riksnämnden för ekonomisk försvarsberedskap å den andra.

Sjukvårdsstyrelsen anser sig böra anföra följande synpunkter på nyssnämnda frågor.

Frågan om det militära veterinärväsendets ställning och uppgifter inom försvaret har varit föremål för utredning av försvarets sjukvårdsstyrelse i samarbete med överfältveterinären och försvarsgrensförvaltningarna. Frågan upptogs sedan överbefälhavaren uppdragit åt nämnda myndigheter att utreda organisationen av livsmedelskontrollen inom krigsmakten. Utredningsresultatet, som överlämnades i oktober 1954, innefattade i huvuddrag följande förslag:

a) Ledningen av och tillsynen över den hygieniska livsmedelskontrollen inom krigsmakten borde utövas av försvarets sjukvårdsstyrelse. Styrelsen måste därför tillföras veterinärmedicinsk sakkunskap. Med anledning härav föreslogs att överfältveterinären med tjänstegrensinspektion skulle överflyttas till styrelsen.

b) Försvarsgrenarnas intendenturförvaltningar borde tillförsäkras tillgång på födoämneshygieniker.

c) Lokalt och regionalt borde den hygieniska livsmedelskontrollen utövas av i arméns staber och förband ingående veterinärer m. fl. samt i viss utsträckning av civila veterinärer.

d) Med hänsyn till den breddning av veterinärernas verksamhetsområde som föreslagits borde fältveterinärkåren omorganiseras till en för försvaret gemensam veterinärkår — försvarets veterinärkår — samt underställas generalläkaren.

I skrivelse till Kungl. Maj:t den 4 juni 1955 föreslog överbefälhavaren att sjukvårdsstyrelsen måtte förstärkas med veterinärmedicinsk expertis för den hygieniska livsmedelskontrollen. Överbefälhavaren uttalade emellertid att med hänsyn till den alltjämt betydande omfattningen av djursjukvården inom armén någon överflyttning av överfältveterinären med tjänstegrensinspektion till försvarets sjukvårdsstyrelse för det dåvarande icke borde ske. Med hänsyn till att veterinärtjänsten alltjämt huvudsakligen bedrevs inom armén vore det vidare ej då påkallat att företaga någon ändring av fältveterinärkårens ställning.

Genom beslut vid 1956 års riksdag har veterinärmedicinsk expertis (en regementsveterinär och en bataljonsveterinär) tillförts sjukvårdsstyrelsen från och med budgetåret 1956/57 och enligt riksdagsbeslut i år skall varje förband ha tillgång till veterinärmedicinsk sakkunskap för livsmedelskontrollen. Den utveckling som sålunda förekommit på detta område och den hittills vunna erfarenheten härav har stärkt sjukvårdsstyrelsen i dess tidigare framförda uppfattning att det måste vara ändamålsenligt att till sjukvårdsstyrelsen överflytta ledningen av det militära veterinärväsendet i de delar detta har betydelse för den militära hälso- och sjukvården. En dylik omorganisation bör emellertid icke hindra att veterinärmedicinsk sakkunnig placeras vid förplägnadsbyrån inom arméintendenturförvaltningen, som är huvudförvaltningsmyndighet inom livsmedelsområdet. Av viss betydelse i detta sammanhang är också det förhållandet att anskaffning av veterinärmedicinsk utrustning samt lagerhållning av djurläkemedel f. n. sker genom sjukvårdsstyrelsens försorg enligt huvudförvaltningsprincipen. Det bör enligt sjukvårdsstyrelsens mening övervägas, huruvida icke förvaltningen i sin helhet av veterinärmedicinsk utrustning framdeles bör överflyttas till sjukvårdsstyrelsen. På grund av nu berörda förhållanden avser sjukvårdsstyrelsen att vid sin förenämnda utredning upptaga frågan om det militära veterinärväsendets överförande till sjukvårdsstyrelsen. Till frågan om ett eventuellt inordnande av civilförsvarssjukvården under försvarets sjukvårdsstyrelse kan man enligt sjukvårdsstyrelsens mening icke taga ställning, innan det avgjorts, om civilförsvaret i sin helhet skall sortera under försvarsdepartementet eller ej. Det synes nämligen ej lämpligt att ur civilförsvaret utbryta viss tjänstegen och överföra ledningen av densamma till myndighet som tillhör annat departement än civilförsvaret i övrigt.

Ett fruktbringande samarbete bedriver emellertid sjukvårdsstyrelsen redan nu med civilförsvarsstyrelsen såvitt avser sjukvårdsmaterielfrågor. Detta gäller även i förhållande till sjukvårdsberedskapsnämnden och riksnämnden för ekonomisk försvarsberedskap. De samarbetslinjer och arbetsmetoder som utarbetats för tillämpningen av huvudförvaltningsprincipen ha i stort sett visat sig ändamålsenliga även för trygghandet av samarbetet i vad avser anskaffnings- och omsättningsfrågor i berörda avseende. Det synes — såvitt nu kan bedömas — tveksamt, huruvida en längre driven centralisering kan leda till bättre resultat.

I övrigt har sjukvårdsstyrelsen, som får tillfälle att i anledning av förenämnda uppdrag återkomma med förslag rörande vissa organisationsfrågor av betydelse för försvarssjukvården, icke i förevarande sammanhang något ytterligare att anföra.

I detta ärendes handläggning ha förutom undertecknade Hesselblad och Eriksson, den senare föredragande, samtliga byråchefer och generalstabs-officern hos sjukvårdsstyrelsen deltagit. Armé-, marin- och flygöverläkarna ha närvarit vid ärendets föredragning och därvid hänvisat till respektive för-

svarsgrenschefers underdåniga utlåtanden. Stockholm den 19 december 1957.

G. HESSELBLAD

T. f. generalläkare

Karl Eriksson

Clas Malmberg

Arméintendenturförvaltningen

Med anledning av remiss den 3 oktober 1957 över riksdagens revisorers särskilda berättelse angående försvarssjukvårdens centrala ledning får arméintendenturförvaltningen härmed med remisshandlingens återställande i underdånighet anföra följande.

De frågeställningar och förslag vari revisorernas berättelse utmynnar äro i flertalet fall intimt beroende av varandra, så att den ena frågan icke kan lösas för sig oberoende av de övriga. Detta förhållande samt att, sedan riksdagens revisorer avgav sin berättelse, 1956 års försvarsförvaltningssakkunniga avgivit sitt betänkande II och Kungl. Maj:t den 27/9 1957 (försvarsdep. nr 3640/49, 1432) givit Försvarets sjukvårdsstyrelse i uppdrag att verkställa utredning rörande organisationen av den militära sjukvårdens ledning m. m., försvårar bedömandet samt gör, att vissa av de förslag riksdagens revisorer framlagt icke längre äro aktuella eller sedan berättelsen avgavs utlagda till särskild utredning.

Beträffande 1956 års försvarsförvaltningssakkunnigas betänkande del II har arméintendenturförvaltningen den 4/10 1957 (dnr 3527/57) avgivit yttrande till Statsrådet och chefen för försvarsdepartementet. De delar av betänkandet som i detta sammanhang äro av intresse beröra bl. a. förslag dels till viss omorganisation av försvarets sjukvårdsstyrelses materielbyrå och administrativa sektion — i vilket hänseende arméintendenturförvaltningen intet haft att anföra — dels omorganisation av arméintendenturförvaltningen bl. a. genom att nuvarande häst- och veterinärmaterielbyrå skall upphöra och ersättas av en hästsektion medan anskaffningen av veterinärmateriel dels skall ske genom ämbetsverkets materielbyrå, dels genom sjukvårdsstyrelsens materielbyrå. Till överfältveterinären och tjänstegrensinspektionens placering ha de sakkunniga icke tagit ställning men förutsatt att desamma åtminstone tillsvidare skulle placeras i arméstaben. I sistnämnda hänseende har ämbetsverket i sitt yttrande framhållit att Överfältveterinären med hänsyn till vissa viktiga arbetsuppgifter fortfarande bör stå till ämbetsverkets förfogande i avvaktan på att försvarets sjukvårdsstyrelse skulle slutföra Kungl. Maj:ts utredningsuppdrag angående den centrala sjukvårdsledningens organisation och ledning m. m. Enligt vad under hand erfarits avses nämligen frågan om överfältveterinärens framtida placering upptagas till prövning inom det angivna utredningsuppdraget.

Förslag i anledning av försvarsförvaltningssakkunnigas betänkande torde vara att förvänta till 1958 års riksdag. Av direktiven för det till försvarets sjukvårdsstyrelse givna utredningsuppdraget framgår att Kungl. Maj:t biträder vad överbefälhavaren uttalat nämligen att frågan om samordning av de värnpliktiga läkarnas utbildning, som synes kunna åstadkommas genom direkta överenskommelser mellan berörda myndigheter, liksom frågan om sammanförande av de militära läkarna till en gemensam försvarsläkarkår icke bör upptagas till utredning i detta sammanhang.

Då det sålunda torde kunna förväntas att även redovisade respektive påbörjade utredningar som i sig innefatta de väsentliga delarna i vad riksdag-

gens revisorer funnit anledning påpeka komma att resultera i förslag till lösning av flertalet av de aktuella frågeställningarna, synes det under nuvarande förhållanden icke vara lämpligt eller nödvändigt utlägga ytterligare utredningsuppdrag inom samma områden. Eventuellt återstående frågeställningar synas därför först senare böra upptagas till överväganden.

I detta ärendes handläggning ha deltagit, förutom undertecknade Kring och Krantz den senare föredragande, jämväl Swedenborg, Odensjö, Diurlin, Weisner samt Leijonhufvud och Wilén. Stockholm den 14 december 1957.

H. KRING

Gunnar T. Krantz

E. Jönsson

Statskontoret

I utlåtande den 10 juli 1947 angående 1944 års militärsjukvårdskommittés förslag till organisation av försvarets sjukvårdsstyrelse m. m. erinrade statskontoret, att ämbetsverket i remissyttrande över 1941 års militära förvaltningsutrednings förslag rörande den centrala förvaltningsverksamheten inom försvarsväsendet framhållit, att sambandet mellan inspektions- och förvaltningsverksamheten på sjukvårdsväsendets område vore så starkt, att det samma icke utan allvarliga olägenheter kunde brytas. Statskontoret hade för sin del förordat, att såväl inspektionen som förvaltningstjänsten skulle sammanhållas under generalläkaren. Statskontoret hade vidare helt anslutit sig till 1944 års militärsjukvårdskommittés förslag i dess betänkande del I att giva generalläkaren ställning såsom militärsjukvårdens främste målsman i fred och krig samt att ombilda den dåvarande försvarets sjukvårdsförvaltning till en försvarets sjukvårdsstyrelse, i vilken såväl lednings- och inspektionsverksamheten som förvaltningstjänsten sammanhöllos. Statskontoret kunde också, uttalade ämbetsverket i förenämnda utlåtande den 10 juli 1947, principiellt giva sin anslutning till det i kommitténs betänkande del II framlagda organisationsförslaget.

I nu föreliggande särskilda berättelse ha riksdagens revisorer föreslagit, att en översyn av den militära sjukvårdens centrala ledning skulle verkställas syftande till ett fullföljande av den samordning av den centrala administrationen på militärsjukvårdens område, som påbörjades vid 1943 års riksdag. Ett sammanförande av ledningen av försvarssjukvården till ett enda organ har därvid ansetts böra övervägas, varigenom ökade möjligheter till rationalisering av verksamheten skulle kunna skapas.

Med den ställning statskontoret redan tidigare intagit, kan ämbetsverket ansluta sig till revisorernas förslag om en översyn av de i berättelsen aktualiserade frågorna. Statskontoret vill emellertid erinra, att försvarets sjukvårdsstyrelse genom beslut av Kungl. Maj:t den 27 september 1957 erhållit i uppdrag att verkställa viss utredning rörande organisationen av den militära sjukvårdens ledning m. m., syftande bl. a. till en översyn av formerna för samarbetet mellan sjukvårdsstyrelsen och försvarsgrenscheferna samt en utvärdering av generalläkarens befogenheter i rent medicinska frågor. Vid sådant förhållande synas skäl tala för att resultatet av sjukvårdsstyrelsens utredning avvaktas, innan en översyn av den mera vittsyftande karaktär, som revisorerna förordat, påbörjas.

I handläggningen av detta ärende har, förutom undertecknade, deltagit t. f. statskommissarien Lindblad. Stockholm den 14 december 1957.

IVAR LÖFQVIST

Tord Elfner

Gunnar Zimmerman

Statens sakrevision

Genom remiss den 3 oktober 1957 har Kungl. Maj:t anbefallt statens sakrevision att avgiva utlåtande över vad riksdagens senast församlade revisorer i särskild berättelse, avgiven den 3 juni 1957, anfört om försvarssjukvårdens centrala ledning.

I likhet med riksdagens revisorer finner sakrevisionen det vara angeläget, att frågan om en samordning av den centrala administrationen på den militära sjukvårdens område, vilken varit föremål för skilda överväganden alltsedan ingången av 1940-talet, bringas till en ändamålsenlig lösning. Sakrevisionen vill därvid erinra om att revisionen i sitt yttrande år 1947 över 1944 års militärsjukvårdskommittés betänkande, del II, tagit ställning till förevarande samordningsfrågor. Revisionen framhöll bland annat, att en koncentration av den förvaltningsverksamhet, som för det dåvarande utövades av försvarets sjukvårdsförvaltning, och den försvarsgrensvis organiserade inspektionsverksamheten till ett gemensamt organ vore ägnad att undanröja vissa olägenheter. Ärenden tillhörande den militära ledningssidan beträffande sjukvårdsområdet och förvaltningsärenden handlades nämligen utan det omedelbara samband, som vore erforderligt för att inspektions- och andra erfarenheter skola utan onödig omgång kunna omsättas i förvaltningsbeslut. Sakrevisionen finner sina sålunda framförda synpunkter alltjämt vara relevanta.

Vad gäller spørsmålet, huruvida den militära sjukvårdsledningens nuvarande organisationsformer böra underkastas en förnyad prövning i särskild ordning, må erinras om att Kungl. Maj:t den 27 september 1957 uppdragit åt försvarets sjukvårdsstyrelse att — med beaktande av vad överbefälhavaren i särskilt utlåtande uttalat i ämnet — i samråd med cheferna för armén, marinen och flygvapnet verkställa utredning rörande organisationen av den militära sjukvårdens ledning och därmed sammanhängande spørsmål samt att till Kungl. Maj:t avgiva de förslag, vartill utredningen kan föranleda.

Även om sakrevisionen hyser viss tvekan, huruvida de för denna utredning lämnade direktiven giva utrymme för en så allsidig omprövning av hela problemkomplexet, som uppenbarligen åsyftats av riksdagens revisorer, tala övervägande skäl för att resultatet av nämnda utredning avvaktas, innan ytterligare åtgärder övervägas. För ett sådant ställningstagande kan även anföras försvarsfrågans ovissa läge. Måhända föreligga efter någon tid bättre förutsättningar att angripa hela spørsmålet från delvis nya utgångspunkter.

Revisorerna ha även aktualiserat vissa andra samordningsfrågor i vad avser den statliga sjukvårdstjänsten. Sålunda ifrågasättes, om icke det militära veterinärväsendet i sin helhet bör överföras från arméintendenturförvaltningen till försvarets sjukvårdsstyrelse. Såsom skäl härför anför revisorerna, att veterinärernas arbetsuppgifter med hänsyn till den pågående avvecklingen av arméns hästbestånd alltmera kommit att inriktas på rent me-

dicinska problem i samband med den ökade betydelse den hygieniska livsmedelskontrollen fått inom krigsmakten. Sakrevisionen finner de anförda skälen vägande. Under hand har erfarits att sjukvårdsstyrelsen, som tidigare föreslagit en dylik överflyttning, vid sitt utredningsarbete kommer att upptaga denna fråga till förnyad prövning.

Vad gäller inordnandet av civilförsvvarssjukvården under sjukvårdsstyrelsen synas i dagens läge förutsättningar knappast föreligga härför. Civilförsvvarssjukvården lär nämligen vara alltför intimt förbunden med den övriga civilförsvvarsverksamheten för att utan men kunna frigöras från sitt nuvarande organisatoriska samband. Det må erinras, att sjukvårdsstyrelsen i huvudsak ombesörjer anskaffningen av sjukvårdsmateriel för civilförsvvarets del samt därvid utför all erforderlig materielkontroll. Visst samarbete i standardiseringsfrågor förekommer även. Frågan om ett samgående på det organisatoriska planet mellan civilförsvvars- och militärsjukvårdstjänst torde få närmare övervägas, när resultatet av pågående utredning rörande civilförsvvaret föreligger.

I fråga om materielanskaffning utnyttjar även medicinalstyrelsens sjukvårdsberedskapsnämnd i viss utsträckning sjukvårdsstyrelsens erfarenheter, vilket samarbete självfallet bör utvecklas. Vad slutligen gäller förhållandet mellan sjukvårdsstyrelsen och riksnämnden för ekonomisk försvarsberedskap är det givetvis betydelsefullt, att samråd tages i upphandlings- och förrådsfrågor i sådana fall, då likartade varor förrådshållas av båda myndigheterna. Ett vidgat samarbete myndigheterna emellan borde, såsom i revisorerernas utlåtande jämväl framhållas, även taga sikte på att söka tillskapa enhetliga normer för lagring och omsättning av sjukvårdsmateriel.

I handläggningen av detta ärende hava deltagit, förutom undertecknad ordförande, samtliga ledamöter. Stockholm den 18 november 1957.

WILHELM BJÖRCK

K. A. Lindbergson

Veterinärstyrelsen

Genom remiss den 3 oktober 1957 har Kungl. Maj:t anbefallt veterinärstyrelsen att avgiva utlåtande över riksdagens revisorers särskilda berättelse om försvarssjukvårdens centrala ledning, avgiven den 3 juni 1957.

Till åtlydnad härav får veterinärstyrelsen anföra följande.

På arméintendenturförvaltningens häst- och veterinärmaterielbyrå handläggas för närvarande under överfältveterinären ärenden rörande hästar, hundar och veterinärmateriel samt hygienisk kontroll av animaliska livsmedel.

Den dominerande roll, som inköp och försäljning av remonter och ackordhästar spelade vid den tidpunkt, då det militära veterinärväsendet överfördes från arméns sjukvårdsstyrelse till arméintendenturförvaltningen, gör sig nu mindre starkt gällande. De veterinära arbetsuppgifterna på såväl den civila som den militära sidan ha, som revisorerna också framhålla, alltmera kommit att inriktas på medicinska problem i samband med den ökade betydelse, som den hygieniska livsmedelskontrollen fått.

I det av sjukvårdsstyrelsen i samarbete med bl. a. överfältveterinären år 1954 avlämnade förslaget till organisation av livsmedelskontrollen inom krigsmakten anfördes, att ledningen av tillsynen över denna kontroll borde utövas av sjukvårdsstyrelsen, vilken för detta ändamål borde ha tillgång till veterinärmedicinsk sakkunskap. För detta ändamål tillfördes också sjukvårdsstyrelsen genom beslut av 1956 års riksdag två veterinärbeställ-

ningar, vilka emellertid alltjämt äro redovisade på fältveterinärkårens stat.

Med hänsyn till den snabba utveckling, som pågått och alltjämt pågår på livsmedelshygienens område och till den såväl ur allmän hälsovårdssynpunkt som rent kvantitativt starkt ökade betydelse, som kontrollen av livsmedel av animaliskt ursprung därvid kommit att få, framstår det för veterinärstyrelsen såsom ofrånkomligt att ett intimt samarbete äger rum mellan företrädare för humanmedicinska och veterinärmedicinska intressen inom detta område. Den nuvarande organisationen med två underordnade veterinärbeställningar inom sjukvårdsstyrelsen finner veterinärstyrelsen icke motsvara det krav på kvalificerat samarbete, som måste anses vara nödvändigt.

Enligt vad styrelsen inhämtat fanns i princip intet att erinra mot den tidigare organisationen med veterinärinspektionen knuten till dåvarande arméns sjukvårdsstyrelse. Den utökade användningen av hästar även inom arméns icke beridna förband blev den egentliga anledningen till veterinärväsendets överförande till arméintendenturförvaltningen.

Då, som ovan anförts, betingelserna för det militära veterinärväsendets kvarblivande under nämnda förvaltning i hög grad minskats, anser veterinärstyrelsen skäl tala för dess överförande till försvarets sjukvårdsstyrelse.

Alldenstund det veterinära arbetet på livsmedelshygienens område kommer att omfatta uppgifter icke blott inom armén utan även inom marinen och flygvapnet, delar veterinärstyrelsen riksdagens revisorers mening, att ett fullständigt överförande av veterinärärendena till försvarets sjukvårdsstyrelse bör komma till stånd.

I handläggningen av detta ärende ha deltagit överdirektören samt veterinärnämnden Blom och Nedström, den senare föredragande. Stockholm den 30 december 1957.

G. A. BOUVENG

T. Nedström

Riksnämnden för ekonomisk försvarsberedskap

Genom remiss den 3 oktober 1957 har riksnämnden för ekonomisk försvarsberedskap anbefallts avgiva utlåtande beträffande den av riksdagens revisorer den 3 juni 1957 avgivna särskilda berättelsen om försvarssjukvårdens centrala ledning.

Med anledning härav får riksnämnden i underdånighet anföra följande.

Revisorerna förorda en översyn av försvarssjukvårdens organisation varvid bl. a. uppmärksamhet bör ägnas åt förhållandet mellan å ena sidan försvarets sjukvårdsstyrelse och å den andra medicinalstyrelsens sjukvårdsberedskapsnämnd och riksnämnden. Särskilt understrykes betydelsen av att en intim samverkan kommer till stånd mellan riksnämnden och sjukvårdsstyrelsen i fråga om upphandlings- och förrådsverksamheten. Föreskrifter böra enligt revisorerna utfärdas om att samråd skall äga rum innan upphandling verkställs av sådana varor som förrådshållas av båda myndigheterna. Härigenom skulle bl. a. lättnad åstadkommas ifråga om de problem som sammanhånga med omsättningen av mindre lagringsbeständiga varor.

Riksnämnden vill i detta sammanhang erinra om departementschefens yttrande i prop. nr 100 1948 angående samverkan mellan olika myndigheter för beredskapen på sjukvårdens område. Där anförts bl. a.

»Anskaffningen av de lager av sjukvårdsförnödenheter, som i beredskapsyfte böra uppläggas under fredstid, bör ombesörjas av försvarets sjukvårdsförvaltning, civilförsvarsstyrelsen och sjukvårdsberedskapsnämnden. Var och en av dessa myndigheter bör svara för den beredskapslagring av färdiga

varor, som avser att tillgodose behoven i krig inom resp. myndighets verksamhetsområde. Härutöver bör sjukvårdsberedskapsnämnden ombesörja den lagring av färdiga varor, som erfordras för att tillgodose behoven under en avspärrning. Lagringsplanerna böra godkännas av riksnämnden, som även i allmänhet torde böra svara för anskaffning och lagring av erforderliga råvaror.»

Vid överläggningar — som tillkommo på initiativ av chefen för inrikesdepartementet — mellan riksnämnden och sjukvårdsberedskapsnämnden om ändrade riktlinjer beträffande de båda myndigheternas verksamhet överenskoms i januari 1949 att beredskapslagringen av läkemedel samt sjukvårdsmateriel av förbrukningskaraktär för den civila sjukvården skulle ombesörjas av riksnämnden. Utrustningen för beredskapssjukhusen skulle även i fortsättningen inköpas och förrådshållas genom sjukvårdsberedskapsnämnden.

Riksnämnden lagrar i enlighet med dessa principer dels läkemedelsråvaror dels vissa färdiga läkemedel och sjukvårdsförnödenheter. Arten och mängden av de varor som sålunda lagras av riksnämnden föreslås av sjukvårdsberedskapsnämnden efter förslag av den s. k. beredskapslagringskommittén sammansatt av en representant för vardera sjukvårdsberedskapsnämnden, sjukvårdsstyrelsen och riksnämnden och med apoteksbyråchefen i medicinalstyrelsen som ordförande. Ett intimt samråd förekommer sålunda sedan länge mellan de nämnda myndigheterna när det gäller dessa varor. Motsvarande samarbete sker sedan en tid tillbaka beträffande sådana sjukvårdsförnödenheter som främst äro avsedda för sjukhusens behov genom en samarbetsdelegation i vilken sjukvårdsberedskapsnämnden, försvarets sjukvårdsstyrelse, civilförsvarsstyrelsen, landstingsförbundet och stadsförbundet äro representerade. Även riksnämnden kommer att bli representerad i denna delegation.

Det synes ändamålsenligt att anskaffningen och lagringen av läkemedelsråvaror i princip handhavas av riksnämnden såsom förutsattes i den ovan nämnda propositionen. I den mån det anses erforderligt att sjukvårdsstyrelsen, som hittills i viss utsträckning lagrat läkemedelsråvaror, även i fortsättningen skall lagra dylika varor bör inköp och omsättning ske i intim samverkan med riksnämnden. Goda förutsättningar härför finnes bl. a. genom den nyssnämnda beredskapslagringskommittén.

Nämnden vill emellertid framhålla att en ytterligare samordning av lagerhållningen beträffande läkemedelsråvaror icke torde leda till någon större lättnad i fråga om omsättningsproblemen, då dessa huvudsakligen hänföra sig till lagrens storlek. En sådan lättnad skulle endast kunna ernås, om den sammanlagda lagringskvantiteten för olika varuslag reducerades, vilket är en fråga som helt sammanhänger med den grad av beredskap på området, som anses böra finnas. Det händer understundom att önskemålen om lagring på läkemedelsområdet äro så stora att en rationell omsättning av dylika lagerkvantiteter ej är möjlig, enligt vad riksnämndens undersökningar givit vid handen. I sådana fall upptagas önskemålen och möjligheterna för deras realiserande till förnyad prövning inom beredskapslagringskommittén.

Beträffande sjukvårdsförnödenheter av olika slag samt färdiga läkemedel synes det nödvändigt att — i varje fall utrustnings- och det första ersättningsbehovet — för krigsmaktens och civilförsvarets del lagerhållas av resp. myndigheter. Den samverkan mellan riksnämnden och sjukvårdsstyrelsen som riksdagsrevisorerna efterlyser torde när det gäller dessa varuområden kunna tillgodoses genom ovan nämnda beredskapskommitté och samarbetsdelegation.